

The Project Gutenberg eBook of Transhimalaja: Löytöjä ja seikkailuja Tibetissä. 1 (of 2), by Sven Anders Hedin

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Transhimalaja: Löytöjä ja seikkailuja Tibetissä. 1 (of 2)

Author: Sven Anders Hedin

Release date: December 20, 2015 [EBook #50728]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK TRANSHIMALAJA: LÖYTÖJÄ JA SEIKKAILUJA TIBETISSÄ. 1 (OF 2) ***

E-text prepared by Tapio Riikonen

Note: Project Gutenberg has the other volume of this work. Volume II: see <http://www.gutenberg.org/ebooks/50729>

TRANSHIMALAJA I

Löytöjä ja seikkailuja Tibetissä

Kirj.

SVEN HEDIN

Helsingissä 1910,
Suomalainen Kustannus-o.y. Kansa.

Wiipurissa 1909,
Wiipurin Uusi Kirjapaino- ja Sanomalehti-Osakeyhtiö.

Ensimmäisen osan sisällys:

Alkulause.

1. Simla.
2. Lehin tie.
3. Lähtö Tibetiin.
4. Tibetiläisen sisämaan reunalle.
5. Lake Lightenilla.
6. Suoraan susien suuhun — tai haaksirikkoon!
7. Suuria tappioita.

8. Tuntemattomassa maassa.
9. Kovanonnen päiviä.
10. Kuumesairaana villin jakin maassa.
11. Ensimmäiset ihmiset.
12. Mitä saimme kokea matkalla Bogtsang-tsangpohon.
13. Kymmenen päivää Ngangtse-tson jäällä.
14. Takaisin ajetus!
15. Transhimalajan yli.
16. Salakähmää Shigatseen.
17. Tashi-laman luona.

Alkulause.

Tekijä lausuu tämän Intian varakuninkaalle *Minton* jaarlille omistamansa teoksen esipuheessa ensinnäkin kiitoksensa edesmenneelle Ruotsin kuninkaalle *Oskari II:lle*, joka tätäkin nyt kuvailtua matkaa kohtaan osotti ainaista lämmintä harrastustaan ja tuki sen suorittamista kaksinkertaisella anteliaisuudella.

Hän oli laskenut kulut n. 80,000 kruunuksi, ja tuon erän merkitsivät yhdessä viikossa hänen vanha ystävänsä *Emanuel Nobel* sekä suosijansa *Frederik Löwenadler*, *Oscar Ekman*, *Robert Dickson*, *William Olsson* ja lontoolainen pankkiiri *Henry Ruffer*. Intiassa kohdanneiden poliittisten vaikeuksien vuoksi, jotka pakottivat tekijän suuriin kierroksiin, nousivat kulut vielä 50,000 kruunulla, jotka olivat omista varoista uhrattavat.

Ruotsalainen ja saksalainen "Transhimalajan" painos käsittää hiukan yli 800 suomalaisen painoksen sivua; koko teokseen on tekijä käyttänyt ainoastaan 107 päivää, monen muun hankkeen lomassa, apunansa hyvänä neuvonantajana leipzigiläinen kustantaja *Albert Brockhaus*. Viimeksimainittu on myöskin toiminut välittäjänä suomalaisen painoksen asuun nähden, joka tekijän luvalla on lyhennelty alkuperäisestä, samaten kuin — mikä missäkin määrin — hollantilainen, ranskalainen, unkarilainen, englantilainen, böömiläinen ja italialainen painos.

T:ri Hedinin aikomuksena on julkaista kolmantena teoksensa osana useita tärkeitä matkansa vaiheita, jotka on nyt ilmestyneistä alkuperäisistä painoksista täytynyt tilan ahtauden vuoksi jättää pois, sekä muistelmia ihanasta Japanista ja Koreasta. Kun toisen osan käsikirjoitus valmistui vasta marraskuussa, on suomalaisen painoksen kustantaja joulukuksi 1909 julkaissut ainoastaan ensimmäisen osan, voidakseen toisen osan lopussa ottaa lukuun jatkossa esiintyviä lisäyksiä; toinen osa siten luultavasti paisuu jonkun verran laajemmaksi ensimmäistä, ilmestyen kevättälvella 1910, mutta kaikessa tapauksessa ilmestyy suomalainen "Transhimalajan" painos ainoastaan kaksi-osaisena.

Tähän painokseen liittyvät kuvat [eivät sisälly tähän e-kirjaan] ovat kaikki Brockhausilla Leipzigissä painetut — tosin sellaisena aikana, jolloin niiden paikkaa teoksessa ei vielä oltu määrätty, joten käy tarpeelliseksi toisen osan loppuun liittää luettelo, joka lähemmin mainitsee kutakin kuvaa tekstissä vastaavat kohdat.

Kustantaja pitää varmana, että naapurimaamme suuren tutkimusmatkailijan väsymätön työ tuntemattomien alueiden valtaamiseksi tieteelle herättää meilläkin mitä suurinta mielenkiintoa. Matkakertomukset ovat etenkin koulu- ja lainakirjastoissa parhaita kasvatusvälineitä.

Kustantaja.

Ensimmäinen luku.

Simla.

Keväällä 1905 pyöri mielessäni alituisen ajatus uudesta Tietin-matkasta. Kolme vuotta oli kulunut isänmaahan palaamisestani; työhuoneeni alkoi jo käydä minulle liian ahtaaksi; kun iltaisin kaikki kävi hiljaiseksi ylt'ympäriillä, olin kuulevinani tuulen huminassa kehotuksen: "Tule jälleen takaisin erämaan hiljaisuuteen!" Ja aamuisin herättyäni kuuntelin väkisinkin, eivätkö ulkona jo karavaanikellot kajahdelleet. Aika vierä, suunnitelma kypsyi ja pian oli kohtaloni ratkaistu; minun täytyi palata aavikoitten avaraan vapauteen ja päästä Tietin lumipeitteisten vuorten välisille väljille tasangoille. Ellei noudattaisi tätä sisällistä ääntä, kun se puhuu voimakkaasti ja selvästi, niin antautuisi häviöön ja turmioon; täytyy heittäytyä tämän näkymättömän käden ohjattavaksi, uskoa sen jumalalliseen

alkuperään ja myöskin itseensä, ja alistua siihen kalvavaan kaihoon, jota tuottaa uusi ero kodista niin pitkäksi aikaa ja epätietoisin vaiheisiin.

Edellisen matkan tuloksista julkaisemani tieteellisen teoksen lopussa ("Scientific Results") lausuin mahdolliseksi antaa perusteellista kuvausta Tibetin sisäosasta, sen vuoristoista ja laaksoista, sen joista ja järvistä silloin kun vielä kovin suuria alueita maasta pysyi tyyten tuntemattomina. "Näin ollen", sanoin siinä, "pidän parempana lykätä sellaisen selonteon täydentämisen kunnes palaan matkalta, jolle tuotapikaa olen lähtemässä." Sen sijaan että olisin eksynyt olettamuksiin tahi hämmennyttänyt tuloksia aineksien puutteessa, tahdoin mieluummin omin silmin nähdä nuo tuntemattomat Pohjois-Tibetin tienoot ja ennen kaikkea sen laajan alan aivan tutkimatonta maata, joka leviää ylemmästä Brahmaputrasta pohjoiseen ja jonka kautta eivät ole kierrelleet europalaiset eivätkä intialaiset "punditit", maassasyntyneet tutkimusmatkailijat. Sen verranhan oli jo ennakolta varmaa, että juuri tämä ala käsitti muutamia kaikkein suurimpia ja hausimpia ongelmia, mitä vielä oli jäänyt Aasian fyysisessä maantieteessä ratkaisematta. Siellä täytyi löytyä yksi tahi useampia vuoristojonoja, jotka kuljivat yhdensuuntaisesti Himalajan ja Karakorumin kanssa; siellä täytyi löytyä huippuja ja harjanteita, joita tutkijan katse ei ollut konsanaan kohdannut; turkoosisiniset suolajärvet kuvastelivat sen laaksoissa ja syvyyksissä monsuunipilvien herkeämätöntä lentoa koillista kohden ja sen eteläisiltä reunoilta täytyi solua vesirikkaita jokia milloin koskina vaahdoten, milloin rauhallisina uomassaan lipuen. Siellä epäilemättä asusteli nomadiheimoja, jotka keväisin jättivät talvilaitumensa ja kesäisin kuljeskelivat ylätasangoilla, kun uusi ruoho oli alkanut rehottaa karusta maaperästä. Mutta asuiko siellä vakainainen väestö, oliko siellä luostareita, joiden katolta joka päivä lama täsmällisesti kuin aurinko huusi munkkeja rukoukseen puhaltamalla simpukankuorta, sitä ei tiennyt kukaan.

Turhaan selailtiin uudemman ja aikaisemman ajan tibetiläistä kirjallisuutta selitysten saamiseksi; ei nähty mitään muuta kuin joitakuita mielikuvituksen luomia arveluita valtavan vuoriselänteen olemassaolosta, aivan arvottomia, koska ne eivät vastanneet todellisuutta eivätkä voineet nojautua mihinkään tosiseikkoihin. Sitä vastoin olivat juuri jotkut matkailijat kulkeneet tuntemattoman maan ohitse pohjoisessa ja etelässä, idässä ja lännessä; niitä olin itsekin. Mutta jos tarkasteli karttaa, joka osotti matkustusreitit Tibetin halki, niin saattoi melkein johtua luulemaan, että me kaikki olimme tahallamme karttaneet sitä suurta valkeata täplää, jota äskettäin julkaistussa englantilaisessa kartassakin peittää ainoastaan sana "Unexplored", "tutkimaton." Siitä saattoi päätellä, ettei tämän maan halki kulkeminen voinut olla helppoa, koska muutoin aikojen kuluessa tietenkin joku olisi sinne joutunut.

Teoksessani "Aasian erämaissa" olen seikkaperäisesti kertonut, millaisia epätoivoisia ponnistuksia tein syksyllä ja talvella 1901 tunkeutuakseni matkustusreitiltäni Selling-tson ja Panggong-tson välillä etelään. Halusin muun muassa saada tilaisuuden päästä tutkimaan jotakuta tahi joitakuita niistä suurista järvistä, jotka intialainen punditi Nain Sina 1874 oli löytänyt Keski-Tibetissä ja joita sen koommin ei ollut nähnyt kukaan muu kuin alkuasukkaat. Jo edellisellä matkallani olin uneksunut Induksen lähteen löytämisestä; mutta minulle ei ollut silloin sallittua sitä saavuttaa. Tämä salaperäinen piste ei yhä vielääkään ollut saanut oikeata paikkaansa Aasian kartalla — mutta jossakinhan sen toki täytyi olla löydettävissä! Siitä päivästä asti, jona suuri makedonialainen Aleksanteri (v. 326 e.Kr.) voitokkaine joukkoineen kulki tuon valtaisen virran yli, on kysymys virran lähteen määräämisestä aina pysynyt maantieteellisen tutkimustyön päiväjärjestyksessä.

Oli niin mahdotonta kuin tarpeetontakin ennakolta laatia yksityiskohtaista suunnitelmaa matkaa varten, jonka kulku ja kehittyminen olivat epätietoisempia kuin koskaan ja näyttivät riippuvan olosuhteista, joita ei mitenkään voinut hallita. Piirsin tosin Tibetin kartalle edessäni olevan matkani todennäköisen suunnan, jotta vanhempani ja sisarukseni suunnilleen tietäisivät missä oleskelin. Jos tätä karttaa vertaa todelliseen matkustusreittiini, niin havaitsee kyllä kumpaisessakin tapauksessa samat alueet kosketelluksi. Mutta kehitys ja yksityiskohdat ovat olleet kokonaan toisenlaiset.

Kirjotin Intian silloiselle varakuninkaalle, lordi Curzonille, ilmotin hänelle suunnitelmani ja pyysin kaikkea sitä tukea, mitä pidin välttämättömänä saavuttaakseni suotuisia tuloksia epävarmassa, hiljakkoin sotatilaan joutuneessa Tibetissä.

Pian sain seuraavan kirjeen, jonka painatan lähettäjänsä luvalla:

Varakuninkaan palatsi, Simla, 6. p. heinäk.

Hyvä Tohtori Hedin!

Kuulen suurella mielihyvällä, että seuraatte neuvoani ja tahdotte ennen ihmeellisten matkojenne päättymistä tehdä vielä yhden suuren retken Keski-Aasiaan.

Olen ylpeä saadessani niin kauvan kuin vielä olen Intiassa suoda Teille kaiken sen kannatuksen, mitä vallassani on, ja pahottelen ainoastaan, että tulen paljoa ennen suuren

retkenne päättymistä jättäneeksi nämät seudut, sillä aikomukseni on palata kotimaahan huhtikuussa 1906.

Mutta nyt suunnitelmaanne! Näen että Te tulette Intiaan vasta ensi keväänä; kenties minulla silloin vielä on onni tavata Teitä. Olen huolehtiva siitä, että kunnollinen maassasyntynyt topografi on valmiina liittymään seuraanne, ja samaten olen asettava käytettäväksenne tähtitieteellisiin havaintoihin perehtyneen miehen, sekä toisen, joka pystyy suorittamaan sääopillisia töitä. Molemmat tulevat olemaan valmistuneita Teidän saapuessanne.

En osaa arvata mille kannalle Tibetin hallitus tulee asettuneeksi siihen aikaan kun Te Intiaan tulette; jos se pysyy jatkuvasti ystävällisenä, niin yritän luonnollisesti hankkia Teille tarpeellisen luvan, passin ja luotettavan saattueen.

Vakuutan että minulle on mitä suurin ilo kaikin tavoin tukea suunnitelmiinne.

Ystävyydellä Curzon.

On helposti käsitettävää miten tärkeäksi minulle koituisi tämä toimekas suojelus ja apu varakuninkaan taholta. Erityisesti ilahutti minua se, että saisin ottaa mukaani maassasyntyneitä topografeja, jotka olivat harjaantuneita mittaustöihin; sillä heidän työskentelynsä kautta tulisi laadittava kartta arvatenkin verrattomasti arvokkaammaksi. Minä itse taasen vapautuisin näistä kovin paljon aikaa vaativista moninaisista puuhista ja voisin häiriintymättömästi omistaa työni fyysis-maantieteellisiin tutkimuksiin.

Tämä suosiollinen kirje suosituksenani läksin viidennelle matkalleni Aasiaan. Lordi Curzon oli kylläkin Intiaan saapuessani jo jättänyt paikkansa, ja Englannissa piti piakkoisin päästä peräsimeen uusi, pääministeri Sir Henry Campbell-Bannermanin johtama hallitus. Mutta lordi Curzonin lupaukset oli annettu Englannin kuninkaan nimessä, enkä vähääkään epäillyt, että vapaamielinenkin ministeriö pitäisi ne arvossa.

Lokakuun 16. p:nä 1905, samana päivänä, jona kaksitoista vuotta aikaisemmin olin lähtenyt matkalleni "Seikkailuihin Keski-Aasiassa", jätin jälleekin rakkaan vanhan kotini Tukholmassa. Paljo epätietoisemmalta kuin silloin tuntui minusta nyt, näkisinkö jälleen kaikki omaiseni; kerranhan täytyy meitä ympäröivän ketjun kuitenkin katketa! Suotaisiinko minun vieläkin löytää kotini muuttumattomana?

Matka kävi Konstantinopolin ja Mustanmeren kautta turkkilaiseen Armeniaan, suoraan Persian halki Seistaniin ja Belutshistanin aavikoitten poikki Rushkiin asti, missä saavutin intialaisen rautatieverkon läntisimmän haaran. Belutshistanin kaiken pölyn ja paahteen perästä tuntui minusta Ouetta raikkaalta, ihanalta keitaalta. Toukokuun 20. p:nä 1906 läksin tästä kaupungista, kuljin neljässä tunnissa 1680 m korkeudelta alas ainoastaan 100 m merenpinnan yläpuolella olevaan seutuun ja sain jo Sibissä illalla kokea 38° C hellettä. Seuraavana päivänä jatkui matka Industa ja Satledshia pitkin Samasatan ja Batindan kautta Umbalaan; ja minä olin nyt, vuoden kuumimpana aikana, ainoa europalainen junassa. Lämpö määrä nousi aina 41,6°, siis samaan astelukuun, jonka olin vähää ennen havainnut Belutshistanissa; mutta täällä siimeisissä rautatievaunuissa se oli paljoa helpompi sietää. Koko vaunua suojellaan auringon välittömältä paahteelta alarippuvien varjostimien katoksella; kuitenkin on paras välttää vähääkään koskettamasta vaunun ulko-osia — ne ovat nimittäin hehkuvan kuumat. Kaksi ikkuna-aukkoa on katettu hienoista juurisäikeistä punotulla kudoksella, jota vesi automatisesti valelee, ja ilmatorvesta syöksyy tuuli tuon kostean ristikon läpi sisälle. Sellaisen ikkunan ääressä oli minulla keskipäivälläkin vain 28,5°, joten minulla ei siinä suhteessa ollut mitään valittamista. Muutamissa pysähdyspaikoissa tapaa oivallisia ravintoloita, ja alkuasukkaita kulkee mukana junassa kaupiten matkan varrella limonadia ja lasikirkasta jäätä.

Silti kaipaa Intian helteisiltä, kuivuneilta tasangoilta ylös vuorille ja niiden raikkaaseen, puhtaaseen ilmaan. Kalkasta vie pieni kapearaiteinen rata 6,5 tunnissa 2160 m korkeuteen, Simlaan, varakuninkaan kesäkaupunkiin ja englantilais-intialaisen armeijan pääkortteriin. Tie on viehättävimpiä ja suuremmoisimpia, mitä maan päällä löytyy. Mitä uhkarohkeimpina mutkina kapuaa pikku rata ylös jyrkkiä seinämiä, alas rotkojen rinteitä, pistäytyy ahtaisiin, syviin notkoihin, kohoa huimaaville vuori-ulkonemille, joiden äärimäiseltä kielekkeeltä juna miltei näyttää tahtovan syöksähtää ilmaan, johtaa yli siltojen, jotka painonsa alla narskuvat ja notkuvat, piiloutuu sysimustiin tunneleihin ja ilmestyy jälleen häikäisevään päiväpaisteeseen. Kuljetaan laakson sivua, jonka pohja häämöttää syvällä jalkojemme alla, sitten yli harjanteen, joka suo vapaan näköalan molemmin puolin, ja taaskin pitkin jyrkän seinämän pengertä, jonka korkeudesta näkee tuon ihmeellisen polvittelevan radan useampia kerroksia alapuolellansa. Melkein joka toinen minuutti vaihtuu maisema, uudet kuvat ja perspektivit, uudet näkökulmat ja valaistukset seuraavat toisiansa, pitäen matkustajan huomiota herkeämättä jännityksessä. Tohiseva kulku käy 102 tunnelin kautta; enimmäkseen ovat aivan pieniä, mutta pisin on 1406

m mittainen.

Siirrymme toisesta kasvillisuusvyöhykkeestä toiseen. Tasangon kasvisto jäi jo aikaa sitten jälkeemme; nyt tapaa katse uusia muotoja ilmanalojen muuttuessa, muotoja, jotka ovat ominaisia Himalajan etelärinteitten eri tasanteille, ja lopulta ilmestyvät vielä etempänä ylhäällä tummat deodar-metsät, kuninkaalliset himalajaseeterit, joiden vehmaassa rehevydessä Simlan talot päilyvät vaaleitten pääskysenpesien näköisinä. Tenhoava on tämä kuva, mutta vielä paljoa valtavammaksi tulee se brittiläisen valtakunnan voiman vertauskuvana! Täällä pesii kotka, ja ryteiköstään luo se vaanivia katseita yli Intian tasankojen. Täällä keräytyy kimppu lukemattomia lennätinlankoja brittiläisen kuningaskunnan joka sopesta ja kolkasta, ja tästä paikasta annetaan päivittäin epälukuisia käskyjä ja määräyksiä "in His Majesty's service only"; täältä käsin ohjataan hallintoa ja komennetaan armeijaa, ja näiden lankojen kiehtomana on joukko maharadshoja, intialaisia suuriruhtinaita, kuin saalis hämähäkin verkossa.

Lähestyin Simlaa jonkunlaisella epäröimisellä. Lordi Curzonin kirjeen perästä eivät Intian vallanpitäjät olleet sen enempää hiiskahtaneet. Yhä isommaksi kasvaa tuo omituinen kaupunki puolikuun muotoisella selänteellään, yhä selvempinä ilmenevät yksityiskohdat, nyt puuttuu enää pari mutkaa, ja sitte vierii juna Simlan asemalle. Neljä ulkoasiain viraston tulipunaiseen puettua lakeijaa sieppaa matkakapineeni, ja Grand Hotelissa vastaanottaa minut vanha ystäväni, eversti Sir Francis Younghusband — 1890 vietimme Kashgarissa joulua, ja hän oli vielä yhtä komea, ystävällinen ja hyväntuulinen kuin silloinkin. Päivällisellä olin hänen vieraanansa United Service Club'issa. Puoleksi yöksi viehätysimme vanhoihin muistoihin Aasian erämaista, tarinoitsimme Kashgarin kaikkivaltiaasta venäläisestä ylikonsulista Petrovskista, englantilaisesta Lhasan retkikunnasta, jonka johtajana Younghusband oli ollut, Simlan elämästä ja lähestyvistä kesäkauden juhlimisista — mutta minun toiveistani ystäväni ei virkkanut halkaistua sanaa! Enkä minäkään häneltä kysynyt; saatoinkin arvata, että hän olisi minulle heti ilmaissut, jos kaikki olisi ollut selvää ja kunnossa. Mutta hän vaikenä kuin kivi, eikä minun tehnyt mieleni kysyä, vaikka sydäntäni poltteli kärsimättömyys saada kuulla edes jotakin.

Toukokuun 23 p:n aamuna astuessani ulos kuistilleni tuntui minusta kuin tuomiotansa odottavasta vangista. Alapuolellani hohtivat Simlan talot päivänpaisteessa, ja minä seisoin seeterien latvojen tasalla; ihanaapa oli täällä tasangon ummehtuneen helteisen ilman yläpuolella! Pohjoisessa läikkyi vehmaitten puitten aukosta verrattoman kaunis kuva. Siellä kimaltelivat lähimmät Himalajajonot, ikuisen lumen kattamat. Häikäisevän valkoisena kuvastui harjanteen reuna turkoosisinistä taivaanlakea vasten. Ilma oli niin säihkyvän kuulakka, että välimatka näytti mitättömältä; vain moniaat päivamatkat erottivat minut noista vuorista, ja niiden takana avautui salaperäinen Tibet, kielletty maa, unelmien maa! Myöhemmin, puoleltpäivän, kävi ilma autereiseksi ja ihana kuva häipyi; eikä se enää näyttänyt kertaakaan niinä viikkoina, jotka Simlassa vietin. Oli kuin olisi Tibetin ja minun välille laskeunut esirippu, ja kuin olisi minulle ollut sallittu vain yhden ainoan kerran nähdä etäältä vuoret, joitten yli johti tie luvattuun maahan!

Siitä syntyi samea päivä; kello kahdeltatoista piti minun kuulla tuomioni. Younghusband kävi minut noutamassa ja me läksimme yhdessä ulkoasiain virastoon. Sir Louis Dane vastaanotti minut mitä herttaisemmin, juttelimme Persiasta sekä Intian ja Seistanin välisestä "kauppatiestä." Sitte hän äkkiä mykistyi; mutta tuokion kuluttua hän tokaisi:

"Parempi on Teidän kuulla se heti: lontoolainen hallitus kieltää Teiltä luvan tunkeutua intialaisen rajan yli Tibettiin."

"Murheellinen viesti! Mutta mistä syystä?"

"Sitä en tiedä; luultavasti tahtoo nykyinen hallitus karttaa kaikkea, mikä mahdollisesti voisi synnyttää kihnausta rajalla. Anomukseenne suostuminen merkitsisi meille vastuuta siinä tapauksessa, että Teille ehkä jälkepäin sattuisi jotakin. Niin, tämä on vahinko kerrassaan. Mitä ajattelette nyt tehdä?"

"Jos olisin Teheranissa moista aavistanutkaan, niin olisin valinnut tieni Venäjän Aasian kautta, sillä minulle ei ole milloinkaan ilmaantunut vaikeuksia venäläisten taholta."

"Niin, me täällä olemme tehneet kaikkemme avittaaksemme Teidän suunnitelmianne. Ne kolme maassasyntynyttä kenttämittaajaa, jotka lordi Curzon on Teille luvannut, ovat olleet harjoteltuja jo kuusi kuukautta ja oleksivat Dehra Dunissa matkavalmiina. Mutta todennäköisesti peruutetaan tämäkin Lontoosta käsin. Emme kuitenkaan ole menettäneet kaikkea toivoamme vielä ja odotamme vasta kesäkuun 3. p:nä lopullista vastausta."

Minusta tuntui sietämättömältä joutua odottamaan lopullista ratkaisua yksitoista päivää. Kenties voisi omakohtainen asiaan viihtyminen vaikuttaa edukseni. Lähetin sen vuoksi Englannin pääministerille seuraavan sähkösanoman:

"Ne ystävälliset sanat, jotka Teidän ylhäisyytenne kaksi vuotta takaperin on parlamentissa lausunut matkastani ja teoksestani, antavat minulle rohkeutta kääntyä suoraan Teidän puoleenne ja maantieteellisen tieteen nimessä anoa Teiltä hallituksen lupaa tunkeutua Tibetiin Simlan ja Gartokin kautta. Aikomukseni on tutkia Tsanpon pohjoispuolella olevaa enimmäkseen asumatonta aluetta ja sen keskellä löytyviä järviä, sitte palatakseni Intiaan. Olen täysin perehtynyt Intian ja Tibetin nykyisiin valtiollisiin väleihin, ja kun olen yksikolmattavuotiaasta asti sovussa seurustellut asialaisten kanssa, niin olen nytkin käyttäytyvä kauttaaltaan varovasti, noudattava annettuja ohjeita ja katsova kunnia-asiakseni välttää kaikkia riitaisuuksia rajalla."

Ja nyt odottelimme edelleen; päivät kuluivat, kolme maassasyntynyttä apulaistani pysyttelivät matkavalmiina Dehra Dunissa, ylipäällikkö lordi Kitchener vakuutti mielihyvällä asettavansa käytettäväkseni kaksikymmentä hampaisiin asti aseestettua gurkhaa jahka vain saapuisi anottu lupa Intian valtiosihteeriltä Sir John Morleylta. Tällä nimittäin oli käsissään rajan avain, ja hänestä yksistään riippui kaikki. Lordi Minto, Intian uusi varakuningas, teki kaiken voitavansa. Hän kirjotteli pitkiä, seikkaperäisiä mietintöjä ja lähetti sähkösanoman toisensa perästä. Mikään hylkäävä vastaus ei voinut häntä lannistaa, hän lähetti yhä jälleen uuden viestin, joka alkoi sanoilla: "Pyydän Hänen Majesteettinsa ministeriötä ottamaan vielä kerran harkintansa alaiseksi, että" j.n.e. Kun Lontoosta käsin vakuutettiin, ettei kieltävä vastaus mitenkään koskenut suoranaisesti minua, vaan että oli menetelty samoin useampiin brittiläisiin upseereihin nähden, pyysi lordi Minto viimeisessä sähkösanomassa minulle lupaa saada seurata sitä englantilaista upseeria, jonka piti kesällä matkustaa Gartokiin tarkastamaan sikäläistä varusväkeä. Mutta valtiosihteerin virasto piti nytkin vääjäämättömästi päätöksensä, ja minä itse sain sähkösanomaani seuraavan vastauksen — valtiosihteerin kirjelmänä varakuninkaalle kesäkuun 1. p:ltä 1906:

"Pääministeri haluaa, että Te ilmoitate Sven Hedinille tämän sanoman: 'Pahoittelen vilpittömästi, että minulle on syistä, jotka Intian hallitus epäilemättä Teille selitti, mahdotonta myöntää pyytämäänne tukea matkalle Tibetiin ja oleskelulle siellä. Tämä tuki on evätty myöskin Lontoon Kuninkaalliselta Maantieteelliseltä Seuralta sekä Intian hallituksen palveluksessa olevilta brittiläisiltä upseereilta."

Viimeisen sähkösanoman sisältö merkitsi siis, että minulta kiellettiin kerrassaan kaikki. Intian hallituksen ja varakuninkaanhan ei edelleenkaan auttanut muu kuin noudattaa lontoolaista käskyä. Hehän *tahtoivat* tehdä parhaansa ja harrastivat suunnitelmiani mitä lämpimimmin, mutta he eivät saaneet minua auttaa. He eivät saaneet hankkia minulle mitään lupakirjaa eikä passia Lhasasta, he eivät saaneet suojata minua epävarmassa Tibetissä liiankin välttämättömällä saattueella, ja minulta riistettiin sekin suuri etu, että olisin voinut ottaa mukaani kolme kunnollista topografia ja apulaista tieteellisiin havaintoihini. Eikä siinä ollut vielä kaikki! Jos minä asianhaarain pakosta alistuisin kohtalooni ja lähtisin omin päin yksinäni alkuasukasparven keralla rajan yli, niin oli Intian hallituksella käsky estää yritykseni. Intian puolelta oli Tibet minulta siis suljettu ja englantilaiset, s.o. Sir John Morley, sulkivat sen vähintäinkin yhtä tiukasti kuin tibetiläiset itse olivat konsanaan sulkeneet. Älysin pian, etteivät tällä matkalla minua kohtaavat suurimmat vastukset koituisi Tibetistä, sen kolkosta ilmanalasta, sen ohuesta ilmasta, sen valtavista vuorista ja villeistä kansoista, vaan — Englannista! Kunhan tulisin tolkulle Sir John Morleysta — jotenkutenhan toki jo sitte Tibetistä suoriutuisin!

Toivosta luopuu viimeiseksi, ja niinpä minäkin yhä vielä toivoin, että kaikki lopulta kävisi hyvin. Huono menestykseni kannusti kunnianhimoani ja jännitti voimani äärimäisillensä. Koettakaapas minua estää, jos voitte, ajattelin; minäpä näytän teille, että olen Aasiassa paremmin kotiutunut kuin te! Yrittäkäähän vain teljetä tämä suunnaton Tibet, yrittäkää salvata kaikki ne laaksot, jotka rajalta johtavat sen ylätasangoille, niin saatte nähdä, että tämä on tuiki mahdotonta! — Sen vuoksi tuntui minusta todelliselta helpotukselta, kun viimeinen säälitön ja jokseenkin lyhytsanainen epäys saapui ja peruuttamattomasti katkaisi kaikki sopimuksen hieromisesta. Minusta tuntui kuin olisin äkkiä joutunut ympäristöstäni erilleni ja kokonaan itsenäisesti jatkamaan hankkeitani. Elämäni ja kunniani olivat pelissä kahden lähivuoden ajaksi — antautuminen ei tietysti voinut tulla kysymykseenkään. Tämän viidennen matkan olin alottanut raskaalla sydämellä, en juhlimisten riemulla ja remulla kuten edelliset. Mutta nyt siitä yht'äkkiä sukeusi lempilapseni. Menipä vaikka henkeni, tästä matkasta piti kuitenkin koitua elämäni loistokohta! Siitä tuli kaikkien unelmieni ja toiveitteni esine, sitä koskivat rukoukseni, ja sieluni sisintä myöten ikävöitsin hetkeä, jolloin ensimmäinen karavaani olisi valmiina — ja sitte piti jokaisen päivän muodostua eheäksi soinnuksi voitonlauluun!

En voi ryhtyä sanallakaan arvostelemaan sitä politiikkaa, joka silloin kasasi tielleni näköjään voittamattomia esteitä. Joka tapauksessa se oli viisas. Tulevaisuudessa se käy välttämättömäksi. Jos olisin ollut brittiläisessä suojeluksessa, pitänyt seurueessani brittiläisiä alamaisia ja sitte joutunut surmatuksi, niin olisi luultavasti täytynyt lähettää maahan suuria kuluja kysyvä rangaistus-retkikunta väestön pelottimeksi; tässä tapauksessa ei olisi ollut eroa sillä, olinko ruotsalainen tai englantilainen. Miten englantilainen valtiosihteerin itse käsitti asian, se käy ilmi hänen vastauksestansa lordi Percyn

väläkysymykseen kuukautta myöhemmin kuin minä olin saanut ratkaisuni: "Sven Hedinitä on valtiollisista syistä kielletty lupa tunkeutua Tibettiin; samoilla perusteilla evätään brittiläisetkin alamaiset käymästä siinä maassa. Intian hallitus suosii taattujen tutkijain retkiä; mutta Britannian hallitus on määrännyt toisin ja pitää tarpeellisenä pysyttää Tibet edelleenkin siinä eristystilassa, jossa edellinen hallitus sitä huolellisesti pysytti."

Näinä päivinä sain paljon myötätunnon ja ystävyiden osoituksia. Intiassa minulla oli pelkkiä ystäviä, ja heistä oli katkeraa, kun eivät voineet minua auttaa. Sir Louis Dane oli minulle ilmottanut, että jos anomukseeni kuitenkin lopulta suostuttaisiin, minun olisi allekirjotettava eräs sopimus — mutta mitä tämä olisi sisältänyt, siitä en ole koskaan saanut selvää. Kenties oli kysymyksessä jonkunlainen vastuu minua seuraavista miehistä, lupaus olla käymättä muutamilla määrättyillä seuduilla, ja sitoumus jättää matkani tulokset Intian hallituksen käytettäväksi — tuosta kaikesta en tiedä mitään. Mutta nyt olin erilläni kaikista sitoumuksista; vapaus on kuitenkin kaikkein paras, ja voimallisimmassa asemassa on se, joka seisoo yksinään. Olisi sentään liioiteltua väittää, että minä niinä päivinä nimittelin Sir John Morleyn toimintaa kiitollisin sanoin. Miten olisinkaan silloin voinut aavistaa, että vielä lukisin hänet parhaimpiin ystäviin enkä ajattelisi häntä ilman lämpöä, kunnioitusta ja ihailua!

Ensimmäisen kerran käytyäni ulkoasiain virastossa saattoi minut Youngusband varakuninkaan palatsiin — minun piti liittää nimeni lordi ja lady Minton vierasluetteloon. Youngusband on ritarillinen mies, esikuva jaloimmalle, mitä mistään kansasta voi puhjeta. Häntä kaiveli enemmän kuin minua itseäni hallituksen epäys, mutta hänellä oli samalla vielä muita ja katkerampia ikävyvyyksiä — hänen retkikuntansa Lhasaan, jonka piti liittää Tibet tieteellisen tutkinnan alaan, oli ollut turha. Hän vei minut nyt ohimennen lordi Minton yksityissihteerin eversti J.R. Dunlop-Smithin luo, ja hänestä sain elin-aikaisen ystävän; hän on hienoimpia, jaloimpia, ylevimpiä ja tietorikkaimpia miehiä mitä konsanaan olen tuntenut, hän on syvämielinen, monipuolisesti oppinut mies ja perinpohjainen Intian tuntija, asuttuansa siellä neljäkymmentä vuotta. Kun näkee moisia miehiä tärkeimmissä viroissa, niin käsittää että hallitseva rotu tarpeen tullen pystyy kestävänsä vielä monta tuumaa myrskyä Intian kolmensadan miljoonan keskellä.

Elämäni oli siihen aikaan kerrassaan täynnä vastakohtia. Vähänpä oli Simlassa oloni niitten yksinäisten ja hiljaisten vuosien kaltainen, jotka minua odottivat häämyysiin pilvijoukkoihin häipyvien vuorten tuolla puolen! En voi olla kiintymättä muutamiin muistelmiin noista ihmeellisen hauskoista päivistä.

Niinpä vietiin minut ensimmäisille "hovipäivällisille" toukokuun 24. P:nä 1906. Pitkin erään ison vierashuoneen seinää seisoo varakuninkaan palatsissa koolla kai satakunta vierasta, kaikki paraatipuvuissa, upean kirjavissa univormuissa, joita säihkyvät ritarimerkit koristavat. Muuan heistä ulottuu päätänsä pitempänä toisten yli. Hän seisoo hyvin suoraryhtisenä ja näyttää kylmäveriseltä, tarmokkaalta ja levolliselta. Hän ei puhele kenenkään kanssa, tähystelee vain tutkivasti ympäristöänsä kirkkailla, sinisenharmailla silmillään. Hänen kasvopiirteensä ovat järeät, mutta mieltäkiinnostavat, totiset, liikahtamattomat ja ahavoittuneet; näkee että hän on paljon kokenut ja tulikasteessa käytetty soturi. Hänen univormunsa on tulipunainen ja vasemmalla puolen rintaa säihkyä aimo omaisuus timantteina. Hänellä on maailmankuulu, kuolematon nimi: *lordi Kitchener* Khartumista, Afrikan voittaja ja intialaisen armeijan ylipäällikkö.

Eräs herrasmies astuu luokseni ja kysyy minulta, vieläkö muistan meidän olleen pöytäkumppanuksia eräillä päivällisillä lordi Curzonin luona. Pundschabin kuvernööri Sir Charles Rivaz kuuluu samaten vanhoihin tuttaviini, ja lisäksi esittelee minut Sir Louis Dane oikealle ja vasemmalle. Airut astuu saliin ja julistaa varakuninkaan saapuvaksi. Esikuntansa saattamana kiertää lordi Minto saliin, tervehtii kutakin yksityistä vierasta, minua ainoastaan sanoilla: "Tervetuloa Simlaan!" Hänen sanojensa kaihoisiva sointu ei välttänyt korvaani; tiesihän hän, etten voinut tuntea itseäni niin "tervetulleeksi", kuin hän ja minä olisimme suoneet. Pöytämusiikin raikuessa siirrymme ruokasaliin, missä meille tarjotaan tanskalaisen keittiön oivallisimpia laitoksia; aterioimme hopeaisista astioista ja nousemme pöydästä ottaaksemme osaa hoviseurueeseen, jolloin valta-istuimen portailla seisovalle varakuninkaalle esitellään viisisataa herrasmiestä. Kunkin nimi huudetaan, ja he astuvat nopeana jonona valta-istuimen ohitse. Jokainen heistä seisautuu ja kääntyy päin, ja varakuningas vastaa heidän syvään kumarrukseensa; hän kumartui tänä iltana yhdeksänsataa kertaa! Kun ohitse kulkee intialaisia ruhtinaita tai afganilaisia lähettiläitä, niin hän ei kumarra, vaan koskettaa kädellään vieraan miekankahvaa ystävyiden ja rauhan merkiksi.

Seuraavana päivänä kutsuttiin minut siirtymään varakuninkaan palatsin asukkaaksi, ja siitä lähtien olin lordi ja lady Minton vieraana. Unohtumaton on aika jonka heidän seurassaan vietin, ja nämä viikot tuntuvat minusta nyt kuin unelta ja tarulta. Lordi Minto itse on brittiläisen gentlemanin ihanne, ylimys jalointa rotua ja samalla yksinkertainen ja vaatimaton. Intiassa hän pääsi väleensä suosituksi ystävällisen käytöksensä ja kaikkia kohtaan osottamansa suopeuden vuoksi, eikä hän katso asemaansa liian korkeaksi ollakseen lausumatta sydämellistä sanaa kenelle tahansa hänen hallintoonsa uskotun

jättiläisvaltakunnan lukuisten kansanheimojen jäsenelle. Lordi Minto oli jo aikaisemmin palvellut Intiassa ja ottanut osaa sotaretkeen Afganistania vastaan; koettuansa vaihtelevia kohtaloita kolmessa maanosassa hänet nimitettiin Kanadan kenraalikuvernööriksi. Vuonna 1904 hän palasi skotlantilaiselle maatilallensa Mintoon takaisin aikoen viettää siellä lopun ikäänsä; silloin antoi Englannin kuningas ja Intian keisari hänelle Intian varakuninkaan ja kenraalikuvernöörin viran.

Hän ei ole ensimmäinen tässä virassa ollut Minton jaarli; jo hänen iso-isänsä isä oli sata vuotta takaperin brittiläisen valtakunnan kenraalikuvernöörinä Intian niemimaalla. Siihen maailman aikaan purjehdittiin hindujen maahan vielä Hyväntoivonniemen ympäri, ja se oli pitkä, vaivaloinen matka. Sen johdosta jätti ensimmäinen lordi Minto perheensä kotiin. Hänen ja hänen puolisonsa toisilleen lähettämät kirjeet ovat vielä tallella ja ilmaisevat suorastaan ihanteellista rakkautta ja uskollisuutta. Kun hänen palvelus-aikansa Intiassa vihdoinkin oli päättynyt, astui hän laivaan, joka vei hänet kotiin tuon pitkän taipaleen, ja kiirehti ensimmäisessä postivaunussa suoraa päätä Mintoa kohti. Siellä odotteli puoliso; hän tähysteli ikävöitsein katsein pitkin tietä; aikaa oli jo kulunut paljon yli määrän, mutta vaunua ei näkynyt. Lopulta saapui odotetun asemasta pölypilven peittämä ratsumies tuoden viestin: Lordi Minto on kuollut yhden ainoan postiaseman päässä kotoansa! — Kirjeet on sidottu yhteen kääröksi, jonka kyljessä pikku lappu sisältää sanat: "Poor fools!" (Meitä hupsuparkoja!) Ensimmäisen lady Minton käsi on ne kirjottanut.

Mutta nyt kukoistaa elämä uudessa Minto-perheessä. Mieltymys, koruttomuus ja onni vallitsevat tässä viehättävässä kodissa, jossa jokainen jäsen on kokonaisuuden kaunistuksena. Varakuninkaalla on aina kädet täynnä työtä Intian hyväksi, mutta lordi Minto säilytti aina järkähtämättömän levollisuutensa ja omisti joka päivä muutamia tunteja perheellensä. Me tapasimme toisemme päivittäin aterioilla; puolipäivällisille oli tavallisesti pyydetty joitakuita vieraita, mutta päivällisellä olimme monasti yksinämme, ja silloin oli mieliala kaikkein hauskin. Silloin kertoili lady Minto oleskelustansa Kanadassa, miten hän oli rautateitse ja höyrylaivoilla matkannut 116000 englantilaista penikulmaa, ollut puolisonsa mukana kaikilla virkamatkoilla, ottanut osaa aarniometsien metsästysretkiin, kulkenut kanootilla alas vuolaita virtoja ja yhtynyt vaarallisiin vaelteluihin Klondikessa. Selailimme hänen päiväkirjojansa niiltä ajoilta; ne olivat paksuja nidoksia, täynnä valokuvia, karttoja, leikkeleitä ja nimikirjotuksia, ja niitä höysti erinomaisen mielenkiintoiset kuvat ja kuvaukset. Ja kuitenkin tulee siitä päiväkirjasta, jota lady Minto pitää Intiaan saapumisestansa asti, vielä jännittävämpi ja merkillisempi; sillä sille antaa värityksen itämainen loisto ja idän upeus ja prameus, jalokivien verhoamat maharadshat, eri valtioissa tapahtuneet vastaanotot, kulkueet ja paraatit, punaisessa ja kullassa loistelevat elefantit ja kaikki se suuremmoinen ja komea, joka ei ole erotettavissa Intian varakuninkaan hovista ja edustuksesta. Kolme nuorta lumoavaa tytärtä, ladyt Eileen, Ruby ja Violet, täyttävät tämän kodin päiväpaisteella ja ylpeydellä, ja ovat äitinsä ohella tanssiaisten ja loistavien juhlien kuningattaria. Isänsä tapaan hekin rakastavat urheilua ja istuvat ratsun seljässä kuin valkyriat.

Onko kummeksittavaa että vieras viihtyy tässä talossa, keskellä herttaisinta vieraanvaraisuutta? Minun kamarini olivat varakuninkaan yksityis-asunnon yläpuolella. Pohjakerroksessa ovat valtiosuojamat, loisteliaan upeat isot vierashuoneet, ruokasali ja tavattoman avara valkoisen ja kullan värinen tanssisali. Tilavasta mattojen kattamasta eteisestä, joka on kaunistettu vaakunoilla ja raskailla seinäverhoilla, saavutaan noihin eri saleihin ja suojamiin; siellä on juhлина mitä kirjavinta vilinää. Pitkin pohjakerroksen enintä osaa kulkee avoin lehteri, kivinen veranda, jolla kuhisee vieraissa kävijöitä, kuriireja, tshaparasseja ja dshamadareja, joiden pukuna on varakuninkaalliset punaiset univormut ja valkeat turbanit. Takana on piha, jolla tulee ja menee vaunuja, kantotuoleja ja ratsastajia, ja huolella hoidetut tiet johtavat aistikkaille pengermille, jotka on rakennettu lady Minton piirustusten mukaan. Näiden pengermien tuolla puolen alkaa metsä kallioseiniä siimestämine kävelyteinensä.

Rakennuksen keskellä sijaitsevasta isosta suojamasta pääsee mattojen verhoamia portaita myöten toiseen huonekertaan, missä varakuninkaan perhe on saanut asunnon, joka aistikkudessa ja komeudessa voittaa kaikki. Seuraavassa huonekerrassa ovat vierashuoneet. Sisälehteriltä on oivallinen näköala isoon suojamaan, jossa punatakkiset lakeijat äänettöminä vilahtelevat portaita ylös ja alas. Kamarini ulkopuolella oli kuisti, jonka rintasuojan takaa joka aamu turhaan tähystelin nähdäkseni Tiberin rajavuorten häämyä.

Simlassa tapasin useita henkilöitä, jotka aina luen parhaisiin ystäviini; joukossa oli moniaita vanhojakin tuttaviani. Otin osaa muutamiin tunnelmarikkaisiin vieraspitoihin ja pariin virallisiin tanssiaisiin, jotka maan tapaan osataan järjestää kaikella mahdollisella loistolla ja upeudella. Lordi Kitchenerin asunto on Simlan kaupungin toisessa päässä ja nimeltään Snowdon. Tulija saapuu ensin isoon eteissuojamaan, joka aistikkaan sisustuksensa ja koristelunsa kautta pikemmin tuntuu vastaanottosalilta tai voitonmerkkien näyttämältä kunniasuojamalta. Telineellä on kaunis muotokuva Gordon pashasta; vastapäätä ovat Aleksanterin ja Cesarin rintakuvat. Porraskäytävään on koristeen tapaan liitetty ukko Krügerin Pretoriassa käyttämän presidentintuolin selkämys, ja pöydillä, seinähyllyillä ja reunuksilla on kallisarvoisia kiinalaisia maljakkoja Kang-hin (1662-1722) ja Kien-lungin (1736-1795) aikakausilta. Sillä lordi Kitchener on kiihkeä vanhan kiinalaisen porsliinin kerääjä, mutta

ainoastaan kaikkein hienoin saa armon hänen silmissään. Enimmin kuitenkin tehoavat vieraaseen tässä merkillisessä suojamassa, ennen kaikkea kiinnittäen hänen huomiotaan, voitonmerkit ja liput lordi Kitchenerin taisteluista Sudanissa ja Etelä-Afrikassa. Eräältä ylemmältä lehteriltä ne riippuvat alas kuin kulssit tangoissaan, niiden joukossa Mahdin sekä Omduramin ja Omdebrikatin dervishien viirit ja useampia Transvaalin ja Oranjevaltion buurien lippuja. Sisemmissäkin saleissa tapaamme yhtä ylellisesti käytetyn koristuksina kiinalaisia porssiinimaljakkoja ja harvinaisia kansatieteellisiä esineitä, joista muutamilla puuhun veistetyillä tibetiläisten temppelien harjakoristeilla on suuri arvo; ne toi mukanaan Youngusbandin Lhasa retkikunta. Pöydillä on albumeja täynnä valokuvia lordi Kitchenerin lukuisilta tarkastusmatkoilta Intiassa ja hänen matkaltaan kylmän Pamirin halki. Juhlallisissa tilaisuuksissa koristaa pöytiä kalliit ja tukevat kultaiset astiastot, englantilaisten antamat kansallislahjoiksi Afrikan kukistajalle.

Oleskeluni Simlassa päättyi; oli hyödytön viipyä enää kauvemmin, saatuani viimeisen ehdottoman epäyksen Lontoosta. Kesäkuun 9. p:nä lausuin jäähyväiseni varakuninkaalle ja hänen nuorimmalle tyttärelleensä, jotka halusivat ratsastaa Mashrobaan ollakseen siellä sunnuntaita. En voi kuvata tätä eroamista, niin lämmin ja sydämellinen se oli. Lordi Minto toivotti, että minulle kaiken uhalla onnistuisi hankkeeni, ja häntä ilahutti toivo saada vielä kerran tavata minut Intiassa. Minulle ei ollut mahdollista ilmaista eronhetkenä sieluni kaikkea tulvivaa kiitollisuutta. Hän oli tehnyt kaiken voitavansa minua auttaakseen ja itse antautunut ikävyyksiin minun tähteni. Hän oli ryhtynyt käsiksi elämänkohtalooni aivan erikoisella tavalla, ja minä tiesin myös, että olin hänessä voittanut itselleni ainiaaksi ystävän. Sunnuntai-aamuna läksivät myöskin lady Minto ja hänen molemmat vanhemmat tyttärensä Mashrobaan, ja minä lausuin heille viimeiset hyvästelyni, kiittäen siitä rajattomasta vieraanvaraisuudesta, jota olin saanut osakseni varakuninkaallisessa palatsissa.

Kun sitte jälleen astuin huoneeseeni, tuntui kuninkaallinen palatsi minusta kuolleelta ja autiolta, enkä enää saanut rauhaa pitempään jääpymiseen. Sulloin tavarani matkavalmiiksi, riensin kaupunkiin, tein kiireesti pari hyvästelykäyntiä, annoin määräykset runsaista matkatarpeistani ja olin pian varustettu lähtöön. Kolmantenatoista päivänä tapahtui lähtö. Kolmetoista-luvulla on tässä matkassa jonkunmoinen osa; marraskuun 13. p:nä jätin Trapetsuntin Mustanmeren rannikolla, joulukuun 13. saavuin Teheraniin, Persian pääkaupunkiin, ja kesäkuun 13. matkustin Simlasta; mutta minä en ollut taikauskoinen! Youngusband oli ensimmäinen toivottamassa minut tervetulleeksi, ja hän viimeisenä minut hyvästeli; minun piti piakkoin jälleen tavata hänet Srinagarissa. Sitte porhalsi juna jälleen noiden sadankahden tunnelin läpi alaspäin. Eräästä mutkasta näin vielä kerran varakuninkaallisen palatsin ylpeine tornineen ja korkeine muurineen, paikan johon liittyi monta iloista muistoa ja rauennutta toivetta.

Toinen luku.

Lehin lie.

Manuel oli veikeä mies. Hän oli madrasilainen hindu, pienoinen siro ja musta, puhui hyvää englantia ja oli vanhempinensa kääntynyt roomankatoliseen uskoon. Hän oli viime hetkessä pistäytynyt luokseni valtainen kimppu todistuksia kainalossa ja julistanut terhakasti: "Jos herra aikoo tehdä pitkän matkan, niin Herra tarvitsee kokkia, ja minä osaan keittää." Hänen todistuksiinsa vilkaisematta otin hänet palvelukseeni. Hän käyttäytyi hyvin, oli rehellinen ja tuotti minulle enemmän iloa kuin närkästystä. Hänen pahin kepposensa oli hävitä salaperäisellä tavalla Tibetissä, minun tähän hetkeen saakka kuulemattani hänestä sen enempää.

Istuimme osastossamme sulloutuneina kuin sillit tynnyrissä. Ilma kävi yhä kuumemmaksi; ylängön ihanasta viileydestä jouduimme jälleen Intian tasangoilta nousevaan painostavaan helteeseen. Kalkan, Umbalan ja Lahoren kautta kulki matka Ravalpindiin, missä yövyin mukiinmenevään hotelliin. Mutta huone oli hiostava ja tunkainen, ja vaikka punka, laesta riippuva iso viuhka, oli kaiken yötä liikkeessä, niin tekivät hyttysset silti sangen tungetteleviä vierailuja vuoteeseeni.

Kesäkuun 15. p:nä saapui hotellin eteen tonga ja kolme ekkää; edelliseen asetuin minä, jälkimmäiseen köytimme tavarat ja — Manuelin. Kohtisuoraan käy tie vehmaitten lehtokujien lomassa vuoriston juurelle. Liikenne on vilkas: karavaaneja, ratsastajia, vaeltajia ja mieronkiertäjiä. Edessämme kuvautuvat Himalajan alemmat ylänneet ja taampana sen korkeammat vuoret. Ovatko ne vihamielisten jumalain tielleni kasaamia muureja vai seisovatko ne tuolla tuloani odotellen?

Malepurin tuolla puolen pistäikse kahden rivakan hevosen vetämä tonga ensimmäisten kunnaitten rakoon, missä rehevä kasvisto hohtaa vaalein ja tummin vivahduksin; tie polvittelee niiden suojassa, matkaaja ilahtuu saatuaan jättää taaksensa tasangon paahteen. Aurinko kyllä tosin vielä polttee, sillä ilma on kirkas eikä lounasmonsunin pilviröykkiöstä vielä ole ensimmäisiäkään airueita näkyvissä. Niin

sivuutamme pysähdysaseman toisensa perästä. Useasti täytyy meidän edetä hitaasti, sillä vastaamme tulee suurina kulkueina khaki-univormuihin puettuja alkuasukassotureita muona- ja työkaluvankkureineen, joita kutakin vetämässä on muulipari — miten halusta olisinkaan omistanut tusinan noita sitkeitä juhtia! Raikkaat tuulet puhaltelevat vastaamme ja lehtimetsään ilmestyy havupuita. Jätämme taaksemme Murreen kesäaseman, ja nyt sukeltavat näkyviin Gulmargin lumihuippuiset vuoret. Murreen luona solatie lähtee kulkemaan jälleen alaspäin. Vandin takana saavutamme Jehlumin oikean äyrään, mutta virta on vielä syvällä allamme; maisema on viehättävä ja suuremmoisen komeine taustoineen mahdoton kuvata. Yhä syvemmä painautuu tie, etenemme ihan virran varteen ja jäämme yöksi "dakbungalow'iin", Kohalan majataloon.

Seuraavana päivänä kuljemme sillan toisella puolella verkalleen ylös vasemman rannan rinteitä. Aamu on säihkyvän kaunis, kunnaitten niukanlaisestakin kasvullisuudesta lähtee hieno kesäinen tuoksu. Vasemmalla kohisee joki, useasti valkeana vaahdoten, mutta kuohu kohtaa korviamme ainoastaan silloin kun levähdämme; muulloin sen voittaa tongan ratina kovalla maalla. Jännittyneellä huomiolla tulee seuranneeksi näkyjen vaihtelua tässä ihmeellisessä seudussa. Tie lävistää joitakuuta vuoriston haaranteita leveinä holvattuina tunneleina. Viimeinen näistä on pisin ja ammottaa vastaamme kuin musta vuoren onkalo. Sen sisustassa huokuu ihana viileys; merkkitorven lyhyet varotustörähdykset kajahtavat soinnukkaasti vuoren uumenista.

Guhriassa nautitaan dakbungalowissa aamiainen ja levähdetään neljännestunti mukavassa nojatuolissa kuistilla. Siellä olin neljä vuotta takaperin viettänyt unohtumattoman hetken Sir Robert ja lady Harveyn seurassa. Samoissa poppeleissa, jalavissa ja halavissa humisi tuuli tänään kuin silloinkin. Mieleni kävi kaihoksivan alakuloiseksi; silloin oli minulla suuri matka takanani, nyt näytti minusta tulevaisuus tavattoman synkältä! Edessäni kohoaa kuin taustan koristuksena oikeanpuoleisen laaksonkaltaan metsäisten vuorten pehmeästi pyöristäytynyt, mutta jyrkkä ulkonema, ja syvällä pohjukassa on virran molemmilla rannoilla Guhrin kylä. Ilma on lauha, johtaen unelmoimaan ijäistä kevättä ja unohtamaan huolensa.

Tjinarin takana kohoaa jälleen kallioseinämillä korkearunkoisia havupuita. Ajurini, joka puhuu persiankieltä, osottaa valtavaa kivenlohkareta, joka on painunut tien pientareeseen; se oli vierähtänyt alas kymmenen päivää takaperin, surmaten miehen ja kaksi hevosta. Vaarallisiin paikkoihin, missä on vieremiä peljättävissä, on pystytetty pieniä valkeita lippuja. Vuoristomaisema käy yhä kolkommaksi, ja illan syvistä varjoista pistäikse sen jyrkät reunapiirteet vain selvemmin esille. Sivuumme Urin ja Rampurin ja kuljemme usein tiheätä metsää. Baramulaan saapuessamme olemme 14 tunnissa taivaltaneet 171 km.

Kesäkuun 17. p:nä satoi virtanaan, mutta me tahdoimme siitä huolimatta päästä kuuden viimeisen aseman ohitse perille Srinagariin. Nelistäen joutuu matka pitkin loppumattoman poppelikujan suoraa solaa. Sota läiskii ja räiskii, sade pieksää tongan kattoa, raskaat pilvet luovat synkeän puolihämärän ja vuorista ei ole jälkeäkään näkyvissä. Ilma soveltuu hyvin siihen mielialaan, jossa saavun Srinagariin, Dshihlamin rannalla sijaitsevaan Kashmirin "pyhään kaupunkiin". Siellä odotti minua suunnaton määrä valmisteluja matkalle — Turkestaniin, niin sitä julkisuudessa nimitettiin; Tibetistä ei enää ollut puhetta, Ne henkilöt, joita tänä ensimmäisenä päivänäni maharadshan pääkaupungissa tavottelin, olivat matkoilla; mutta lopulta tapasin kuitenkin vielä Srinagarin lähetysairaalan johtajan, t:ri Arthur Neven. Hän oli v. 1902 hoitanut sairasta kasakkaani Shagduria ja tehnyt minulle monia muitakin palveluksia, jotka olivat saattaneet minut rajattomaan kiitollisuudenvelkaan häntä kohtaan. Eräs parhaita ystäviäni Intiassa oli neuvonnut minua yrittämään taivutella mukaani Arthurin veljeä t:ri Ernst Neveä. Mutta nyt sain kuulla, että hänkin oli tehnyt anomuksen saada käydä Länsi-Tibetissä, etupäässä järjestelläkseen lähetystyötä Rudukin ympäristöllä, ja samaten saanut epuun; hän oli parast'aikaa paluumatkalla Tibetin rajalta Lehin yläpuolelta. T:ri Arthur Neve on niitä miehiä, joita minä enimmin ihailen. Hän on omistanut elämänsä kristilliselle lähetystyölle Kashmirissa, ja hänen sairaalansa on parhaita ja runsaimmin varustettuja koko Intiassa. Siellä työskentelee hän väsymättömästi yötä ja päivää, ainoana palkintonansa tietoisuus siitä, että kykenee lieventämään lähimmäistensä kärsimyksiä.

Tänä päivänä tuntui minulle kaikki menestyvän nurjasti. Alakuloisena palasin Neboun hotelliin, juuri kun gongi kajautti kello kahdeksaa. Istuuduin pitkään pöytään kolmisenkymmenen herrasmiehen ja naisen sekaan, jotka olivat minulle kaikki yhtä vieraita kuin minä heille. Mutta joissakuissa ryhmissä puheltiin minusta.

"Oletteko jo kuullut, että Hedin on Srinagarissa?"

"Oikeinko totta? Milloin sitte hän on saapunut?"

"Tänään! Hän varmaankin aikoo Tibettiin."

"Mutta sehän on häneltä kielletty, ja hallituksella on käsky estää häntä menemästä rajan yli."

"Niin kyllä, mutta voihan hän kiertää Tibetiä ja tunkeutua maahan pohjoisesta."

"Kyllä, sen hän on jo ennenkin tehnyt ja löytää kai varmasti tien."

Oli kerrassaan epämieluisia joutua kuulemaan tätä keskustelua ja minä olin vähällä hukkaa liemilautaseeni. Saatoin tuskin käsittää mitenkä niin minusta puhe oli. Minusta tuntui kuin olisivat nuo otteet sieluni unelmia ja harhakuvia erittelemässä ja yksitellen nimilapuilla varustelemassa, ruumiini istuessa ruokapöydässä lientä lusikoiden! Onnellisesti päästyämme kahviin katosin äänettömästi, ja siitälähtien aterioitsin aina kamarissani. Asemani oli ja pysyi tosiasiasa sellaisena, että minun täytyi karttaa kaikkea kosketusta englantilaisiin; he eivät saaneet osottaa minulle mitään palvelusta, enkä mitenkään tahtonut ilmaista todellisia suunnitelmiani. Mikä erotus edellisiin matkoihini verraten, joille olin aina lähtenyt venäläiseltä alueelta, missä jokainen, tsaarista alimpaan tshinovnikkaan asti, oli tehnyt kaikkensa matkani helpottamiseksi!

Seuraavana päivänä puhuttelin maharadshan yksityissihteeriä, punditi Deia Kishen Kaulia, komeata hienon näköistä herrasmiestä, joka virheettömästi kirjottaa ja puhuu englantia. Hän luki tarkkaavasti suosituskirjeeni ja lupasi ystävällisesti huolehtia kaikesta niin nopeasti kuin mahdollista. Puhelun aikana hän teki muistiinpanoja: vielä samana päivänä saivat hänen asiamiehensä käskyjä, muuleja hankittaisiin, neljä sotamiestä määrättäisiin saattueeksi koko matkalleni, muonavaroja, telttejä ja kuormasatuloita ostettaisiin, ja hän täyttäisi mielihyvällä kaikki toivomukseni. Kukaan ei saisi aavistustakaan siitä, että puuhailu koski minua; kaikki voisi huveta siihen mutkikkaaseen koneistoon, jolla olin nimenä "maharadshan talous." Ja Deia Kishen Kaul piti sanansa ja tuli ystäväkseni. Joutuisasti ei homma kehittynyt, mutta valmistui se kuitenkin. Tibetistä ei puhuttu sanaakaan, varustauduinhan matkalleni Itä-Turkestaniin; mutta hänen merkitsevä hymyilynsä ilmaisi minulle, että hän älysi aikeeni.

Sellaisellakaan toiminta-asemalla, missä saa täydellisen vapauden, ei ole varsin helppoa sonnustaa karavaania matkavalmiiksi, saati sitte täällä, missä joka taholla oli tielläni juonitteluja ja valtiollisia saivarteluja. Srinagarissa riitti vastuksia ja viivytyksiä yllin kyllin, jo kirjeenvaihtokin pidätteli pitkän aikaa. Mutta viranomaisten oli mahdoton asettaa eteeni selviä esteitä, matkani saatua toisen nimen, ja osittaisella karavaanilla läksin Lehiä kohti, mistä varsinaisen matkani piti alkaa, heinäk. 16. p:nä 1906.

Myöhään päättyivät ensimmäisen päivän puuhut, myöhään herätettiin minut aamulla, ja aurinko oli jo kiivennyt korkealle, ennen kuin olimme valmiit ensimmäiselle varsinaiselle päivämatkalle Lehin tiellä.

Pitkä kulkue lähtee liikkeelle, ryhmä toisensa jälkeen katoaa puiden lomaan. Molemmiin puolin tietä kuultaa maalaistaloja ja kyliä halava-, saksanpähkinä- ja aprikoosipuiden välistä, ja pikku kanavia sorisee hiljalleen riisikenttien välissä, joilla parhaillaan toimitetaan kitkemistä; työntekijät astelevat rivissä ja laulavat tahdikkaasti innostavaa säveltä; laulu keventää työtä, sillä määrätyn loppukerrannon kohdalla nykäistään rikkaruoho irti eikä kukaan tahdo jäädä jälkeen toisesta.

Silta vie Sindin yli, jonka harmaansininen vesi kuohuen ja kohisten virtailee useampina valtaisina haaroina. Nyt kulkee tie ylös jokilaaksoa, sillä me poikkeamme itää kohti, ja pian häipyä taaksemme Kashmirin laaja laaksoaukeama tasaisine mainensa. Nousu on jo huomattava, ja se ilahduttaa mieltä, päivä kun on lämmin. Puut käyvät harvalukuisemmiksi, me ratsastamme yhä isompia taipaleita auringon hehkussa, mutta kaikkialla on viheriää ja vehmasta, lauha ilma uhkuu elämää ja synnyttävää voimaa, ja koko laakson täyttää virran kohu ja sen herättämä kaiku. Jo kahdesti olen matkannut tätä tolaa, mutta kummallakin kerralla oli Sind-laakso lumen verhoama: nyt vallitsee kesä niin rotkoissa kuin kukkuloillakin.

Kanganissa pystytimme telttimme tiuhaan metsikköön. Tällä kertaa sujui leirin rakentaminen ja järjestely kortteleiksensa ja kaduiksensa jokseenkin joutuin. Kylän numberdar hankki meille kaikki mitä tarvitsimme — omiin varastoihimme emme tahtoneet koskea niin kauvan kuin vähänkin saimme paikkakunnallista muonitusta. Niiden neljän kulin sijaan, jotka olivat kantaneet venettä, astui neljä muuta, joiden piti kantaa se edelleen Guntiin asti. — Niin oli meillä jälleenkin yksi päivämatka takanamme; kaikkia virkisti liikkuva, vapaa elämä.

Astuessani ulos viileään aamu-ilmaan oli muu karavaani jo aikoja lähtenyt matkaan, ja leiri näytti autiolta ja hyljätyltä. Uusi päivä alkoi uhkaavana, vuolas sade valeli maata ja ukkonen jyrisi kumeasti vuoristossa. Mutta ilmassa tuoksui aamulta ja kesältä, metsältä ja kostealta ruoholta, ja vankan aamiaisen jälkeen alotti kulkunsa minunkin osastoni, johon Robert ja Manuel kuuluivat.

Pian pistäysi esille aurinko, mutta lämmön mukana saapui suuria karpäsparvia, jotka kiusasivat juhtiamme ja tekivät ne rauhattomiksi. Tie johti alas virralle ja edelleen pitkin sen oikeanpuoleisen äyrään lehtipuumetsää. Vasemman laaksonrinteen harjalla uhmasivat vielä jotkut lumipilvet kesäaurinkoa, ja metsä olikin siellä paljoa tiheämpi kuin meidän puolellamme. Siellä täällä kohotti havupuu tummaa latvaansa vaaleampien lehtipuiden yli. Gandjevanin kohdalla siirryimme virran yli kolmea notkahtelevaa siltaa myöten. Monasti täytyi karavaanimme pysähtyä, kun joku muuli oli

viskannut tiepuoleen kuormansa; mutta tänään kulkivat elukat jo säyseämpinä, ja minä aavistelin huolestuneesti sitä aikaa, jolloin ne koituisivat lakeiksi kuin lammas, niin, mahdottomiksi saada millään kehotushuudoilla käymään eteenpäin.

Leiri oli jo saatu Guntissa kuntoon sinne päästessämme. Ensimmäiseksi pidän aina huolta nuorista koirista. Aamun ensimmäisenä taivallustuntina ne vinkuvat ja pitävät muulin liikkeitä kovin tukalina, mutta pian nukuttaa ne keinuva käynti. Tuskin on ne päästetty valloilleen pajukoristaan, kun ne jo tarraavat toistensa turkkeihin, ja sitte ne teuhaavat kaiken iltaa telttikujissa, kaluavat ja repivät kaikkea. Kolme penikkaa olin ottanut matkalleni.

Vaikka yöllä oli +11,2 astetta, tuntui se tasankojen helteen jälkeen niin vilustavalta, että siihen täytyi herätä varustautuaksensa turkeilla. Aamulla oli vesi virrassa vain +6,8 astetta. Mitä ylempäs edettiin laakson pohjukkaa kohti, sitä kauniimmaksi kävi näköala. Milloin ratsastimme kapeiden solarotkojen kautta, milloin äkkijyrkkiä kallionreunoja myöten, milloin yli pelloiksi muokattujen laaksoaukeamien. Mutta sitte vetäysivät kohtisuorat kallioseinämät arveluttavasti lähekkäin, ja paju- ja leppäpensaikoissa levitti tiheä siimes viileyttänsä. Virran putouksien pauhu teki kaikki muut äänet kuulumattomiksi. Sen uoma oli nyt kavennut, jätettyämme taaksemme monet sivujoet, mutta sitä mahtavammalta se vain tuntui hurjassa hillittömyydessään ja vaahtoavien vesipaljousien vilskeessä; vihreänsinisenä ja valkeana, kuohuvana ja tyrskivänä kiehui ja meurusi vesi tummanvihreiden liuskakivilohkareiden lomissa.

Laakso laajeni jälleen, ja ainoastaan havupuu verhosi sen reunoja. Me leiriydyimme Sonamargiin, jonka dakbungalowista olin joitakuita vuosia takaperin talvisena yönä lähtenyt lyhtyjen ja soihtujen avulla uhittelevalle vaellukselle Sodshi-la-solan laviinikeilojen yli.

Kashmirin kuvernööri oli antanut matkaani "tshaprassin", ja tämän vallanpitäjän sana sai kaikki paikalliset viranomaiset seisomaan päällänsä edessämme. Mutta karavaanimme jäseniä ei ollut helppo saada taipuisiksi. Afghanit Das Ghul ja Khairullah osottausivat rehentelijöiksi, jotka tekivät riitaa toistensa kanssa milloin ikinä tilaisuus sattui. Das Ghul piti ilmeisesti päätehtävänänsä taltuttaa joku kuli personalliseen palvelukseensa, ja Khairullah katsoi itsensä aivan liian ylhäiseksi auttamaan kuormituksessa. Toiset valittivat joka päivä kärsivänsä kiusaa afghanien taholta, ja pian älysin, että tämä "suojelussaattue" tuottaisi enemmän haittaa kuin hyötyä. Mutta toistenkin joukossa, kashmirien ja pundshilaisten, oli pikku voroja, noin kotitarpeeksi, ja radshputit saivat käskyn pitää silmällä, ettei meidän tavaroistamme mitään "hukkuisi". Kerran joutuivatkin pundshilaiset palvelijani kiinni varkaudesta ja saivat korvata vahingon asianomaisille, jotka olivat Sonamargin asukkaita.

Raskaasti kuormitettu karavaanimme saapui vihdoinkin louhikkoista rinnettä myöten Sodshi-la-solan suulle, ja siitä oli päästävä kulkemaan läpi. Verkalleen ja varovasti marssii kulkueemme ylös pitkin kovia ja likaisia, mutta samalla sileitä laviinikeiloja, joihin liikenne on kaivanut kapean, mutkittelevan polun. Huokoisessa sohjussa tihkuu ja tippuilee vesi, jopa pulppuilee sieltä täältä pikku purojakin lumiholveista. Kuljettuamme kappaleen hyvää tietä tulee eteemme jyrkkä ulkonema pitkin erästä kallioseinämää, oikeat portaat, poikittaisia pölkkyjä astuimina; otti lujalle saada kuormajuhtia ponnistelemaan tästä ylös. Tuontuostakin luiskahtelikin joku elukoista, ja muuan muuli oli ihan vähällä syöksyä reunalta alas — putoaminen jyrkältä rinteeltä alhaalla syvässä rotkossa kohisevaan Sindiin olisi tuottanut täydellisen tuhon: tapaturman kohtaamasta ei olisi voitu löytää jälkeäkään; korkealta paikaltamme näytti virta rihmalta. Sitte kun muutamia maissisäkkejä oli vierähtänyt syvyyteen, talutti kutakin elukkaa kaksi miestä eteenpäin.

Hitaasti solui kulkue ylöspäin. Lakkaamatta kajahteli kimakoita huutoja, kun jotakuta juhtaa uhkasi perikato. Mutta vihdoinkin pääsimme pahasta solasolmusta ja samosimme nyt lujassa lumessa tasaista maata myöten. Erästä eteläpuolella olevasta valtaisesta vyörykeilasta juoksi sulanut vesi osaksi Sindiin, osaksi Drasiin. Jälkimäinen paisui hämmästyttävän nopeasti vesirikkaaksi virraksi, jonka äyrästä myöten kapea ja niljakka polkumme johti. Hillittömänä vaahtoavan sivujoen yli vei vaappera silta. Yksi muuli rusahti läpi ja ihan viime hetkessä saatiin sen kuorma pelastetuksi. Sitte korjattiin silta laakakivillä jälkeempään matkustavaisia varten.

Dras on mahtava virta; sen vesipaljous syöksyy virran uomaan lohjenneiden lukuisten paasien yli, siitä virran kumea, jauhava tohina. Ja tämä suuremmoinen virta on vain yksi Induksen tuhansista sivujoista.

Rankassa sateessa saavuimme Matajuniin ja olimme tuskin pystyttäneet leirimme, kun karavaanimiehet joutuivat tukkanuottasille. Me saavutimme siellä ennakolta vuokratun 30 hevosen lisäerän muonavaroinensa; niiden kuljettaja oli saanut käskyn lähteä mahdollisimman joutuin Lehiin, mutta nyt kävi selville, että kulkue oli virunut asemillaan useampia päiviä ja vielä tahtoi tästä ylimääräistä maksua. Srinagarin viranomaiset olivat kyllä tehneet parhaansa, helpottaaksensa matkaani Lehiin, mutta Kashmirissa ei ollut mistään järjestyksestä tietoa. Eurasialaisesta Robertista oli mainio apu; hän teki kaikkensa rauhoittaakseen miehiä. Minä itse älysin jo nyt, että ainoastaan jyrkkä

menettely tuottaisi tässä parannuksen, ja kärsimättömästi vain odotin sopivaa tilaisuutta. Pundshilaisista ilmottausi noin kolme neljännestä sairaksi, he tahtoivat ratsastaa, siinä koko tauti. Muulien oli muutoin määränä kulkea kuormittamattomina, jotta niiden voimia säästettäisiin; juuri senhän vuoksi olimme Srinagarissa vuokranneet hevosia. Moniaat miehet olivat myös saaneet eloisilta aaseiltamme potkuja ja tulivat nyt hakemaan lääkettä.

Matka jatkui edelleen Drasiin ja Karduun. Ylängöllä Drasin yläpuolella kulkee tie kuuluisien kivisten Buddha-patsaiden ohi ja sitte alas kapeaan, kauniiseen laaksoon kohti Kardua. Virta paisuu yhä leveämmäksi ja avaa silmien eteen suuremmissa näkyjä; pieniä sivuhaaroja syöksähtelee hopeisina nauhoina kallioiden ohitse, laajeten alhaalla someropartaille päästyänsä. Orapihlajan kukat nuokkuvat rusottavina ja herttaisina tuulessa, joka päivän muutoin helteisinä hetkinä leyhyttelee meille viileyttä. Oikeanpuoleista äyrästä koristavat komeat tummat katajapensaat kypressien korkuisiksi kasvaneina.

Kardun asemalla ilmottausi seuraavana aamuna eräs matkustavainen edelliseltä asemalta valittamaan, että pundshilaiset olivat häneltä varastaneet lampaan. Kun nämä kielsivät, niin annoin kantajan tulla mukana Kargiliin, missä seuraavana päivänä viranomaisten keskuksessa kävin oikeutta tuohon sieltä täältä haalittuun joukkioon nähden, joka jo matkan ensimmäisenä viikkona oli saanut aikaan kovin paljon hämminkiä. Ensiksi erotettiin kaikki kashmirilaiset ja heidän johtajansa Aziza. Sitte tuli niiden heidän maamiestensä vuoro, jotka olivat sinne asti kuljettaneet vuokrahevosilla meidän juhdillemme hankitun maissin ja ohran, ja lopuksi kaikkien pundshilaisten. Lampaanvarkaudesta käytiin seuraavalla tavalla tuomiolle. Epäillyt köytettiin pariin puuhun, mutta vaikka siimes oli viileä, kävi heille kuitenkin aika liian pitkäksi, ja kolme tuntia turhaan odoteltuansa pelastavaa enkeliä he kiertelemättä tunnustivat ja tuomittiin suorittamaan lampaan kaksinkertainen arvo. Nyt astui Khairullah esiin ja rukoili ystävänsä Azizan puolesta; kun pyytelyt eivät auttaneet, ähmistyi hän ja kieltäysi suoraan ottamasta yövartiota toimekseen. Nyt sai hänkin matkapassin ja vielä seurakseen toisen afghanin, Das Ghulin, joka ajoittain oli mielenviassa ja päälle päätteeksi vintiö. Jouduinpa todella rauhalliselle mielelle, kun pääsin erilleni näistä karavaanimme suojelusvartion ritareista. Alkuperäisestä Srinagarin väestöstä oli nyt enää neljä miestä jäljellä, nimittäin Robert ja Manuel, radshputit Ganpat Sing ja Bikon Sing.

Heinäkuun 26. p:nä lähtiessämme Kargilista otimme mukaamme 77 vuokrattua hevosta kuljettajinensa, ja elukkein muonavarasto muodosti 161 pientä kekoa. Matkassamme piti pysyä kotimaisen eläinlääkärin valvonnassa, että muuleja hoidettaisiin hyvin. Ostettuamme kaikki saatavissa olevat ohrat oli karavaanimme kunnossa, ja Kargilissa tapahtunut karsinta saattoi seuraavat päivämatkat Lehin tiellä paljoa miellyttävämmiksi kuin edelliset olivat olleet.

Shirgulissa sivuutimme ensimmäisen tämän matkan varteen osuneen lamatemppelin; mutta Mullben yläpuolella kävivät nämä temppelit yhä lukuisemmiksi. Joka askeleella havaitsee olevansa laman maassa; haikaranpesien kaltaisina vilkkuivat nuo pienet tibetiläistyylliset valkeat temppelit kallioittensa kärjillä tahi ulkonemilla, halliten laaksoja ja allansa leveneviä kyliä. Mutta vain harvoin on nähtävissä munkki punaisessa kauhtanassaan; temppelit tuntuvat autioilta ja kuolleilta. Maan kaikki ääriiviat esiintyvät nyt paljoa ilmeikkäämpinä kuin talvella, jolloin yhtenäisen lumipeite pyyhkii tieltään kaikki muodot.

Heinäkuun 28. p:nä kuljimme jokseenkin tukevaa siltää myöten virran yli, ja nousimme yhä korkeammalle laaksoa myöten, jonka pohjukkana on Potu-la. Heti solan tuolta puolen tuli meitä vastaan Lama-jurun viranomaisia, kantaen kukkia ja hedelmiä, ja kukin tarjosi maan tavan mukaan yhden rupiin rahaa, jota kuitenkin on tapana vain kädellä koskettaa. Taipaleen tuonnempana pistäikse näkösalille ensimmäinen tshorten, jota seurasi pitkä rivi toisia samanlaisia; nuo kivikummut viittailivat kuuluisaan Lama-jurun luostariin päin. Vielä oli kierrettävä eräs ulkoneva kulmake, ja nyt avautui näkyviin pieni korkeiden vuorien rakoon sulloutunut laakso, ja siellä kohosi se kohtisuora someropenger, jonka kukkulalle luostari on rakennettu. Vain muutamia valkeita temppelirakennuksia nousi tuolla ylhäällä jyrkästi ijankaikkista harmajaa taustaansa vasten, ja laakson syvyydessä pilkkotti vainioita niukkojen puurykelmien keskellä.

Oitis kun seurueemme joutui näkyviin laaksossa helähteli soiton remu ja temppelien katoilta kajahtelivat pitkät messinkipasuunat jyhkeästi ja juhlallisesti kuin urkujen pauhu. Suuremmoisena kohisi soitto vuorensienämien säestämänä. Tervehtisivätkö minua milloinkaan Tibetin lamaluostarit noin ystävällisesti? Kylään tullessamme seisoi siellä kolmisenkymmentä naista parhaissa puvuissaan, turkiksilla reunustetuissa kirjavissa kaavuissaan, palmikkoihin punottuine neitsytlevyineen ja longille kiinnitettyine turkoosikoristeineen. Kylän kaikki asujamet olivat ulkosalla kerääntyneinä sieväksi ryhmäksi soittokunnan ympärille, jonka huilut ja rummut pauhasivat korvia huumaavasti.

Ehtoopäivällä kapusimme temppeliluostariin, jonka pääkäytävällä priori ja munkit olivat meitä vastaanottamassa. He veivät meidät vanhojen rakennusten, tshortenien ja viiritankojen ympäröimään aukeaan luostaripihaan. Sieltä on suuremmainen näköala yli laakson, joka painuu alas Indus-virrälle.

Synkkien pisariröykkiöiden hämyssä ja hienossa tihkusateessa tanssi nyt seitsemän munkkia loitsutanssia; he olivat sitoneet kasvoilleen kamalia naamioita, jotka esittivät petoja, hornanhenkiä ja kummituksia suu naurussa, torahampaat irvissä ja silmät hurjasti tuijottelevina. Kirjavat mekot kieppuivat tanssissa suppilomaisina, ja kaiken aikaa soitti tuo eriskummallinen soittokunta. Kuinka pitkästyttävää täytyykään munkkien elämän olla täällä vapaaehtoisessa vankilassaan! Ilmeisesti on heidän ainoana hupinansa esittää ohi matkaavien uteliaisuudelle uskonnollista kiihkoiluaan.

Heti kylän takana painuu maa äkkijyrkästi kapeaksi ja karuksi laaksorotkoksi, joka johtaa Indukselle. Syvään leikkautuneen Drasin yli viepi pieni, sievä puusilta, ja parin tunnin kuluttua tulee kuin veräjän kautta ratsastaneeksi Induksen laveaan, valoisaan laaksoon ja saa tuon kuulun virran silmiensä eteen. Näky on majesteettinen ja minä pysähdyn kelpo toviksi huojuvalle puusillalle katselemaan suunnattomia vesipaljouksia, jotka valtaisella painollaan ja huimalla vauhdillaan kovertavat uomaansa yhä syvemmäksi. Nurlan asemahuone on ihan virran äyräällä, pauhu ja kohina jymisee akkunain alla.

Päivä oli ollut hehkuvan helteinen; tuntuu siltä, kuin tämän harmajan, hedelmättömän laakson kalliot ja kamara säteelisivät lämpöä kaksin verroin, ja yölläkin oli vielä 16 astetta. Virrankin vesi oli ollut päivällä 12 astetta, ja likaisen harmaanakin kuin kaurakeitto kelpasi kuitenkin ihanaksi juomaksi paahteessa.

Saspuliin asti ratsastetaan virran oikeata vartta, ihan äyrästä myöten. Tie on useasti hyvin vaarallinen, se kun on hyllyn tavoin hakattua jyrkkään kallioseinään, ja tuntee olonsa turvalliseksi vasta sitte kun kaikki arvokas kuormasto on saatu onnellisesti perille. Vaara on siinä, että kuormahevonen pyrkii kallion kyljessä tunkeutumaan toisen ohitse ja työntää siinä tämän alas reunalta, niin että voi käden käänteessä menettää koneensa, valokuvauskojeensa tai rahasäkkinsä.

Elokuun 1. päivä oli viimeinen matkalla Lehiin. Sähkövä, hiljainen aamu; aprikoosipuiden lehvien raoista puikkelehtivat auringon säteet ystävällisinä ja lämpöisinä, heittäen vihreitä heijastuksia Basgho-gumpan asemahuoneeseen. Me ratsastimme Induksen lähellä aina siihen paikkaan asti, missä Spittokin luostari kohoaa kukkulallansa; sitte poikkeaa tie virralla ja suuntautuu suoraa latua Lehiin, joka jo siintää kaukana kesäisen vihreitten puutarhojen ympäröimänä. Mohanlal, lehiläinen kauppias, joka oli ottanut toimittakseen suuren osan lopullisesta varustelusta, tuli meitä vastaan, ja ratsastaessamme muutaman rehevän, aidatun apilamaan sivutse kertoi hän ostaneensa sen muulejani varten.

Erään suuren puutarhan veräjällä nousemme ratsailta ja käymme sisälle. Puutarhan keskellä kohoaa poppeliä ja halavain piirittämä kivrakennus; muulloin asuu siinä *vesir vesarat*, Kashmirin edustaja Ladakissa — nyt piti sen olla minun pääkortteerinani kahdentoista päivän ajan. Siellä oli minulla viimeksi kaksi pitkää vuotta asunto, ja minusta tuntui erinomaisen viihdyttävältä päästä toisessa huonekerrassa sijaitsevaan työhuoneeseen. Eräässä toisessa kamarissa asui Robert, ja muuan avoin, varjoinen kuisti oli järjestetty säätieteelliseksi havaintoasemaksi. Maakerrassa hallitsivat Manuel ja molemmat radshputit; pihalla kuhisi alituisen tavaranhankkijoita ja uusia palvelijoita, ja puutarhan reunassa oli tallimme, missä äsken hankitut hevoset seisovat paljaan taivaan alle aseteltuina.

Leh on viimeinen siisti paikka, jonka tulee sivuuttaneeksi matkalla Tibetiin. Siellä pitikin viimeisen varustelun tapahtua. Mitään ei sopinut lyödä laimin; jos unohtimme jotakin, niin emme voineet sitä enää myöhemmin hankkia. Niinpä vierikin siellä kolikkojen hopeainen virta keskeytymättömänä, mutta minä lohduttelin itseäni sillä, että pian joutuisimme seutuihin, missä ei pysty parhaalla tahdollansakaan penniäkään menettämään. Iso karavaani imee rahaa kuin vampyyri verta, niin kauvan kuin oleksii ihmisten asumasijoilla; mutta kaiken yhteyden tultua katkaistuksi inhimillisestä kulttuurista täytyy sen kuluttaa omaa itseänsä; sen vuoksi näivetty se vähin erin ja käy tuhoansa kohti. Niin pitkään kuin suinkin mahdollista annetaan sen tähden juhtien ahmia mitä vain voivat; täytyy hankkia parhainta apilasta, ja sekä hevosia että muuleja hoidellaan niin, että ne jälkepäin kuluttavat omaa rasvaansa vielä kauvan ja kykenevät kestämaan edessä olevia vaivoja.

Kolmas luku.

Lähtö Tibetiin.

Kapteeni Patterson oli nyt Ladakin maakunnan "joint commissioner" eli v.t. kuvernööri; hän vastaanotti minut ensi hetkestä asti mitä suurimmalla vieraanvaraisuudella ja herttaisuudella, antaen minulle pitkin aikaa mitä tärkeimpiä neuvoja ja ohjeita.

Sir Francis Younghusband oli suosittanut minulle erästä hyvin tunnettua karavaaninjohtajaa, Muhamed Isaa. Minä tunsin hänet Kashgarista ja Srinagarista asti ja tiesin, että hän oli ollut näkijä ranskalaisen tutkimusmatkailijan Dutreuil de Rhinsin surmaamisessa kesäkuun 5. p:nä 1894.

Kolmisenkymmentä vuotta oli hän kierrellyt kutakuinkin läpikotaisin koko Keski-Aasian ja tunti myös isoja aloja Tibetistä. Paitsi lukuisia pienempiä matkoja, joihin hän oli ottanut osaa yksityisten sahibien palveluksessa, oli hän ollut myöskin Careyn ja Dalgleishin karavaaninjohtajana heidän suurella retkellensä Keski-Aasian halki ja palvelut pari vuotta Dutreuil de Rhinsin väessä. Hän oli mukana Youngusbandin kuuluisalla retkellä Mustagh-solan yli 1887 ja tämän karavaaninjohtajana sotaretkellä Lhasaan 1903-4. Ryderin ja Rawlingin matkalla Brahmaputran ylävarrelle ja sieltä Gartokiin oli hänellä ollut heidän kuormastokaravaaninsa valvonta. Kaikilla näillä matkoilla oli hän kerännyt kokemuksia, jotka saattoivat olla suureksi hyödyksi suunnitelmilleni, joten minä noudatin kiitollisesti Youngusbandin ehdotusta, etenkin kun kapteeni Pattersonillakaan, jonka palveluksessa Muhamed Isa oli, ei ollut mitään sitä vastaan. Päälle päätteeksi puhui Muhamed Isa sujuvasti turki-tibetiä ja hindostania eikä itse halunnut mitään kiihkeämmin kuin päästä seurueeseeni.

Hänen isänsä oli jarkandi, äitinsä taasen Lehin lamalainen. Sellaisesta liitosta syntyvää sekarotua nimitetään argoniksi ja sen tunnusmerkkeinä ovat yleensä ruumiillinen voimakkuus ja erinomaisen kehittynyt rakenne. Muhamed Isa olikin todella muhkea mies, kookas ja väkevä kuin karhu, kestävä, luotettava ja rehellinen, ja jo muutamien yhteisten päivämatojen perusteella huomasin, etten olisi voinut uskoa karavaaniani parempiin käsiin. Että ensimmäinen matka Tibetin halki onnistui niin hyvin, se olikin suureksi osaksi hänen ansiotansa. Hän ylläpiti miesten kesken moitteetonta kuria, ja jos hän toisinaan olikin ankara muita kohtaan, niin tapahtui se vain karavaanin parhaaksi, eikä hän sietänyt mitään velvollisuuksien laiminlyöntiä. Muhamed Isa parka! Kuinka vähän aavistimmekaan yhdessä matkalle lähtiessämme, ettei hän konsanaan palaisi kotiinsa puolisonsa luokse!

Tuskin olin astunut uuteen asuntooni, kun Muhamed Isa saapui tyytyväisenä ja ystävällisenä tervehtien: "Salam, sahib".

"Rauha kanssasi!" vastasin minä. "Etpä ole paljoakaan muuttunut, Muhamed Isa, kaikkina näinä vuosina Kashgarissa tapaamisestamme asti. Haluttaako sinua tulla mukaan kaksivuotiselle retkelle vuoristoon?"

"En halua mitään sen paremmin, ja commissioner sahib on sallinut minun ilmottautua palvelukseenne. Mutta kernaasti tietäisin, minne päin on matkan määrä."

"Lähdemme pohjoiseen Itä-Turkestantia kohti; minne sitten edelleen mennään, sen saat tietää jätettyämme viimeiset kylät taaksemme."

"Mutta jo valmistelujen vuoksi pitäisi minun tuntea suunnitelmanne yksityiskohtaisesti."

"Sinun tulee ottaa mukaan kolmen kuukauden muonavarat ihmisille ja elukoille, sillä voi sattua, ettemme tapaa ihmisiä niin pitkään aikaan."

"Sittepä lieneekin aikeena tunkeutua Tibettiin — sen maan minä tunnen yhä tarkoin kuin oman pihani Lehissä."

"Mitkä ovat ehtosi?"

"Neljäkymmentä rupiita kuussa ja kaksisataa rupiita etumaksua, jonka jätän lähtiessä vaimolleni."

"Hyvä! Minä otan sinut palvelukseeni, ja ensimmäiseksi tehtäväksesi annan: osta noin kuusikymmentä vanteraa hevosta, täydennä muonavarat kolmea kuukautta varten ja hanki kaikki karavaanin tarpeet."

"Tiedän tarkalleen mitä tarvitsemme ja toimitan karavaanin kymmenessä päivässä lähtövalmiiksi. Mutta rohkenenpa vielä esittää, että palvelijainkin hankkiminen annettaisiin tehtäväkseni, sillä minä tunnen täkäläiset miehet ja tiedän kuka kelpaa pitkälle, rasittavalle matkalle."

"Kuinka monta tarvitset karavaanin palveluskunnaksi?"

"Viisikolmatta miestä."

"Hyvä, pestaa ne, mutta oletkin vastuussa siitä, että palvelukseeni joutuu ainoastaan kelvollisia ja rehellisiä miehiä."

"Voitte luottaa minuun", vakuutti Muhamed Isa.

Seuraavat päivät oli Muhamed Isa herkeämättä liikkeellä hevosten hankinnassa. Tuntui monista syistä epäviisaatta ostaa niitä summamutikassa, ei vähimmin siitä syystä, että hinnat siten menetellen nousisivat; ostimme sen vuoksi päivittäin ainoastaan viisi tahi kuusi. Kaikkiaan ostettiin 58 hevosta, ja Robert teki niistä luettelon: 33 oli ladakilaisista kylistä, 17 Itä-Turkestanista, 4 Kashmirista ja 4 Sanskarista. Sanskarilaiset ratsut käyvät parhaimmista, mutta ovat työläästi hillit. Hyviä ovat ladakilaishevoksetkin, ne kun vuoristossa syntyneinä ovat tottuneet ohueen ilmaan ja niukkaan

laitumeen; ne ovat pienikasvuisia ja sitkeitä. Turkestanilaiset hevoset ovat yleensä huonompia kestämiään, mutta paremman puutteessa täytyi meidän ne ottaa ja juuri nämä ostamamme olivat kertaalleen tai useammin kulkeneet Karakorum-solan yli. Jarlandilaishevoseja kuoli matkan varrella aluksi enimmäin, mutta eipä koko joukosta yksikään ainoa päässyt palaamaan Tibetistä; nuo korkeat vuoret eivät luovuttaneet rahtuakaan saaliistansa takaisin. "Morituri te salutant!" virkahti kapteeni Patterson aavistelevana, kun ensimmäinen karavaani lähti Lehistä.

Karavaaniin kuului siis 30 muulia ja 58 hevosta. Lopullinen matkalle lähteminen on aina vaikea päättää; jo muutamien päivien kuluttua tulisimme olemaan seuduilla, missä ei voinut saada mitään muuta kuin mitä kedolla kasvoi. Vuodenaika tosin oli otollisin, kesänurmi oli nyt vehmaimmillansa, mutta pian kävisi luonto karummaksi ja noin kymmenen päivän kuluttua saapuisimme siksi korkealle, että laitumista tulisi loppu. Senpä vuoksi oli otettava mukaan maissia ja ohria niin runsaasti kuin ikinä mahdollista, ja juuri tästä koitui vaikeus: ei nimittäin sovi raskauttaa juhtia liian painavilla kuormilla, sillä silloin murtuu karavaanin voima jo ensimmäisenä kuukautena ja se menehtyy toisena, jolloin kaiken todennäköisyyden mukaan ollaan hedelmättömillä seuduilla. Ja päivien kuluessa kutistuvat muonavaratkin, ollen juuri silloin lopussa, kun niitä kipeimmin tarvitaan. Ensimmäisten viikkojen tehtävänä oli meillä edessämme nousu raja-alueelta tibetiläiselle ylätasangolle, joten meitä ihan matkamme alussa odottivat suurimmat kulkuvaikeudet. Heti lähtömme jälkeen olivatkin päivamatkat siis lyhyet, etenkin kun kuormat silloin olivat raskaimmat. Kaikki tuo on jokseenkin mutkallista laskentaa.

Muhamed Isan kanssa neuvoteltuani päätin sen vuoksi vuokrata Tanksesta kolmenkymmenen hevosen suuruisen apukaravaanin, jonka piti saattaa meitä ensimmäisenä kuukautena ja sitte pyörittää takaisin. Näiden omistajat seurasivat itse mukana ja kuljettivat tarvitsemansa muonavarat seitsemällä jakilla. Ensimmäisenä kuukautena käytettävät muonavarat vähennettäisiin omien elukkamme kuormista niiden voimien säästämiseksi, sillä hevonen tai muuli väsyä aina jo matkan alussa ja tarvitsee kohdittelua. Mutta jos vuokratuista hevosista joku veltostuisi, niin oli sen omistajalla oikeus lähettää se kotiin jo ennen määrä-aikaa.

Koska rehu ja laidun olivat kalliita Lehissä, niin lähetimme jo elokuun 10. p:nä 35 muulia ja 15 hevosta kuorminensa sekä 15 miehen ja yhden tshaprassin keralla ennakolta Muglibiin, joka sijaitsee Tanksen yläpuolella ja tarjoaa hyviä laidunpaikkoja. Tämän karavaanin johtajaksi valittiin Sonam Tsering, jota kapteeni Rawling oli minulle lämpimästi suosittanut. Hän sai karavaanin kuluja varten 100 rupiita. Jo muutamien päivien kuluttua esitti minulle Muhamed Isa palvelukseeni valitsemansa 25 miestä. Heidän kuukausipalkkaseen vahvistettiin 15 rupiita, ja kaikki saivat puolen vuoden palkan etukäteen perheillensä jaettavaksi. Lopuksi lupasin kullekin 50 rupiin lahjapalkkion hyvästä käytöksestä ja sitouduin suorittamaan ja hankkimaan heille kotimatkan Lehiin siitä paikasta, missä aikanaan joutuisimme erkanemaan toisistamme.

Kertomukseni varrella tulee minulle vielä riittävästi aihetta esittää lukijalle nämä miehet. Paitsi jo mainittua Sonam Tseringiä, joka oli palvellut Deasyn ja Rawlingin väessä, mainitsen tässä ensinnäkin vain vanhan Guffarun, pitkäpartaisen harmaantuneen ukon, joka oli 33 vuotta takaperin saattanut Forsythin lähetystä Kashgarista Jakub Jakub Bekiin. Hän oli nähnyt suuren Bedauletin ("Onnellisen") kaikessa hänen loistossansa ja voimassansa ja kertoili paljon Forsythin kuuluisalla matkalla saamiensa kokemuksia. Minua ensinnäkin arvelutti ottaa mukaan tuota kahdenseitsemättä ikäistä vanhusta, mutta hän pyyteli hartaasti päästä matkaan, selitti olevansa Muhamed Isan ystävä ja niin köyhä, ettei voisi muutoin saada elatustaan. Hän oli kuitenkin siksi varovainen, että otti tamineihinsa käärinliinan, saadakseen siistin hautauksen, siltä varalta että hänet taipaleelta tuoni korjaisi. Jotta tässä tapauksessa kaikki kävisi oikein ja hänen mahdollisesti vielä nostamatta oleva palkkansa jäännös tulisi varmasti maksetuksi hänen perheelleen, otti hän vielä kumppanikseen poikansa Kurbanin. Mutta Guffaru jakseli varsin oivallisesti koko palvelusaikansa.

Toinen, jota muistelen suurella myötätunnolla ja ystävyydellä, oli nimeltään Suffur ali. Minä tunsin hänet Kashgarista vuodelta 1890, jolloin hän oli Younghusbandin väessä, ja hän tiesi minun kerran piirtäneen kuvansa viimeainitun teltissä. Hän oli siinä määrin ja aivan tahtomattaan koomillinen, että toinen pyrki jo pakahtumaan nauruun, kun hän vain avasi suunsa ja hän oli tässä enemmän tai vähemmän koeteltujen asialaisten parvessa vanhin tuttavani. Hän oli ottanut osaa Wellbyn matkaan ja kertoili meille mitä kamalimpia kuvauksia niistä kärsimyksistä, joihin tuo buurisodassa kaatunut kapteeni oli karavaaninsa keralla joutunut Pohjois-Tibetissä, kun kaikki muonavarat oli käytetty ja kaikki juhdat lopetettu. Vuotta myöhemmin hän oli mukana venematkoillani Mansaroverin pyhällä järvellä, ollen minulle siellä yhtä suureksi hyödyksi kuin huviksikin. Shukkur Ali oli ripeä kelpo mies, teki työnsä käskemättä, ei koskaan kinastellut kenenkään kanssa ja oli aina aulis kaikkiin palveluksiin. Herkeämättä pysyi hän loistavan hilpeällä tuulella, pahimmassa myrskyssäkin keskellä järveä, ja vain kahdesti näin hänen itkevän kuin lapsi: Muhamed Isan haudalla ja viimeisen kerran lausuessamme toisillemme jäähyväiset.

Nämä kolme olivat muhamettilaisia, kuten jo nimetkin ilmaisevat. Kaikkiaan oli karavaanissa kahdeksan Islamin poikaa; johtaja Muhamed Isa oli yhdeksäs. Muut seitsemäntoista olivat lamalaisia. Lisäksi oli hinduja kaksi, Manuel katolilainen sekä Robert ja minä protestantteja. Vanhin seurueessani oli kahdenseitsemättä ikäinen Guffaru, nuorin kahdenkolmatta vanha Adul. Vain yksi oli ulkolainen, gurkha Rub Das Nepalin rajalta; hän oli hiljainen ja uskollinen, miesten parhaita. Mitäpä sillä väliä, ettei hänellä ollut nenää; tuimassa ottelussa Lhasassa oli hänen vastustajansa puraissut häneltä tämän sekä tärkeän että koristavan elimen!

Sonnustuksestamme voin puhua lyhyeen; sehän on aina sama. Miehillä otettiin suurin joukoin mukaan riisiä, jauhoja, talkania eli paahdettuja jauhoja, joita syödään veteen hämmennettyinä, ja tiiliteitä, minulle itselleni useampia satoja säilykelaatikoita, teetä, sokeria, tupakkaa ja sen sellaista, kaikki kauppiaa Mohanlalilta, jonka lasku nousi 1700 rupiisiin. Uudet kuormasatulat, ohjakset, karvapeitteet, hevosenkengät, lapiot, piilukurveet ja sorkkaraudat, palkeet, padat, vaskikattilat ja miehistön koko keittokalusto ja muut tamineet maksoivat tuhannen rupiin vaiheille. Srinagarissa olimme ostaneet niin kehoja kuormasatuloita, että meidän täytyi valmistuttaa uusia, ja Muhamed Isa haali sen vuoksi kokoon parikymmentä satulaseppää, jotka päiväkausia ompelivat puutarhan katveessa. Kuitenkin valmistui kaikki oikeaan aikaan, ja kaikki oli lajiansa parasta.

Kapteeni Patterson vakuutti, ettei Lehistä ollut vielä lähtenyt paremmin varustettua karavaania. Srinagarissa vaivalla hankitut tarpeet sitä vastoin olivat joko suhteettoman kalliit tai kelpaamattomat, ainoastaan muulit olivat hyvät.

Eräänä päivänä vei kapteeni Patterson minut vierailulle rikkaan kauppiaan Hadshi Naser Shahin luo. Isossa ensimmäisen huonekerroksen salissa, jonka valtainen ikkuna suopi näköalan Induksen laaksoon, istuu vanhus pehmeillä patjoilla seinän vierellä, ja hänen ympärillään pojat ja lastenlapset. Kaikkialla näkyy kirstullisia hopeaa ja kultahietaa, turkooseja ja koralleja, kankaita ja tavaroita, joita myydään Tibetiin. On jotakin vaikuttavan patriarkallista Hadshi Nasev Shahin mahtavassa kauppahuoneessa, kun sitä yksinomaan johtaa hän itse suuren perheensä kanssa. Tähän kuuluu satakunta jäsentä, ja Lhasan, Shigadsen, Gartokin, Jarkandin ja Srinagarin haaraosastoja johtavat kaikkia hänen poikansa tai jo pojanpoikansa. Kolmesataa vuotta takaperin muutti perhe Kashmirista Ladakiin.

Heidän varallisuutensa varsinaisena lähteenä on niin sanottu Loptihak-lähetys, joka on heillä yksinoikeutena. Noin 200 vuotta vanhan sopimuksen mukaan lähettivät Ladakin kuninkaat joka kolmantena vuonna dalai-laman luokse erikoisen lähetystön viemään lahjoja, jotka olivat tunnuksena ainakin henkisestä Tibetin herruuteen alistumisesta. Mutia sille kun Gula Singin sotapäällikkö Sorava Sing 1841 vallotti Ladakin ja yhdisti isomman osan tätä maata Kashmiriin, sitoutui Kashmirin maharadsha täyttämään Loptshak-lähetysten määräykset ja uskoi sen aina jonkun Ladakin ylhäisimpiin sukuihin kuuluvan haltuun. Noin viisikymmentä vuotta on tämä luottamustoimi ollut Naser Shahin suvulla, koituen suureksi tulolähteeksi etenkin sen kautta, että lähetykselle on asetettava ilmaiseksi käytettäväksi useampia satoja kuormajuhia Lehistä Lhasaan asti. Lhasastakin lähetetään vuosittain senlaatuinen kauppa-asioitsija Lehiin, ja hänellä on kuljetukseen nähden sama etu.

Hadshin erään pojan, Gulam Razulin, piti syyskuulla lähteä Gartokiin, missä hän on mahtavin mies. Minä kysyin häneltä leikilläni, enkö voisi päästä mukaan, mutta Hadshi Naser Shah vastasi, että hän menettäisi yksinoikeuden, jos veisi euroalaisia salaa Tibetiin. Gulam Razul tarjosi kuitenkin palveluksiansa siltä varalta, että sattuisin Gartokin lähistölle, ja jälkeempäin sain kokea, ettei hän ladellut tyhjiä kohteliaisuuksia. Hän näyttölee tässä kertomuksessa vielä erinomaisen tärkeätä osaa. Intiaan palattuani oli minulla puolestani tilaisuutta kääntää ylempien viranomaisten huomiota siihen, että hänellä oli suuri merkitys Englannin kauppasuhteille Tibetissä, ja minä suositin lämpimästi häntä soveliaana ehdokkaana suuresti haluttuun khan bahadurin arvoon, jonka hän eversti Dunlop Smithin suosiollisella puoltolauseella saikin.

Nytkin hän antoi minulle paljon apua; tärkeintä ehkä oli se, että hän vaihtoi minulle melkoisen summan intialaista paperirahaa metallikolikoiksi, joista pari sakkia tibetiläisiä "tengoja" neljä kuukautta myöhemmin oli varsin hyvään tarpeeseen.

Ylängöllä kapteeni Pattersonin bungalowin takana on hautuumaalla viiden euroalaisen hauta; meidän huomiotamme kiinnittävät siellä erityisesti nimet Stoliczka ja Dalgleish. Stoliczkan haudalla kohoaa suuremman graniittipatsas; hautakirjoitus lausuu hänen syntyneen kesäkuussa 1838 ja kuolleen kesäkuussa 1874 Murgoossa Karakorum-solan seudussa. Intian hallitus pystytti patsaan vuonna 1876 kunnioituksen ja kiitollisuuden osotukseksi niistä palveluksista, joita Stoliczka oli tehnyt Forsythin lähetystöretkellä. Dalgleishin hautapatsas on yksinkertaisempi, mutta sekin koristettu valurautaisella muistokirjotuksella. Hän oli syntynyt 1853 ja murhattiin 1888 Karakorum-solassa. Molemmat päättivät maallisen retkensä samalla seudulla korkealla muun maan yläpuolella, ja molemmat uinuvat viimeistä untansa samojen poppelien ja halavain siimeksessä. Nyt kultasi iltaurinko vuoriston harjanteita, kellanpunainen valo kirkasti hautoja ja poppelien runkoja, lauha tuuli

humisi hiljaa puiden latvoissa ja muistutteli kaihoisin kuiskein kaiken katoavaisuutta; ja hetkistä myöhemmin, kun lamput oli sytytetty hallitusrakennuksessa, paukahtelivat samppanjakorkit läksiäispäivällisillä, jotka kapteeni Patterson antoi toiselle sellaiselle toivoretkeläiselle, joka ei vielä ollut päättänyt yksinäisiä vaeltelujansa Aasian avarassa erämaassa.

Elokuun 14. p:nä klo 4 läksi Muhamed Isa liikkeelle, ja muutamia tunteja myöhemmin seurasin minä pienemmällä saattueella, kaikkien ystävien herttaisesti hyvästelemänä. Robert on ihastunut hevoseensa, ja minullakin on täysi syy olla tyytyväinen omaani, isoon, tanakkaan jarkandilaiseen papurikkoon, joka kesti neljä kuukautta ja kuoli pyhänmiesten päivänä. Jo toisena matkapäivänämme erkanemme Indus-virrasta viimeisen kerran. "Hyvästi, sinä historiassa niin ylpeä, muistorikas virta! Olkoonpa elämänikin kysymyksessä, niin löydän toki kerran lähteesi tuolla ylhäällä kielletyssä maassa", ajattelin minä, kun muutamien Kashmirin valtion jamadarien ja tshaprassien sekä joidenkuiden omien miesten seurassa käännyn kalliokulmauksen ympäri sivulaaksoon, jonka kautta tie kulkee Karun ja Dshimren luostarien ohi Tshang-la-solaan. Tie käy nyt kehnommaksi; se huononee joka päivämatkalla ja muuttuu pian useasti tuskin tunnettavaksi jalkapoluksi, lopulta kokonaan häipyäkseen. Olihan meiltä suljettu se suuri valtatie, joka johtaa pitkin Industa Gartokin kautta Lhasaan.

Dshimressä olemme 3651 metrin korkeudella, ja matka käy ylöspäin sieltä koko päivän Singruliin asti, missä olemme 4898 metriä merenpinnan yläpuolella. Singrulin pengermäisellä lepopaikalla leijailee jakinlannalla ylläpidettyjen nuotioiden siniharmaa savu yläpuolella niukkaa ruohoa kasvavan kamaran, jonka halki lirisee kristallikirkas puro. Yläalppien kolkko ja karu maisema ympäröi meitä. Muhamed Isa hallitsee kuin pasha arkkujen ja muonasäkkien muodostamassa linnassaan, jokailtainen lammas teurastetaan ja palotellaan, joutuakseen sitte vatsoineen, suolineen ja kaikkineen yhteiseen kattilaan. Pää ja sorkat paistetaan laakakivillä hiilostalla. Muutamat miehet ottavat nahan ja käyttävät iltansa sen muokkaamiseen — luultavasti tehdään siitä vuodepeite.

Molemmat radshputit istuivat hiukan erillään toisista oman pikku patansa ääressä ja nauttivat, kuten huomasi, hyvin keveäksi päivälliseksi spinaattia, leipää ja riisiä. Ohut ilma ei näkynyt heihin vähääkään tehoavan eikä myöskään kylmä; sitä vastoin olivat pikku koirat suuresti nurpeillaan siitä, että lämpömittari osotti illalla ainoastaan 7 astetta: ne ulisivat surkeasti ja ryömivät telttisänkyni alle yhdeksi rykelmäksi. Venettä kantaneet neljä kulia kulkivat vielä Singrulin yli eräeseen luolaan, missä sanoivat saavansa parempaa suojaa yökylmältä. Illempänä tulvi puro ja muuan sen haara valui suoraan telttiäni kohti; se oli torjuttava tilapäisellä padolla. Ladakit istuivat ylempänä ja särpivät punaista, voilla sekotettua teetänsä, ja useammassa kohti loimosi nuotioiden punakeltainen lieska.

Lämpö aleni -6,1 asteeseen, ja olo kävi todella tukalaksi karulla ylängöllä, missä tuulet tuivertavat esteettömästi eikä aurinko vielä ole kaikkea lumen valtaa voittanut; vielä on jokseenkin isoja nietoksia joka taholla, ja niiden reunoilta lorisee alas kirkkaita puroja, joiden vieriltä versoo sammalta ja ruohoa. Intian lämpöön tottunut tuntee vilun pahimmin herätessään, kun lumirakeet pieksävät telttiä hienojen sokerikekojen muotoisina. Sinisenmusta korppi istuu kivenlohkareella, lennähtää monasti alas tutkimaan mitä olemme jättäneet jäljelle, maiskuttelee ja nieleskelee äänekkäästi ja näyttää olevan tyytyväinen aamusaaliiseensa.

Työläästi ja vitkallisesti taivaltavat hevoset ja muulit polviteliä ylös tuota ijankaikkisen harmaata graniitti-onkaloa isojen paasien lomitse. Joukkomme on melkoisesti karttunut, sillä juhdat tarvitsevat pahimmissa paikoissa apua, jotta kuormat eivät luisu alas. Voidakseen meidän kuliemme tavoin kavuta tuollaisia nousuja raskaat taakat seljässä tarvitaan erityisesti harjaantuneita keuhkoja, tukevaa rintakehää ja voimakasta sydäntä. Yhä ylemmällä käy kulku kohti sen majesteettillisen vuorijonon solaa, joka erottaa Induksen isosta sivujoestansa Shedshokista. Vielä näemme alhaalla laakson syvyydessä vihreät vainiot, ja yhä selvempänä ja kaikilta piirteiltään näkyvämpänä esiintyy taaksemme jäävä maisema. Viisikymmentä Rudokissa suolalla lastattua muulia uhkaa sulkea meiltä tien, mutta miehemme häätävät ne syrjään. Tuon tuostakin seisahdumme lepuuttamaan elukoita. Sitte edetään taas kappaleen matkaa; yhä tiheimmin on levähdettävä; hevoset pärskyvät, laajentavat sieramiansa ja läähättävät nopeasti. Ja sitte taas taival lähimpään lepopaikkaan.

Vihdoinkin olemme ylhäällä, 5360 metriä merenpinnan yläpuolella. Tosin osotti lämpömittari 5,2 astetta yläpuolella nollan, mutta tuuli puhalteli pohjoisesta, taivas peittyi sankkoihin pilviin, jotka lakaisivat vuoriston harjoja, ja pian pitelee meitä tuima pyry terävissä kourissaan. Tshang-la-solan laella on kiviröykkiö täynnä uhritankoja, joissa liehuu tuulen repimiä viirejä; kaikissa viireissä on tibetinkielellä pyhien kuuden kirjaimen rukous; kirjavina ja kauhtuneina lepattavat ne tuulessa, kuin tahtoisivat kohottaa rukouksia yhä korkeampiin seutuihin saadakseen ne kohoamaan tuntemattomia teitä jumalien korville. Sarvet ja pääkallot koristavat jylhää uhripaikkaa. Siellä pysähtyvät kaikki ladakimme vuoronsa jälkeen, huutavat hurraata, tanssivat, heiluttavat lakkejansa ja riemuitsevat siitä, että ovat tapaturmista päässeet tähän tärkeään käänteeseen.

Laskeutuminen solasta alas idän puolelle on kuitenkin vielä tukalampi; pelkkää louhikkoa, paatereita

kaiken kokoisia, teräväsärmäisiä graniittilohkareita ja niiden välissä tuo ikuinen sohju, jossa hevosten jokainen askel luisuu ja läiskii. Toisinaan muistuttaa polku paremmin tilapäisiä portaita, joista on päistikkaa painuttava alas, mutta meidän hevosemme ovat varmoja jaloiltaan ja tottuneet täpärään kulkuun; kylmää, autiota, karua ja harmaata, tuulista ja kolkkoa on kaikki – peräti toisin kuin vast'ikään jättämillämme aurinkoisilla, kesäisen lämpimillä seuduilla!

Drugub, jonne seuraavana päivänä saavuimme, on 3900 metriä korkealla ja lyhyellä taipaleella Tankseen asti nousemme ainoastaan 91 metriä; mutta siitä alkaen nousee maa taas verkalleen, kunnes lopulta ollaan isoilla, aukeilla ylätasangoilla, missä korkeussuhteet monikuukautisella matkalla vain vähäisen vaihtelevat. Tanksen yläpuolella kohoaa taustalla mahtava, kaunispiirteinen vuori; sen molemmin puolin ammittaa syviä laaksoja; eteläisen kautta kulkee tie Gartokiin, jota sain myöhemmin oppia tuntemaan; pohjoisen kautta taasen Muglibiin, ja sitä kautta olin jo aikaisemmin kulkenut; tämän sain nyt nähdä jälleen ja käyttää kahden päivämatkan ajan minulle tuttua taivalta.

Tankse-virta on jokseenkin vesirikas; me kahlasimme sen yli eräästä leveästä, matalasta kohdasta, missä juoksu on hyvin hiljainen; vesi on melkein ihan kirkasta, sinisenvihreää väriltään ja lipuu äänettömästi kuin öljy pitkin uomansa someropohjaa. Koko kylä oli jalkeilla katselemassa telttini pystyttämistä pieneen pajupensaikkoon, joka oli käynyt sitkeään taisteluun ilmamalan tuimuutta vastaan. Mutta ne olivatkin viimeiset kunnolliset puut, mitä sitte puoleen vuoteen saimme nähdäksemme.

Tanksessa lepäsimme yhden päivän ja selvitimme välimme niiden miesten kanssa, jotka odottelivat kolmenkymmenen vuokratun hevosensa keralla. Ensimmäisillä päivämатkoilla tulee aina saavuttaneeksi kaikenlaisia kokemuksia, ja vielä nytkin oli yhtä ja toista parsittavaa. Niinpä pani Muhamed Isa karavaanimiehiä varten kuntoon ison tibetiläisen teltin, jonka laessa oli leveä räppänä. Pitkin sisäreunaa kasattaisiin muonasäkit muuriksi tuulta vastaan ja olisivat siinä itse suojassa sateelta. Sitäpaitsi ostettiin miehille paahdettuja jauhoja, mausteita ja tupakkaa, sekä lisäksi kaikki ohra, mitä seudulta oli saatavissa. Tanksen ja Pobrangin päälliköt tarjoutuivat huvikseen saattamaan meitä muutamiksi päiviksi, pitääkseen silmällä, että kaikki kävisi hyvin.

Iltamyöhällä valaisivat loimuavat nuotiot Muhamed Isan leirissä seutua, ja meluava soitanto kajahteli vilkkaampana kuin konsanaan. Karavaanimiehet jättivät kekkereillä jäähyväiset "sivistykselle" ja olivat kutsuneet kylän arvohenkilöt ja tanssijattaret teenjuontiin ja laulajaisiin. Iloistapa olikin remu; ohraolut "tshang", Ladakin kansallisjuoma, sai vieraat ja isännät parhaalle päälle, ja vielä uneen vaipuessani kuulen naisten laulua, huilun säveliä ja säkkipillin piipatusta, kaiun kerratessa niitä vuorensinämistä.

Elokuun 21. p:nä läksimme jälleen liikkeelle; lähtiessämme oli koko Tankse ja vielä lisäksi naapurikylistä keräytyneet alku-asukkaat ystävällisesti viimeistä kertaa huutelemassa meille "dshole'a" ja "onnea matkalle".

Nyt aloin piirustaa ensimmäistä karttalehteä, pannen siten alulle työn, joka sitte enemmän kuin kaksi vuotta piti tarkkaavaisuuttani tähdättyä jokaiseen taipaleeni kilometriin ja kaikkeen mitä tolaltani oli havaittavissa. Samalla alkoi kivinäytteiden keruu; kerrostuma n:o 1 oli tiiviisti laskeutunutta kristalliliusketta, laaksonpohjan yhä pysyessä isojen ja pienien graniittilohkareiden kattamana.

Pysytellen Muglib-puron oikealla puolen saavuimme sen ylärinteen hyvälle laidunmaille, missä lihomassa olleet 130 juhtaamme kiireimmiten tarkastettiin. Sonam Tsering sai tehdä tiliä isännöimisestään, jota hän olikin hyvin hoitanut, ja muulimme olivat nyt viiden vapaapäivänsä johdosta lihavia ja pulskeita. Leirimme oli nyt ensi kertaa täydellisenä koolla ja näytti neljine telttineen ja lukuisine eri leiritulien ääreen kertyneine miesryhmineen varsin komealta. En ollut milloinkaan saanut olojani järjestymään niin mukaviksi enkä omistanut niin suurta ja hyvin varustettua karavaania.

Muglibin pikku kylän tuolla puolen käy tiemme kuudesti puron yli; se on aivan kapea, ja sen vesimäärä tuntuu nyt aina pysyvän samana, sillä se juoksee pienestä järvestä, jonka itärannalla olin pitänyt leiriäni joulukuussa 1891. Liputettu kiviröykkiö ja mani-keko osottavat sen hydrografisessa suhteessa tärkeän kohdan, joka on vedenjakajana Panggong-tson ja Intian valtameren välillä; se on 4327 metriä merenpinnasta. Sieltä laskeutuu laakso verkalleen merelle päin, ja me ratsastamme kourussa, jota myöten se aikoinaan juoksi Shedshokiin ja Indukseen. Nyt on Panggong-tso erillään Induksesta ja sen johdosta muuttunut suolaiseksi, sinisenvihreäksi ulapaksi.

Matka suuntautuu yhä pohjoiseen ja koilliseen. Olemme alueella, jolta ei mitään vesiä virtaile merelle päin; olimme jo kulkeneet kolmen huomattavan kynnyksen yli, nimittäin Sodshi-la'n, Tshang-la'n ja parhailaan pikku Panggong-solan, mutta vielä oli kaksi jättiläismoista solaa edessämme, ennen kuin lopullisesti saapuisimme ylämaan avaralle tasangolle. Ensimmäisen takana täytyisi meidän jälleen laskeutua Induksen virta-alueelle, mutta toisen takana odotteli joeton aavikko, kunnes aikanaan saapuisimme niihin seutuihin, joista Brahmaputran ylemmät laaksot noruvat vetensä valtameren.

Neljäs luku.

Tibetiläisen ylämaan reunalle.

Pobrangin kylässä vieraili teltissäni viimeinen europalainen, mitä kahteen vuoteen näin: englantilainen urheilumetsästäjä Lucas Tooth, joka oli varsin tyytyväinen vuoristossa saamaansa antilopisaaliiseen. Siellä myös sain viimeisen postin maailmalta, ja hoidin kirjeenvaihtoni, postinkuljettaja kun jo seuraavana aamuna palasi Lehiin.

Ostimme eläväksi muonavarastoksi kolmekymmentä lammasta, sillä enempää emme luulleet tarvitsevamme, koska metsästyksenkin piti jotakin tuottaa ja jotkut mieheni olivat kelpo pyyntimiehiä.

Muhamed Isan ehdotuksesta korotettiin Sonam Tseringin palkka kahdeksikymmeneksi rupiiksi ja hänestä tehtiin muulien karavaanibashi. Vanha Guffaru oli hevoskaravaanin johtaja, ja Tsering, kuten aivan yksinkertaisesti nimitimme Muhamed Isan nuorempaa veljeä, sai valvoaksensa pikku karavaanin, joka kuljetti päivätamineitani sekä Robertin ja minun teltit ja keittiöt. Molemmat tshaprassit, Razul ja Ishe, saivat nyt eron palveluksestaan; viimeiseksi saivat jäädä vuokratut hevoset ja niiden kymmenen kuljettajaa.

Joka ilta oli tapanani neuvotella Muhamed Isan kanssa; tavallisesti oli myös saapuvilla Robert, ensimmäinen palvelijani, joka johti karavaanin taloutta ja piti kirjaa menoistamme. Me päätimme nyt luovuttaa veneen muutamien vuokraamiemme jakhärkien laahattavaksi ja palauttaa takaisin viimeiset kulikantajamme. Sitte laadimme laskelman muonavaroistamme. Maissin ja ohran piti riittää 68 päiväksi; kolmeakymmentä miestämmme varten ostettuja jauhoja oli hyvin 80 päiväksi; riissivarasto ei voisi loppua ennen neljää tai viittä kuukautta. Mutta laskipa ja suunnittelipa miten tahansa, koko Tibetin halki samoaminen on aina arvaamaton seikkailu. Voi olla varma siitä, että menettää juhtiansa joukoittain; voipipa käydä niinkin pahoin, että kuormat käyvät eloon jääneille elukoille liian raskaiksi, jolloin osa tavaroita on heitettävä tiepuoleen. Mutta sattuu sitäkin, että muonavarat tuhoutuvat nopeammin kuin elukat; silloin on näiden tyytyminen suuriin supistuksiin rehussa ja lopulta saaminen ravintonsa vain maan antimista.

Pääasiana oli minulle nyt, että saisin karavaanin ylläpidetyksi siihen asti, kunnes Bogtsang-tsangpon pohjoispuolella tapaisimme ensimmäiset paimentolaiset; jos onnellisesti pääsisimme sinne saakka, niin kylläpähän jo joku keino keksittäisiin. Jo nyt tein tilapäisen sotasuunnitelman, etupäässä päättäen pysytellä riippumattomana ajasta ja välimatkoista, pitäen vain laidun- ja vesipaikkoja silmämääränä, päivämatkan pituuden määrää silloin noiden väittämättömien apuneuvojen esiintyminen, ja jo yksituntinenkin taivallus riittää kokonaiseksi päiväksi, kunhan se vain viepi välttävälle laiturille. Missä taasen maa on ihan karua, siellä voi edetä mielin määrin.

Elokuun 24. p:nä läksimme Pobrangista ratsastamaan ylös laaksoa. Lunkariin leiriytyessämme alkoi aamupuoleen asti kestävä lumisade pihistä yhdeksään nuotiotuleemme. Jäätynyt lumi narskui aamulla jalkojen alla, koko maisema oli peittynyt talvipukuunsa, ja paksuja pilviä leijui kaikilla harjanteilla. Ostettuamme minulle maidon tuottajiksi kymmenen vuohta, läksi valtava kulkue mustan jättiläiskäärmeen kaltaisena kiemurtelemaan ylös solatietä. Tukevimmmin marssivat raskaimmin sälytetyt juhtamme, seitsemän vuokraamaamme jakia; nuo isot mustat otukset eivät tuntuneet piittaavan solan korkeasta asemasta eivätkä taakkansa painosta, vaan pysyivät päivän pitkän muiden tasalla. Pian sitävastoin tuupertui se hevonen, joka oli luettelossa n:o 52:na; se oli Sanskarista ja maksoi 90 rupiita. Edellisenä päivänä se ei ollut enää syönyt; nyt se ponnisteli turhaan, sieraimista tippui verta, maha oli turvonnut, turpa kylmä. Yksinäisenä ja hyljättynä näkyi se vielä jälkeempäin solan korkeimmalta laelta mustana pisteenä lumihangessa. Sola oli vienyt veronsa.

Tämä sola, Marsimik-la, oli leiripaikkaamme näyttänyt helpolta ja vaarattomalta, mutta väleen osottausi sen kiipeäminen hankalaksi yritykseksi. Ensimmältä täytyi hevosten pysähtyä joka viides minuutti hengähtämään, sitte jo aina puolentoista minuutin kuluttua, lopulta ne jaksoivat tunata vain minuutin kerrallaan, huohottaaksensa toisen minuutin. Lunta oli nyt lähes jalkaa paksulta; väliin poltteleva aurinko loi sen pinnasta silmiä vihlovan kiillon.

Edessämme näyttää karavaani juuttuneen ihan paikoilleen, niin vitkalleen edistyy kulku tässä kovin ohenneessa ilmassa. Kuitenkin liikkuu se eteenpäin, sen kuulee ajajien alinomaisesta hoilotuksesta. Jotkut ladakit laulavat yksiaanisesti ja soinnukkaasti, keventääkseen omaa ja juhtain työtä. He ovat hilpeitä ja tyytyväisiä kuin talkoomatkalla. Tuon tuostakin mörähtää Muhamed Isan ääni kuin jyriävä ukkonen, kajahutellen kehotushuutoja "tshavas" ja "tshabardar". Näemme hänen seisovan korkealla ylhäällä viimeisessä mutkassa solan suussa jakelemassa käskyjensä karavaanin nyt muodostaman puolikehän keskuksessa. Hänen tottunut haukansilmänsä näkee jok'ainoan hevosen; kun joku kuorma uhkaa luisua alas, huutaa hän lähimmän miehen sitä tukemaan; kun syntyy tukkeutuma tai aukko, jonkin elukan poiketessa polulta, äkkää hän sen oitis. Kädet taskuissa ja piippu suussa astelee hän

levollisena perässä päin jalkaisin Marsimik-lan yli.

Nyt saapuu ensimmäinen muuli-osasto solan kynnykselle. Huikea riemuhuuto kajahtaa vuorilla; se kuuluu heleänä ja puhtaana, mutta sanomattoman ohuena ja ihan kaiuttomana näin keveässä ilmassa. Jokaiselta uudelta osastolta pääsee solaan saapuessaan sama riemuhuuto. Keventynein mielin näen viimeisen hevosen katoovan solan valkean harjareunan taakse.

Laskeutumisen tekee ilkeän tukalaksi louhikkoinen niin sanoakseni liejussa uiskenteleva pohja, jossa on vaihteluna vesikuoppia, lukemattomia noruvia puroja ja tasaisin paikoin petollisia hetteitä. Jyrkkenevää rinnettä myöten pääsemme paatereiseen, hedelmättömään laaksoon, kohiseva virta pohjanansa, ja seuraavana päivänä kohosi edessämme näkyviin mahtava musta jono, joka on Tshang-shenmo-laakson pohjoispuolella. Polkumme johti tähän komeiden lumihuippujen ja terävien kärkien ympäröimään laaksoon, ja me leiriydimme sen halki juoksevan Kograng-sanspo-joen vasemman rannan kapealle kasvullisuusvyöhykkeelle. Itään päin on sieltä viiden päivän matka Lanek-la-solalle, joka kuuluu koko Tiberin poikki kulkevan Karakorum vuoriston mahtavaan selänteeseen. Jotkut englantilaiset matkustajat olivat kulkeneet sen solan yli. Minulta oli se oikotie suljettu; olin luvannut lordi Mintolle, etten toimisi Englannin hallituksen toivomuksia vastaan, vaikka kukapa minua nyt olisi estää voinut.

Elokuun 28. p:nä läksimme tuosta rauhallisesta ja hauskaasta paikasta, yhä edemmäksi etääntyäksemme ihmis-asumuksista ja -teistä. Pitkään aikaan emme joutuisi niin matalalle merenpinnasta, kuin tässä pohjukassa.

Päivä oli helottavan lämmin; matka kulki pitkin virran kallioista äyrästä. Maanvieremän muodostama railo on lapioin ja kuokin muokattava kuntoon erään pikku solan laella ja samassa on edessämme kaalamo, josta meidän on mentävä toiselle rannalle. Vesi kyllä vaahtosi hevosten lautasille, niitä pitkänä rivinä ylitse vietäessä, mutta syvyys ei ollut millään kohdalla yli 70 cm ja kaikki pääsivät onnellisesti rantaan. Jakeille oli kylpy ilmeisesti mieluisa; ne kahlasivat niin verkalleen kuin suinkin ja veneeni lipui oman elementtinsä yli sitä hipaisemattakaan. Vaikeinta oli saada lampaat ja vuohet mukaan. Koko lauma ajettiin alas veden partaalle, siellä napattiin muutamia sarvista kiinni ja heitettiin virtaan, vaikka ne rynnistivät hurjasti vastaan. Mutta toiset havaitsivat aseman ylen ankeaksi, pyörsivät pois ja pelastausivat hurjalla paolla lähimmälle penkereelle. Toistamiseen ajettiin koko parvi rantaan, miehet muodostivat ketjun ja tuuppivat ne veteen; kun ensimmäiset nyt päättivät kahlata, niin seurasivat niitä muutkin, urheasti taistellen veden voimaa vastaan.

Heti pikku Mankogh-la-solasta päästyä tekee laakso jyrkän mutkan ja jouduimme harjanteiden ja sivuhaarojen yli uudestaan alas jokirantaan. Leiripaikallamme oli jokseenkin hyvä laidun; paikan nimi oli Gogra. Sieltä pääsee kahtakin laaksoa myöten Karakorum-jonon pääselänteelle: Tshang-lung-bormaa ja Tshang-lung-dshogmaa eli "keskimäistä ja alempaa pohjoislaaksoa" pitkin. Kumpainkin laakso tietenkään veisi meidät pahanlaiseen solaan; me valitsimme jälkimäisen. Jollakinhan tavoin kyllä pääsisimme ylitse, ja vaarallisimmissa paikoissa voisivat miehet pahimpaan hätään kanniskella arvokkaimpia kapistuksia.

Paljoa ylemmä emme seuraavan päivän ponnistuksilla oikeastaan tulleet, mutta matka kulki niin monia jyrkän teitä ylös ja alas, että päivämätka oli yhtä rasittava kuin useittenkin solien samoaminen. Virta oli nyt melkoisesti kutistunut, koska jo olimme jättäneet taaksemme useita sen sivujokia. Kuitenkin oli kahlaaminen työläämpää kuin edellisellä kerralla, sillä koko vesimäärä käytti yhtä ainoata uomaa ja virtasi vuolaammin. Paimenilla oli melkein mahdottomana työnä saada lampaat aamukylmään vesiryöppyyn.

Tshutan seuduilla, missä jälleen olemme laakson pohjalla, on rikki pitoisia lämpimiä lähteitä. Eräs niistä on muodostanut kolmen metrin korkuisen pyramiidin, joka näöltään muistuttaa karpässientä; keskellä sen hattua tiukkuu vesi pisaroina sivulle, keräten hatun röytääseen stalaktiittikiehkuran. Lähteensilmästä heruva vesi oli 51 astetta lämmintä. Toinen lähde, jonka suihku syöksyi virtaan suoraan, oli vain 42 astetta lämmin. Useissa kohti rannassa ja uomassakin porisee vesi kuin kiehuu.

Jylhän seudun ylitse pääsemme vihdoin Tshang-lung-dshogma-laaksoon hyväiseen lumisateeseen. Välttämätöntä oli pitää päivän lepo, sillä meitä odotti se korkea sola, joka on vedenjakajana Induksen ja ylätasangon välillä. Auringon vuoroin paistaessa, vuoroin lumen tuprutessa kävimme Robert ja minä penkomaan arkkujani; talvitamineet ja turkit otettiin esille, telttisänky pantiin syrjään; vuoteeni tehtäisiin tästälähtein maahan, alustanansa vahapeite ja karvamatto, tällä tavoin kun pysyy paljoa lämpimämpänä.

Elokuun viimeisenä päivänä jatkettiin matkaa yhä korkeammalle vuoristoon. Maisema oli liituvälkeana lumesta, mutta jo keskipäivällä oli maa jälleen paljaana. Minä ratsastin nyt pienellä, valkealla, virkeällä ladakilaisponilla, joka asteli varmasti — meistä sukeutui väleeni mitä parhaat ystävykset. Eräseen mutkaan kasattu pikku kiviröykkiö osottaa ihmisiä käyneen siinä paikassa, mutta

siitä käynnistä on ehkä jo vuosikymmeniä kulunut. Kaikki on hedelmätöntä; viljejä jakeja kuitenkin näkyy siellä äskettäin oleskelleen.

Poikkeamme päälaaksosta pieneen sivulaaksoon. Pikku puro, jota seuraamme ylöspäin sen lähteelle, pääselänteelle asti, on viimeinen lähde Induksen virrastosta, mutta se on kuitenkin Induksen kautta viestin viejänä näiltä yläviltä tienoilta merelle. Eräässä pikku notkelmassa tapasimme runsaasti dshapak-kasveja, kovia kuin puu, mutta olimme jo siksi kaukana, ettei tätäkään laihaa laidunta käynyt halveksiminen. Sinne pystyttämämme leiri ristittiin n:o 1:ksi, sillä me olimme jo maantieteellisten nimien ulkopuolella.

Syyskuun 1. päivä otti lujalle. Läksimme aikaisin liikkeelle, ja astuessani satulaan näin koko ahtaan laaksonkourun edessäni sulloutuneeksi täyteen karavaanin eri osastoja. Jonkunlaisella jännityksellä jätimme leirin n:o 1, sillä nyt lähenimme todenperään viljejä seutuja ja joutuisimme kulkemaan ensiluokkaisen solan yli, jota yksikään miehistäni ei tuntenut ja josta ne tiesivät ainoastaan, että sen nimi oli Dshang-lung-dshogma; se sijaitsee hiukan itään siitä solasta, jonka näkee isolla englantilaisella Koillis-Ladakin kartalla mainittuna, ja minun tietääkseni ei sitä vielä ole yksikään matkustaja käyttänyt.

Rinteet molemmin puolin ovat pelkkää kuohkeata, erinomaisen hienoa kosteata multaa, jonka pinnassa risteilee jalan syvyisiä vakoja. Muutamien ulkonemien reunoissa kulkevat nuo vaot samantapaisesti kuin jäätikkökielekkeen pyöröuurrot. Se on maanvieremäkamaraa; rinteet joutuvat luisumaan ja lipuvat omalla painollaan, ne kun ovat läpeensä kosteat ja kun muraa ei ole mitkään juuret sitomassa; ne ovat liikkeessä, ja maiseman tylpästi pyöristyneet piirteet ovat tämän ilmiön tuloksia.

Erämaan äänettämyys vallitsee näissä ihmisjalan astumattomissa seuduissa; silloin tällöin vain kuuluu karavaanimiesten varotus- ja kehotushuutoja. Laakso käy ihan kapeaksi; sen sorakamarasta tiukkuu vettä, joka hädin kykenee muodostamaan puron. Mutta tuohon soraankin, joka ei edes sammalta kasva, juhdat vajoavat kuin liejuun. Työläs päivätyö päättyö 5780 m korkeudessa 1 asteen lämmössä vietettyyn yöhön, ja aamulla alamme verkalleen laskeutua solan pohjoisrinnettä alas pikku kourua myöten. Seuraavalla leiripaikallamme ei ollut rahtuakaan laidunta eikä nuotion aineksia. Siitä läksimme puron parrasta pitkin kulkemaan korkeiden vuorien onkalossa; maisema oli kuollutta, ei ruohonkortta näkynyt, ei edes eksyneestä antiloopista jälkeä; kaikki elimellinen elämä näytti karkotetulta.

Sää oli aito tibetiläinen. Raekuuro toisensa jälkeen kylmäsi meitä, mutta aurinko silti aina pysyttelihe jossakin päin näköpiirissämme. Toisina päivinä taasen saimme tuntikausia hapuilla sokaisevassa lumipyryssä. Vasta leirissä n:o 6, syyskuun 5. p:nä, saimme jälleen käytettäväksemme laidunta, joskin niukkaa, ja polttoaineita. Syysk. 7. p:nä palautettiin kuusi viheliäisiksi kulunutta vuokrattua hevosluuskaa, kuormiensa tyhjennyttyä, kahden viejän keralla takaisin; muuleista kuoli leiripaikkaan yksi, samaten sitte päivämatkan varrella muuan iso Jarkenthevon.

Virralla poikettuamme maisema kävi enemmän avoimeksi, vuorten keskessä solui aukeita laaksoja pohjoisille suunnille. Veden puute alkoi tehdä haittaa. Olimme saapuneet Luoteis-Tibetin *Aktsai-tshinin* omistajattomalle alueelle: sitä ei väittäne omistavansa Kashmirin maharadsha, ei dalai-lama, eikä se Kiinan-Turkestaniakaan liene. Kartoilla ei ole mitään rajoja mainittu ja kivipyykkejä hakee turhaan. Villiaasit, jakit ja nopsajalkaiset antiloopit eivät moisista rajakivistä piittaa. Täältä käsin saatoin siis tunkeutua itää kohti, loukkaamatta Englannin hallituksen toivomuksia.

Itää kohti käänsimmeekin pian kulkumme, käyttäen saavuttamaamme tasaista ylätasanko maantienämme. Vasemmalla näyttäytyi nyt Aktsai-tshinin järvi, jonka Crosby on v. 1903 sivuuttanut, sen helakansininen pinta poikkesi räikeästi muulloin vallitsevista sameista väreistä. Itään päin oli maa näköpiirin rajaan asti avoin; useampia päiviä saimme jatkaa tätä vaivatonta taivallusta, ja odotin tässä aukeassa pitkittäislaaksossa tapaavani Wellbyn, Deasyn ja Rawlingin matkoilta tunnetut *Lake Lightenin*, *Dsheshil-kölin* ja *Pul-tson* (tso = järvi). Kamara oli kauttaaltaan ketohiirien kaivelemaa; nuo dshapak-kasvien ja ruohojen juurista elävät kiusalliset nakertelijat kompastuttelivat hevosia tuon tuostakin.

Viides luku.

Lake Lightenilla.

Mielihyvän tuntein jätimme aivan lähelle Aktsai-tshinin rantaa pystyttämämme leirin n:o 9 (4929 m), sillä niin kauvas kuin silmä kantoi, pysyi maa yhä aivan tasaisena; sen nousu järven rannasta oli niin vähäpätöinen, ettei sitä voinut ollenkaan havaita ilman punnituskoeja. Leiriin jäi jälleen yksi menehtynyt hevonen.

Kauvan ratsastimme muinaista järven pohjaa, kovettunutta saviliejuja pitkin. Sitte muuttui maaperä hienosoraiseksi ja kovaksi, kuin viertotiejiyrällä puserretuksi. Ainoastaan virrattomassa ontelossa voi syntyä valtaisien vuorten väliin tuollaisia tasaisia ketoja. Rapautuminen, rajusateet, juokseva vesi, tuulten tuiverrus työskentelevät yhdessä maiseman tasottelemiseksi; kaikki ylänneet ja harjut siten alenevat, kaikki syvänteet täyttää lieju, hieta ja mura. Antiloopeja ja kulaaneja näyttäisi arkoina parvina.

Heinää alkoi esiintyä runsaammin; se rehoitti parhaiten hietaisessa maaperässä — pikku tukkoina, jotka olivat vain keskeltä vihreät ja mehukkaat, reunoilta taasen yökylmäin kellastuttamat ja kovettamat. Länsituuli kohahteli heinikossa mieltä viihdytellen. Kuka olisi osannut aavistaa ruohoaroa täällä pohjois-Tibetin ylätasangolla! Paikatellen oli kamara valkeana suolasta, toisin paikoin alkoi ohut karkean kvartsihiekan kerros muodostella nietoksia.

Me aloimme päivä päivältä menettää jonkun hevosistamme, etenkin sitte kun kylmä itätuuli rätäsateineen kävi koko oloamme kohmetuttamaan. Kolmen harjanteen yli kavuttuamme saimme vihdoin Wellbyn karttaa seuranneina näkyviimme Lake Lightenin laajan järven. Kuuden päivän samoaminen oli saattanut meidät 5273 m korkealla olevalle solakynnykselle, jonka alla ulappa kohtasi katseemme. Juhdat olivat jo niin uupuneita, että meidän täytyi kaikin mokomin etsiä hyvää laidunta ja levähyttää elukoita muutama päivä. Leiri n:o 15 pystytettiin rannalle.

Tärkeä muutos tapahtui nyt retkessäni kiellettyyn maahan. Tuskin olimme asettuneet leiriin, kun viimeiset kahdeksan pestattua tankselaista nöyrästi rukoilivat saada palata kotiin, vaikka olivatkin sopineet saattavansa minua Dsheshil-kölille asti. Heidän hevosiansa oli enää 19 jäljellä, niistä vain kahdeksan kunnossa; he pelkäsivät pitemmälle samoamalla tekevänsä palaamisensa mahdottomaksi. Muonavaroja heillä oli kymmeneksi päiväksi; siinä ajassa he luottivat pääsevänsä järven eteläpuolisen vuorijonon yli Arport-tson ohitse Lanek-la-solalle.

"No, valmistautukaahan siis", myönnyin minä, ja jatkoin Muhamed Isaan kääntyen: "Manuel ja molemmat radshputit eivät voi kestää ilmanalaa; lienee parasta, että hekin saavat lähteä talven tieltä."

Muhamed Isa oli valtioviisas ja koetti salata tyytyväisyyttään, vastatessaan: "Niin, jos otamme ne mukaamme talven selkään, niin ne paleltuvat. Jo nyt hytystelevät ne nuotion ääressä kylki kyljessä kuin murmelit ja loukuttavat silti hampaitaan ja tärisivät turkeissaan."

"Tulemme helposti toimeen ilman heitä."

"Tähän asti ne eivät ole vielä tehneet enempää kuin koirampenikkamme, pikemmin vähemmän, sillä ne ovat joko liian laiskoja tai liian ylhäisiä keräämään polttoaineita omaan nuotioonsa; kahden ladakin on niitä ja niiden hevosia palveltava. Olisi suuri voitto päästä niistä eroon."

"Jos annamme heidän mennä, niin on meillä myös apua heidän hevosistaan, sillä voinhan vuokrata heille muutamia poistuvista tankselaishevosista, jotka sitte ovat heidän käytettävänänsä matkalla Ladakiin."

"Niin, herra, niillä on kolme ratsua ja vielä tamineitansa varten kaksi kuormahevosta. Menetämme nyt tankselaishevoset, joista jotkut tosin ovat kantaneet vain polttoainetta, mutta niiden lähtö lisää kuitenkin omia hevosiamme kohti viisitoista uutta kuormaa. Ovatpa siis mustien miesten hevoset meille mitä tarpeellisin lisä."

Seuraavana päivänä säilytettiin levyt ja kivinäytteet, jotka voitiin lähettää Srinagariin, ja minä kirjottelin kirjeitä kotipuoleen ja Intiassa asuville ystävilleni. Pyysin eversti Dunlop Smithiä varakuninkaan luvalla lähettämään minulle sillävälän saapuneet kirjeet Dangra-dshum-tson tienoolle. Ne oli lähetettävä Giangtsen ja Shigatsen kautta; tashi-lama, joka äskettäin oli Intiassa saanut niin sydämellisen vastaanoton, epäilemättä kernaasti toimittaisi postilaukun minulle. Ajattelin, että jos Tibetin sisämaassa kiellettäisiinkin minulta edemmä tunkeutuminen, minulta toki ei evättäisi postiani — pahimmassa hädässähän voisin puolestani tehdä postilaukun perilletoimittamisen heidän omiin vaatimuksiinsa suostumisen ehdoksi.

Syyskuun 17. p:n aamuna makasi kolme omaa hevostani kuolleina telttien välissä. Seuraavana yönä kuoli iso täplikäs Jarkent-hevonen, joka oli kantanut venettäni. Ja kun aurinko nousi 19. p:nä, oli edellisiin yhtynyt vielä kaksi uhria, maaten kaula ja koivet ojossa ja -18,4 asteen yöpakkasen kivikoviksi jäädyttäminä! Kutsuin puheilleni Muhamed Isan.

"Montako juhtaa meillä vielä on?"

"Meillä on 83: hevosia 48, muuleja 35; kuollut on 10 hevosta ja yksi muuli."

"Olisi paha, jos kuoleminen jatkuisi viimeisten kolmen päivän vauhdilla!"

"Sitä en usko, sahib. Heikoimmat ovat menehtyneet, vanterimmat jääneet."

"Mutta täällä on heittänyt henkensä kuusi hevosta. Se merkitsee eloonjääneille kuutta kuormaa lisää, puhumattakaan tankselaishevosten 15 kuormasta!"

"Kuolleet kuusi eivät viime päivinä ole olleet laisinkaan kuormitettuja."

"Mutta kuormat käyvät nyt kaikessa tapauksessa liian raskaiksi."

"Tänne leiriydyttyämme olen myöntänyt juhille kaksinkertaiset maissi- ja ohra-annokset, sekä vahvistaakseni niitä että keventääkseni kuormia. Ensi päivinä täytyy meidän sitte pitää päivämatkat lyhyinä ja mielummin antaa elukkain syödä tukevasti, kuin heittää pois ainoatakaan ohrasäkkiä."

"Hyvä. Tästä on matkaa Dangra-dshum-tsolle 510 engl. penikulmaa; 16 penikulman päivämatkoja pitäen se taival viepi 51 päivää. Jos vielä lisäämme lepopäiviä 15, niin täytyy meidän marraskuun 25. p:ksi ehtiä tuolle järvelle. Muulit näyttävät minusta vastustuskykyisemmiltä kuin hevoset; meidän täytyy yrittää pelastaa edes kantajoukko tukevia muuleja; myöhemmällä kyllä joku keino keksitään, kun tapaamme ensimmäiset paimentolaiset."

"Kyllä kaiketi. Pahimmassa tapauksessa voivat ladakimme kantaa välttämättömintä, meidän kaikkien kulkiessa jalkaisin."

Neljä hevoskuormaa maissia ja ohria oli kulutettu tässä leirissä; tästälähtein kuluisi päivittäin yksi kuorma, miesten muonavaroja lukuunottamatta. Mutta luultavasti menettäisimme myös päivittäin yhden juhdan, useasti ehkä kaksikin tai enemmän. Kuitenkin saatoimme aina toivoa löytävämme parempaa laidunta, jolla elukat pääsisivät jälleen voimistumaan, käännyttyämme kaakkoa kohti. Meillä ei vielä ollut mitään valittamisen syytä. Vuokratuista tankselaishevosista oli minulle ollut erinomainen apu. Saatoimme lähteä Lake Lightenin länsirannalta mukanaamme 83 täysin kuormin säilytettyä juhtaa. Vene kojeinensa tarvitsi kaksi hevosta kuljetukseensa, mutta ajattelin säästää niitä pari päivää ja käyttää venettä omana kuljettajanansa yli ulapan.

Syyskuun 19. p:nä lähti seurueemme kotiinpalaava osa. Intialaisia minun tuli surku; eihän ollut heidän vikansa, etteivät kelvanneet ilman-alaan, eikä heillä ollut muuten vielä ollut tilaisuutta millään tavoin kunnostautua. Muonavaroikseen he saivat jauhoja, sokeria, teetä ja riisiä sekä lampaan. Manuel sai ottaa mukaansa koiranpenikoista yhden, johon hän oli kiintynyt. Muhamed Isa oli ommellut heille tyhjästä säkeistä teltin, suojaksi yökylmiltä. Sen koommin en ole heistä mitään kuullut. Puolentoista vuoden kuluttua tiedusti Manuelin isä minulta kirjeellisesti, minne hänen poikansa oli jäänyt, mutta minä sain vain sen verran selville, että hän oli Lehiin tullut ehein nahoin. Toivon kuitenkin, että hän jo on kotiutunut harhailuiltaan.

Lähteneet herättivät todellista kaipuuta, mutta minä viihdyttelin mieltäni puuhailemalla venettä kuntoon; se pantiin kokoon rannalla.

Säteilevän kirkas päivä 16,8 asteen pakkasen jälkeen! Leirillämme oli lähde jäänyt kiiltäväksi viiruksi, joka kiemurteli alas rantaan, ja vesirajassa loiski kahden metrin levyinen riitereunus aallokossa. Järven vesi kelpaa hätätilassa juotavaksi; sen suolapitoisuutta vähentävät luultavasti meidän rantamme lisät, siinä kun järveen laskee solasta soluva joki ja lukuisia lähteitä. Pohjahiedan hieno poimuuntuminen on aaltoilun huojuvasta liikunnasta käynyt hyvin selväpiirteiseksi; vesi on ihan kristallikirkas.

Nyt säilytettiin raskaat kuormat juhtiemme selkään, jotka olivat jälleenkin menettäneet yhden tovereistaan. Karavaanilla oli määränä samota pitkin pohjoisrantaa ja asettua leiriin soveliaalle paikalle liki järveä. Robertin piti laatia tilapäinen karttaluonnos rantaviivasta; Tsering, Muhamed Isan veli, sai pyynnöstään seurata minua veneretkelleni. Kaksin läksimme sitten yht'aikaa ja huojennuksen tuntein tuolta autiolta paikalta, missä olimme lausuneet hyvästit monelle matkatoverillemme ja menettäneet seitsemän hevosta. Erämaan hiljaisuudessa makasivat ne siellä rantalaineitten laplatuksen tuudittamina — jumalien ja ihmisten unohtamassa kalmistossa.

Tsering piteli airoja pian taidokkaasti, ja jälkeensä tuli länsituuli apuumme. Kuljimme viistoon järven luoteisen kulman poikki ja taipaleemme oli siten paljoo lyhyempi kuin karavaanin. Ensi hetkestä ihastuin englantilaiseen veneeseen, joka oli yhtä tukeva ja mukava, kuin helppo ohjatakin. Mutta kun taas leiriydyttyämme piti seuraavana, syyskuun 21. p:nä, pitkittää matkaa, niin siitpä koituikin muistettava päivä kronikassani.

Itään päin näytti järvi aivan pieneltä, eikä sen itärannalle voinut olla pitkää matkaa; karavaanihan saattaisi siellä päin leiriytyä liki järveä missä tahansa vain välttävääkin laidunta löytyisi. Jos ehättäisi pimeä ennen kuin minusta mitään kuuluisi, niin voisivathan miehet syyttää rannalle merkkitulen. Mutta kylläpä me saapuisimme ajoissa! Pidimme yritystä pikku seikkana emmekä ajatelleetkaan

ruokavaroja, juomavettä, polttoaineksia ja lämpimiä vaatteita matkatarpeiksi. Olin pukeutunut tavalliseen asuuni, nahkaliivit yllä ja kauhtana mukana, ja ainoastaan perätuhdon pehmikkeeksi oli sille levitetty turkit.

Niin, kevytmielisiäpä olimme! Aamupäivällä tarkastin tapani mukaan kaikki juhdat ja opetin sitte Rehim Alille soututaitoa, sillä tällä kertaa piti hänen tulla mukaan, ja hän menestyi niin vireästi, että hänet juhlallisesti nimitettiin "kemi-bashiksi", laivaston päälliköksi. Heti lähtiessä päätin ensin soudattaa suoraan järven poikki tehdäkseni luotauksia ja mitatakseni sen leveyden. Välimatkat tahi oikeammin nopeuden sain selville Lythin tukholmalaisella virtamittarilla, ja syvyys oli mitattava kunkin neljännestunnin kuluttua. Kello 11 oli veden lämpö 6,2 astetta ja jälkeinpäin se vielä nousi joitakuita asteita. Päivä oli säihkyvän kirkas ja tyven, kello 1 oli 11,7 astetta lämmintä. Otin määräkseen erään rantapengermän mustan suistoholvin, sitä kohti ohjaisin tarkalleen. Juomavedettä saatoimme olla; areometri osotti järvestä 1000, se ui siis yhtä syvällä kuin suolattomassa vedessä.

Rannikkomme lautaita kalloi sentimetrin vahvuinen jää. Pohjoisten vuorten juurella liikkui kuusi villiä jakia. Järvi levisi lumoavan kirkkaana kuvastimena, jossa oli havaittavissa vain heikko, verkallinen maininki kuoleutuneen yötuulen toiminnasta. Ei pilven hattaraa, ei hienoisintakaan henkäystä, viime päivien myrskyämisestä ei merkkiäkään. Taivaan helakkaa turkoosisineä vasten hohti järvi etelään katsoessa niin heleänvihreänä kuin kevään hennot koivunlehdet.

Muutaman minuutin ajan kuulimme vielä loittonevien muulien kellojen kilinää, mutta pian häipyivät karavaanin mustat reunapiirteet rantakunnaitten sekaan. Rehim Ali souti kuin parahin ammattimies. Jo toisessa luotauksessa oli syvyys 35,1 metriä ja kolmannessa 49. Kun soutajani seuraavalla kerralla pidätti aironsa, ei 65 metrin pituinen luotausliina enää tavannutkaan pohjaa; valitettavasti ei meillä ollut varanuoraa, kun en ollut koskaan ennen havainnut tibetiläisiä järviä niin syviksi.

"Tällä järvellä ei kerrassaan pohjaa olekaan", huoautti Rehim Ali.

"Tietysti sillä on pohja, mutta meillä ei ole nuoraa lisää."

"Eikö sahib pidä vaarallisena pitkittää matkaa, kun järvi on niin pohjaton?"

"Vaaraa ei ole vähintäkään; me soudamme rantaan päin, sehän ei ole enää kaukana, ja silloin on meillä vain pikku matka leirille."

"Inshallah! Mutta rantaan voipi olla taivalta enemmän kuin näyttää. Bismillah!" huudahti hän ja kävi jälleen käsiksi airoihin.

Kello kahdelta oli järvi ihan kirkas kuin lasilevy; vuoret toivat siihen ihmeellisiä, sekavia kuvaisia. Ihan päätä pyörrytti, järven väri oli nyt sama kuin taivaan, tuntui kuin olisi oltu leijumassa heleänsinisessä eetterissä keskellä haaveellista renkaanmuotoista kiertotähteä. Pohjoisessa oli takanamme avautunut mahtavan vuorenharjanteen kuvasarja, ikuisen lumen kattamine latuskaisine, korkeine sukkuloineen. Aurinko poltteli hehkuvan kuumana, Rehim Ali pyyhkieli otsaansa, paperossini haiku pysyi liikkumattomana ilmassa, vain vene ja aironvedot nostattivat veden pinnalle kareita — kaikki oli hiljaista ja rauhallista kuin vuoristoon viivästynyt jälkikesän päivä.

"Luoja meitä hämärältä varjelkoon", tuumi Rehim Ali, "on vaarallista olla järvellä vielä auringonlaskun jälkeen."

"Älähän murehdi!"

Nyt tapasi luotausliina 29 metrin päässä pohjan ja seuraavalla kerralla 10 metrin. Neljännestunnin kuluttua hyppäsimme maihin.

Piirsin pohjoisista vuorista panoraman, Rehim Alin järsiessä leivänkannikkaa, jonka oli varovaisuudessaan ottanut mukaansa.

Neljännestä vailla neljä lykkäsimme veneen jälleen vesille. Kahden tunnin kuluttua täytyisi hämärän olla käsillä, mutta silloinhan näkisimme rannalta leirinuotion loimon. Järven itäpää näytti aivan likeiseltä; mutta siinä helposti pettyi kangastuksen takia. Soudimme jonkun aikaa itäkoillista kohti rantaa pitkin. Olisihan toki merkillistä, jos tänään ei tulisikaan länsituulta; ehtimän takaa kysäisin Rehim Alilta, jolla oli läntinen taivaanranta edessään, oliko siellä päin taivas sees vai eikö jo näkynyt länsimyrskyn oireita.

"Ei, ei ole myrskyä tekeillä", vastaili hän levollisesti.

"Mutta nyt se sentään tulee", arveli hän tuokion kuluttua, "ja pahanapa tuleekin!"

Minä käännyn katsomaan ja näen lännessä sen solan yläpuolella, jonka yli olimme muutamia päiviä

takaperin kavunneet, korkeita, vaaleankeltaisia tomu- ja hietakasautumia, jotka pian paisuvat 30 asteen kohdalle yli taivaanrannan; ne nousevat nopeasti, sulautuvat synkeäksi pilveksi ja peittävät näkyvistä lännen vuoret. Tosiaan on länsimyrsky lähenemässä.

Mutta vaara ei ole meille suuri, sillä pääsemmehan poikkeamaan maihin missä tahdomme; tulitikkuja meillä on, nuotion saadaksemme, ja dshapak-kasveja saa kaikkialla polttoaineksiksi; emme siis kärsi vilua, vaikkapa olisikin 16 astetta kylmää, ja ilman ruokaahan voisimme kerran olla.

"Vielä emme mene maihin; kenties on leiri ihan lähellä; soutelehan pois, Rehim Ali — ei, maltas, pystytä masto ja vedä purje pingolle ennen kuin myrsky joutuu, niin saamme apua lopputaipaleelle. Jos tuuli tuimenee liaksi, niin laskemme maihin."

Vielä vallitsee kuolonhiljaisuus. Mutta nyt ilmestyy ensimmäinen airut, vedenpintaa pitkin kiittää väre, tuuli tarttuu purjeeseen, pullistaa sen palloksi ja tasottaa sen kaikki poimut; vene syöksyy eteenpäin ja vanavesi kiehuu pyörteenä. Pysyttelemme eteläisen rannan puolella; siellä on joukko lantaita sekä hieta- ja somerikkoniemekkeitä. Eräällä tuollaisella kielekkeellä istuu pari mustia hanhia; ne tirkistelevät meihin kummissaan, viilettäessämme niemen nenitse, pitäen meitä kai valtaisena vesilintuna, joka ei kykene ainoalla siivellänsä lentämään. Nousee jo aallokkoa; kiidämme erästä koillisessa kuvastuvaa nientä kohti — voi kiusan paikkaa, vettä on kölin alla vain metrin verran. Mutta jos joudumme karille, niin vene pirstoutuu; sen öljytty purjekangas on pingotettu kuin rummun nahka; minä käytelen sen vuoksi peräsintä mikäli irti lähtee ja hipaisen niemekettä riehuvan hyökyaallokon keskessä — yritys onnistuu ja seuraavassa silmänräpäyksessä olemme ulohtaalla, avoimella ja syvällä vedellä, joka lainehtii tasaisemmin.

Nyt näyttäkse itäkoillisessa kauvas järveen pistäytyvä niemeke; mutta sinne on pitkä taival, ja me olemme vaahtoavalla ulapalla, missä lakkapäät myrskyävät yhä rajumpina, yhä voimakkaammin pauhaten. Koko järvi kiehuu hurjana vilskeenä; jos vain eheinä ja onnellisesti saavutamme tuon niemekkeen, niin pääsemme tuulensuojaan ja voimme laskea maihin. Niin, meidän täytyy laskea maihin, jos vain suinkin mahdollista! Sillä myrsky on nyt niskassamme; se yltyy yltymistänsä, masto nauskuu; en uskalla enää pitkittää kulkua kiinnisidotuin skuutein. Meillä on mitä mainioin peräntakainen, keulapäässä roiskii ja tohisee, takanamme kiehuu ja viuhuu, silmät on pidettävä auki: jos katkee masto, joka jo taipuu kaarena, niin vene keikahtaa kumolleen, täytyy heti vedellä ja pulahtaa upoksiin pohjalastinsa painamana. Äärimäiseen hätään on meillä kaksi pelastusrengasta.

Rehim Ali istuu veneen etu-osassa. Hän pitelee kiinni mastosta, nousee seisaalleen, tähystelee eteenpäin ja ilmoittaa, että tuon keltaisen hiekkaniemekkeen takana on järvi yhtä aukea kuin länsipuolellakin! Kaikki on ollut pelkkää näköhäiriötä, me emme voi saavuttaa itärantaa ennen kuin meidät hämy kokonaan kietoo. Eikö olisi parempi laskea maihin ja odottaa päivätuloa? Kyliä, me laskemme maihin ja haemme suojaa tuon niemekkeen takaa!

Aurinko laskee, myrsky kiihtyy, sen vonkuna kajahtelee etelän jylhistä rotkoista, hieno vaahto lentelee aaltojen yllä kuin pyrstötähden häntä, hetki on peräti arveluttava ja jännittävä. Tomupilvet ovat hälvenneet, läntinen taivaanranta kajastaa epäselvänä. Aurinko lähestyy sitä kuin sula kultakuula, ja koko seutua kirkastaa kaamean aaveellinen hohde. Kaikki punertaa paitsi mustansininen, valkoreunainen järvi. Idässä nousee yö, tummanvioletteja varjoja kohoaa vuorten takaa, mutta ylimmät vuortenhuiput ja kaiken yli ulottuva kärki T häikäisevine lumikenttineen hohtavat tulipunaisina synkkää taastaansa vasten, kuin lasiset tulivuorenkeilat, joiden sisustaa hehkuvat laavavirrat valaisevat; pari pilvenriekaletta ajelehtii itään päin, kilpailien heleällä rusollansa altaan välkkyvien lumikenttien ja jäätikköjen kauneuden kanssa. Purje hohtelee kaikin punavivahduksin, ja aaltojen latvoilla väräjä purppurainen kuohu, kuin halkoisimme verimeren pintaa.

Aurinko laskee; nyt palajaa purjeen ja vaahdon väri valkeaksi, ja piankin hiipuu korkeimmiltakin lumikentiltä häipyvän iltaruskon viimeinen hengähdys. Yö hiipii edemmä länttä kohti ja sitten ei ole enää missään päivästä merkkiäkään.

Rehim Ali istuu kyyristyneenä veneen pohjalla, meidän keinuen, kiikkuen ja mutkitellen kiitäessämme eteenpäin niemekettä kohti. Vielä erotamme kaikki piirteet tarkkaan ja selvästi. Minä ohjaan veneen ulos tyrskyistä, niemekkeen ympäri, mutta epäröin sitte tuokion; helppoa olisi päästä tyvenen puolelle; mutta ei — nyt käy kaikki hyvästi — kuu paistaa niin kirkkaasti, ja ennen kuin se laskee olemme ehkä saavuttaneet uuden niemekkeen.

Pihisevässä pyörteessä ja tohisevassa vaahdossa kiidämme ohi nokan, ja silmänräpäyksen perästä oli jo liian myöhäistä painaa tyvenen puolelle, vaikka kuinka mielellämme sinne olisimme yrittäneet, sillä tyrskyn pauhina kuoli äänettömiin takanamme, ja edessämme oli meillä uudestaan avoin, sysimustana ammottava ulappa, jota kaukana paarsi tuskin huomattava maansuikale, eteläisen rannan monilukuisista murakummuista ulos puikahtava uusi niemeke.

Niin piirrämme eteenpäin myrskyistä selkää. Silloin kavahdamme kauhun lyöminä pystyyn, sillä me kuulemme takanamme mahtavain, toisiaan piekseväin aaltojen kohun. Tuo jynkkä jylinä lähenee, minä käännyn ympäri — meidän täytyi armotta hautautua hyökyaaltojen vyöryväin ja vaahtoisten harjojen alle. Lännessä näen vielä viivästyneen, heikon kajastuksen pakenevasta päivästä; sen valjut säteet tunkeutuvat lähenevän aaltovuoren lävitse värjäten sen smaragdinvihreäksi. Myrsky pieksää vaahtoa ja antaa meille vilvoittavan huuhteen. Jo saavuttaa meidät aalto — mutta se nostaa veneen lempeästi ylös, ja sitte vyörymme jälleen eteenpäin kohti itäistä rantaa, jota Rehim Ali ei enää usko meidän saavuttavan.

Nyt on purje liidunvalkea kuutamossa, sen pinnalla liikkuu varjoni ylös ja alas veneen liikkeiden mukaan. Rehim Ali on puolikuoliaana pelosta, hän on käpertynyt kokoon kuin siili veneen pohjalle ja kaivanut kasvonsa matkavaippaani, jottei näkisi hurjistunutta järvenselkää. Hän ei sano enää mitään, hän on altistunut kaikkeen ja odottaa nyt vain viimeistä hetkeään. Mahdotonta oli määritellä matkaa itärannalle, eikä sille laskeminen varmaankaan käynyt päinsä ilman haaksirikkoa. Jos rannalla oli kallioita ja kareja, niin murskautuisimme hitusiksi tyrskyssä, ja jos taas ranta laskeutuisi matalasti, niin täytyisi meidän mennä kumoon ja viskautua kuin korkkipalanan valtaviin vyörylaineiden kera maalle.

Tässä epämääräisessä yöllisessä sekasorrossa hohti niemekkeen kärjen ympärillä valkea tyrsky; se on rajumpi kuin edellinen, sillä aallot ovat sitä suuremmat mitä avarammaksi ulappa käy takanamme. Minä koetan päästä tyvenen puolelle, mutta myrsky ajaa meidät takaisin ulos selälle, ja ennen kuin olemme ehtineet ajatellakaan, olemme jälleen kaukana maasta. Nyt käy yhä kylmemmäksi, mutta minua ei vilusta, kiihotus on liian suuri, onhan henki kysymyksessä! Turhaan tähystelen väkeni tulimerkkiä; eivätkö he ole totelleet käskyäni, vai olemmeko niin kaukana rannasta, ettei tulta enää voi erottaa? Saan onneksi takatuhdon irti ja istun pohjalle, missä edes vähän olen suojassa läpikylmäväältä puhurilta. Takanamme kuun rikkonainen ura ulapalla tekee aallot entistä vielä kamalamman näköisiksi; nyt niistä on tullut jättiläisiä, ja etumainen peittää nyt silmistämme kaikki muut.

Yön hetket matavat edelleen; kuu laskee. Nytkös vasta on sysipimeätä; tähdet vain kimaltelevat kuin tulisoihdut korkealla yllämme, muuten on mustaa kuin seinä. Oikea käteni lepää kohmettuneena peräsimmellä; luulisi veneen lentävän itää kohden, mutta aallot vyöryvät ohitsemme, ne ovat meitä vielä joutuisimmat. Tavantakaa kysäisen Rehim Alilta, eikö hänen kissansilmänsä kannan aina itärannikon tyrskyyn saakka. Hän katsahtaa pikimältään laidan yli, sanoo sen olevan vielä määräämättömän kaukana, ja kätkee kasvonsa jälleen vaippaani. Jännitys kasvaa, tapahtuipa mitä hyvänsä, niin lähenemme joka tapauksessa hetkeä, jolloin vene voimaton viskautuu rannalle. Toivon järven olevan niin suuren, että hurja kulkumme voisi kestää aina päivänkoittoon asti; mutta se on mahdotonta, niin suuria järviä ei Tibetissä ole; meillähän on vielä koko yö edessämme, ja tällaisella huimaavalla kiiruulla ennättää hirvittäviä matkoja.

On jotain kammottavaa ja samalla mahtavaa moisessa vauhdissa, kun aallonharjoja voi pimeästä eroittaa vain siinä silmänräpäyksessä jolloin ne kohottavat venettä, sitte seuraavassa sekunnissa kohisten vyöryäkseen edelleen. Ei muuta kuule kuin niiden pauhun, kuulen ulvonnan ja vaahton sihinän etuvantaita vastaan.

"Pidä varasi, Rehim Ali", huudan, "jos huomaat veneen käyneen pohjaan, niin hyppää paikalla ulos ja vedä sitä kaikista voimistasi rantaan!" Mutta hän ei enää vastaa yhtään mitään, hän on kuin kivettynyt kauhusta! Minä puolestani sullon muistiinpano- ja luonnoskirjojani pieneen laukkuun.

Mutta, mitä se on? Kuulen jylisevää pauhua, joka voittaa yksin myrskyn mylvinänkin, ja läpi sysimustan pimeyden erotan jotakin vaaleamman reunan tapaista aivan lähellä. Sen täytyy olla rantatyrsky. "Purje alas!" huudan niin kovaa, että äänijänteeni miltei katkeavat, mutta Rehim Ali on kuin halvattu, hän ei hievahda paikaltaan. Päästän touvin irti ja purjeen lepattamaan ja lyömään samassa silmänräpäyksessä kuin vene jysähtää pohjaan ja istuu kiinni kuin naulattu.

"Hyppää veteen ja vedä vene rantaan", karjaisen, mutta hän ei tottele; läimäytän häntä selkään, mutta hän ei huomaa sitä. Silloin isken häntä kaulukseen ja viskaan hänet yli laidan, juuri kun lähin hyökyaalto vyöryy ylös, täyttää veneen, paiskaa sen kumoon ja kastelee minut ihoon saakka. Silloinhan voin minäkin yhtähyvin hypätä ulos, ja vasta nyt tajuaa Rehim Ali asemamme ja auttaa minua kiskomaan venettä tyrskyn pyörteestä ylös rantaan. Turkit ja vaippa ovat yhtä läpimärät kuin me itsekin, ja pitkän etsiskelyn jälkeen löysimme kaikki tavarat, jotka olivat seilanneet omia teitään.

Olimme puolikuolleita uupumuksesta ja jännityksestä; sellaisessa rasituksessa tässä ohkaisessa ilmassa hengästyy vallan piloille. Nousimme muutamalle hiekkakummulle ja istuudimme, mutta jäinen, läpitunkeva tuuli ajoi meidät jälleen pystyyn. Eiköhän vene tarjoisi meille suojaa? Meidän täytyi vain kiskoa irti pultit, jotka pitivät sen molempia puoliskoita koossa, ja se vihdoinkin onnistuikin. Yhteisin voimin nostimme toisen puoliskon pystyyn, laskimme sen vinoon yhtä teljolautaa vastaan ja kyyristyimme sen taakse. Olimme peräti jäykistyneet; eikö ihmekään, sillä vesi jäätty vaatteissamme, niin että ne ritisivät, kun vain vähänkin liikahti. Voi kuulla, kuinka vesi veneen pohjalla muuttui jääksi;

turkkini oli kankea kuin lauta ja mahdoton käyttää. Käteni ja jalkani olivat aivan turrat; meidän oli pakko jälleen kohennella itseämme, jottemme peräti jäätyisi. Muu ei tässä auttanutkaan. Veneenpuoliskon turvin kiskoin jaloistani kashmirsaappaani ja sukkani, Rehim Alin täytyi hieroa jalkojani; mutta vasta kun hän avasi tshapaninsa ja hyvän aikaa lämmitti jalkaparkojani paljasta ihoansa vastaan, tunsin niissä jälleen eloa. —

Ei elon merkkiäkään missään! Tyrskyn pauhinan takia meidän täytyi huutaa, jotta ymmärtäisimme toistemme puhetta. Miten voisimme yöpyä täällä 16 asteen pakkasessa ja vaatteet läpimärkinä, jääpansareiksi jäykistyneinä? Oliko meissä hengen riepuakaan, kunnes päivä vihdoinkin koittaisi? Rehim Ali häviää pimeyteen etsimään polttoainetta, mutta palajaa tyhjin käsin. Ilokseni huomaan, että paperossikoteloni ja tulitikuni vielä ovat käyttökelpoisessa kunnossa; minä olin seissyt vedessä vain rintaan asti, silloinkin kun viimeinen hyökyaalto oli tehnyt parhaansa kastellakseen minut ihoa myöten. Sytytän siis paperossin ja annan Rehim Alillekin yhden, jotta hän sillä virittäisi itseään henkiin.

"Eikö täällä sitte ole niin hituistakaan, jota voisimme polttaa? Ahaa, odotappas, onhan meillä luotiliinan puutela ja kehä, johon tela on kiinnitetty. Noudappa ne heti tänne."

Säälittä kävimme särkeämään tätä Muhamed Isan nikkaritaiteen mestariteosta ja pilkoimme sitte puukoillamme kehän palasiksi; määrät lastut panimme syrjään, sisemmät kuivat hidut käytimme polttopuuksi. Niistä tuli vallan vähäinen kasa. Vain pari kerrallaan uskalsimme uhrata, ja repäisemällä jonkun tyhjän lehden muistikirjastani saan ne palamaan. Nuotiomme on pieni ja mitätön, mutta lämmittää juur' ihanasti, ja kätemme sulavat taas. Aivan valkean yli kuuristuneina kökötämme siinä ja pidämme sitä mitä säästeliäimmin vireillä, vain silloin tällöin laskien lastun lisää. Riisun vaatteet päältäni, kiertääkseni niistä veden ja nipin näpin kuivatakseni niitä; Rehim Ali paahtaa vaippaani, joka on toivoni yön varalle; turkit saavat olla omilla oloillaan. Kuinkahan pitkältä onkaan vielä aamun sarastukseen? Ah, vielä useita tunteja! Tela ja kampi on meillä vielä varalla, mutta pitkälle ei tälläkään vähäisellä puuvarastolla päästä, ja väristen ajattelen hetkeä, jolloin pakkasen pakottaa meidät uhraamaan mastonkin ja teljot. Minuutit matelevat niin vitkaan; me emme puhele paljoa keskenämme, odotamme vain aurinkoa. Kunpa nyt vain vaatteemme edes vähänkin kuivaisivat, niin voisimme keittää äimärissä vettä, saadaksemme hiukkasen lämmintä ruumistamme piristämään.

Ja kuitenkin oli meillä täysi syy iloita siitä, että niinkin hyvin olimme selviytyneet. En ikinä tule unhottamaan Lake Lightenia, Wellbyn ja Deasyn järveä! Se oli pitänyt meille seuraa monen päivän ajan, sen ranta oli riistänyt meiltä seitsemän hevosta ja nähnyt ystävämme lähtevän viime postin kera kotio. Loistavan ihanana oli tämä järvi ilmautunut eteemme, kirkkaissa keveissä väritunnuissa kylpien, mutta myöskin sysipimeänä kuin hauta yön syleilyssä. Kuvastelevana ja kirkkaana oli se päilynyt hehkuvan kesäpäivän loistossa; mutta oli se näyttänyt meille hampaitansakin, huikaisevan valkeita vaahto- ja tyrskehampaitaan. Tuonaan olimme miltei paistua auringon helteessä sen mittaamattoman syvillä, kristallikirkkailla, keväänvihreillä vesillä keiuessamme; nyt olimme paleltua sen rannalla purevassa talvipakkasessa. Tuonaan se oli päilynyt niin tyvennä, että tuskin oli uskaltanut puhua, jottei sen rauhallista lepoa olisi häirinnyt, nyt riehui riihattomalla raivolla! Sen rannat olivat meille tarjonneet heinää, lähdevettä ja polttoainetta, mutta yöllisistä purjehtijoista oli järvi tuntunut miltei loppumattomalta; itäranta oli koko päivän mittaan paennut edestämme, olimme nähneet päivän nousevan, laskevan ja sammuvan purppuraliekkiseen mereen, jopa nähneet kuunkin kulkevan lyhyen uransa, ennen kuin saavutimme matkamme määrän, missä tyrsky jylisi ja sulki meidät märkään syleilyynsä. Suurenmoisen purjehduksen olimme tehneet, vaiherikkaan ja jännittävän; kolmasti oli henkemme riippunut hiuskarvasta, kun olimme tehdä haaksirikon hiekkaisilla särkillä; sillä jos olisimme niillä ankkuriin käyneet, niin tuskinpa olisimme rantaa saavuttaneet, ennen kuin kätemme olisivat pelastusrenkasiin käpristyneinä halvautuneet jääkylmässä vedessä. Ihmeellinen järvi! Vain jak-härät, villiaasit ja antiloopit löytävät turvapaikan rannoillasi; vain jäätiköt, lumiaukeat ja ikuiset tähdet kuvastuvat pinnallasi, ja hiljaisuuttasi häiritsevät vain omat aaltolaulelmasi ja ne voitonriemuiset sotahymnit, joita länsimyrsky soittelee smaragdinvihreillä vesikielilläsi!

Nyt toki olimme sentään vielä hengissä ja ehjin jäsenen maalla, ikävöimme vain aamunsarastusta, kitsastelimme valkeamme ja syötimme sitä vain joskus uudella lastulla, jottei se tyyten sammuisi. Unesta ei voinut olla puhettakaan, muuten olisimme paleltuneet kuoliaiksi. Monesti torkahdimme kotvaseksi, siinä lepattelevan valkean ääressä kykkiessämme, ja Rehim Ali hyräili vaihteluksi jotakin laulun patkää, jotta aika vinhemmin kuluisi.

Juuri istuin syvissä mietteissä, että kuinkahan suloiselta lasi kuumaa teetä nyt maistuisi, kun Rehim Ali hätkähtää ja parkaisee:

"Tuli tuolla kaukana!"

"Missä?" kysyin hiukan uskomattomana.

"Tuolla, pohjoisessa päin, rannalla", hän vastaa ja osottaa jotakin himmeästi loistavaa pilkkua.

"Sehän on tähti", sanon minä, hetkisen tirkistelyäni kiikarilla yön pimeyteen.

"Eikä ole, se on vuorenharjanteen tällä puolen."

"Kuinka emme olisi tulta ennen nähneet? Keskellä yötä ei nyt toki kukaan sytytä merkkitulua."

"Se ei olekaan mikään tuli, se on lyhty; näenhän miten se liikkuu edestakaisin."

"Niin aivan, se on valonheijastus, joka vaihtelee paikkaa."

"Nyt se on poissa."

"Ja sitte sitä ei enää näykään; ehkäpä se oli vain näköhäiriö."

"Eipäs, tuollahan se taasen on."

"Ja nyt se on jälleen kadonnut."

Ja kadoksiin se jäi niin kauvan, että jälleen menetimme kaiken toivomme ja kuuristuimme pikku roviomme viimeisten lastujen yli.

"Eikö sahlb kuule mitään?" kysähti Rehim Ali äkisti.

"Kyllä, se kuulostaa kavioitten töminältä!"

"Niin, ja äänten sorinalta."

Seuraavassa silmänräpäyksessä kuvastui viiden ison hevosen ja kolmen ratsastajan jättiläisvarjot taivasta vasten. Ratsastajat astuvat maahan ja lähenevät meitä hilpeästi ja ystävällisesti tervehtien. Nehän ovat Muhamed Isa, Rabsang ja Adul! He istuutuvat viereemme ja kertovat, että leiri 18 on tunnin matkan päässä pohjoiseen päin hiukan etempänä rannasta. Heti kun olivat asettaneet leirin kuntoon, olivat he lähettäneet väkeä meitä tähystelemään, mutta luopuneet etsiskelyistä, kun nämä eivät olleet nähneet jälkiämme eikä vilahdustakaan mistään tulesta. Yömyöhänä oli Robert, jota myrsky pelotti, noussut eräälle kankaalle ja sieltä nähnyt meidän nuotiomme! Heti oli hän lähettänyt nuo kolme miestä meitä etsimään. Itse he olivat omien sanainsa mukaan koko yön pitäneet suurta merkkitulta vireillä, mutta todennäköisesti olivat maan epätasaisuudet peittäneet sen meidän silmiltämme; emme olleet voineet nähdä sitä järveltä käsin.

Minä lainasin miehiltä kaksi vyötä kääriäkseni ne jalkojeni ympärille. Sitte nousimme satulaan, ja lyhty oppaana lähti pieni ratsueemme taivaltamaan pohjoiseen leiriä kohti, aaltojen yhä väsymättömästi rynnistäessä rantaa vasten.

Kuudes luku.

Suoraan susien suuhun — tai haaksirikkoon!

Matkatessamme syyskuun 22 päivänä järven vanhain töyrästen yli itään päin ja sen solan kynnystä kohti, joka eroittaa uomansa Dsheshil-kölistä, urkeni takanamme näköala Lake Lightenille päin yhä avarammaksi mitä korkeammalle kohosimme, ja vihdoinkin levisi koko suuri sininen selkä kaikessa loistossaan eteemme lumivuoriston juurella. Laidun oli kaikkialla erinomainen, eivätkä pantholops-antiloopit useinkaan ymmällään ja päättämättöminä tienneet minne päin pakoon samota, vaan tulivat uteliaisuuden kiihottamina päin meitä.

Solakynnys on 5,301 metriä korkealla. Tuskin olimme ottaneet muutamia askeleita sen toiselle puolel, niin maisemassa tapahtui täydellinen näyttämönmuutos. Oli kuin isossa kirjassa olisi käännetty uusi lehti. Kuvat, jotka juuri olivat kiehtoneet silmäämme, katosivat ainiaaksi, ja edessämme meillä on uusia vuoria, uusi uoma ja uusi turkoosisininen järvi, *Dsheshil-köl*. Järven etelä- ja kaakkoispuolella levisi suuria liidunvalkeita suolalakeuksia; samakeskiset renkaat ja ylöspäin avartuvat kuljut, jotka ovat yhtä siniset kuin järvi, todistavat Dsheshil-kölinkin olevan kuivumassa.

Seuraavana päivänä leiriidyimme seudussa, missä laidun oli hyvä, mutta juomavesi lievästi suolapitoista. Suurella lakeudella, joka leviää järven länsipuolella, huomaa pitkiä rivejä kivipatsaita, maakumpuja tahi rykämisiä, jotka ovat ladotut parin metrin päähän toisistaan. Ne näyttivät rajapytykeiltä, mutta olivat todellisuudessa tshangpa-heimon antilooppienpyydystäjien pystyttämiä. Ne ovat tibetiläisiä paimentolaisia, pohjoisen Tshang-tang-vuoriston alkuperäisiä asukkaita, jotka tällä tapaa ajavat riistaansa maahan viritettyihin ansoihin. Antiloopit ovat nimittäin perin haluttomia hyppäämään sellaistaen patsasrivien yli ja juoksevat mieluummin niitä pitkin, kunnes pääsevät päähän. Mutta jo sitä

ennen on varmasti joku niistä onnettomuudekseen käynyt ansalla varustettuun kuoppaan. Ainoastaan aavikon poika, joka itsekin villien eläinten tavoin viettää koko elämänsä luonnon helmassa, voi keksiä sellaisen pyyntikeinon. Ladakilaiseni vakuuttivat, että tshangpalaiset olivat lakanneet metsästämistä täällä, peljäten itä-turkestanilaisia, jotka useita kertoja olivat esiytyneet vihamielisesti heitä kohtaan.

Syyskuun 24. oli jälleen muistettava päivä — järvimatkani Tibetissä päättyivät merkillistä kyllä melkein aina seikkailuilla! Ladakilaisistani oli viisi ollut Deasyn tai Rawlingin palveluksessa, ja kaksi heistä vakuutti, että muuan loistava kohta itäkaakossa päin oli se lähde, jonka reunalta kapteeni Deasy heinäkuussa 1896 oli pitänyt leiriä kymmenen päivää ja jota hän matkakertomuksessaan kutsuu "Kuumelähteeksi". Tämä tieto piti muuten yhtä hänen karttansakin kanssa; Muhamed Isa sai senvuoksi käskyn lähteä karavaanin kera sinne, sytyttää pimeään tullen suuren merkkitulen lähimpään kohtaan rannalle ja pitää kahta hevosta matkavalmiina.

Tuumani oli lähteä itäkoilliseen suuntaan pohjoisrannalle ja sieltä jälleen etelään päin merkkitululta kohti. Rehim Ali sai tällöin apulaisekseen Robertin, josta aikaa myöten tuli oivallinen merimies. Järvi lepäsi miltei aivan tyyneä; sen vesi on mataluuden takia vihertävämpää, mutta yhtä kirkasta kuin läntisen naapurinsa. Se on niin suolaista, että kaikki, mikä tulee sen kanssa tekemisiin, kädet, vene, aivot j.n.e., kimaltelevat suolakiteistä. Järven rannat ja pohja ovat enimmäkseen savea, joka yhdessä kiteytyvän suolan kanssa on leipoutunut kiviäviksi paateroiksi ja möhkäleiksi, niin että saa olla varovainen työntäessään venettä vesille, sillä näillä paateroilla on veitsenterävät reunat ja nurkat. Järvi on jotenkin soikilomainen suola-uoma hyvin mataloine rantoineen; vuoret eivät missään ulotu rantaan saakka. Metrin syvyys on 100 metrin päässä maalta; mutta vielä 600 metrin päässä kaukana selällä on järvi ainoastaan 4,6 metriä syvä.

Me laskimme ensimmäisen luotauslinjan mitä suurimmassa rauhassa suoraan järven halkaisijan suuntaan, ja minä meloin peilattua maalia kohti. Klo 1 oli veden lämpö 9,5 astetta ja ilman lämpö 10,3 astetta. Syvyys kasvoi sangen säännöllisesti, sen suurin määrä oli lähellä pohjoisrantaa 16,1 metriä. Robert oli hyvin huvitettu hauskasta matkasta ja pyysi vastakin aina päästä mukaan, minkä lupasin hänelle sitä mieluemmin, kun hän aina oli hilpeä ja hyvällä tuulella ja minä sitäpaitsi todella tarvitsin häntä avukseni kaikissa mittauksissani. Pienen poukaman pohjoisella rannalla valitsimme maallensupaikaksemme. Katselimme ympäristöä ja nielaisimme sitte nopeasti aamiaisemme, jona oli voita, appelsiinimarmelaattia, hanhenmaksaa ja vettä. Matkatovereillani oli mukanaan sokeria, teekannu ja emaljipikari, mutta teen ne penteleet olivat unohtaneet; tämä unohdus kuitenkin vain korotti hyvää tuultamme.

Ja sitte lykkäsimme veneen taas vesille lähteäksemme kaakossa olevaa lähdeä katsomaan. Maallensupaikastamme lähtien kulki jono kiviroykkiöitä ja suolakumpareita itäkaakkoon päin, ja vesi oli täällä niin matalata, että meidän täytyi sauvoa venettä hyvin varovasti eteenpäin. Juuri kun olimme sivuuttaneet viimeisen kiviroykkiön, josta otimme näytteen mukaamme, nousi länsituuli, järvenpinta kareili, ja jo parin minuutin kuluttua kohosivat suolaiset laineet vaahtopäisinä.

"Purje ylös!"

Edessämme järvi hohti punasinertävänä, kuvastaen savipohjan väriä; siellä täytyi olla hyvin matalaa, mutta ehkäpä siitä yli pääsisimme.

"Näettekö tuolla lounaassa noita pieniä valkeita pilvenhattaroita? Ne ennustavat myrskyä, joka pyörryttää suolatoman ilmaan", sanoin.

"Jos myrsky käy äkäiseksi, niin murskautuu vene terävasärmäiseen pohjaan ennen kuin pääsemme maihin," huomautti Robert.

"Ei ne mitään suolapilviä ole", puuttui Rehim Ali puheeseen, "se on tulien savua."

"Mutta Muhamed Isanhan pitää leiriä Deasy sahibin lähteelle; se on lounaassa!"

"Ei sieltä näy mitään savua", vastasi Robert, jolla kiikari oli, "ehkäpä ei järven eteläpäässä olevan suolalakeuden yli voi päästä lainkaan."

"Sitte ne ovat heidän merkkituliaan mitä näemme; mutta tällä veneellä emme voi risteillä myrskyssä."

"Master", arveli Robert, joka aina käytti tätä puhuttelusanaa, "eikö olisi viisainta käydä jälleen maihin, ennen kuin myrsky paisuu? Kiviroykkiöiden takana olemme turvassa ja voimme vielä ennen auringonlaskua kerätä kasan polttoaineita."

"Niin, se lienee parasta; tämä järvi on myrskyllä paljoo vaarallisempi kuin Lake Lighten. Meillä ei tosin ole turkkeja, mutta ehkäpä tässä menettelee ilman niitäkin. Irrottakaa purje ja soutakaa kiviroykkiöiden taa. — Mitä sinä siellä niin tirkistelet?" kysyin Robertilta.

"Master! Minä näen kaksi isoa sutta, eikä meillä ole pyssyjä mukanamme!"

Aivan oikein, siellä tepasteli rannalla kaksi vaaleata, melkein valkoista kiljukitaa! Ne juoksentelivat niin, että voivat aina vainuta veneen sisällyksen; tuore, elävä liha tuoksui varmaankin niiden nenään. Kun seisautimme, jäivät nekin seisomaan, ja lähtiessämme liikkeelle kulkivat nekin ravata aivan vedenreunassa. Ennemmin tai myöhemmin täytyy teidän kuitenkin nousta maihin, niin kai ne ajattelivat! Rehim Ali piti niitä kokonaisen susilauman vakoojina ja arveli vaaralliseksi joutua niiden yöllisten rynnäkköjen esineeksi. Hänellä oli itsellään vain saranaveitsi mukanaan, Robertilla ja minulla ainoastaan kynäveitset taskussa; toiveemme voitollisesta puolustautumisesta olivat siis perin vähäiset! Robert puolestaan piti myrskyävää järveä miellyttävämpänä kuin susien naapuruutta. Minä olin jo niin monesti ennen maannut aseetonna ulkona luonnossa, etten niitten takia suurestikaan hätäytynyt. Mutta kesken sotaneuvotteluamme olimme yht'äkkiä pakotetut ajattelemaan muutakin. Vinkuen tuli myrsky selän yli!

Tuuli tapasi purjeen, kokassa alkoi kohista ja sivutuulen mukana aloimme kiittää nopeasti etelään päin. Robert veti helpotuksen huokauksen. "Kaikkea muuta pait ei susia", hän sanoi. Annoin Robertin ja Rehim Alin soutaa aikaa voittaaksemme, ja pian olimme kadottaneet molemmat kiljukidat näkyvistämme. "Ne varmaankin juosta hölppäsevät ympäri koko järven, ne tietävät että meidän on jossakin pakko laskea maihin", arveli Robert.

Hän ei ollutkaan vallan väärässä, asemamme oli tosiaan mitä vaarallisin: ei ollut valittavana muuta kuin joko myrsky tahi sudet. Maalla oleviin miehiin emme enää luottaneet; olimme ilmeisesti suolanevain heistä erottamat, joihin vain henkensä kaupaksi pannen voi uskaltaa. Tahdoimme sen vuoksi yrittää vielä ennen pimeän tuloa saavuttaa sopivan maallenusukohdan etelärannalla.

Mutta tunnit kuluivat, ja aurinko vaipui palavan keltaisena vuorien taa. Kahden tunnin ajan pidimme suuntaa Deasyn leiripaikkaa kohti, mutta kun enenevässä hämärässä merkkituloet alkoivat yhä selvemmin näkyä, muutimme suuntaa ja painoimme etelään päin, päästäksemme lähemmäksi miehiämme. Oli kuitenkin toivottoman pitkältä heidän luokseen; sieltäpä päin juuri myrskykin tuli, ja kuun kimalluksen särkyneessä, oikullisessa hohteessa näyttivät aallonharjat molksivilta pyöriäisiltä. Muutaman kerran voin vielä tehdä nopeita luotauksia; ne osottivat 10 ja 11 metrin syvyyttä. Kohtalomme oli nyt yhtä epävarma kuin edellisellä kerralla Lake Lightenilla; me kuljimme kohti rantaa, mutta emme tienneet miten etäällä se oli: Rehim Ali päätti kuun kuvaisen pituudesta, että se oli hyvin etäällä. Jälleen kului kaksi tuntia! Nyt puskiivat aallot suoraan sivulta; jollen väistänyt päälle hyökkääviä vaahtoharjoja, niin ne ehdottomasti täyttäisivät ja upottaisivat veneen; meidän täytyi siis laskea suoraan päin niitä.

Asema oli sangen jännittävä, mutta kaikki kävi kuitenkin onnellisesti. Vene halkaisi laineita hyvästi, vain joskus saimme pienen suihkeen päällemme. Se valui alas kaulaa myöten, vaikutti viillyttävästi ja maistui suolalle. Jälleen tein muutamia luotauksia. Robert tarkkasi mittaa: kymmenen metriä, sitte kahdeksan ja viimein kuusi.

"Nyt ei eteläranta enää voi olla etäällä", minä sanoin, mutta seuralaiseni istuivat hiljaa ja kuuntelivat. "Mitä nyt?" kysyin.

"Ankara myrsky lännestä", vastasi Rehim Ali, laskien aironsa.

Kuultiin etäistä, tasaista suhinaa, joka yhä läheni. Se oli myrsky, joka kahta vertaa voimakkaammaksi kiihtyneenä kulki järven yli ja pieksi laineet vaahtopäiksi.

"Me emme pääse rantaan, ennen kuin se meidät saavuttaa! Yhdessä minuutissa se on täällä! Kuulkaahan kuinka se puhisee! Master, me kaadumme, jos aallot kasvavat kahta korkeammiksi."

Tarumaisen nopeasti aallot paisuivat, kuun kuvaisen käärmerenkaat yhä suurenivat, me keinoimme kuin jättimäisessä riippuverkossa. Ja juuri oli luotausnauha osottanut vain kuusi metriä. Kuinkahan kauvan kestäisikään, ennen kuin vene törmäisi kovaan suolapohjaan, ollessaan kahden aaltovuoren välisessä laaksossa! Tuossa pauskautuu hirvittävä aalto päällemme kuin kaikki nielevä kummitus, mutta vene sujahtaa kevyesti sen yli, ja seuraavassa silmänräpäyksessä keinumme taas niin syvällä aallon pohjalla, että lähin harjake peittää meiltä näköpiirin. Mutta tätä uutta aaltoa emme kerinneet ajoissa väistämään; se kulki pitkin veneen laitaa ja antoi meille kelpo jalkakylvyn.

"Master, pahalta näyttää!"

"Niin, eihän se hädältäkään näytä, mutta tässä on oltava levollisia. Tällaisella aaltoilulla on meidän mahdotonta päästä rantaan. Meidän täytyy kääntyä ja palata avoimelle selälle. Sydänyön aikaan myrsky kai asettunee; silloin voimme laskea maihin."

"Jos vain jaksamme soutaa niin kauraan."

"Autamme itseämme purjeella."

"Vielä en ole väsynyt."

"Etelärantaan laskeminen on varma haaksirikko; me kastumme kaikki ihoon asti, ja tänä yönä se on hengenvaarallista, kun emme voi toivoa vähintäkään apua karavaanista. Paleltuisimme kuoliaiksi ennen päivänpäivänkoittoa! Ei ole ajattelemistakaan löytää polttoainetta ennen kuun laskua, sillä suola-aukeat etelässä ovat aivan kasvuttomia. Ei, me käännyimme."

Samassa silmänräpäyksessä tunsimme ankaran sysäyksen, joka pani veneen tärähtämään. Taka-airo, jota Rehim Ali käytti, oli käynyt pohjaan ja lensi kilahtaen irti ruuvista, jolla se oli veneeni laitaan kiinnitetty. Rehim Ali voi sen vielä tavottaa viimeisessä silmänräpäyksessä; samalla hän huusi: "On vain kiven heitto rantaan."

"Mitäs se sitte tietää — tässä on järvi melkein tyyni?"

"Tässä käy särkkä ulos järveen, master, me saamme siitä suojaa!"

"Hyvä, silloin olemme pelastetut; soutakaa hitaasti, kunnes vene tarttuu kiini!" Se tapahtuikin pian, purje laskettiin alas ja masto otettiin irti. Riisuimme saappaat ja sukat jalasta, astuimme veteen ja vedimme veneen kuivalle. Mutta suolaisessa ja aina 5 asteeseen jäähtyneessä vedessä kuoleutuivat jalkani niin, etten enää jaksanut seistä, vaan olin pakotettu istumaan ja käärimään ne vaippaani. Olimme löytäneet verraten kuivan kohdan, tosin läpeensä kostean, mutta sittenkin parhaan paikan mitä saatavissa oli. Sillä ylt'ympäri oli vettä, ja ranta oli tavattoman matala. Miten pitkältä todella kuivalle oli, sitä ei käynyt päättämisen; vielä kauvas maalle päin ulottui heikosti kimalteleva kuun kuvainen.

Minun koetellessani hieromalla herättää jaloissani jälleen eloa, laahasivat toiset tavaramme kurjaan suolasaareemme. Sitte pantiin vene kahtia ja molemmat puoliskot asetettiin suojaksemme. Kello 9 oli meillä -0,5 astetta ja sydänyön aikaan -8 astetta; kuitenkin oli täällä lämpimämpää kuin edellisinä päivinä, sillä järvesi säilyttää vielä hiukan kesä-ilman lämmöstä. Muhamed Isa oli tyhjästä arkusta valmistanut uuden telan telineineen ja kehineen luotausnauhaa varten; se tietysti nyt käytettiin polttopuuksi.

Jälleen kaivoimme esiin eväslaukun ja vesikannut, joimme pikarin tulikuumaa sokerivettä toisensa jälkeen ja koetimme kuvitella mielessämme, että se oli teetä. Niin kauvan kuin tulta oli, emme palelleet — mutta sitte, millinen yö! Kello 10 tienoissa oli tuuli tauvonnut — nyt tuli yöhalla. Me sijoitimme allemme pelastusrenkaat, jottei tarvinnut istua pelkän suolapohjan päällä; Robertilla oli turkit, minulla vaippa, ja Rehim Ali sai kietoa purjeen ympärilleen. Hän nukkui kyyryksillään, kuten muhamettilaisten tapa on, ja hän nukkui todellakin! Robert ja minä kierimme itsemme kerälle, mutta mitä se auttoi? Vilukuolema silmien edessä ei saa unta! Minun jalkani olivat tosin aivan turrat, mutta tämäkin lohdutus oli enemmän hirtehisen huumoria. Nousin pystyyn, tömistin suolapintaa ja koetin marssia "paikalla", sillä tilaa oli sangen niukalta. Lauloin, viheltelin, hyräilin laulunpätkää ja matkin susien ulvontaa koetellakseni, vastaisivatko ne. Mutta ympäristö pysyi mykkänä. Kerroin Robertille kaskuja, mutta ne eivät häntä huvittaneet. Kerroin seikkailuista, joihin ennen olin joutunut susien ja myrskyjen kanssa, mutta nykyisessä asemassamme ei niistä ollut rohkaisemaan. Turhaan tähystelimme tulia; ei millään ääriellä näkynyt mitään. Kuu läheni taivaanrantaan. Tuuli oli tyyten kuollut. Vähitellen vaikenin lepoon asettumien suolalaineiden soinnukas sipinä rantaa vasten — epätoivon synnyttävä hiljaisuus vallitsi kaikkialla. Meitä paleli niin, ettemme joutaneet susiakaan muistelemaan, pari kertaa korotimme huikean huudon, mutta äänemme katkesivat siihen paikkaan synnyttämättä kaikua; kuinka ne silloin olisivatkaan voineet kuulua karavaanin leiripaikkaan saakka!

"Nyt on sydänyö, Robert, neljän tunnin perästä on jo päivä."

"Master, näin en vielä ole ijässäni palellut! Jos pääsen elävänä takaisin Intiaan, niin en unohda tätä kauheata kuutamoyötä Dsheshil-kölillä ja nälkäisiä susia rannalla, en vaikka eläisin sadan vuoden ikään!"

"Mitä joutavia! Sinä muistat niitä kaihoten ja iloitset mielessäsi, että olet saanut olla mukana!"

"Perästäpäin kyllä kaikki tuntuu hauskalta, mutta nyt olisi suloista, jos olisi lämpimässä vuoteessa teltassa nuotion ääressä."

"Ilman seikkailuja on elämä Tibetissä liian yksitoikkoista. Mutta ensi kerralla otamme teetä ja puita mukaan!"

"Aijotteko vielä tehdä paljon tällaisia järvimatkoja, master?"

"Aivan varmasti, jos vain tilaisuutta sattuu, mutta pelkään talvipakkasten tekevän niistä pian lopun."

"Tuleekos sitte vielä kylmempi kuin nyt on?"

"Kyllä, tämä ei ole mitään kahden kuukauden perästä tuleviin pakkasiin nähden!"

"Paljonko kello on, master?"

"Kaksi; kohta olemme maanneet kuusi tuntia tässä nevassa."

Torkahdimme taas pikkusen, mutta saamatta minuutiksikaan unesta kiinni; tavantakaa Robert ilmottaa minulle, montako varvasta häneltä on paleltunut. Klo 3 aikaan hän tovin vajettuaan huutaa: "Nyt ei yhdessä ainoassakaan varpaassa enää ole tuntoa."

"Kohta tulee aurinko!" — Neljänneestä yli 4 alkaa heikosti vajeta. Me olemme niin paleltuneet, että tuskin voimme enää päästä pystyyn. Mutta vähitellen sentään kohoamme jalkeille ja tömistelemme jaloillamme. Sitte kyyristymme uudelleen illallisen nuotiomme jäätyneen tuhkan yli. Herkeämättä tähystämme itään päin ja odotamme uutta päivää, joka hitaasti kurkistaa vuorten takaa, ikäänkuin ensin tahtois katsella ympärilleen. Klo 5:ltä alkavat korkeimmat vuorenhuiput hohtaa purppuraisina, me luomme jo itsestämme vaaleat varjot veneen pohjaan, ja sitte nousee aurinko kylmänä, kirkkaana ja huikaisevan keltaisena idästä vuorijonon yli. Nyt piristyvät elämän voimat meissä jälleen hitaasti. Rehim Ali on hetki sitten kadonnut, mutta nyt näemme hänen laahaavan suurta puusylystä suolanevan halki, ja kohta on meillä rätisevä, kipunia viskelevä nuotio. Riisumme kosteat ja kylmät vaatteet yltämme, lämmitämme ruumiitamme tulta vasten, ja pian ovat jäsenemme jälleen notkeat.

Silloin näyttäytyy etäältä Muhamed Isan komea vartalo ratsain. Hän sitoo ohjakset heponsa etujalkojen ympäri, jättää sen seisomaan nevan reunaan ja jatkaa jalkaisin matkaa. Silloin kun minua pahimmin paleli, olin sepittänyt mielessäni kelpo ripityksen hänen varalleen, pidettäväksi ensi tapaamisessa. Mutta kun nyt näin oivallisen karavaaninjohtajani edessäni, unohdin koko saarnan, sillä minun täytyi myöntää hänen viivästymisensä syyt perustelluiksi. Karavaania oli vetelä maaperä viivyttänyt niin kauvan, ja miesten oli tarvinnut kantaa kaikki tavarat. Lähdimme nyt yhdessä Deasyn leirille, minne karavaanikin saapui. Kun aurinko puolenpäivän aikaan oli saavuttanut korkeimman asemansa, tapasi se minut vielä unettaren helmassa.

Syyskuun 26. päivän aamulla menetimme vielä kaksi hevosistamme; ne eivät enää jaksaneet nousta jaloilleen ja olivat senvuoksi lopetettavat. Yksi oli kuollut edellisellä leiripaikalla ja yksi kulun aikana. 58 hevosestamme olimme nyt menettäneet 15, mutta 36 muulistamme vain yhden ainoan; nämä luvut puhuvat selvää kieltä muulien etevämmyydestä tällaisilla matkoilla.

Ratsastimme nyt valtavan laakson-uoman pohjaa myöten, jonka suotuisa maanlaatu oli meitä auttanut eteenpäin jo leiristä n:o 7 lähdettyämme, ja sivuutimme muutaman miltei tyyten kuivaneen suolalammikon, jonka silmää ympäröivät kuivamisrenkaat yhtä säännöllisesti kuin penkkirivit pyöröteatterissa. Erään kunaan juurella näyttäytyi susia; ehkäpä ne olivat eiliset ystävämme! Meidän täytyi jättää vasten tahtomme niille viime leiriin pulsa päivällinen hevosraatoina, joiden kimppeun heti oli iskenyt kuusi korppia.

Muuan ylimmistä penkkiriveistä, joka oli n. 50 metriä lammikon silmän yläpuolella, oli meille oivallisena ratsastustienä. Kaikkialla oli maa liidunvalkeana suolasta. Oikealla kädellämme kohosi matala, ruskeanpuna-sinervä harjanne, pian saavutin tavallisten seuralaisteni, Robertin ja Rehim Alin kera väsyneen hevosen. Se ei lainkaan näyttänyt laihalta, mutta oli jo useita päiviä ollut ajosta vapaana; toivoimme voivamme sen vielä pelastaa. Mutta sen ohjaaja ilmautui illalla yksinänsä leiriimme ja ilmotti suojattinsa matkalla lysähtäneen maahan ja heittäneen henkensä. Maanlaatu on jotenkin kumpumaista, mutta vain harvassa tapaa esillepistävä kiveä, ja silloin on se kalkkikiveä ja vaaleanvihertiäistä saviliusketta.

Tämänpäiväinen leiripaikkamme n:o 22 oli erityistä huomiota herättävä. Ikimuistoisella matkallaan Länsi-Tibetin ja Itä-Turkestanin halki vuosina 1896-1899 oli kapteeni *H.H.P. Deasyn* kestettävä suuria vaikeuksia ja hän oli menettänyt niin monia eläimiään, että hänen täytyi, pelastaakseen retkikuntansa ja sen saavuttamat tulokset, jättää jällelleen suuri osa matkatavaroistaan ja ruokavaroistaan, sanalla sanoen kaiken mitä ilman juuri voi tulla toimeen. V. 1903 teki kapteeni *Cecil Rawling* yhtä ansiokkaan matkan samojen Tibetin-osien halki, ja kun hänkin ruuanpuutteen takia oli joutunut pahaan pulaan, päätti hän etsiä käsiinsä Deasyn varaston, jonka piti kartan mukaan olla jossakin lähellä. Kaksi Rawlingin miehistä, Ram Sing ja Sonam Tsering, olivat saattaneet Deasyakin, ja Sonam Tsering oli myös osannut näyttää sen paikan, missä tavarat ja ruokavarat oli haudattu maahan.

Niiden riisi-, jauho- ja ohravarojen avulla, jotka siellä löydettiin keskellä aavikkoa, voi Ravling pelastaa hevosenensa, jotka muuten olisivat menehtyneet, ja tulipa myöskin löydetty pieni säkillinen hevosenkenkiä ja nauvoja hyvään tarpeeseen niiden kavioille.

Samainen Sonam Tsering oli nyt mukana minunkin matkueessani; olin aamulla käsenyt hänen ensin

seisottamaan Deasyn ja Rawlingin leiripaikalla, ja siitä syystä tänään kuljimme muulijono etupäässä. Reitilleni oli tietysti hyvin tärkeitä koskettaa niin tarkasti määrättyä kohtaa.

Paikkaa ei ollut lainkaan vaikea löytää, ja kun panimme leirimme kuntoon pienelle avoimelle kohdalle pehmeästi kaareutuvien kunnasten keskellä, — oli Muhamed Isa jo ennättänyt kaivaa esiin seitsemän arkkua. Yksi niistä oli täynnä jauhoja, jotka jo kauvan sitte olivat tyyten pahenneet; ainakin olivat ne olleet kelvottomat käytettäväksi jo silloin, kun Rawling kolme vuotta sitte oli täällä. Vain yksi arkuista oli tibetiläistä työtä, sillä Rawling oli, kuten Sonam Tsering minulle ilmotti, vaihtanut muutamia rikkoutuneista kashmirilaisista arkuistaan Deasyn turkestanilaisiin arkkuihin, jotka olivat paljoo paremmat. Mutta Rawlinginkin arkut olivat paremmat kuin minun Lehistä ostetut helposti särkyvät puiset lippaani, joissa säilytimme kynttilöitä ja säilykkeitä. Senvuoksi anastimme niistä muutamia ja käytimme omamme polttopuiksi.

Muuten oli Rawling niin perusteellisesti raastanut varastoa, ettei siitä minulle ollut suuriakaan jäänyt — mutta minullepa eivät nuo tavarat olleetkaan niin kipeään tarpeeseen kuin hänelle. Jotkut säilykerasiat, joissa oli amerikalaista nautanlihaa, olivat koirille hyvin tervetulleet, mutta miehet niitä halveksivat, niin kauvan kun meillä vielä oli tuoretta lampaanlihaa. Kuutiomaisia läkkirasioita, joissa oli ollut intialaisia jauhoja, virui sinne tänne sirotettuina. Joissakuissa arkuissa oli joukko tyhjiä patruunankuoria, mutta niitä ei näytty lainkaan käytetyn; Sonam Tsering luuli senvuoksi, että pari vuotta Deasyn jälkeen oli täällä ollut tshangpalaista, jotka olivat karistaneet niistä ruudin omiksi huvikseen; hän näytti minulle myöskin pari nuotiosijaa, jotka näyttivät paljoo vereksemmiltä. Erästä toisesta arkusta löysimme laivakalenterin ja muutamia karttalehtiä Ylä-Birmasta — Deasyn aikomuksena oli ollut mennä siihenkin maahan, mutta taudit ja kuolemantapaukset hänen karavaaninsa keskuudessa olivat tulleet esteeksi. Imupaperikääre, jonka tapasimme, tuli meille hyvään tarpeeseen kun Robert oli ruvennut kuivaamaan minulle kasveja, ja Muhamed Isa keksi muutamia vioittumattomia köysiä. Muuten otin sen lisäksi ainoastaan pari romaania ja Doverin kertomuksen Tiberinmatkastaan v. 1891 tervetulleeksi lisäksi peräti laihaan kirjastooni.

Olimme nyt siis seudussa, jossa useat matkustajat ennen minua olivat käyneet. *Wellbyn* ja *Malcolmin*, jotka keksivät Lake Lightenin, tuon jo *Crosbyn* 1903 kosketteleman järven, olen jo maininnut. *Dsheshil-kölillä* ovat käyneet *Dutreuil de Rhins*, *Wellby* ja *Malcolm*, *Deasy*, *Rawling* ja itävaltalainen luonnontutkija *Zugmayer*. Viimemainitun reittiä tuln leikanneeksi jo paria kuukautta hänen matkansa jälkeen; hän on samoin kuin edellämmainittu ranskalainen sekä englantilaiset tutkijat kirjottanut sangen ansiokkaan teoksen huomioistaan. Hänen teistään en silloin vielä voinut mitään tietää, mutta nyt huomaan, että olin leikannut hänen reittiään ainoastaan yhdessä kohdassa! Myöskin *Wellbyn* ja *Dutreuil de Rhinsin* tietä olen vain kerran, mutta Deasyn tietä kahdesti leikannut. Lähimmin seuraavana aikana oli vaikeampi välttää niitä tienoita, joilla *Wellby* ja *Rawling* olivat olleet ja joista varsinkin jälkimäinen maassa syntyneiden maanmittariensa avulla oli tehnyt niin tarkan ja luotettavan kartan, että minun ei ollut mahdollista koettaa sitä enää parantaa.

Halusin senvuoksi seuduille, joissa ei kukaan matkustaja ennen ollut käynyt. Leirini n:o 22 oli ollut samalla paikalla kuin Rawlingin leiri n:o 27, mutta hänen retkikuntansa oli välttänyt *Pul-tsoa*, joka nyt oli päivämatkan päässä meistä, niin hyvin pohjois-, kuin eteläpuolelta. Voidakseni täälläkin välttää hänen reittiään, kuljin tuon harvinaista kyllä pohjasta etelään ulottuvan järven keskustaa kohti.

Kun iso karavaani illan tullen lastataan tavaroilla ja lähtee matkaan, on leiri tavallisesti täynnä melua ja liikettä. Koska milt'ei joka päivä olemme menettäneet kuormajuhtia, täytyy kantamukset alati lastata toisella tavoin; mutta kun kuormasto vihdoin on lähtenyt matkaan, käy kaikki jälteen hiljaiseksi, rautainen hiilipannu kaivetaan esiin, ja kohta on teltassani, jonka aukko vallitsevan länsituulen takia alati on itäänpäin, yhtä kuuma kuin höyrysaunassa. Tämä lämpö houkuttelee pukeutumaan kevyemmin kuin muuten, mutta sitä saa pian katua, sillä ulkona on aina kylmä. Ja sitte käy matka uudestaan siihen autioon seutuun, jossa kolme retkikuntaa on sattumus vällan samaan kohtaan.

Maaperä on tiilinpunainen, laidun joka paikassa hyvä, etelässä kumartavat matalat kunnat kaareutuvia selkiään, pohjoisessa päin meistä kohoaa *Kven-lunin* mahtava vuorijono useine jykevine, ikuisen lumen peittämine huippuineen, itäkaakossa, suoraan vastassamme sukeltaa pilvistä esiin se valtava, kupumainen, samoin ikuisen lumen verhoama vuoristo, jonka Rawling on ristinyt "*Deasyn ryhmäksi*", jo *Dsheshil-köliltä* olemme nähneet tämän vuorijättiläisen, joka nyt useiden päivien ajan oli oppaanamme.

Pul-tson rannalle, erään pienen kalkkikivisaaren läheisyyteen, karavaanimme asettui leiriin. Tundup Sonam, sen "ylihovijahtimestari", pyysi päästä metsästäämään ja sai neljä patruunaa. Muutaman tunnin perästä hän palasi takaisin kolme patruunaa mukanaan ja näytti meille jak-härän häntää todisteeksi siitä, että oli kaatanut mahtavan sonnin, jonka oli tavannut yksin ja kaikessa rauhassa käyvän laitumella eteläisten kunnaiden takana. Nyt oli karavaanilla tuoretta lihaa noin kymmeneksi päiväksi, ja "kun se on syöty, niin ampuu Tundup meille jälleen jak-härän", vakuutti Muhamed Isa, joka aina oli ylen

tyytyväinen, kun hänen valitsemansa väki toimitti asiansa kunnollisesti. Päivälliseksi sain jak-härän luista ytimen, joka oli oikein herkullinen atria.

Seitsemäs luku.

Suuria tappioita.

Tuskin olimme leirytyneet *Pul-tson* länsirannalle, kun Muhamed Isa pyysi yhtä levähdyspäivää. Laidun oli hyvä, polttoainetta runsaasti saatavana ja eläinten oli saatava huoahtaa. Suostuin hänen pyyntöönsä sitä mieluisemmin, kun se sopi hyvin yhteen oman suunnitelmani — uuden järvimatkan — kanssa. Seuraavana aamuna aivan varhain tahdoin Robertin ja Rehim Alin kera matkata vinoon tämän järven yli erään ulospistävän vuoren suuntaan, jonka asema oli Pohj. 56° It.; sieltä ajattelin purjehtia jälleen etelärannalle ja olla yötä erään vuoren juurella, jonka asema oli Et 62° It. Seuraavana aamuna ajoin saavuttaa järven koillisen poukaman, missä karavaanin piti odotella meitä sielläpäin kellanvihreänä siintävällä laidunmaalla. Tarvitsin siis järvellä kaksi päivää matkan tekemiseen, jonka karavaani suoritti yhdessä päivässä. Mutta nyt oli meidän otettava mukaan ruokavaroja sekä lämpimiä pito- ja vuodevaatteita ynnä polttoainetta, jottemme enää olisi niin avuttomina kuin viime kerralla. Vettä ei ollut tarvis ottaa; järven vesi kelpasi juotavaksi, vaikka siinä olikin lievä sivumaku.

Miellyttävänä ja idyllimäisenä järvi illalla välkytti aivan kirkasta pintaansa ikuisen lumen peittämien vuorten hämärässä unelmoivassa ja hiljaisessa helmassa. Suuria, savuavia lantarovioita palaa lepatteli hilpeästi teltojen välillä, miehet varustelivat illallistaan tahi paikkailivat innokkaasti tarinoiden satuloitaan; yltympäriinsä vallitsi illan tyyni rauha, ja kuu liukui hopeanhohtavana ja kylmänä ruusunpunaisten pilvien lomitse.

Silloin kuulen kaukaa idästä kohisevan hälyn, joka kasvaa nopeasti voimassa, tulee lähemmäksi, muuttuu ukkosen tapaiseksi jylinäksi, ja tuossa tuokiassa pieksää mitä hirvittävin myrsky meidän rantaamme. Huudan miehiä sitelemään telttani oviaukkoa kiinni, kuulen Robertin päästävän intiaani- ulvonnan, kun hänen kevyt asumuksensa näyttää uhkaavan hajota rääsyiksi. Mutta tusinan verta miehiä kiinnittää sen jälleen pystyyn. Sitten lujitetaan minun telttani hiekkavalleilla ja arkuilla; olen teljetty hiiliastiani kanssa sen sisään, mutta olen varannut itselleni pienen tähystysreijän sen aukossa. Kuutamo välkkyy heleästi rantaa vasten ryntäävien hyökyaaltojen tyrskyssä; ihana näytelmä, villi, tavaton, melkeinpä teatterimaisen komea.

Ensi luokan hirmumyrsky se oli, joka noin riihattomasti iski niskaamme. Kuului kuminaa, kuin pikajunain jyristessä umpinaisten asemahallien halki, läiskinää, ulvontaa ja kohinaa, ja säännöllisessä tahdissa löi tyrsky jyminällä rantaa vastaan. Äsken vielä niin ystävällisesti roihuavat nuotiomme sammuvat, kekäleet lentelevät ympäriinsä kuin raketit; Muhamed Isan teltan kuulen lepattavan kuin irtipäässyt purje; sitte ei enää kuule inhimillisiä ääntä, ainoastaan myrskyn mylvinä ja ranta-aaltojen jylinä häiritsevät aavikon rauhaa. Kun vain yritänkään katsella ulos tähystysreijästäni, olen miltei tukehtua valtavasta paineesta. Ainoastaan jakeja sellainen ilma miellyttää, ne röhkivät ja mylvivät mielihyvystä, kun niiden pitkät, mustat kylkiäiskarvat liehuvat tuulessa.

Syyskuun 28. päivä valkeni kumminkin kirkaana, myrsky oli jouduttanut matkaansa länteen päin, ja vain mainingin alakuloinen loiskina rannalla muistutti sen riehunnasta. Ennen kuin olimme päässeet puoliväliin ensimmäistä luotauslinjaamme, oli järvi jälleen peilityyni; sitä vain omituisesti koristivat vähäiset, myrskyn synnyttämät vaahtotäplät. Vesi ei ollut selkeää, oltuaan niin rajun myllerryksen alaisena. Emme tarvinneet juuri tuntia kauvempaa saavuttaaksemme kallion nokan, saatuamme sinne mennessä suurimmaksi syvyydeksi lähes 17 metriä. Pohjoispäähän olimme jättäneet jällellemme melko suuren lahdelman, jonka ympäri karavaanin tuli kulkea.

Levättyämme lyhyen hetken soudimme edelleen kaakkoon päin ja saimme heikosta pohjoisvihurista hyvää apua purjeeseemme. Tällä kertaa pääsimme rantaan ilman sen suurempia seikkailuja jo ennen auringonlaskua. Menimme maihin kiluinemme kaluinemme, Rehim Ali kokosi kasan kuivaa lantaa, Robert järjesti leiripaikan kuntoon, ja itse risteilin vielä sinne tänne iltavihurissa, kunnes hämärä tuli ja viileä pimeys laskeutui Robinson Crusoe-elämämme yli. Istuuduimme nuotion ympärille, pakinoimme ja keitimme itsellemme illallista. Paistetut lampaan-aivot ja munuaiset maistuivat luonnon helmassa oivallisesti. Lännessä päin voimme nähdä karavaanin tulet leirissä n:o 23. Iltamyöhällä nousi uudelleen tuima iltatuuli, ja vajaan kahden metrin päässä meistä loiskivat aallot rantaa vasten. Me kääriydyimme turkkeihimme ja tirkistelimme tuleen — ei konsanaan ole pää niin täynnä suunnitelmia ja toiveita, kuin katseen seurattessa lepätteleviä, sinisiä liekkejä ja loimosta syntyviä tulikuvia!

Mutta myrsky se vain paisui, tulta tuskin enää taisimme varjella, vaan ryömimme pian veneen alle, joka tällä kertaa sai kokonaisena tarjota meille suojaa. Kaikin kolme makasimme tässä tilapäisessä

teltassa ja vankensimme sitä vielä purjeella ja kahdella tervatulla suojakatteella, joihin veneen puoliskot maamatkaksi kääritään, mutta jotka nyt olimme ottaneet mukaan varjellaksemme huonolla säällä yöpukujamme ja vuoteitamme. Katossa riippui lyhty, jonka sammutimme heti kun olimme päässeet tiloillemme; nyt valaisi kuutamo purjeen, myrsky ulvoi ja vaikeroi veneen ympärillä, mutta rantatyrskyt uuvuttivat meidät pian uneen.

Minimi-lämpömittari osotti -10,2 astetta; järvien läheisyydessä on aina leudompaa. Ani varhain olimme jo jalkeilla, muhkea nuotio elvytti meidät uuteen virkeyteen, ja sen liekeissä valmistimme aamiaisemme, jonka nautimme auringon katsoessa päältä. Yömajamme siirrettiin jälleen oikeaan elementtiinsä, tavarat sälytettiin kokoon, me nousimme veneeseen ja viiletimme itää kohti erään salmen suulle päin, joka jakaa Pul-tson uoman kahteen syvänteeseen.

Leveys oli näillä vain n. 60 metriä; eteläisessä syvänteessä oli vesi pienistä äyriäisistä monesti värjäytynyt milt'ei punaiseksi. Kulkea mutkittelimme lounaaseen päin emmekä tavanneet 14 metriä suurempaa syvyyttä. Nyt nousi luoteesta aika vankka puhuri, joka pani aallot hilpeästi väplättämään ja kohisemaan veneemme laitoja vastaan. Jospa vain saisimme lounattuulen, niin kelpaisipa sitä lasketella herroiksi sovittuun yhtymäkohtaan. Saatammepa kotvan aikaa varrota rannalla! Se on somasti kaartunut ja sillä on neljä pengertä, kukin noin 2 metriä korkea.

Paluumatkalla kaakkoa kohti luodattiin uudella linjalla, jonka suurin leveys oli lähes 19 metriä. Nytpä meillä oli suotuisa laitatuuli, me laskimme aivot veneeseen, vedimme purjeen mastoon ja kulkea viiletimme salmea kohti. Meidän juuri lipuessamme sen itänokan editse pistihe rannalta näkyviin ratsasmies muutamien vapaitten ratsujen sekä useampien jalankulkijain kera. Se oli Muhamed Isa, joka oli kiirehtinyt vastaamme. Nyt sai Rabsang yrittää soutaa Rehim Alin asemesta; mutta hän liikkuteli airoja niin taitamattomasti, että otin vanhan soutajamme jälleen armoihin. Sanoimme hyvästi pelastusseuralle ja ohjasimme kulkumme järven pohjoiseen syvänteeseen, jonka syvyys oli korkeintaan kolme metriä. Sen pahempi kääntyi tuuli nyt pohjoiseen ja tuli niin kylmä, että niinä kahtena tuntina, jotka meidän vielä piti kulkea pohjoisrannalle päästäksemme, palelimme kuin koirat.

Muhamed Isa oli tuonut meille sen ikävän sanoman, että leiristä n:o 23 oli jälleen kuollut kaksi hevosta ja yksi muuli; illalla kuoli sitten vielä kolmas hevonen. Muuten oli karavaani leirissä n:o 25 tervennä ja hyvällä tuulella.

Kello kuudelta olimme jälleen "kotona". Syötyäni nälkääni kelpo illallisen, haastoin Muhamed Isan ja Sonam Tseringin puheilleni.

"Kuinka monta hevosta meillä vielä on?"

"Neljäkymmentä."

"Entä muuleja?"

"Neljäneljättä."

"Ovatko ne mukiinmenevässä kunnossa?"

"Ei, sahib, eivät kaikki; neljä minun hevosistani ja kuusi Sonamin ovat henkiahieverissään, samaten muuleista viisi."

"Saamme siis lähipäivinä odottaa yhä lisää tappioita?"

"Kyllä, sen pahempi! Mutta pelastaaksemme minkä pelastaa voi, annamme nykyään vain vankimmille eläimille maissia ja ohria; kuolevata tekevät saavat itse pitää huolta itsestänsä niinkuin taitavat, kunnes loppunsa tulee. Ne ovat joka tapauksessa mennyttä kalua!"

"Se on raakalaistapa; anna niille ainakin vähän. Ehkäpä niistä jotkut vielä ovat pelastettavissa."

"Meidän täytyy säästellä muonaa, sahib."

Karavaaninjohtajan menettelytapa oli viisas, mutta julma.

Kello seitsemältä alkoi taas myrsky — se oli jo kolmas ilta, jolloin meillä oli ankara itätuuli, Tibetissä muuten mitä harvinaisin tuulensuunta. Se tuli kuin lyömällä ja teki rauhastamme pikaisen lopun, lopetti hauskat tarinat, häiritsi kaikkea hommaa, sammutti nuotiomme, riepoitti hiekkaa ja polypilviä teltaani ja ajoi väsyneet eläinparat ruokansa äärestä. Myrskyn aikana ne nim. eivät syö ruokaa laitumelta. Ne asettuvat häntä tuuleen päin, pitävät kaikki neljä jalkaansa niin yhdessä kuin suinkin ja riiputtavat päätä. Siinä asennossa ne vartovat, kunnes jälleen tyyntyy. Nyt ne saivat vartoa koko yön ja uneksivat varmaankin, puoli nukuksissa ja pää raskaana, kovien miesten sydämettömyydestä ja rauhallisista, päivänpaisteisista rantaäyryistä Tanksen ja Lehin luona.

Illalla tarkastelin niitä Muhamed Isan kanssa. Kuu helotti kirkkaana, mutta sen kylmän sinertävä valo teki läpätunkevan tuulen entistäkin hyisemmäksi. Hämärien kummitusten tavoin seisoivat eläimet yössä, niin liikkumattomina, että niiden olisi voinut luulla jo muuttuneen jääpatsaiksi. Ei pakkaneen, vaan tuuli se tappaa meiltä eläimemme, niin sanovat kaikki mieheni; tuuli tunkee kaikella väellään ja voimallaan vuoristoomme. Mutta pahimmaksi kaikista koitunee kuitenkin ilman oheneminen ja laitumien laihius.

Tuuli vinkui valittaen nurkissa, kun vihdoin nukahdin, ja sama ääni tunki korvaani, kun paksuun talviturkkiin kääriytynyt Tsering aamulla kantoi hiiliastian telttaani. Synkeä aamu! Teltassa peittyivät kaikki esineet paksun pöly- ja lentohiekkakerroksen alle, ja minä olin aivan turta vilusta, ennen kuin vielä olin päässyt vaatteisiini. Muulit ja hevoset olivat painuneet etemmäksi itään päin, mutta minä lähdin liikkeelle vasta kello 9:ltä raivoisan myrskyn käsiin! Aivan leirin edustalla virui viimeksi koipensa ojentanut hevonen, kylmänä ja kovana kuin jää. Tsering kertoi olleensa vajaan kivenheittämän päässä raadosta, kun jo sudet olivat hiipineet luo panemaan sen parempiin suihin.

Maaperä on hyvä, hiekkaa, pölyä ja hienoa soraa; myöhemmin se käy voimakkaasti tiilenkarvaiseksi. Ei voi nähdä pitkälle, sillä ilma on usvainen ja taivas pilvessä, mutta niin kauvas kuin silmä kantaa, näemme vain matalia vuoria, pienistä sivulaaksoloista pohjoisessa päin tulee pari umpeen jäätyneitä puroa. Hitaasti nousemme eräälle rotkon kynnykselle (5,209 metriä korkealle), jonne tultuamme näemme idässä olevan maan aivan yhtä lakeana ja kulullemme suotuisana kuin tähänkin asti. Tässä satutan Rawlingin tietä; hänen karttansa vastaa pienimmissäkin yksityiskohdissaan todellisia oloja.

On vallan toista ratsastaa korpenevalla maalla suoraan myrskyä vastaan, kuin vuotta alaspäin mennen saada myrsky selkäänsä. Me aurasimme itsellemme tien eteenpäin halki tuulen, joka tunkee yksin turkkienkin läpi, ja olemme jo kymmenen minuutin perästä aivan jäykistyneet. Enpä enää tahdo voida käyttää käsiäni kartoitustyöhön; tavantakaa työnnän ne turkinhihoihin, kumarrun eteenpäin niin paljon kuin voin ja annan hevosen yksinänsä löytää tien. Ennen iltaa kuoli meiltä vielä kaksi hevosta; kolmas vietiin leirin läheisyyteen; se näytti paksulta ja lihavalta, mutta kykeni vain horjahtelemaan eteenpäin.

Kun ratsastin sisään leiriin, olin saanut enemmän kuin kyllältäni tästä kamalasta päivästä. Ladakilaisten muonallinnassa paloi oivallinen nuotio, jonka ääressä me Tseringiä odotellen vietimme hetken pakinoiden. Leirilinnamme kutistui päivä päivältä huolettavassa määrässä kokoon, mutta juhdat kuolivat niin nopeasti toisensa jälkeen, että taakat siitä huolimatta olivat niille liian raskaat. Muhamed Isa luuli kuitenkin, että muulimme sentään vielä kestäisivät Dangra-dshum-tso'hon asti, ja ettei taakkoja tarvitsisi lainkaan jättää jälkeen. Pahimmassa tapauksessa voisimme uhrata veneen ja pari telttaa. Tyhjat muona-arkut käytettiin heti polttoaineeksi. Ei ollut enää epäilemistäkään — meidän täytyi saavuttaa tuo kaukainen järvi mitä surkeimmassa avuttomuuden tilassa. Jollemme sitten saaneet apua, emme voineet päästä enää mihinkään! Silloin oli tibetiläisten helppo pitää meitä kiinni. Olimme senvuoksi äärimmäisesti kiihottuneita, ja tämä tila jännittyi päivä päivältä.

"Jos eläimet kuolevat yhtä nopeaan kuin nyt, emme pääse edes ensimmäisten paimentolaisten luo!"

"Sahib, vankimmat niistä elävät vielä."

"Niin, sepä se on aina sinun lohduksesi; mutta muutaman päivän perästä jotkut niistäkin ojentavat koipensa."

"Tuuli ne tappaa; olisipa meillä edes jokunen päivä tyventä!"

"Sitä ei tänä vuodenaikana käy toivomisenkaan. Tätä myrskyä on nyt kestänyt seitsemänkolmatta tuntia. Mutta sitte tulevat talven lounatmyrskyt!"

Lokakuun 1. päivänä kirjoitin päiväkirjaani: "Mitähän saammekaan kokea tänä uutena kuukautena! Kello 8 aamulla myrsky yhä vielä kävi, ja tämänpäiväinen ratsastus oli vielä pahempi kuin eilinen."

Aukeita lakeuksia. Vain pari kumpua, muodostuneet punaisesta hiekkakivestä, sekä vihreän liuskeen louhikkoja, muuten ei mitään kovaa kivilajia. Kaakon valtias, "Deasyn ryhmä", tulee yhä lähemmä. Jäätyneessä verilätäkössä makaa hevosemme n:o 27 kylmänä ja paljaana, sitte kun siitä oli heinien vuoksi otettu sen kantamus. Yöllä karkasi kolme hevosta, ja Muhamed Isa ynnä kolme ladakilaista lähti niitä etsimään. Kaksi he löysivätkin, kolmatta etsi Rabsang edelleen. Tyhmat elukat, kun niin tarpeettomasti väsyttävät itseään! Selittämätön rauhattomuus näytti karkottavan ne tiehensä siltä paikalta, missä niillä taakat kirvotettiin. Eläinparat varmaankin luulivat itse löytävänsä parempata ruohoa, kuin mitä me kovasydämisydessämme voimme niille tarjota.

Lähestymme nyt aivan pientä suolatonta järveä, jonka partailla niin hyvin Wellby kuin Deasykin jo olivat levähtäneet. Neljäs osa sen pinnasta oli jäätynyt, ja länsirannalle oli myrsky kasannut jalan korkuisen vallin särkynyttä jäätä. Kimalteleva jäätynyt puro tuli Deasyn ryhmästä alas järveen. Järven vesi oli jäähtynyt aina jäätympisteeseen alapuolelle; ollapa vain muutama tunti aivan tyventä, niin jäätyisi

koko järvi. Rannalta löysi Sonam Tsering kolme vanhaa telttatankoa, joissa vielä oli rautaiset renkaat jäljellä. Hän ei voinut muistaa Rawlingin niitä jättäneen; todennäköisesti ne olivat muistoja Wellbyn täällä-olosta.

Tundup Sonam oli ampunut antiloopin, ja päivälliseksi sain lemuavan vartaassa paistetun "shishlikin". Tsering ymmärsi hyvin toimensa; hän oli ollut kokkina Beachilla ja Lennartilla, jotka 1890 tapasin Kashgarissa, ja oli taitavampi kuin "musta mies", joksi Muhamed Isa halveksien oli Manuelia nimittänyt.

Saman-uskolaiset ladakilaisistani tunnustivat minulle salaisuudessa rukoilevansa joka ilta jumaliltaan meille matka-onnea. He toivoivat yhtä hartaasti kuin minä itse, että saavuttaisimme Shigatsen ja Tashilunpon pyhän luostarin, jossa tashi-lama hallitsee. Siellä sitte he saisivat kunnianimen, niinkuin muhamettilaiset Mekassa käytyään "hadshin" nimen. Kernaasti he tahtoivat maksaa Pietarin-penninkinsä, 7 rupiita rasvan ostamista varten alttarilamppuihin, jopa uhrata hänen pyhydelleen tashilamalle lahjaksi kokonaisen kuukausipalkankin. Heidän päämääränään siis oli saada pyhiinvaellusmatkansa onnellisesti loppuun; minun päämääräni tutkia mahdollisimman monia valkeita paikkoja Tiberin kartalla. Sen *täytyy* meille onnistua! Oi Jumala, suo meille onnea!

Ettei meillä ollut yhtään ainoata miestä suojelusjoukkoa sitä ei kenkään tullut ajatelleeksi. Kuitenkin me joka päivä lähenimme asuttuja seutuja ja tunkeuduimme maahan, joka äskettäin (1904) oli ollut sodassa mahtavan eteläisen naapurinsa kanssa. Tiberiläiset olivat aina vihamielisiä euroalaisia kohtaan; mutta Gurun ja Tunan verilöylyjen jälkeen täytyi heidän kaiken todennäköisyyden mukaan olla sitä vielä paljoo suuremmassa määrässä. Minulla ei ollut passia eikä lupakirjaa tunkeutua "kiellettyyn maahan"! Mitenkähän meidän kävisikään? Jännitykseni eneni yhä. Otettaisiinkohan meidät vastaan vihollisina, ja tulisimmekohan lopulta vielä ikävöimään takaisin Dsheshil-kölin rannalle susien luo!

Lokakuun 2. p. Yöllä 20,2 asteen pakkaneen — eikä Rabsangista kuulu mitään! Onkohan hänelle tapahtunut jotain? Shukkur Ali lähetetään karavaanin jälille, mukanaan lihaa, teetä ja leipää. Leirissä lopetetaan muuli, joka ei enää jaksa nousta pystyyn, Kun tuuli välistä vaimenee, tulee ihmeellisen hiljaista. Maisema pysyy yksitoikkoisena, loppumattomana, hitaasti ylenevänä tasankona. Pohjassa ja etelässä jatkuvat molemmat lumiharjaiset vuoristot. Kaikkiällä kasvaa ruohoa ja dshapkakia.

Tunnin toisensa jälkeen me ratsastamme itäkoillista kohti, maiseman pysyessä muuttumattomasti samana. Minä ikävöin sitä hetkeä, jolloin voimme kääntyä kaakkoon päin, mutta siihen on vielä pitkältä, sillä ensin on minun kierrettävä koko Rawlingin tutkima alue. Juhtiemme kohtalo käy silloin vielä raskaammaksi, sillä meidän on kuljettava monien solien halki. Vuorijonot ulottuvat idästä länteen päin; tätä nykyä matkaamme niistä vielä vain kahden välillä, mutta myöhemmin on meidän noustava niiden kaikkien ylitse! Suuresti jännittyneenä tarkastelen joka päivä juhtiani ja panen toivoni vankimpiin niistä, valiojoukkoon, jonka pitää kestää loppuun saakka. Miten suurta ahdistusta tunnenkaan, kun niistä taas joku heittää henkensä!

Veripunaisena nousee tänään täysikuu itäisten vuorten yli. Se valjistui nopeasti yhä korkeammalle kohotessaan, ja lumivuoret hohtivat valkeina kuin höyrylaivan valkoisin savu. Ilta tuli tuuleton ja leirissä n:o 28 voitiin teltat helposti lämmittää. Pakkanen yhä koveni — 22,2 asteeseen: eikä Rabsangia vielä kuulunut! Olisivatkohan sudet hänet repineet? —

Mutta seuraavana aamuna hän kuitenkin palasi Shukkur Alin seuraamana, kumminkin ilman hevosta, jota oli lähtenyt etsimään. Hän oli seurannut sen kierteleviä kaartelevia jälkiä ja oli sitten ennenmainitun pienen järven rantahiekasta voinut lukea miltei draamallisesti vaikuttavan kuvauksen niillä kohdin tapahtuneesta murhenäytelmästä. Jäljet osottivat hevosen laukanneen kuin mieletön molemmilta puolilta susilauman ahdistamana. Pedot olivat ajaneet uhrinsa kapealle mutasärkälle, joka päättyi terävään kärkeen. Hevosesta oli nähtävänä vain yksi jälki, joka hävisi niemen kärjestä verkalleen laskeutuvaan järvenpohjaan. Mutta sudet olivat jättäneet kahdet jäljet, ne olivat palanneet! Ne olivat toivoneet saavansa hevosen käsiinsä särkän kärjeltä, josta se ei enää päässyt mihinkään juoksemaan, mutta siinä laskussaan ne olivat erehtyneet. Rabsangin mielestä niiden takaisin johtavat jäljet olivat näyttäneet aivan hölmistyneiltä! Avuton hevosparka, takanaan verenhimoisten susien vaahtoiset kidat, oli epätoivossaan mieluummin tahtonut itsensä hukuttaa kuin joutua niiden kynsiin. Ei verenpisartakaan ollut nähtävissä. Jos hevonen olisi yrittänyt uida järven poikki, niin täytyi sen olla kuollut suonenvetokohtaukseen; jos se taas olisi kääntynyt takaisin rannalle, olisi se joutunut siellä odottelevien susien saaliiksi. Se oli oikea sankari, ja minä kaipasin sitä nyt kaksin verroin; se oli karavaanin parhaita eläimiä, syntyperältään sanskarilainen, ja kauvan kantanut raskaimpia hopearupioilla täytettyjä arkkuja. Kuva sen uljaasta hypystä järven tuntemattomiin syvyyksiin ja sen mielipuolisesta tuskasta kummitteli vielä kauvan mielessäni, kun iltasin makasin valveillani, ja tulin silloin ajatelleeksi sitä ratsua, jolla roomalainen Marcus Curtius teki kuolinhyppynsä pohjattomaan kuiluun. —

Me jatkamme matkaamme itäkoillista kohti, maan laadun muuttumatta vähintäkään; matkaaja tuntee halua verrata itseään kiekolla pyörivään häkki-oravaan: vaikka kuinka kulkisi eteenpäin, ei samasta

ympäristöstä pääse minnekään; maisema on alati samanlainen, pohjassa ja etelässä yhäti samat huiput, ainoastaan niiden näkökulma verkalleen siirtyy. Tätä suurta, lakeata pitkällistä laaksoa Deasy nimitti "Antilooppi-aukeaksi". Sen lounaisessa osassa on Rawling kulkenut kahteen suuntaan, ja niiden molempien välitse käy minun tieni laakson sangen leveään, mutta nyt aivan kuivuneen lasku-uoman länsirantaa pitkin. Itäkoillisessa aavistamme löytyvän sen suolajärven, jonka etelärantaa myöten Wellby kulki, mutta sitä ei vielä näy. Kellastunutta ruohoa on taasen tiemme molemmin puolin, ja erään pienen ihanavetisen lähteen-uoman partaalle me pystytämme leirimme. Heti kun taakat on juhnilta kirvoitettu ja ne päästetty vapauteen, voi arvata, että kolmasosa niistä käy ruohoa syömään, toinen kolmasosa lepää pää riipuksissa matkan vaihoista ja viimeinen kolmannes heti pauskautuu pitkäkseen maahan. Ensimmäiset ovat karavaanin paraat ja vankimmat eläimet, viimeiset enimmäkseen menehtyneet. Viimemainittujen joukossa oli myös hevonen n:o 10, joka seuraavana aamuna oli lopetettava; kuolleitten luettelossa sen numero oli 25!

Muhamed Isa ei nyt aamuisin pura leiriä ennen puoli yhdeksää; sillä hän on huomannut eläinten syövän paremmalla ruokahalulla ensimmäisinä aamuhetkinä auringonnousun jälkeen. Leveä, kova virranuoma on meille oivallisena tienä, oikeana viertotienä, joka sangen pienellä kaltevuudella laskeutuu alaspäin. Viime päivinä ovat aneroidi-ilmapuntarin viisarit pysyneet melkein liikahtamatta samojen numerojen kohdalla. Pohjoisessa on yhä vastassamme *Kven-lun*, milloin mustina vuoriröykkiöinä, milloin lumiharjaisina laakeina huippuina.

Kello 1 pidän aina Robertin ja Rehim Alin kera pienen lepoajan lukeakseni ilmatieteellisten koneitteni ilmoituksia. Robert pitää niistä kirjaa mitä suurimmalla huolella. Itse piirrän näköaloja ja teen peilauksia, hevostemme käydessä heinikolla ruohoa syömässä. Mutta ruokaa ei silloin anneta, sillä me syömmme vain kahdesti päivässä, kello 8 aamulla ja 6 illalla. Sittenkin on tuo lyhyt päivällisrupeama meille tervetullut. Sitä ennen olemme tuiki vilustuneita; alhaalla maassa voi paremmin pitää itseänsä lämpimänä kuin satulassa, jossa on alttiina kaikille taivaan tuulille.

Lokakuun 6. päivän aamulla olemme hädin tuskin ennättäneet lähteä leiripaikaltamme, kun sitä saapuu susilauma tarkastamaan, joka taas vainuaa hevosen lihaa; mutta tällä kertaa ovat hukat erehtyneet. Ne seuraavat meitä uskollisesti kuin korvit ja vetävät mahdollisesti lisäjoukkojakin peräänsä. On annettu ankarat määräykset, että yövartija on vastuullinen eläimistä ja saa rangaistuksen, jos sudet tekevät meille vahinkoa. Samaten seuraa meitä yhä nuo kuusi korppia. Ne istuvat maahan, kun me rupeamme leiriin, lähtevät taas yht'aikaa meidän kanssamme ja vainoavat meitä käheällä kirkunallaan päivät umpeen.

24,8 pakkas-astetta lokakuun 7. päivän vastaisena yönä! Se lie ollutkin syynä, että näin niin kamalaa unta: kokonainen sotajoukko mustia tibetiläisiä ryntäsi vastaamme ja karkotti meidät takaisin pohjoiseen. Vesimalja ja mustepullo ovat jääkimpaleita.

Nyt olemme jättäneet Rawlingin tien kauvas taaksemme, ja nyt on Wellbyn ja Malcolmin käyttämä tie ainoa reitti, mitä tässä seudussa on konsanaan kuljettu. Me seuraamme edelleen samaa laaksoa kuin edellinen retkikunta.

Paksussa harmaassa talvipuvussaan käy Muhamed Isa, piippunysä suupielessään, edellä ja ohjaa karavaania juuri töyräitten lomitse ylöspäin, kun heidät saavutamme. Tulemme töyräitten huipulle. Edessämme näemme valkean reunan ja sen alla sinivihreän viirun, joka yhä suurenee. Muutaman minuutin kuluttua on ikävöimämme suolajärvi suoraan jalkaimme alla, missä kalliotöyräät jyrkkinä laskeutuvat alas järven etelärantaan. Nyt virittävät ladakilaiset sulavin, pehmein äänin erään kauneimmista matkalauluistaan; he ovat iloissaan päästyään tämän järven rannalle, josta heille olen pitkät päivät puhellut, ja he ajattelevat kuten minäkin, että olemme saavuttaneet uuden levähdyspaikan pitkällä matkallamme Dangra-dshum-tsohon. Luoteessa käsin avautuu komea maisema lumihuippuisine ja jäätikköisine tunturineen. Järven läntisellä pitennyksellä on lakeus suolasta liidunvalkeana, ja autiolla rannalla tanssivat valkeat haikarat.

Itäkoilliseen päin tämä pitkittäinen laakso on yhtä avoin kuin tähänkin asti; sitä myöten on Wellby kulkenut. Nyt siis voimme me, milloin tahdomme, poiketa kaakkoon päin, enää satuttamatta Rawlingin reittiin. Siellä odottaa meitä uusi maa, tuo suuri, Wellbyn, Doverin, Dutreuil de Rhinsin reittien rajoittama kolmikulma. Olihan ollut kiihkeimpiä toiveitani kulkea ainakin yhteen suuntaan sen suuren valkoisen alan poikki, jolle ei suurella englantilaisella Tibetin-kartalla anneta muuta nimeä kuin "*Unexplored*"! (Tutkimatonta.)

Kahdeksas luku.

Tuntemattomassa maassa.

Keskellä yötä minut herätti seitsemän muulia, jotka seisoivat aivan telttani vieressä ja polkivat sen kiinnitysnuoria. Minä menin ulos ajamaan niitä tiehensä, mutta nähdessäni miten surkeasti ne palelivat ja miten ne pakkautuivat aivan kiinni toisiinsa lämmitelläkseen siten, annoin niiden olla aloillaan. Yksi niistä virui aamulla muodottomasti pöhöttynein vatsoin kuolleena telttani vieressä.

Lepopäivän aattoiltana täyttää mielen sama tunne kuin koulupojan, jolla on lauantai-ilta käsissä eikä huomenissa surua kouluunmenosta. Lokakuun 9. päivän tahdoimme viettää leirissä n:o 34; en ollut 17 päivään sallinut yhtään lepopäivää. Kaikki iloitsivat siitä, ja ladakilaiset toimeenpanivat lepopäivää odotellessaan ulkoilmajuhlan suuren leirinuotion ympärillä. Kestitys oli sama kuin aina muulloinkin, teetä puukulpoissa, paahdettuja jauhoja ja paistettua antiloopinlihaa — väkijuomia ei karavaanissani suvaittu missään muodossa. Mutta siitä huolimatta mieliala oli hilpeä; miehet tanssivat tulen ympärillä ja lauloivat iloista laulua, jonka toisintosäe päättyi barbaariseen, huikeasti helähtävään naurahdukseen. He iloitsivat siitä, että olimme tulleet näin pitkälle ja että jaksoimme kestää vielä kovempia vaivoja. Kara-korumilta lähtien olimme kulkeneet 533 kilometriä, Dangra-dshum-tso'hon on jäljellä 660; mutta me olemme järveä lähempänä kuin Lehiä ja olemme siten itse teossa jättäneet enemmän kuin puolen matkaa jälkeemme.

Yöllistä 23 asteen pakkasta seurasi lokakuun 10. päivänä heleän kirkas ja tuuleton päivä. Hevosemme n:o 3 oli karavaanin marttyyriluettelossa n:o 26; se makasi kuolleena laitumella. Toisen tapasimme tiellä; se oli laiha kuin luuranko eikä enää jaksanut käydä leiriin saakka. Me suuntasimme kulkumme itäkaakkoon, ja nyt oli meidän jättäminen se pitkittäinen laakso, jota myöten Wellby oli matkannut koko Pohjois-Tibetin läpi. Pienenlaisen notkon yli kuljettuamme asetuimme leiriin sen eteläpuolelle kalliötöyräitten väliin.

Punaiset ja kellanharmaat töyräät paarsivat tietä, joka meidät kolmessa tunnissa vei pienelle lakealle kalliokynnykselle, josta itään avautuva näköala näytti aivan rajattomalta. Jos aikomukseni olisi ollut jatkaa tähän suuntaan, niin emme moniin päivämatkoihin olisi tavanneet tiellämme minkäänlaisia liikeesteitä, mutta minun järkähtämätön päätökseni oli saavuttaa Dangra-dshum-tso, ja senvuoksi oli meidän käännättävä kaakkoa kohti. Sielläpäin ilmautui pian musta vuorijono hammaslaitaisine, epäsäännöllisine harjoineen. Sen huippujen välillä näkyi syviä, satulanmuotoisia laskeumia; mutta niiden suhteen pettyi, ne olivat vaikeampia kulkea kuin miltä ne näyttivät; karavaanille, joka oli niin rasittunut kuin meidän, tuntui vähäisinkin kiipeäminen tukalalta.

Nyt nousimme jälleen eräälle pienentlaiselle kalliokynnykselle (5,253 metriä korkealle). Karavaanin kulkemalla tiellä näimme mustan pilkun; se oli kuollut muuli, joka kantamus vierellään avoimin silmin nukkui viimeistä untaan. Erään töyrään takana yllätimme suuren kauniin ketun, joka sai aika kiireen meidän lähetessämme. Mutta se ei kuitenkaan malttanut olla alinomaa vilkuilematta taaksensa; kaiketikaan se ei ollut vielä koskaan nähnyt ihmistä.

Leirissä n:o 36 ei löytynyt pisaraakaan vettä, mutta sittekään emme jaksaneet matkata sillä kertaa etemmäksi. Kaksi jäillä täytettyä vuohennahkaa oli meillä mukanaamme, ja se riitti meille teevedeksi, mutta eläinten täytyi paastota janoisina. Emme kuitenkaan saaneet valittaa, sillä sitte Lehistä lähdettyämme tämä oli ensi kerta, jolloin kärsimme veden puutetta.

Tavaton näky hämmästytti meitä lokakuun 12. päivän aamuna: koko maa oli lumen peittämä. Mutta tuskinpa oli aurinko kohonnut taivaalle, niin oli maa jo taas lumeton ja kuiva. Karavaani lähti varhain liikkeelle hankkiakseen eläimille vettä. Nyt pidimme järjestään kaakkoista suuntaa ja jätimme järven, jonka Rawling oli keksinyt ja kutsunut Lontoon maantieteellisen seuran entisen monivuotisen ja erittäin ansiokkaan presidentin nimen mukaan "Lake Markhamiksi", vallan syrjään näköpiiristämme.

Jälleen tapaamme hevosen, jonka kaula on puhkaistu; se on väriltään punaruskea ja erottautuu räikeästi harmaasta hiekkakamarasta. Sen silmät ovat jo kalunneet nuo kuusi korppia, jotka kuin mitkään sotarosvot kykkivät raadon ympärillä. Vähän etempänä näkyy jälleen jotakin epäiltävää karavaanin jäljellä — se on kuudes muulivainaja. Se on lysähtänyt maahan kesken kulkuaan eikä enää tarvinnut armomiskua; se on vielä pehmeä ja lämmin, eivätkä sen silmät ole vielä kadottaneet loistettaan; mutta pianpa ovat korpit tännekin osanneet; ne seuraavat karavaania kuten pyöriäiset laivaa sen vanavedessä. Jokaiselta kaatuneelta juhdalta joutuu loimi vapaaksi, ja se tulee jonkun toverin hyväksi. Eloönjääneet tarvitsevat sitä, kun ankarat talvipakkaset tulevat. Molemmat tämpäpäiväiset uhrin olivat jo kauvan olleet vapautetut taakan kantamisesta, mutta niiden piti sentään hölkytellä karavaanin mukana kunnes kaatuivat, sillä minä toivoin — vaikka turhaan — että niistä vielä olisi tullut kalua.

Jälki vie meidät erään laakson suulle, jossa pian saavutamme karavaanin — kaikki eläimet pitävät päätään purossa, olivathan ne saaneet niin kauvan kärsiä janoa. Laakson täytyy johtua jostakin ylemmästä solasta, ja senvuoksi me kiipesimme sitä ylös. Se käy yhä kapeammaksi eikä lopulta ole muuta kuin ainoastaan neljä metriä leveä käytävä pystysuorien liuskakiviseinämien välillä. Purossa oli kaunissarvisen ammon-lampaan valjennut pääkallo. Muutaman jyrkän kallioseinän juurella laakson

vasemmalla kyljellä saimme turvaa jäätävää tuulta vastaan ja pystytimme sinne telttatankomme. Muhamed Isa nousi kiikari kädessä tähystelemään eräälle vastapäätä olevalle kukkulalle. "Pelkkä sokkelo pikku vuoria", oli hänen kaikkea muuta kuin mieluisa tiedonantonsa. Me olimme nyt menettäneet jo 29 hevosta ja 6 muulia, ja jäljellä oli vain 29 hevosta ja 30 muulia. "Vankimmat eläimet elävät vielä", lohdutti Muhamed Isa.

Lokakuun 13 p. Viimeöinen 21,8 asteen pakkanen vei meiltä jälleen hevosen ja muulin! Niiden luut valkenevat leirissä n:o 37 ja ilmottavat siinä seudussa olostamme. Vaikea kulku aaltoilevalla maanpinnalla! Meidän täytyi kavuta kolmen pienen, väsyttävän solan lävitse. Oikealla puolella kohosi punainen vuorenharjanne, ja muutamassa kuilussa oli vesiputous jääkimpaleeksi jähmettynyt. Muhamed Isa oli kasannut kolme kivipyykkiä merkitäkseen meille perässä tuleville tien semmoisissa paikoissa, missä karavaanin jälki oli soraikossa häipynyt näkymättömiin. Ensimmäisestä solasta avautuva näköala oli perin lohduton, pelkkiä punaisia sinipunervia ja keltaisia kallioita. Pohjoisessa vallitsivat maisemaa yhä edelleen Turkestanin vuoret majesteettillisine huippuineen, jotka olivat kuin jono keisarinkruunuja, toinen toistaan korkeammat. Ilmansuunnassa Pohj. 50° It. luulimme näkevämme ison järven, mutta se voi yhtä hyvin olla avara lakeuskin, jolla kangastus leikkitteli. Monet kunnaat ja korottumat tässä seudussa ovat syntyneet liikkuvasta maaperästä, joka on jähmettynyt viime liikkeensä mukaisiksi kuvioiksi ja ympyriäisiksi renkaiksi. Kolmas solakynnys kohoo aivan hedelmättömästä maasta. Siellä Tsering jättiläisponnistuksin pystytti kivipyykin, joka kuitenkin oli vallan tarpeeton, kun meidän jälkeemme ei enää kukaan tullut; mutta se oli hänen vuoriston jumaluuksille tarjoama kunnioituksenosoituksensa, harras pyyntö, että nämä sallisivat meidän terveinä kulkea ohitsensa.

Vihdoinkin saavuimme alas lakealle maalle, nimittäin eräaseen päälaksoon, joka ulottui itään päin, missä etäällä välkkyi keltaista ruohoa. Tundup Sonam ampui kaksi ammon-lammasta, joiden liha pitensi meidän 18 lampaamme ikää.

Tällaisella kylmällä, tuulisella säällä ei oikeastaan koskaan tule oikein lämpimäksi. Istuessani näköaloja piirustamassa tahi tarkastamassa auringon asemaa saan aina pitää hiilipannua vierelläni lämmittääkseen käsiäni sen verran, että kykenen niitä käyttämään. Ainoastaan Muhamed Isa, Tsering, Sonam Tsering ja Guffaru ovat vapautetut yövartion toimesta; muuten täytyy kaikkien toisten värjötellä ulkona kylmässä, pimeässä talvi-yössä. Pimeään puhjetessa muovailen päivällä tekemiäni muistiinpanoja, tutkistelen karttoja, luen joko kevyempisisältöisiä kirjoja tahi Supanin "Fyysillistä maantiedettä" ynnä paria buddhalaisuutta ja lamalaisuutta käsittelevää teosta. Kello 9 Robert tekee ilmatieteellisiä vaarinottoja ja panee kuntoon kiehumalämpömittarin, jonka itse tarkastan teltassani. Sen jälkeen pakinoimme vielä hetkisen ja käymme sitte levolle. Vuoteeni on laitettu kautsukkialustalle ja parille kokoonkääritylle turkestanilaiselle huopapeitteelle; viimemainittujen päälle on viskattu suureksi neliöksi yhteen-neulottuja vuohennahkoja. Neliön toisen puoliskon sovitan alleni ja toisen puoliskon vedän peitteekseni, jonka jälkeen Tsering tukkii nahkojen reunat niin tiiviisti huopien alle, että makaan jonkunlaisessa säkissä. Vihdoin hän levittää vielä kaksi huopaa, matkavaippani ja turkkini minun päälleni! Päässä minulla on karvalakkini ja huupani (bashlik), mutta muuten riisuudun kuten tavallisesti. Myrskysäällä ei aamukylpy tunnu oikein miellyttävältä; päällysvaatteeni ovat yön kuluessa tulleet jääkylmiksi. Ladakilaisillani ei ole puhtaudesta käsitystäkään ja kuljettavat he sen takia vierasvaraisesti kokonaisia siirtoloita pikkuloisia vaatteissaan, joita minä en voi käyttää mihinkään tieteelliseen tarkoituksiin. Mutta ne heistä, jotka laittamat ja panemat kokoon vuoteeni sekä muuten palvelevat minua teltassa, antavat niitä tahtomattaan minullekin sangen auliisti omasta yltykyläisyydestään, niin että alusvaatteeni täytyy hyvin usein pestä kiehuessa vedessä. Minun arkuuteni tässä asiassa herättää ladakilaisissa sanomatonta iloa; minä kuulen heidän purskahtavan sydämelliseen nauruun joka kerta kun ilmaisen kauhuni verenhimoisten syöpäläisten seurasta. Sanon heille senvuoksi, että vain silloin tunnen hyvinvointia, kun aivan yksin asustan omista vaatteissani!

Talvi-illat kävivät yhä pitemmiksi, ja elämämme kului yksinäisesti ja yksitoikkaisesti. Mutta pahinta oli, että kevyempi luettavani loppui. Joutohetkieni kuluksi annoin ladakilaisten sitte kertoa satuja ja tarinoita omasta maastaan ja kirjoitin joitakuita niistä muistiin. Annoin myös jokaisen palvelijoistani kertoilla omista elämänvaiheistaan, mutta niistä tekemäni muistiinpanot eivät ole erittäin merkittäviä, sillä näillä ihmisillä ei ole juuri paljoa kerrottavaa ja kaikki on heidän mielestään niin luonnollista ja merkityksetöntä. Heiltä täytyy kysellä ja lypsää, kuitenkin saamatta mitään heiltä ulos. Ani harvoin he edes tietävät sen europalaisen nimeäkään, jota vuosikausia ovat palvelleet, ja omaa isäänsä he eivät osaa sanoa. Mutta sen he tietävät tarkoin, montako eläintä kulloinkin oli ollut karavaaneissa, joita he vuosikausia sitten olivat saatelleet, ja minkä väriset eri hevoset olivat olleet. Muuan ladakilaisista, joka on matkustanut Länsi-Tibetin asuttujen alojen läpi, voi mainita minulle jokaisen leiripaikan nimen, kuvata sen tarkasti ja sanoa, oliko laidun siellä hyvä tai huono. Kaikesta mikä koski maasuhteita, oli heillä siis kerrassaan uskomattoman hyvä muisti.

Tämän matkakertomuksen koko ei tosin salli minun ryhtyä laveisiin henkilökuvauksiin, mutta tarpeen on kumminkin, että edes aivan lyhyeltä esittelen lukijalle pienen joukkoni. Alkakaamme siis *Rabsangista*, hänestä joka etsi susien ahdistamaa hevosta. Hän on "bod", s.o. buddhalainen, tai

oikeastaan lamalainen; hänen isänsä nimi on Pale ja äitinsä Rdugmo, kotoisin Ladakin Tshushutdshoqman kylästä. Ammatiltaan hän on "semindar", maanviljelijä, viljelee ohraa, vehnää ja herneitä, omistaa kaksi hevosta ja kaksi jakia, muttei lainkaan lampaita, ja maksaa veroa 23 rupiita vuodessa maharadshalle, muttei sen sijaan mitään maksuja lamoille. Kerran vuodessa hän afghanilaisten kauppiasten palveluksessa matkustaa Jarkentiin ja saa koko matkasta 50 rupiita palkkaa. Kauppiat vievät kankaita, koralleja, teetä, indigoa y.m.s. Jarkentiin, missä asuvat hindulaisten karavaaniseraissa ja viipyvät siellä 20 päivää myydäkseen tavaransa ja ostaakseen sijaan silkkikankaita, huopa- ja tavallisia mattoja j.n.e., jotka sitte myyvät Peshawarissa. Rabsang oli etupäässä palvellut muuatta rikasta Kabulin kauppiasta, hadshi Gibar Khania. Kuutisen vuotta sitte hänellä oli muuan seikkailu Suget-davanin solassa, missä hänen karavaaniaan vastaan sattui 12 Badakshanin miestä, jotka olivat velkaa hadshille. Mutta nuo 12 olivat hurjailleet Jarkentissa eivätkä senvuoksi nyt voineet maksaa velkaansa. Afghanit, joita oli vain viisi miestä, karkasivat heidän kimppuunsa, ja siitä syntyi ankara tappelu, jossa oikein verta vuoti. Se oli Rabsangin pahin seikkailu. Kapteeni Deasya hän oli palvellut viisi kuukautta ja erästä toista englantilaista yhtä kauvan. Hänen itsensä ollessa matkoilla viljelivät hänen vaimonsa ja veljensä hänen peltonsa ja hoitivat hänen asioitaan.

"Voitko niin kauvan poissa ollessasi luottaa vaimosi uskollisuuteen?" kysyin häneltä.

"En" hän vastasi, "mutta Ladakissa ei siitä välitetä."

"Mitäs tapahtuu, jos hän sinut pettää toisen miehen kanssa?"

"Silloin täytyy tämän antaa minulle lammassovitusmaksoksi."

Näin pitkälle tultuamme en enää saanut Rabsangista sanaakaan puserretuksi.

Karavaanissamme hän on välittömästi Tseringin käskynalainen ja taluttaa niitä neljää hevosta, jotka kantavat telttani, vuodettani, jokapäiväisiä tarvearkkuja ja keittiökaluja. Hän on ylikokkin apulainen ja huolehtii koko illan tulen vireillä pitämisestä hiilipannussani. Hän tuo Tseringille polttoainetta ja vettä keittämistä varten ja on muuten erinomaisen väkevä ja kelpo mies.

Vuotta myöhemmin hänellä tuli olemaan erikoinen osansa karavaanissamme.

Muhameetilaisesta *Rehim Alista* olen jo puhunut. Hän on apulaiseni päivämatkoilla. *Guffaru* on seurueen vanhin ja hevoskaravaanin päällysmies; niinmuodoin hänen tehtävänsä yhä vähenevät hevosten kuollessa. Hadshi *Gulam Rafve* on käynyt kahdesti Mekassa; hän on Muhamed Isan kokki. *Shukkur Ali* on tehnyt paljon merkittäviä matkoja, jotka vaativat erikoisen lukunsa: meillä hän on erään hevoskaravaanin osaston johtaja, mutta hoidokkaita on hänellä enää vain kaksi. *Gaffar* on nuori muhameetilainen, joka seuraa hevosia, kokoo polttoainetta ja kantaa vettä. Samat toimet on nuorella *Tseringillä, Ishe Tundupilla ja Adulilla*; viimeainittu, uutera ja kelpo mies, tuli palvelukseeni ansaitakseen niin paljon rahaa, että voi ostaa talon Lehissä ja ottaa vaimon. *Islam Ahun* on hevosten hoitaja. *Bolu* kuuluu karavaaniini ja on Tseringin apulainen. *Galfan*, joka on paljon matkustellut Länsi-Tibetissä, on muulinajaja. *Ishe Tundup* kaitsee lammaskarjaamme. *Lobsang Rigdal*, leikillä lamaksi kutsuttu, on hevoshoitaja. Hän on tullut mukaan ansaitakseen rahaa, jonka aikoo antaa isälleen ja vanhemmille veljilleen, koska nämä aikaisemmin ovat hänestä huolta pitäneet. Hän on matkueen leikinlaskija ja näyttää hyvin koomilliselta. *Tashi*, myöskin hevosmiehiä, on paraita miehiämme. *Tundup Sonam* ylläpitää karavaanin luikun käyttökunniaa ja varustaa pöytäämme aina tuoretta lihaa. Hän ei juuri koskaan ammu harhaan ja on niin levollinen ja vakava kuin viilikulho. Hän oli jo kerran ennenkin palvellut minua, v. 1902, kun matkustin Lehistä Jarkentiin. *Gartshung* kuuluu muulikaravaaniimme ja tuli palvelukseeni parantaakseen raha-asioitaan. Muuan pieni, hintelä, mustapartainen, 50-vuotias mies tuntee nimen *Tashi Tsering*; "ennen oli nimeni Islam Ahun," sanoo hän, ja on siis vaihtanut uskontoa, vaikka harvoin sattuu, että muhameetilainen kääntyy lamalaisuuteen. Hänkin on erään hevososaston ohjaaja. *Rub Das* on gurkha-heimoa ja kotoisin Sitangista; hän on meidän "kaikkemme kaikessa", hiljainen mies ja työteliäs kuin orja, joka ei tarvitse vähintäkään kehoitusta. *Tundup Galfan* on satujen kertoja, jonka kieli vielä kauvan laulaa päivätyön päätyttyä; sen ohessa hän on ylikokki ladakilaisten mustassa teltassa. *Namgjal* on aasin-ajaja ja paraita miehiämme, *Sonam Tsering* muulien päällikkö, *Kurban* ei ole muuta kuin isänsä Guffarun poika, ja *Tsering* on minun ylikokkini.

Siihen päättyy luettelo. Jokaisen näistä miehistä oli suoritettava velvollisuutensa, kaikki olivat alttiita ja hyväluontoisia, eikä koskaan kuultu riitaa ja toraa; mutta niinpä ymmärsivätkin Robert ja Muhamed Isa erinomaisesti kurinpitotaidon. Kullakin miehellä oli lämmin lammassahkaturskinsa; sen lisäksi he tekivät itselleen vuodealusia teurastettujen lampaiden tai kaadetun riistan taljoista; talvipakkasten lientyessä he käyttivät tyhjiä muonasakkeja peitteikseen. Kun kaikki kävivät jalan, kuluivat heidän pehmeät ladakilaissaappaansa pian, ja heidän oli yhäti pantava niihin uudet anturat; niiksi he käyttivät nahkapalasia, joiden villaisen puolen käänsivät sisäänpäin.

Lokakuun 14. päivänä kuljimme useiden suurten joki-uomain yli, jotka leikkaavat harjanteen etelässä

lakeiksi laaksoiksi. Kulaaneja ja antiloopeja käy täällä laitumella suurina laumoina. Leirin luona, joka sijaitsi orapihlajanmarjain väristen kunnaiden keskellä, oli laidun hyvä. Matkasuuntamme kävi itäkaakkoon päin. Yöllä kuoli taas hevonen.

Maaperä säilyttää nyt luonteensa miltei muuttumattomana: sen muodostaa joukko pieniä harjanteita, jotka kulkevat idästä länteen ja joiden yli kulkeminen vie paljon aikaa; niiden välillä on pitkittäisiä laaksoja. Useinkin voimme etelään päin laskea 3-4 sellaista harjua, ja kaikkien niiden yli on meidän kuljettava! Olemme hukkuneet mereen, jonka jättiläislaineet ovat jähmettyneet; olemme kuin laiva, joka on kadottanut peräsimensä ja pian uppoo; ei missään pelastavia saaria, ei vastaan tulevia laivoja, kaikkialla vain rannaton ulappa! Tahtoisimme valaa öljyä tähän myrskyävään mereen, ikävöimme päästä tyynille vesille, mutta niin kauvan kuin meillä on laudanpalakin tiedossamme, takerrumme siihen epätoivon vimalla. Leirissämme n:o 40 on hyvä laidun, ja tarvittavan veden voimme jäätä sulattaa. —

Yhä syvemmälle tunkeudumme tuohon tuntemattomaan maahan. Lokakuun 16. p., Tukholmasta lähtöni vuosipäivänä, oli meillä Dangra-dshum-tsohon vielä 609 kilometrin matka, mutta nyt pä emme kyyneetkään kuin harvoin matkaamaan päivässä 12 kilometriä enempää. Leirissä n:o 41 hyljättiin matkasta kantamuksen keventämiseksi joitakuita vähemmän välttämättömiä tavaroita, m.m. useita jo läpilukemiani kirjoja ynnä Doverin matkakertomus, jonka merkitys matkakirjastossani nyt jo oli loppunut. Tundup Sonam oli rientänyt edeltä ja yllättänyt 4-vuotiaan jakin, joka paistatti päivää muutamalla rinteellä. Kunnaan turvin metsästäjä oli päässyt aivan lähelle sitä ja laskettanut ensimmäisen luotinsa sen peräosiin. Niin häijyllä tavalla mietteistään herätetty jaki oli kavahtanut pystyyn ja saanut toisen luodin lapaansa. Silloin se oli vyörynyt hengettömänä rinnettä alas laakson pohjaan, minne tästä syystä leirimme pystytettiin. Meidän saapuessamme se oli jo nyljetty ja paloiteltu, ja tummanpunainen, luuston kohdalla sinipunervaava vivahtava liha loisteli auringonpaisteessa. Sen vatsa oli valtaisen iso ja täynnä ruohoa, oksansilmuja ja sammalta, niin ettei ollut ihmettä että se sellaisen herrastelun jälkeen tarvitsi ruokalepoa. Sen pää asetettiin taiteellisesti muutaman vuorentöyränteen juurelle, ja ampuja valokuvattiin tämän voittosaaliin kera. Ladakilaiset käskettiin täyttämään vatsansa lihalla minkä jaksoivat, jottei tarvinnut ottaa ylimääräistä kantamusta. Kaikki läski lyötiin kuitenkin mukaan, ja minä sain ytimen. Matkaan lähtiessämme ei jakista enää ollut suuria jäljellä, ja minä epäilen ladakilaisten salaa panneen yksityisiin eväslaukkuihinsa kauniit paistit.

Erään kotkan seurassa istuivat korppimme makostelemassa jakin verisiä luita. Nyt niitä on jo yksitoista, ja niiden siivet loistavat auringossa kuin sininen teräs. Ne tuntevat karavaanissa olevansa kuin kotonaan ja ovat jo puoleksi kesyjä. Koirat eivät niistä ole tietävinäänkään ja saavat korpeilta osakseen ivallista ylenkatsetta.

Lokakuun 17. oli rasittava päivä; lännestä kävi ankara tuuli, eikä lämpö jaksanut kohota -5,1 astetta ylempiä. Klo 9:ltä oli -12,6 astetta, ja teltassani sain lämmön nousemaan ainoastaan -4,2 asteeseen, sillä hiilipannusta hohtavan vähäisen lämmön tuuli heti puhalsi ulos. Minimi-lämpömittari näyttikin 28,2 asteen pakkasta — alinta lämpö määrää mitä siitä tähän asti olin lukenut! Muuan valkea muuli, joka jo kymmeneen päivään ei ollut jaksanut kantaa taakkaansa, paleltui kuoliaaksi. Nyt meillä enää oli vain 27 muulia, 27 hevosta ja 27 palvelijaa karavaanissa. 57 päivään emme olleet nähneet ainoatakaan ihmistä; pysyisimmeköhän kaikki vielä hengissä, ensimmäiset paimentolaiset tavatessamme?

Lokakuun 19. päivän vastaisena yönä meiltä jälleen paleltui kaksi hevosta ja lammas. Viimemainituita meillä on enää ainoastaan 16; kaasujen turvottamina nuo kolme vainajaa viruivat rinteellä ja tuijottivat meihin tummilla, verisillä silmäkuopillaan; korpit olivat jo olleet niiden kimpussa. Maaperä oli kovin tukala, mäkeä ylös ja mäkeä alas. Karavaanin näimme me jälkijoukko kapuavan muuatta rinnettä ylös, mutta sen takana kohosi toinen, vielä korkeampi, jota paikoin lumi peitti. Vuoriharjanteet näyttivät näillä tienoin yleensä kulkevan itäkoilliseen päin. Noin 20-40 kilometrin päässä oli etelässä muuan järvi, mutta se jäi kauvas oikealle suunnastamme.

Yhdeksäs luku.

Kovanonnen päiviä.

Lokakuun 20. päivä 1906 oli paha päivä. Lunta oli kolmen tuuman paksuudelta, kaikki hohti valkoiselta päivänpaisteessa, vain lännessä oli rinteillä sinisiä varjoja. Tuossa ikuisessa valkeudessa välimatkat näyttivät lyhyiltä, mutta karavaanimme ei ollut kulkenut vielä puoltakaan matkaa, kun se jo pilkotti etäisyydessä kuin mikäkin haihtuvan pikkuinen, musta, liikkumaton pilkku. Maahiiret olivat vielä hereillä ja hyppelivät reikiensä välillä edestakaisin lumessa, jonka paksuus yhä kasvoi rinteiden jyrketessä. Kohta sitä oli jalan verran, ja meidän täytyi huolellisesti pysyä karavaanin jälillä, jottemme syöksyisi lumikuoren peittämiin rotkoihin. Verijalkia näkyi; joku eläimistä varmaan oli loukannut

jalkansa teräväreunaiseen iljanteeseen. Vain askelittain pääsemme ratsastamaan ylöspäin, takanamme patoutuu uhkaavia sinisen mustia lumipilviä kokoon; kuiva, jauhomainen lumi lentelee kuin kiertotähden pyrstö perässämme sihisevää ääntä pitäen. Sitä kasautuu maahan nummen tapaisiksi laskoksiksi, peittäen karavaanin jäljet aivan umpeen, emmekä me enää voi nähdä, pitkältäkö vielä on tuohon turmiolliseen vuorensolaan.

Tiellä makaa kuollut hevonen, silminä vain veriset aukot — nuo pahuuksen korpit ne aina rakastavat eläinten silmiä niiden vielä pehmeinä. Tuuli on tupruuttanut lunta sen selkään ja kaulalle, ikäänkuin hienoksi käärinliinaksi. Eläinparka makaa siinä kuin ruumisvuoteellaan, valkeihin lakanoihin käärittynä ja mustat kalmankorvit kuni vartionaan — sepä onkin ainoa kiitos sille pitkästä palveluksestaan.

Solaan tultuamme pysähdymme kuten tavallisesti mitataksemme korkeutta; se on 5611 metriä, lumipyrypakkanen on -10 astetta. Kaakossa voi kuitenkin arvata sen solansuun olevan, jota Robert eilen kävi tutkimassa ja jonka pitäisi viedä laakealle tasangolle. Mutta Muhamed Isa on kulkenut omia teitään ja tunkeutunut koillista kohti ulottuvaan laaksoon, ja sepä seikka oli meille turmioksi. Vaikka hän on niin kaukana edellämme, on meidän pakko, joskin vastenmielisesti, seurata hänen jälkiänsä, ettemme eroaisi toisistamme. Jos niin sattuu käymään semmoisella seudulla ja semmoisessa lumituiskussa, niin on varman perikadon oma.

Seuraamme siis häntä alas laaksoon. Takanamme sola näyttää suunnattomalta lumivalkoiselta satulalta, taustana mustan siniset lumipilvet kuin mitkäkin tukahuttavat, tupruavat nuotiosauhut. Tsering kahden miehensä ja neljän hevosensa kera saavuttaa solan ja tervehtii sitä kaikuvalla "salaamalla". Kamalien jäätyneiden lähteen-uomien yli kuljetaan, ne ovat kovat kuin lasi ja liukkaat kuin saippua, niin että ratsumme tavan takaa kompastuvat ja liukuvat. Vain harvassa pienet liuskakivikummut kohottavat lumesta mustia päitään.

Kun laakso painuu vallan liiaksi pohjoista kohti, aavistaa karavaani erhettyneensä, kääntyy itäänpäin ja hukkuu sukkulasokkeloon, jossa ei kasva ruohonkorttakaan. Me ratsastamme lauman ohi, jossa on 16 lammasta ja vuohi; valkoinen pentuni tekee niille koirankuriaan kuten tavallisesti, kunnes muuan urhea oinas antaa sille lähtökyydin. Vuohet ovat merkillisen kestäviä eläimiä; ne voivat mainiosti ja hankkivat minulle joka aamu ja ilta maitokupillisen.

Toisen solakynnyksen takana tapasimme karavaanin. Se oli asettunut leiriin, mutta erittäin epäystävälliseen paikkaan; siellä ei ollut ruokaa eikä dshapakia, ei lantaa eikä vettä: sanalla sanoen ei mitäkään, eläimet seisoivat mustana kihermänä, joka räikeästi pisti esiin valkeasta lumesta. Niin saivat ne hiljaa ja kärsivällisesti viettää koko yön ja karvaasti tuta, kuinka hitaasti aika kului, kuinka jano ja nälkä kasvoi ja pakkahan yhä koveni; seisten ne saivat odottaa aamusarastusta, jota ehkä ei tullutkaan, sillä yhä vielä peittivät mustat lumipilvet taivaan.

Robert ja minä etsimme suojaa ladakilaisteltasta, missä sauhusi arkunpalasista ja antiloopinlannasta viritetty pieni tuli. Vettä saimme sentään lunta sulattamalla; päivälliseksi söin paahdettuja jauhoja, leipää ja kahvia, muuta ei ollut tarjona. Hämärissä tuli Rabsang ja pyysi minua ulos. Erään lähikukkulan huipulla seisoi kaksi isoa villiä jakia töllistellen ihmeissään leiriämme. Me jätimme ne kuitenkin rauhaan, sillä emme nyt tarvitse niiden lihaa emmekä tahtoneet suotta suurentaa kuormiamme. Ne painuivat hitaasti matkoihinsa, nähtyään ettemme olleet niiden heimoa. Yö oli pilkkosen pimeä, niin että minun oli lyhdyn valossa tarkastettava väsyneitä juhtiamme.

Aamuvarahissa lähdimme tästä kovan onnen leiristä, jossa vieläkin yksi muuleistamme oli heittänyt henkensä. Illalliset jäljet leiripaikan lumessa oli veres lumi jo peittänyt, ja uusi kulkusuunta oli keksittävä. Tuskin parinkaan minuutin matkan päässä leiristä virui kuollut hevonen, joka eilen vielä oli kantanut kuormaansa, välttämätön musta kuolinvartio vierellään. Myöskin löysimme kuolleen sorsan lumesta. Oliko siis järvi läheisyydessä? Ei, sorsat tulevat kaukaa; tämä oli kaiketi eksynyt suunnastaan.

Milloin paistaa päivä, milloin sulkee meidät lumimyrsky jauhovaippaansa, vuoroon paistumme, vuoroon palellumme — oikea Tiberin jää, ennakolta arvaamaton ja oikullinen. Taaskin kuollut hevonen! Lopettaakseen sen vaivat olivat miehet katkaisseet siltä kurkun; pakkasessa jäätyneen verivirran peitti pian tupruava lumi. Me ponnistelemme vaivoin uuden solan huipulle ja painumme sitten muuatta harjua pitkin, mutta maaperä on kavala ja uhreja väijyvää. Lopuksi laskeudumme lakeaan laaksoon, joka vähitellen taipuu pohjoista kohti; etelässä kohoaa valtainen vuorijono. Muhamed Isaa oli käsketty kulkemaan niin paljon koilliseen päin kuin mahdollista; mutta kun ei ollut tiestä varma, oli hän laakson taiteessa antanut karavaanin asettua leiriin itse kahden miehen kanssa lähtien eteenpäin tietä tähystelemään. Kello 4 tienoissa hän palasi takaisin ilmottaen, että vajaan kolmen tunnin matkan päästä päästäisiin lakealle maalle. Ensi ajatukseni oli heti lähteä matkaan, sillä tässä leirissä n:o 46 ei taaskaan ollut ruohon hivenettäkään ja eläinrukat olivat niin nälissään, että koettivat pureksia toistensa häntiä ja satuloita. Muutamalla hevosella ei todellakaan enää ollut ainoatakaan jouhta hännässään, mutta se oli kuollut edellisenä yönä. Seuralaisistani kuitenkin vanhat ja kokeneet pitivät parempana lähteä vasta aamuvarahissa.

Käskin senvuoksi säilyttämään niin paljon riisiä kuin tarvitsimme 40 päiväksi, mutta antamaan eläimille lopun, ohrilla ja maissilla sekoitettuna. Eläinten paraikaa popsissa ruuhistaan tuli väkeni jälleen toiselle mielelle ja Muhamed Isa kysyi, emmekö sittekin voisi lähteä matkaan.

"Kyllä kernaasti, mutta tunnin perästä on pilkko pimeä."

"Minä löydän tien, meidän on vain seurattava jälkiä lumessa."

Niinpä alkoi jälleen matkaanlähdön hälinä ja nariseva poljeksiminen lumessa, mutta tavalliset matkalaulut olivat nyt jäätyneet huulille. Oli 15 asteen pakkanen ja lännestä kävi kova tuuli. Kaikki pantiin karavaanin matkaan, paitsi minun ja Robertin tavarat ynnä keittiötarpeet. Muuan muuleista, joka tappeli matkaanlähtöä vastaan, sai jäädä meidän pariimme. Ei valaisseet mitkään valkeat tummaa jonoa, jonka etupäässä astuivat hevoset ja loppupäässä lampaat. Se eteni verkalleen, ja miesten hädistyshuudot kaikuivat yhä heikommin korviimme, kunnes karavaani viimein hävisi kalpeassa kuutamossa näkyvistämme. Aivan kontistuneena vilusta palasin telттаani. Neljännestunnin kuluttua tuli muuan mies tuoden vielä yhden muulin takaisin, joka ei ollut enää jaksanut kulkea. Meillä oli siis kaksi kalmankokelasta kaittavanamme.

Ja sitte tuli yö. Ilma oli selkeä ja kirkas, tähdet tuikkivat kuin timantit sähkövalossa, ja pakkasaallot tunkeutuivat terävinä kuin veitsenterät telттаamme. Ulkona olivat Tsering, Rabsang, Rehim Ali ja Bolu lyyhistyneet koko kamansa alle yhdeksi rykelmäksi. Niin kauvan kuin olin hereillä, kuulin väsymättömän Tseringin turkkiluolansa pohjalta kertovan tovereilleen ryövärijuttuja, joille toiset tavan takaa päästivät maanalaisen naurunremahduksen. Merkillistä väkeä nämä ladakit! Ei purevinkaan pakkanen näytä heihin pystyvän, kun minä sitävastoin en teltassani saanut unesta kiinni moneksikaan minuutiksi yhtä perää.

Kaamea, hirvittävä yö Tibetin yksinäisissä vuoristoissa! Pakkanen aleni -27,4 asteeseen, ja se oli jo liikaa molemmille jäljelle jääneille muuleille. Toinen heitti jo keskiyön aikaan henkensä; se oli sama eläin, jonka Sonam Tsering jo ensimmäisenä päivänä oli kelpaamattomana tahtonut lähettää takaisin Lehiin. Silloin koetimme vaihtaa sen hevoseen, mutta kun kukaan ei huolinut muulista, sai se lopulta tulla mukaan. Se oli tottunut kulkemaan hevosten parissa ja jäi myöhemmällä aina niiden seuraan. Yleiseksi ihmetykseksi se kuitenkin virkoutui ja kulki aina karavaanin etunenässä, hevosille hyvää esimerkkiä näyttäen. Nyt se makasi kylmänä ja jäykkänä kuin puu, sääret ilmassa; jos sen olisi nostanut pystyyn, olisi se jäänyt seisomaan. Sonam Tsering itki, kun sai kuulla muuliparan kohtalosta.

Toisen muulin kuultiin yöllä vielä käyskentelevän ympärinsä ja napertelevan jakiheinää, joka kuitenkin on muille eläimille kuin jakeille liian lyhyttä; tämän kieli on nim. varustettu sarvimaisilla nystyröillä, jotka veitsen tavoin katkovat sametinpehmeää jakiheinää. Aamulla kuulin aasin hirnuvan, ja olin mielissäni että ainakin yksi niistä vielä eli. Mutta auringon noustessa sen voimat olivat lopussa, ja kun Tsering minut herätti, ilmotti hän eläimen tekevän kuolemaa. Se näytti tosin terveeltä ja hyvin syöneeltä, mutta kun turhaan olimme koettaneet nostaa sitä pystyyn ja antaa sille maissia, uhrattiin se tämän kalmanlaakson jumalille. Se ei liikuttanut jäsentäkään, ei silmiänsäkään edes väräyttänyt, kun punainen verivirta suihkusi sen kurkusta lumeen; se näytti tuntevan ainoastaan sanomattoman rauhan ja alistumisen hyvinvointia, silmäin kirkkaasti suuntautuessa aurinkoon päin.

Meidän juuri tehdessä lähtöä tältä kauhealta leiripaikalta tuli uusi Jobin sanoma. Tundup Sonam ilmaantui luoksemme meille tietä näyttämään ja kertoi, että hevoskaravaani oli eksynyt liiaksi vasemmalle käsin, Muhamed Isan ohjatessa muuleja aivan vastakkaiseen suuntaan; viimemainittu oli, erehdyksensä huomattuaan, laskeutunut lähimpään laakselmaan siellä päivänkoittoa odottaakseen. Lammaskatraasta Tundup Sonam tiesi ainoastaan, että se aluksi oli seurannut hevosten jälkiä, mutta sitte mennyt harhaan. Kaikkialla vallitsi mitä suurin sekaannus; mutta pahimman sanoman ilmoitti Sonam Tsering vasta ihan viimeksi: yöllä oli kuollut vielä neljä muulia!

Asemani oli epätoivoinen. Kauvan ei voinut näin jatkaa; me lähenimme perikatoamme. Maaperä, ilma ja pakkanen olivat vihollisiamme, eläimiä kuoli joukottain, ja lähimpäin paimentolaisten luo näytti vielä olevan lohduttoman pitkältä. Mitäpä minua enää liikutti, olivatko tibetiläiset meille ystävällisiä vai vihamielisiä; nyt oli kysymyksessä vain: kykenimmekö ylipäänsä enää hoipertelemaan asutuille tienoille? Sillä jos tällöisiä vahingoita vielä jatkui muutaman päivän, niin olimme pian pakotetut heittämään koko kuormastomme jälkeemme ja jatkamaan matkaa jalan. Mutta jaksoimmeko itse kantaa niin paljon ruokavaroja, kuin näissä asumattomissa seuduissa tarvitsimme? Tulisimmeko yksi toisen perään nujertumaan kokoon näillä Tibetin ylänkömaan jäisillä vuoriaavikoilla? Ja kun lopulta sitten tässä kurjassa tilassa, puolikuolleina tapaisimme tibetiläisiä, voisivat he tehdä meille mitä tahtoivat. Missään tapauksessa emme saavuttaisi vapaata läpikulkua Shigatseen ja tuota Tsangpon pohjoispuolella olevaa tuntematonta maata, joka oli ikävöiväin unelmaini esine!

Tundup Sonamin opastamina lähdimme matkaan, ja pian kävikin ilmi, ettemme hänen avuttaan ikinä

olisi tietä löytäneet. Ylös ja alas, kunnaiden yli jalaaksojen läpi kävi kulkumme tässä oikullisessa sokkelossa, jossa korkea lumipeite tasotti kaikki epätasaisuudet ja johti aivan harhaan jyrkkien rinteiden etäisyyden arvostelemisessa. Hevosten jäljet olimme jättäneet vasemmalle kädelle; siellä päin törötti muuan jäljelle jätetty maissikantamus, mutta Tundup Sonam vakuutti, että kyllä se vielä käydään perimässä! Oikealla kädellä kohosi se ylävä lakeus, jolla muulit edellisenä yönä olivat eksyneet ja neljä niistä suotta surmansa saanut. Vielä nytkin puhalsi jäinen lounattuuli lumikenttien yli. Tuontuostakin Tundup Sonam pystytti liuskakivilohkareen tiemeriksi Tseringille, joka ilman opasta kulki viimeisenä.

Nyt leikkasimme muulien jäljet ja näimme laakson, jossa ne yönsä olivat viettäneet. "Tuolla rinteellä on kuolleista muuleista yksi", sanoi Tundup Sonam, "ja tuolla kunnaan takana kaksi sekä vielä etempänä yksi." Tieltämme emme voineet niitä nähdä, mutta korpit, jotka uneliaina ja kylläisinä istua kyyhöttivät kunnaalla, vahvistivat läsnäolollaan ilmotuksen oikeaksi.

Vihdoin saavuimme solaan, josta näimme Muhamed Isan mainitseman lakeuden sekä kaakossa pienen järven. Solan korkeus oli 5501 metriä! Kello 1 oli 10 asteen pakkanen; kävi ankara tuuli ja niin tiheä tuisku, että taas kadotimme näköalan. Emme jääneet silmänräpäystääkään kauvemaksi tänne ylös, kuin mittautusten tekemiseen tarvitsi, ja ratsastimme sitte jyrkkää rinnettä alas. Ensimmäisellä vastaan tulevalla ruohikolla annoimme eläinten syödä; hevoset olivat kuin hullut sen nähdessään; niiden vatsat olivatkin aivan tyhjäät.

Muutamalla kunnaalla näimme nyt viisi miestä. Ne olivat Muhamed Isa ja hänen neljä seuralaistaan, jotka olivat lähteneet etsimään harhaan eksyneitä: 14 hevosta, 8 miestä, 16 lammasta ja 2 koiraa! Me voimme heille ilmottaa, että jäljet johtivat paljon koillisempaan; ja mainittuaan meille muulileirin paikan hävisivät he jälleen lumipyryyn. Etsittyämme kauvan turhaan jälkiä ja leirinuotion savua pysähdyimme lakealle pengermälle, koska siellä oli laidun hyvä, ja kokosimme lantaa valkean laittamista varten — jopa olikin aika, sillä Robert ja minä olimme vilusta puoli kuolleita.

Asemamme oli kerrassaan surullinen. Emme tienneet missä muulien leiripaikka oli, eikä meillä ollut aavistusta minne hevoset olivat joutuneet. Lampaat olivat todennäköisesti menneet meiltä ijäksi päiväksi tässä susista siunatussa seudussa. Tsering oli jäänyt peräämme ja voi mokomassa tuiskussa helposti kadottaa jälkemme. Itse emme voineet muuta tehdä kuin sulatella jäseniämme. Tunnin verran istuttuamme tulen ääressä ja hiukan virkistyttyämme tuli "lama" aukean yli ja vei meidät Sonam Tseringin luo, joka muuliparvensa kera oli leiriytynyt muutamien kunnaiden taa. Tämä kelpo mies itki suuresti tappioitamme: Muhamed Isa oli tällä kertaa ollut kehno opas! Yhdeksän muuliaasia oli meiltä mennyt muutaman harvan tunnin aikana tässä hirveässä vuoristossa, joka todennäköisesti on sen vuorijärjestelmän läntinen jatko, jota idempänä asuvat mongolit nimittämät Buka-magnaksi, "Villin jakin pääksi". 20 muulia oli siellä vielä jäljellä, mutta niistäkin oli kaksi jo tuomittu kuolemaan. 25 eloon jääneestä hevosesta oli yksi kantamuksineen jätetty muutamaan rotkoon ja oli kaiketi jo kuollut. Iltamyöhään saakka oli vasta yksi kaivatuista osastoista, nim. Tsering antanut elonmerkkiä itsestään.

Itsestään selvää siis oli, että meidän leirissä n:o 47 täytyi pitää lepopäivä. Aamun sarastaessa minut herätti lampaitten määkinä! Niiden paimen oli kyllä aluksi seurannut hevosten jälkiä, mutta luopunut niiltä huomattessaan muulien puuttuneen hevoskatraasta sekä alkanut omin uhin etsiä muulien jälkiä. Pimeässä hän oli joutunut kokonaan harhaan, ja eräässä solassa oli lampaista yksi kieltäytynyt seuraamasta mukana. Hän oli sitä kantanut jonkun matkaa, mutta pian huomattuaan sen jäykistyvän ja kylmenevän viskannut sen kuolleena jäljelle. Ennen pimeän ja susien tuloa oli hän laumansa kera paennut vuorenrotkoon, sitonut vuohet ja lampaat piiriksi ja itse asettunut sen keskelle lämpimänä pysyäkseen ja susia tähystelläkseen. Nämä eivät kuitenkaan olleet uskaltaneet hyökätä hänen kimppuunsa. Aamuhämärissä hän oli löytänyt yhden monista leiriin n:o 47 johtavista jäljistä.

Aamupäivällä saapui leiriin sitte vielä kaksi kaivatuista miehistä arkkuja kantaen. Yksi hevonen siis oli jätetty jälkeen. Islam Ahun, hevoskaravaanin johtaja, oli kuitenkin ollut kylliksi viisas kulkeakseen lyhintä tietä ennen mainitun pienen järven rannalle, missä oli leiriytynyt hyvälle laiturille. Muhamed Isa ja hänen seuralaisensa olivat eksyneet yöllä ja nukkuneet nuotion ääressä, saamatta muuta kuin lunta syödäkseen ja juodakseen. Mutta hekin pian osasivat luoksemme, ja niin olivat karavaanimme sirpaleet jälleen yhtyneet.

Täällä nyt pantiin syrjään kaikki, mikä ei ollut välttämätöntä matkalla: säkkejä, nuoria, hevosenkenkiä, työkaluja ja keittiötarpeita; arkkuja poltettiin, sitten kun olimme purkaneet niiden sisällöksen toisiin. Täten hyljätyt tavarat muodostivat aika korkean kasan, ja siten vapauduimme kahdesta hevoskantamuksesta. Sitte laskimme jäljellä olevat tavarat ja huomasimme, että meillä veneen kera oli 32 kantamusta. Meillä oli 20 muulia, joista kaksi henkijieverissä, ja 21 hevosta, niistä samoin kaksi kuolemaa tekevätä, siis kaikkiaan 37 käyttökuntoista juhtaa; ainoastaan Robert ja minä saimme ratsastaa; meillä oli siis vielä kolme vapaata hevosta, mutta kantamukset kasattiin illalla niin että kaikki juhdat, paitsi nuo neljä loppuaan tekevätä, saivat jotakin kannettavakseen. Neljä niistä lastattiin maissilla ja ohrilla, riisiä oli vielä seitsemän kantamusta, jauhoja viisi, leipää yksi, mutta voita, jota

ladakilaiset käyttivät teehensä, enää vain puoli kantamusta. Luulimme jauhoilta vielä tulemamme toimeen kuukauden päivät; riisivarastosta piti eläinten saada viisi kantamusta, ja minä varotin väkeäni olemaan vaivaisten eläinten suhteen mitä säästäväisimpiä. Tundup Sonam ampui kolme antiloochia, juuri kun lihavarastomme loppui. Jotkut ladakilaisista saivat nylkeä ja palotella riistan, ja kuu he illalla saaliin kera palasivat leiriin, kuultiin heidän vetelevän vuorolauluaan — samaa, jota he kotona Ladakissa laulavat, kantaessaan "dandya", tavallista taakkaa. Yhden antiloochieista olivat kuitenkin pistäneet tyyten poskeensa, ennen kun palottelijat olivat paikalle tulleet.

Seuraavassa leirissä päätimme levätä pari päivää, ja Tundup Sonam otti viedäkseen meidät eräälle edempänä olevalle järvelle, jossa kasvoi mainion hyvää ruohoa.

Lokakuun 24. päivän vastaisena yönä kuoli vielä hevonen ja kaksi muulia, niin että meillä oli nyt enää vain 38 juhtaa. "Vankimmat ovat vielä elossa", sanoi Muhamed Isa tapansa mukaan!

Pohjoisessa kutistui kokoon se korkea vuorijono, joka meille oli niin monia kärsimyksiä aiheuttanut; sen harjanteiden näki jatkuvan itään päin. Erään tasangon yli kuljettuamme saavutimme pian tuon pienen järven, jonka lujasti jäätynyttä pintaa ympäröi keltaisina hohtavat ruohikot. Vettä saimme lähteestä, joka muodosti pienen, umpeen jäätyneen altaan; sen jäähän hakatusta avannosta saivat eläimet juoda minkä jaksoivat; nepä eivät kolmeen päivään olleet saaneet vettä maistaakaan. Hiekkamaa oli jäätynyt niin kovaksi, että rautaiset telttaseipäät mutkistuivat, kun niitä siihen iskettiin. Taivas oli pilvessä ja kova tuuli kävi, mutta itäkaakossa päin maaperä näytti suotuisalta. Neljä telttaa seisoi yhdessä rivissä, mutta minun tuulen puolella, jottei minun tarvinnut kärsiä toisten savusta.

Leirissä n:o 48 viivymme kokonaista kolme päivää, ja lounattuuli ulvoi lakkaamatta: "kärsivällisyyttä, kärsivällisyyttä!" Minulta päivät kuluivat aika hitaasti, mutta eläimille lepo oli tarpeen. Ensimmäisen päivän aamulla virui hevosemme n:o 39 kuolleena laiumella, ja merkittiin samalla numerolla kuolleitten luetteloon!

Sudet olivat hävyttömiä ja ullittivat aivan leirimme vieressä, mutta oppivat kohteliaisuutta, kun Tundup oli kaatanut yhden kiljukidan, joka juoksi jäälle ja kallistui kuolemaan keskelle järveä. Se lurjus sai pian toverikseen korpin, joka oli jo siihen määrään roistoutunut, että nyppi elävien hevosten harjoja ja teki niille kiusaa laiumella. Jo illalla kello 9 aikaan oli meillä -21,1 astetta ja yöllä -28,1 astetta!

Mitä rajuimman lounatmyrskyn raivotessa lähti karavaani lokakuun 28. päivänä taivaltamaan itäkaakkoa kohti. Yöllä oli taas kuollut muuli; meillä oli siis enää 36 juhtaa, mutta viime katselmuksen jälkeen olivat ruokavaramme vähentyneet lähes kolmella kantamuksella. Ja tässä leirissäkin hyljätettiin jälleen liikatarvikkeita. Itse lennätin menemään Blicher-Clausenin "Sonjan". Istuin Robertin kanssa aamunuotion ääressä miesten satuloidessa hevosia ja huvittelin itseäni sillä, että revin kirjasta lehtiä toisensa perään ja viskasin sitte koko kourallisen tuulen vietäviksi. Kymmenen korppiamme vaivasivat päätänsä miettimällä, mitä kummanlaisia uusia lintuja ne olivat, mutta vetäytyivät vain vähän niiden tieltä syrjään; koiratkin pian luopuivat lehtiä takaa-ajamasta. Vain yksi Tseringin kuormahevosista siitä pillastui ja lähti häntä suorana kiitämään ylös kukkuloille, mistä se sitte vasta runsaan puolen tunnin perästä takaisin saatiin. Sillä aikaa liiteli "Sonja" edelleen vuorien ja laaksojen yli, ja sen lentolystin soini sille kernaasti, sillä koko edellisen illan olin harmitellut, että hän oli jättänyt siivoluontoisen puolisonsa. Varmaankin harvoin on mikään kirja "niin lavealle levinyt"!

Alavain vuorten välillä olevassa avoimessa lakeassa laaksossa seurasimme karavaanin jälkiä. Ratsastettuamme moniaan tunnin olimme niin läpeensä vilustuneita, että oli pakko muutamalla rotkotiellä pysähtyä ja rakentaa nuotio, pieni valkoinen ladakilaishevoseni oli mainiossa tilassa; pakkasta samoin kuin muitakin vaikeuksia se kohtasi ylevällä tyyneydellä. Iso papurikkoni jolla Lehistä lähdettyämme olin ratsastanut, nautti tavallisesti virkavapautta, koska osotti menehtymisen merkkejä. Tämänpäiväisessä leirissäimme ei ollut vettä, luntakin vain eräässä kuilussa. Sittekin olimme mitä hilpeimmällä mielellä, sillä mieheni olivat kahdessa kohdassa havainneet tulisijan jälkiä: kolme kulmittain asetettua kiveä, jotka nähtävästi olivat tarkotetut kattilaa kannattamaan. Mutta niiden käyttämisestä täytyi olla vierähtänyt jo aikoja, sillä kivien välissä ei keksitty tuhkaa eikä hiiliä. Myöskin löydettiin rautainen valinkauha tibetiläistä tyyliä. Niinmuodoin oli siinä aikoinaan majailnut metsästäjä tahi ryöväreitä!

Kymmenes luku.

Kuumesairaana villin jakin maassa.

Vietettyämme yön 27,2 asteen pakkasessa lähdimme lokakuun 29. päivän aamulla aivan varahin matkaan, löytääksemme niin pian kuin suinkin vettä janoisille eläimillemme. Muuan pieni järvi ja kaksi

lähdetä, joiden ohi kuljimme, olivat jäätyneet pohjaa myöten; niistä yhden rannalla oli jakin kallo, joka nähtävästi oli veitsellä rungosta katkaistu; myöskin näimme jälleen pari tulisijaa sekä leirissä n:o 50 polun, jonka kuitenkin villit jakitkin olivat voineet astua. Lähenimme ilmeisesti toisia ihmisiä ja tähystelimme sen johdosta tahtomattamme, näkyisikö missään mustia teltoja.

Seuraavana päivänä myrsky koveni, ja minun piti ponnistaa koko tahdonvoimani voidakseni käyttää käsiäni kartan piirustamiseen. Olin kuin halvattu ja lakkasin selvästi ajattelemasta. Olimme kuin maahiiret, jotka juoksevat kolosta toiseen löytääkseen suojaa tuulelta ja kylmältä.

Lähteelle tultuamme valuttauduin veltosti satulasta ja luulin menehtyväni viluun, ennenkun tuli saatiin tehdyksi. Myöskin Muhamed Isa ja neljä muuta olivat sairaita eivätkä voineet auttaa teltan pystyttämässä. Kun minun telttani oli vihdoinkin kunnossa, ryömin sisään ja kävin vaatteineni, saappainen ja mitä muuten asuuni kuului vuoteeseeni. Robertin ja Tseringin minua lämpimiin peitellessä valtasi minut paha kylmäkouristus, hampaani tärisivät ja tunsin kauheata päänpakotusta. Robert, joka tri Arthur Neven koulussa oli paljon oppinut sairashoitoa, osottihe nyt olevansa oivallinen lääkäri ja kävi minua kaikin tavoin parantelemaan. Tuskin katon alle päästyään hän jo syventyi Burroughs Welcomen lääkeopasta tutkimaan. "Tabloid Brand Medicine Chest" oli, kuten usein ennenkin, avattuna teltassani. Stanley, Emin Pasha, Jackson, Scott ja monet muut matkustajat ovat tätä aivan ihanteellista matka-apteekkia pitäneet yhtä suuressa arvossa kuin minäkin; minun varastoni oli kokoonpantu erityisesti Tibetin ilmanalaa silmälläpitäen.

Kello 10 illalla Robert ja Tsering minut riisuivat. Yö toi taaskin 26,6 astetta pakkasta, myrsky ulvoi kamalasti. Joka toinen tunti Robert koetteli lämpö määrääni, joka jo oli noussut 41,5 asteeseen — siis korkea kuume. Hän aprikoi, kuten minulle myöhemmin kertoi, mitä hänen oikeastaan olisi tehtävä, jos ainiaaksi jäisin leiripaikkaan n:o 51. Unta en saanut, mutta Robert ja Tsering valvoivat vuorotellen vuoteeni ääressä; koko yön läpeensä tuotiin hehkuvia hiiliä ja kynttilä paloi arkun suojassa. Hourailin lakkaamatta, ja mieheni olivat peräti huolissaan, kun eivät vielä koskaan ennen olleet nähneet minua kipeänä.

Seuraavana aamuna kuume oli vähän alentunut, kun Muhamed Isa hiljaa hiipi teltaani tiedustelemaan, miten sahibin laita oli. Hän kertoi Tundup Sonamin keksineen ja ampuneen haavotetun jakin, ja että sen ruumista paloteltaessa oli löydetty kaksi tibetiläistä luotia, joista jaki oli jäänyt henkiin. Myöskin oli jälleen löydetty kolmella kohtaa tulisijoja, jotka voivat olla korkeintaan kaksi kuukautta vanhoja, koskapa vielä oli tuhkaa kivien välissä. Täällä oli siis ollut tänä syksynä metsästäjiä, ja hän oli varmasti vakuutettu, että kohta tapaisimme ensimmäiset paimentolaiset.

Ylt'ympäriinsä oli haudan hiljaista, myrsky vain ulisi ja vonkui. Leirissä ei kenkään tahtonut häiritä minua, kunnes illalla käsken miesten laulamaan tavallisia iltalaulujaan nuotion ääressä. Avutta en kyennyt nostamaan käsivarttani, makasin vuoteellani tunnin toisensa perään, tirkistellen omituista valaistusta teltassani. Sisällä tuikki steariinikynttilän himmeä liekki, ulkoa paistoi leirivalkean kellertävän punainen loimo ja sinertävä kuutamo. Alakuloisesti ja kaihoavana helisi laulu, ja myrskyn kohina oli sen säestyksenä.

Vielä marraskuun 2. päivänä jatkui myrskyä, siis jo kuusi päivää yhtä mittaa! Olin nukkunut muutamia tunteja, vaikka pakkaneen oli yltynyt -29 asteeseen. Nyt voin jo vähän paremmin, mutta olin vielä aivan voimaton. Robert luki minulle muuatta niistä romaaneista, jotka olimme varastaneet Deasyn varastosta; hän oli kovin murheissaan, sillä hänen ratsuhevosensa oli yöllä kuollut. Ja Tsering ja Rehim Ali hieroivat minua aasialaiseen tapaan, jotta voimani palaisivat. Siten tuli neljäs ilta. Kahdeksanviidettä tuntia olin jo ollut vuoteeseen kytkettynä; Tibetin maaperä näytti tahtovan pitää minusta kiinni; tuntui siitä, kuin olisi minun sallittu vain etäältä uneksia etelän "luvatusta maasta"!

Marraskuun 3. päivänä sanoi kai tuulien jumala länsimyrskylle: "kuusi päivää pitää sinun työtä tekemän — mutta seitsemäntenä muuttua hirmumyrskyksi!" Tomua ja hiekkaa satoi ohuen liinakankaan läpi teltaan peittäen kaiken. Miehet, jotka olivat käyneet eläimiä lähteellä juottamassa, olivat saaneet tomurenkaat silmiensä ympäri, ja heidän kasvonsa olivat tuhkaharmaat. Oma mieleni oli kuin jonkun rasittuneen hevosparkamme, joka ei tiedä jaksako se enää seuraavaan leiripaikkaan. Silloin päätin jäädä muutamien miesten ja vähäisten ruokavarojen kera tänne ja lähettää Robertin ja Muhamed Isan etsimään tuntemattomia ihmisiä noutamaan minua täältä pois. Ei sentään, tahdoin yrittää pysytellä satulassa, sillä tälle viheliäiselle sairastuoteelle en enää tahtonut jäädä. Pälleni kiskoin koko talvellisen vaatevarastoni: useampia pareja housuja, nahkatakkiini, matkavaippani, turkit, nahkalakin ja huupan (bashlikin); siinä oli jo koko tuntuva paino, kun heikoilla, horjuvilla jaloillani kävelin hevoseni luo ja annoin nostaa itseni satulaan.

Seurasimme leiriämme lähellä olevan pienen järven rantaa. Mutta nopeaan tunsin, yritettyäni jo useaan kertaan pudota maahan, että rasitus sittenkin oli liian suuri; pidimme sen vuoksi rupeaman lepoa ja sytytimme tulen. Hetkisen levätyämme ratsastimme jälleen ja näimme vihdoinkin iloksemme erään kunnan takaa nousevan karavaanimme nuotiosavuja, joka oli leirytyntynyt avonaiselle lähteen

partaalle ja sielläkin löytänyt viimekesäisiä tulisijoja, joiden ympärillä virui kesyjen lampaiden kalloja ja sarvia. Jakinlanta oli runsaasti saatavissa; lähde oli siis villijakien juomapaikkoja. Kolmas osa väestäni oli samaten sairaana, useimmilla oli pääkipuja ja kaikki tunsivat pahoinvointia. Robert yksin oli terve ja hoiteli meitä.

Marraskuun 5. päivänä ihmisjälkiä yhä enemmän ilmautui. Muutamalla leiripaikalla oli jakin luuranko, ja kivien väliin kasautunut tuhka voi olla vasta eilen kylmettynyt. Kapusimme ylös tukalien kunnaiden huipuille, joilta taas kävi tie jyrkkänä laakson-uomaan, mikä vuorostaan päättyi suureen, tulipunaisten kukkulain paartamaan laaksoon. Lähistöltä pisti silmäämme joukko kuoppia, joista jokaisen vieressä oli hiekkakasa! Hiekkassa oli nimittäin kultaa, eikä ne siis olleet mitään tavallisia paimentolaisia, vaan kullankaivajia, jotka joka kesä saapuivat tänne kultaa kaivamaan.

Erään laakson alaosassa kuohui maasta esiin lämpimiä lähteitä, joiden lämpö määrä oli +14 astetta, niin että vesi tuntui oikein kuumalta. Mutta muutamien metrien päässä se jo muodosti suuria jäälijanteita.

Seuraavassa laaksossa, jossa kulki jylhien, pengermäisten rinteiden saartama rotkotie, virui valtaisen iso villi jaki ammuttuna maassa, ja sen ympärillä oli tusina meidän miehiämme. Tundup Sonam oli täällä yllättänyt kokonaisen jakilauman, joka oli laskeutunut juomaan laaksoon. Muut eläimet olivat hurjasti paeten laukanneet laaksoa eteenpäin, mutta tämä, johon luoti oli käynyt, oli syössyt ampujan kimppuun, ja ihan viime silmänräpäyksessä oli Tundupin onnistunut kiivetä erään pengermän reunalle. Sen juurelle oli jaki jäänyt neuvottomana seisomaan ja saanut toisen kudin sydämeensä.

Ennenkun se laahattiin pois, valokuvasin sen useilta puolilta. Sitäpä poikaa ei ollutkaan helppo saada "asentoon", koko miestusina sai jännittää kaikki voimansa! Tuo korppimusta eläin painoi räikeästi punaista maaperää vastaan; sen pitkät sivutupsut ovat sille maatessa patjana.

Marrasluun 7. päivänä kuljimme pitkin järven rantaa; oikealla puolellamme kohosi jyrkkiä vuoria teräväreunaisine huippuineen. Kaksi parvea komeita ammonlampaita, toisessa 9, toisessa 5 eläintä, teki uljaita ilmahyppyjä sileillä, huimaavan jyrkillä kallioilla. Jäniksiä nähtiin joukottain, ja monin paikoin murmelien reikiä, joiden asukkaat vielä nukkuivat talvi-untansa. Kaksi tibetiläistä kivipyykkiä todisti meidän löytäneen oikean tien, s.o. sen, jota kullankaivajat käyttivät.

Nyt jätimme tämän vuoristonhaaran oikealle kädelle ja matkasimme järven lakeudeksi avartunutta etelärantaa kohti. Siellä kävi lautumella suuri, ainakin 50 päätä käsittävä jakilauma. 20 antilooptia, jotka karavaani varmaankin oli peljästyttänyt, kiirehti siroin hypyyn tiehensä, muistuttaen maata pitkin kiitäviä pilvien varjoja. Kohta ilmautui silmiemme eteen aivan selvinä leirin n:o 50 teltat ja muut yksityiskohdat, ja me olimme siitä vain muutaman minuutin matkan päässä — mutta tämäkin vähäinen etäisyys olisi voinut tulla meille aivan liian pitkäksi, jos kohtalo niin olisi päättänyt!

Sillä vallan telttain vierellä näyttäytyi, aivan eläintemme kanssa ruohoa syöden, suuri musta jaki. Rehim Ali, joka kävi edellä jalkasin, osotti meille sitä, mutta me emme siihen kiinnittäneet huomiotamme. Minä peilasoin viime piirteitä teltan asemasta ja piirustin juuri maaperän luontoa karttalehdelle, kun Muhamed Isan teltasta kajahti laukaus ja jaki, johon se silminnähtävästi oli sattunut, hyökkäsi aivan hurjana pohjoiseen päin. Me seurasimme sitä katseillamme ja odotimme, milloin se lysähtäisi maahan. Mutta eipäs, se kääntyi ympäri ja tuli hurjaa kyytiä suoraan meitä kohti! Rehim Alin naama vääristyi mielipuolisesta pelosta, hän ojenteli käsiään taivasta kohti ja parkui: "Allah, Allah, me olemme hukassa!" Pöly tuprusi pedon ympärillä, sen sivutupsut hulmusivat tuulessa ja se painoi sarvensa alas puskeakseen. Vielä pysyin levollisena, sillä luulin ettei se olisi ollut huomannut meitä ja että se jälleen kääntyisi takaisin, mutta se pitikin yhä samaa suuntaa ja kasvoi huomattavasti silmissäni. Rehim Ali juoksi parkuen teltoille päin, mutta kääntyi samalla äkisti ympäri ja kävi — hevostemme peljästyessä hirviötä ja pillastuessa — kiinni Robertin kaakin häntään, toivoen sen lentolystin avulla pääsevänsä luoksemme. Yhä vinhemmaksi kävi hurja meno lakeudella, jaki käänsi vähitellen suuntaansa kaaren muotoon, mutta tuli yhä lähemmäksi meitä ja näytti olevan hulluna raivosta. Hengitys kävi kuin höyrypilvet sen sieramista, turpa melkein viisti maata — se oli valmis sieppaamaan uhrinsa sarviinsa, lennättämään ne taivasta kohti ja sitten polkemaan ne etukavioillaan mäsäksi.

Yhä lähempänä kuulin sen purskunan ja läähätyksen kuin höyrysaunan puhkinan. Kääntyen satulassani ympäri näin sen olevan minusta enää vain noin 20 metrin päässä, näin sen pienten, villien silmien säkenöivän vimmosta ja hullusta vihasta, se pyöritti niitä, niin että veristävä valkuainen tuli näkyviin. Tässä oli hukka silmänräpäyksen asia! Minä ratsastin niin paljon oikealle kuin mahdollista, koska jaki ensiksi ottaisi minut ja hevoseni sarviinsa! — Nyt jännittivät hevoset koipiaan kuin viulunjanteita. Tempasin punaisen huuppani päästä ja heilutin sitä taapäin, jotta jaki sen nähtyään pysähtyisi, mutta sepäs sitä ei huomannutkaan. Silloin repäisin vyöni irti riisuakseni turkkini ja viskatakseeni ne jakin silmille, sokaistakseni sen oikeana hetkenä, silloin juuri kun se pinnistäisi niskansa alas antaakseen hevoseni altapäin kuoliniskun. Vielä silmänräpäys, ja jaki tempaisi hevosen koholle, katkaisisi selkärankani ja tallaisi rintakehäni mäsäksi — luulin jo kuulevani luitteni rauskuvan ja ritisevän —

silloin kajahti sydäntä särkevä epätoivon huuto! Nopeasti kääntyessäni katsomaan näin Rehim Alin kohotetuin käsin tajuttomana syöksevän maahan ja jakin kääntyvän suoraan häntä kohti! Elottomana lihakasana miesparka jäi siihen makaamaan, ja minä näin vielä, miten jaki taivutti sarvensa alas ja, sinertävä kieli pitkällä suusta roikkuen, pölypilven sisällä kävi sen kimppuun. Nyt karkasivat kaikki hevoset mikä minnekin, ja vähältä piti, etten pudonnut papurikkoni selästä. Mutta kun muutaman silmänräpäyksen jälkeen jälleen katsahdin taakseni, juoksi jaki yhä vielä pölypilven ympäröimänä laaksoa alaspäin.

"Takaisin katsomaan, onko Rehim Alissa vielä hengen hituistakaan ja voiko hänet vielä pelastaa!" huusin.

"Master, se on liian vaarallista, jaki on vielä lähellä ja voi palata.
Muhamed Isa ja kaikki muut juoksevat jo leiristä Rehim Alia katsomaan."

Mutta minä olin jo kääntynyt ja ratsastin kaatuneen luo. Kurotetuin käsin hän makasi hengettömänä kasvot maata vasten — Robert ja minä ainakin luulimme hänestä hengen lähteneen. Mutta kun olimme likelle tultuamme nousseet satulasta, käänsi hän hitaasti päätänsä ja kauhistunein katsein teki liikkeen, ikäänkuin olisi tahtonut sanoa: "Elkää minusta välittäkö, minä olen jo kuollut kuin pölkkö!" Emme voineet pidättää hymyämme, kun kääntelimme häntä kuin paistia, tutkimme hänen luitaan ja niveliään ja huomasimme silloin, että poika parka vielä oli käytettävässä kunnossa, vaikka olikin kelpo tavalla ruhjottu. Jaki oli häntä tallannut vasemman lanteen etupuolelle, johon kavio oli jättänyt verisen jäljen.

Kaksi vankkaa miestä kantoi kaatuneen uroon Muhamed Isan teltaan, jossa Robert häntä hyvästi hoiteli. Hän oli vielä useita päiviä kuin huumattuna, niin että jo pelkäsimme hänen seikkailunsa vahingoittaneen hänen järkeään. Hän ei syönyt mitään, ei puhunut, matkalla hänen täytyi ratsastaa ja saada eräs maanmiehensä sairaanhoitajakseen. Muutaman ajan kuluttua, kun hänen päänsä jälleen selveni, voi hän kertoa meille tarkemmin tuosta vaarallisesta kohtauksesta. Nähtyään jakin varustautuvan hyökkäämään minun hevoseni kimppuun, oli hän kääntynyt takaisin ja heittäytynyt pitkäkseen maahan. Ehkäpä hänen sinipunervan, tuulessa liehuvan tshapaninsa ärsyttämänä oli jaki heittänyt minut rauhaan, tehnyt odottamattoman rintamakääntein ja hyökännyt alas taivutetuin sarvin kaatuneen kimppuun. Tämä oli puoleksi tiedottomasti nopeasti vetäytynyt syrjään, ja silloin olivat sarvet, sen sijaan että olisivat sattuneet ruumiiseen, suhahtaneet niin likeltä Rehim Alin päätä maahan, että tämä oli tuntenut jakin purskuvan huohotuksen aivan kasvoissaan. Silloin hän oli menettänyt tajunsa, joka oli palannut vasta meidän häntä lähestyessämme, ja silloin hän oli luullut jakin jälleen olevan kimpussa! Luullen voivansa tempullaan pelastaa oman rakkaan itsensä, hän olikin tullut meidän pelastajaksemme. Näitten seikkailujen jälkeen, joissa hänellä viime aikoina oli tahtomattaan ollut erikoinen osansa, tunsin hän rajatonta pelkoa Tiberin järviä ja viljejä jakeja kohtaan!

Marraskuun 8. päivänä -27 astetta yöllä! Luulisi lämpö määrän alenevan talven yhä lähemmä tullessa, mutta sepä pysyikin samana, mikä suuressa määrässä johtui siitä, että me matkustimme etelään päin. Pienen solan poikki mentyämme saavuimme nyt uuteen pitkittäiseen laaksoon, missä maa oli avoinna kaakkoon päin. Seutu oli rikas riistasta; kaikkialla risteili sen jälkiä maassa, ja kaksi tiellemme sattunutta rohkeata jakia herättivät meissä suurempaa kunnioitusta kuin koskaan ennen. Kuudessa kohdassa näimme suuria villiaasilaumoja, ja lakeuksilla kävivät antiloopit lautumella. Täällä menetimme taas muulin, niin että meillä kumpaakin lajia juhtiamme oli enää vain 16.

Vielä päivämatka, ja me saavuimme tasaiselle maalle. Kuljettuamme suuren valkean kappaleen tuntematonta maata lähenimme Doverin reittiä terävässä kulmassa, vaikka vielä olimmekin koko lailla idempänä sitä. Villi jaki juoksi tiemme poikki, ja me kysyimme itseltämme, mahtoiko se olla eilinen vihollisemme. Paikalla, johon pystytimme leirin n:o 58, löysimme jälleen muutamia tulisijoja, jotka voivat olla vasta parin päivän vanhoja. Jännityksemme ja ikävämme kasvoi päivä päivältä, nyt ei asutun Tiberin äärimäinen raja enää voinut olla kovin kaukana. Kun telttani ovelta annoin katseeni liittää näiden epätasaisten punaisten tai mustain, lumiharjaisten tai lumettomain vuorenhuippujen yli, luulin näkeväni kokonaisen armeijan kysymysmerkkejä tanssivan niiden päällä, mitkä narrinpuvussa ivaten minua siitä, että ilman vartiojoukkoa olin uskaltanut kielletyn maan sydämeen, mitkä kutsuen ja maanitellen, mutta kaikki epäröiden ja tutkivasti katsellen. Askel askeleelta, päivä päivältä lähenimme yhä heikkenevin voimin näiden kaikkien kysymysten ratkaisevaa vastausta. Joka silmänräpäys voi se taivaanrannalla ottaa aseellisen ratsasjoukon hahmon, joka toisi meille devashungin, Lhasan hallituksen, käskyn lähteä heti maasta ja palata takaisin pohjoiseen.

Minä olin vielä heikko tautini jälkeen, menin jo kello 7:ltä maata ja nukuin hyvin, saamatta siitä kuitenkaan sanottavaa apua, sillä yhäti tunsin itseni surkean vähävoimaiseksi. Tsering oli aivan onneton, kun hänen ruuilleen niin vähän kunniaa osotin. "Kuinka sahib voi jälleen voimistua, kuu ei syö", koetti hän minua tavan takaa kehottaa. Se oli veikeä mies tuo Tsering päiväkaudet marssiessaan keppi kädessä itsetietoisena ja juhlallisena kuin kukko pienen osastonsa etunenässä.

Myöhään illalla kuulimme kaameaa pitkällistä sudenulvontaa läheltä. Villeistä, valittavista äänistä voi

arvata näln tehneen pedot yhä rohkeammiksi ja että tuoreen lihan haju niitä kiihotti. Ne olivat lähteemme toisella puolella, ja sinne hiipi Tundup Sonam ampuakseen parveen ja siten säilyttääkseen ne matkoihinsa, vaikkei hänellä pimeässä ollutkaan suuria toiveita satuttaakseen. Pedot tosin vetäytyivät taapäin, mutta olivat yön kuluessa kuitenkin hyökänneet hevostemme kimppuun, jotka olivat paenneet pohjoiseen päin kuin olisi niillä ollut ruutia hännässä. Sieltä ne kuitenkin, hyvän päivämatkan päässä leiristämme, löysivät perään lähteneet miehet, niiden jälkiä seuraten.

Marraskuun 10. päivänä meillä jälleen oli hyvä maaperä ja me näimme itäkaakossa järven, joka keskeltä oli syväsininen, mutta muuten näytti hohtavan valkoiselta renkaalta. Tämänpäiväisen leirimme, n:o 59, läheisyydessä huomattiin selvästi miehen jäljet, joka oli ajanut viittä kesyä jakia järveen. Jäljet voivat olla korkeintaan kolmen päivän vanhoja ja synnyttivät mitä suurinta jännitystä karavaanissa. Me olimme ehdottomasti aivan lähellä ihmisasumuksia, ja minä muistelin miltei surkutellen sitä lähes 3-kuukautista aikaa, jolloin meidän ei tarvinnut peljätä vihamielisiä ihmisrotuja. Pidimme nyt sotaneuvottelua: pitikö meidän vielä mahdollisimman kauvan välttää kosketusta ihmisten kanssa ja väistää heidän teltejään, jottei meidän ainakaan olisi pakko palata takaisin ennemmin, kuin jokainen yritys tunkeutua etelään kävisi mahdolliseksi? Vai pitikö meidän etsiä ensimmäiset paimentolaiset käsiimme niin nopeasti kuin suinkin ja pyytää heiltä apua? Juuri tässä silmänräpäyksessä tuli Tundup Sonam juosten miltei läkähtyneenä: hän oli tietä tarkastellessaan nähnyt lännessä käsin mustan teltan! Heti lähetin hänet kahden muun kanssa sinnepäin ja annoin heidän ottaa mukaansa kourallisen rupioita.

Mutta erityisen huvittavia tietoja tästä ensi kohtauksestamme ihmisten kanssa ei heillä kuitenkaan ollut tuotavana.

Teltassa asusti vain vaimo kolmen lapsensa kera. Hän oli kotoisin *Gertsen* piiristä lounaassa käsin ja oli hän tullut sieltä tänne 25 lyhyessä päivämatkassa. 17 päivää sitten hän oli saapunut molempain miestensä kanssa, mutta kummatkin olivat muutamia päiviä sitte palanneet takaisin Gertseen, täytettyään hänen telttansa villiaasin lihalla. Hän odotteli joka päivä vanhempiaan, joiden oli määrä tulla kolmeksi kuukaudeksi hänelle seuraa pitämään, jolla aikaa he eläisivät metsäriistan, jakin, kiangan ja antiloopin lihasta. Hänellä oli muutamia kesyjä jakeja ja pieni lammaskatras, joita hänen ja vanhimman lapsen oli määrä kaita ja lypsää. Teltan sisustus oli hyvin kurja, mutta sen keskellä kuitenkin paloi lämmittävä valkea. Hänen tietämänsä mukaan oli eräässä naapurilaaksossa vielä neljä muuta telttaa. Tundup Sonamin kerrottua, että me olimme ladakilaisseurue, jonka oli määrä vaeltaa pyhiin paikkoihin, arveli hän meidän valinneen huonon tien ja tehneen paremmin, jos olisimme kulkeneet etelämpää, missä asui ihmisiä. Hänen maantieteelliset tietonsa olivat hyvin vähät. Seutua, jossa me nyt olimme, hän kutsui *Gomo-selungiksi*. Kullanlöytöpaikat, joiden ohi olimme kulkeneet, sijaitsivat *La-shungin* maassa, ja leirin n:o 55 vieressä olevaa järveä hän kutsui *La-shung-tsoksi*. Palvelijani, jotka ennen olivat olleet Länsi-Tibetissä, pitivät näitä tietoja luotettavina, koska olivat jo kuulleet nuo nimet.

Nyt siis jää oli murrettu. Oltuamme 79 päivää kokonaan erotettuina ulkomaailmasta, olivat ainakin jotkut miehistäni nähneet ihmisiä. Mutta tämän yksinäisen naisen, tämän aavikon tyttären, tämän oikean "*lady 07 the mountains'in*", vuorien neidon jälkeen täytyi tulla hyvinkin pian muita heimolaisia. Ja jälleen neuvottelimme toimenpiteistä, joihin oli ryhdyttävä. Tuo nainen asui yksin, hänen kauttaan ei etelään voinut levitä tietoa lähestymisestäämme. Toistaiseksi voimme siis ajatella asiaa yhtä levollisesti kuin tähänkin asti, ja vasta sitte, kun olisimme joka puolelta paimentolaisten ympäröimät, joiden keskuudessa huhu pian leviää, täytyisi meidän mieltä matkamme jouduttamista.

Ensi työksemme saimme eläimille lepopäivän, sillä laidun oli hyvä. Ja ihanata oli saada viettää tämä päivä teltan seinien sisällä. Myrsky vihelsi ja ulvoi ruohokossa ja kivien ympärillä. Kaikki, mikä oli irrallaan ja kevyttä, lensi tuulen mukana, ja maaperä näytti jälkeinpäin kuin nuohotulta. Taivas on selkeä ja pilvetön, tuo hurja meno käy vain aivan lähellä maanpintaa, ja siitä voi käsittää, mikä tärkeä merkitys tuulella on maan ulkopinnan uudestamuodostamisessa; jokaisessa sellaisessa myrskyssä muuttavat suunnattomat määrät kiinteitä aineksia paikkaa.

Mutta yöllä myrsky katkesi yhdellä iskulla, ja äkkiä kävi niin tyveneksi että siitä heräsin. Tuntui aivan kuin olisimme leiriytyneet vesiputouksen rannalle, joka äkkiä olisi tauonnut kohisemasta. Ihminen vavahtaa ja kysyy itseltään mitä on tapahtunut, mutta tottuu pian hiljaisuuteen ja tuntee kohinan ja vedon puutteen virkistävän itseään.

Yhdestoista luku.

Ensimmäiset ihmiset.

Marraskuun 12. päivän aamulla taas surusanoma: jälleen oli kaksi parasta hevostamme kuollut ja kolmas, joka jo Lehistä saakka oli kantanut kahta Tukholmassa valmistettua arkkua, oli kuolemaisillaan. Kaikki kolme olivat edellisenä iltana vielä olleet terveet ja kuolivat aivan samanlaisiin oireisiin. Niitä rupesi pyörryttämään, jalat eivät niitä enää kannattaneet, ne horjuilivat ja hoippuivat sinne tänne eivätkä kaaduttuaan enää kyenneet nousemaan pystyyn. Yhä vielä toivoin voivani pelastaa karavaanin rippeet, ja kuvittelinpa jo voivani viedä eläimet Shigatsessa tuoksuvalta apilaalla täytettyjen soimien luo — ja nyt murtuivat juuri ne, joita olimme pitäneet kaikkein väkevimpinä! Nyt oli meillä enää ainoastaan 13 hevosta jäljellä; kohta kävisivät taakat liian raskaiksi eloon jääneille.

Niin pitkälle eivät asiat sentään kehittyneet, sillä näin surkealla tavalla alkanut päivä oli meille vielä ennen laskuaan tuova ilonkin aihetta. Karavaanin jälkiä seuraten ratsastimme kunnaita kierrellen, kunnes syvällä jalkaimme juuressa olevassa laaksossa näimme leirin n:o 60. Olin juuri teltassani, kun Muhamed Isa ilmoitti, että laakson alapäästä Tundup Sonam astui luoksemme kahden tibetiläisen, jalkamiehen ja ratsastajan seuraamana. Hitaasti ja arastellen, aivan kuin peljäten Tundup Sonamin houkuttelevan heitä rosvojen luo, laskivat tibetiläiset pitkät, kömpelöt tuliluikkunsa maahan ja lähenivät varovasti. Tundup oli saanut käyttää kaiken kaunopuheliasuutensa, ennen kuin oli onnistunut taivuttamaan heidät lähtemään mukaansa. Hän oli kertonut heille meidän olevan pyhiinvaeltajia, jotka saattoivat ylhäistä lamaa Ladakista pyhille paikoille. Silloin olivat he ilmottaneet tahtovansa tulla osottamaan kunnioitustaan "hänen pyhydelleen" sekä tuoda hänelle rajattoman kunnioituksensa ja hartautensa todisteeksi lampaanmahallisen voita ja toisen vuohenmaitoa. Muhamed Isa, joka oli tottunut seurustelemaan tibetiläisten kanssa, rauhoitti heitä siten, että pakinoi ja naljaili teltassaan heidän kanssaan. Sitte saatettiin heidät minun luokseni, he laskivat lahjansa maahan, lankesivat polvilleen, työnsivät kielensä pitkälle suusta ja kumarsivat syvään. Pyhän miehen asentesta he tapasivat europalaisen, mutteivät näkyneet olevan lainkaan tyytymättömiä tähän vaihtokauppaan. Muhamed Isa oli tulkkina. Ensiksi piti heidän kertoa seudun maantieteellisistä seikoista ja sen maan laadusta, jonka halki tiemme kävi. Heidän antamansa tiedot vahvistivat joka suhteessa "vuorten neidon" antamia; molemmat tibetiläiset sanoivat meille, ettemme vielä useihin päiviin tulisi lainkaan näkemään ihmisiä, mutta että joka päivä sivuuttaisimme mustia telttoja.

Vieraittemme ikä saattoi olla 50 ja 40 vuotta. Vanhempi oli suuressa määrin tyypillinen, enemmän apinan kuin ihmisen näköinen; nuorempi näytti monia seikkailuja kokeneelta ja voi yhtä hyvin olla rosvopäällikkö kuin mitä muuta hyvänsä.

Keskustelu, joka nyt syntyi heidän ja minun välillä, ei itsessään suurtakaan hauskutusta tarjonne. Mutta meidän asemassamme oleville se oli jännittävä kuin taru — koskihan se meidän pelastustamme!

"Kuinka pitkältä on lähimmälle Shigatseen vievälle tielle?" kysyin.

"Neljä pitkää eli viisi lyhyttä päivämatkaa."

"Tahdotteko johdattaa meidät sille?"

"Miksikäs ei, jos saamme maksun."

"Paljonko siitä tahdotte?"

"Sen bombo thsimbo (suuri päällikkö, nim. minä) itse määrätköön."

"Onko teillä hevosia, jotka voisitte meille myydä?"

"Meillä on kaksi, mutta niitä emme myy."

"Onko teillä ehkä jakeja, jotka olisivat ostettavina?"

"Kyllä, voimme myydä viisi, jos saamme kaksikymmentä rupiita kappaleesta."

"Annatteko meille muutamia lampaistannekin?"

"Kuusi voitte saada, jos annatte neljä rupiita lampaasta."

"Hyvä. Tuokaa nyt minulle kaikki eläimet, jotka voitte myydä, ja jos olen niihin tyytyväinen, niin saatte hyvän maksun."

"Mutta bombo tshimbon on jäätävä tänne huomiseen saakka, jos meidän nämä kaikki on hankittava."

Sovittiin siis, että me jäisimme. Mutta minä tunsin tibetiläiseni ja tiesin, että he lupaavat paljon ja pitävät vähän. Pidätin senvuoksi miehet yön luonamme ja heidän täytyi maata Muhamed Isan teltassa. Siellä heitä iltapuhteen hetkinä hauskutettiin huilujemme äänillä, ja pian he kotiutuivatkin niin hyvin, että heidän kielensä alkoivat laulaa ja surista kuin rukousmyllyt. Vielä uneen vaipuessani kuulin heidän

sorinansa.

Ja tänä yönä minä nukuin hyvästi! 80 päivää kestäneen täydellisen yksinäisyyden perästä oli minulla jälleen ihmisiä vieraina teltoissamme; olin saanut ihanata rasvaista vuohenmaitoa ja huomenna saisin pistellä poskeeni lihavata lammasta; olin saanut tietoja maasta ynnä päivämатkoista, jotka meillä vielä oli jäljellä matkallamme kaukaiseen päämääräämme. Ja mikä parasta: sotavanhuksemme, karavaanijuhtamme saivat apua! Ja tämä apu oli todellakin kuin taivaasta lähetetty, sillä juuri tänään olivat, sitte kun yhdellä iskulla olimme menettäneet vielä kolme hevosta ja Rehim Ali valitettavasti vielä oli laskettava kuormastoon, taakat käyneet liian raskaiksi eläimillemme. Tulevaisuus paistoi yht'äkkiä minulle rusottavassa hohteessa. Tosin ei Samoma-saktshä-vuoriston harja täällä järven rannalla iltaruskon purppurahohteessa ollut sen purppuraisempi kuin ne vuoret, joiden niin monina yksinäisinä iltoina ennen olimme nähneet komeassa väriloistossa palavan, tosin ei leirivalkeain sininen sauhu ollut ruohoarojen keijukaistanssia sen enempiä muistuttava kuin tähänkään asti, tosin nousi yö yhtä kaameana ja kylmänä itäisten vuorien yli kuin ennenkin — mutta minusta näytti tänään kaikki leppoisammalta, riemukkaammalta ja toivehikkaammalta!

Tuskin oli uusi päivä koittanut, kun molemmat tshangppamme lähtivät muutamien ladakilaisten seuraamina kotiaan, varustautuakseen suureen kaupantekoon. Jo pari tuntia myöhemmin olin viiden komean jakin onnellinen omistaja; ne voivat, tibetiläisten sanojen mukaan, helposti kantaa kukin neljä arkkua, kun meidän hevosemme ja muulimme olivat kantaneet vain kaksi. Yksi jakeista sai veneen kannettavakseen, ja hevonen, joka sitä oli kiskonut aina Lake Lighteniltä saakka, julistettiin nyt virkavapautta nauttivaksi — hengähdinpä oikein syvään, nähdessäni tuon kelpo eläimen ilman kuormaa. Sille ostimme neljä lammasta à 4 rupiita kpl ja vaihdoimme viimeiset kolme lammastamme kahteen uuteen, maksaen väliä 2 rupiita. Täällä Gomo-järven rannalla pääsivät myös viimeiset kahdeksan vuotamme hyvin ansaittuun lepoon ja vaihdettiin yhtä moneen tibetiläiseen, jolloin meidän oli maksettava rupii vuolta kohti välirahaksi. Illalla sain kolme vertaa niin paljon maitoa kuin tavallisesti, ja rasvaisempaa ja parempaa kuin mitä menehtyneet vuohiparkani olivat kyenneet antamaan. Kumpikin vaihtopuoli oli kauppaan erinomaisen tyytyväinen.

Nuo kelpo tshangpat! Kuten aavikon vaeltavat ritarit he saapuivat tykömme, hurjan komeina mustine, pörröisine hiuksineen, jotka riippuivat alas hartioille ja selkään, tahraten turkit rasvallaan; pitkät, mustat haarukkapysyivät olalla, kömpelötekoiset kalvat ja veitset vyössä, ratsastaen pienillä, sitkeillä, pitkäkarvaisilla hevosillaan. Vaikka villiä ja likaisia, olivat he kuitenkin ystävällisiä ja hyväntahtoisia, ja ikivanhoissa, tähtien kansoittamissa turkeissaan ei heitä suinkaan mahtanut vilustaa. Vanhemmalla oli pieni, pyöreä nahkatakki, nuoremmalla turkishuuppa, joka paitsi kasvoja peitti koko pään. He olivat ahtanneet eväänsä ja kaikellaiset matkalla tarvittavat kapineensa turkinpoveen, ja vyössä, joka turkkeja uumilta kiristi, riippui veitsi, naskali, tulukset, tupakkikukkaro ja piippu, mitkä joka askeleella heiluivat ja kalahtivat yhteen. Jaloissa heillä oli huopasaappaat, alkuaan valkoiset, mutta nyt mustat ja nukkavierut, muttei housuja lainkaan — mahtoipa tuntua raittiilta istua 20 asteen pakkasessa housuttomana satulassa!

Koska he olivat kotoisin Gertsestä, lounatmaasta, eivät he tunteneet sitä maata, jonka halki meidän tiemme tuli mennä, kuin vähän tai ei lainkaan, mutta luulivat, että me tarvitsimme Shigatseen tullaksemme vähintään 50 päivää! Talven he viettävät Gomon alueella ja elävät siellä metsästyksellä. He voisivat helposti kattaa pienen aamiaispöydän, josta vaativaisinkin herkkusuu voisi olla tyytyväinen. Tai eikös miellytä teitä ehkä seuraavanlainen ruokalista:

Pikarillinen vuohenmaitoa rasvaisen keltaisen kerman kera. —

Jakin munuaisia kullankeltaisiksi paistettuina. —

Ydintä jakin luista hiilivalkealla käristettynä. —

Hienoja, pieniä, pehmeän, mehuisan lihan palasia antiloopin selkänikamain kohdalta, tullessa hitaasti pyöritellen kypsennettyinä. —

Antiloopinpäätä, nahkoineen karvoineen liekeissä pidettynä, kunnes on käynyt mustan-karstaiseksi.

Mutta yleensä on heillä aivan toinen maku kuin meillä. Villiaasin kaadettuaan he palottelevat sen ja säilyttävät palat teltassaan, jossa ne ladotaan renkaan muotoon mahdollisimman kauvaksi tulesta. Mitä kauvemmin ne siinä ovat saaneet maata, sitä paremmalta pitäisi niiden maistua. Shangpain mielihalu on syödä lihaa raakana, kovana, kuivana ja vanhana. Heidän näkee turkkinsa povesta vetävän esiin jakin rintaluun, joka pikemmin näyttää mustuneelta puupalaselta kuin miltään syötävältä. Puukko esiin tupesta, ja sillä sitte kiskotaan kovaa lihaa palasina tai suikaleina. Kiinalainen tiiltee se kumminkin on heidän korkein nautintonsa, ja mitä paksumpaa ja likaisempaa se on, sitä paremmalta se näyttää heille maistuvan. He sekottavat sitä voikimpaleella.

Villihanhien tavoin he ovat perityn kokemuksen kautta oppineet tietämään, missä paraat leiripaikat

ovat löydettävissä. Saa olla varma siitä, että heidän telttansa on aina pystytetty sellaiseen paikkaan, minne tuuli vain vähän tai ei ollenkaan pääse; että lähistöllä on hyvää laidunmaata heidän kesyille jakeilleen, lampaille, vuodilleen ja hevosilleen — jos heillä niitä on; ettei heidän teltastaan ole pitkältä anteliaille metsästysmaille, ja että vettä sieltä on alati saatavissa. *Gomo*-järven luona heillä oli mainiota ruokasuolaakin ilmaiseksi. Kun heidän kotieläimensä ovat kalunneet ruohon lähistöstä tyhjiin ja riista on loppunut, siirtävät he leirinsä toiseen seutuun. Teltat pystytetään aina samoihin paikkoihin, minne heidän esi-isänsäkin ikimuistoisilta sukupolvilta ne ovat pystyttäneet ja missä usein vielä seisoo vanhoja uhripyykkejä, jotka ovat kivistä kasattuja raunioita, tarkotetut taivuttamaan vuoren ja laakson haltioita heille suosiollisiksi.

Tshangpaille, "pohjan asukkaille", jotka talvensa viettävät pohjoisessa, on metsästys pääasia, karjanhoito sivuasiana. Gertsessä ja Senkorissa, Bogtsang-tsingpon varsilla tahi Maktsangissa asuvat tibetiläiset, joilla on suuria karjalaumoja, eivät talveksi siirry pohjoiseen, sillä heille jälleen metsästys on sivuasiana. Metsästäjäheimot ajavat jakia, kiangia ja antiloochia. Epätasaisella maalla he hiipivät tuulta vastaan. Alituinen elämä luonnon helmassa on teroittanut aivan uskomattomasti heidän aistejaan. He tuntevat jakin ominaisuudet ja tavat yhtä hyvin kuin nämä itsekin, ja tietävät, miten pitkälle he voivat mennä, siirtymästä sen aistimien tarkkuuden rajan yli. He tietävät, ettei sen näkö ja kuulo ole erityisen hienosti kehittyneet, mutta että se pian vainuaa metsästäjän, joten hyökkäys on tehtävä tarkkaan tuulta vasten. Vaikka lähtee metsälle paksuun turkkiinsa kääriytyneenä, hiipii metsästäjä kuitenkin niin äänettömästi ja notkeasti kuin panteri maata pitkin, kunnes on tullut saaliistaan pyssynkantaman päähän. Sitte hän laskee tuliluikkunsa haarukan nenään, lyö teräksellä kipenen piikivestä, sytyttää sillä taulan, koskettaa sytytysnuoran päätä kytöön ja pitää varansa, että hana vie tulen juuri oikeassa silmänräpäyksessä ruutireikään. Kaikki käy niin levollisesti, kylmäverisesti ja varovasti, että metsästäjä huoletta saattaa toivoa otuksensa kaatuvan.

Toisen kerran hän väijyy tuntikausia ampumavallin takana, jonka hän itse tai esi-isänsä, ehkäpä jo hänen isoisänsä isoisä, on rakentanut jonkun lähteen reunalle, ja odottaa enkelimäisellä kärsivällisyydellä villiaasilaumaa, joka illan tullen saapuu juomaan. Mutta antiloopit, villit lampaat ja gasellit ovat liaksi valppaita, antaakseen taitavimmankaan metsästäjän pettää itseään. Sittekään ei antiloopin aina onnistu välttää hänen kavalia väijyksiään. Hän panee vanhuudesta tunnetuille antiloopipoluille ansoja; sisäisen Tibetin metsästäjä-paimentolaisten luona joutuu aivan ihmetyksiinsä nähdessään ne runsaat määrät antiloopinlihaa, jotka rengasmaisesti reunustavat teltanseiniä.

Miesten ollessa näissä hommissa hoitavat naiset jakeja ja lampaita, ja kun metsästäjä päivänlaskun aikaan palaa kotiin, näkee hän edellisten makaavan märehkien teltan edustalla, jälkimäisten ollessa teljettyinä kivisiin karsinoin. Jakit jäävät yöksi telttojen luo; siitä on se etu, ettei tarvitse kaukaa hakea lantaa, tuota paimentolaisten ainoata polttoainetta. Pimeän tullen kaikki istuvat nuotion ääreen, jonka päällä tekeittiö porisee. Mikä paikkaa anturoitaan jänteiden ja naskalin avulla, mikä muokkaa nyrkillään jakinnahkaa, mikä taas leikkaa remmejä villiaasin taljasta. Heidän elämänsä tuntuu niin tyhjältä ja sisällyksettömältä, mutta he itse eivät kaipaa mitäkään — he eivät tunne sen parempaa oloa. He saavat taistella kovaa taistelua siitä kohtalon suosiosta, että saavat elää tässä maapallon karussa osassa, jota nimitetään *Tshang-tangiksi* eli Pohjoislakeudeksi ja jonne Sallimus on antanut heidän syntä. Köyhyyttä ja vaaroja kärsien elävät he kuitenkin voitollista ja suurta elämää Jumalan vapaassa luonnossa; mahtavat myrskyt ovat heidän veljiään, laaksojen herruuden he jakavat ainoastaan aavikon eläinten kanssa, ja öisin kimaltelevat ikuiset tähdet heidänkin mustain telttainsa päällä. Vaikkapa heille alhaalla etelässä annettaisiinkin kauniita majoja pähkinäpuiden siimeksessä, niin ikävöitsisivät he kuitenkin tähän suureen yksinäisyyteensä vuoristojen kohdussa, jäätäviin pakkasiin ja lumituiskuihin ja hiljaisten Tibetin talviöiden valkeaan kuutamoon.

Tulepa sitte jonain kauniina päivänä kuolema ja tirkistää sisään teltan oviraosta; turhaan lausutaan silloin ijäinen rukous "*Ommani padme hum*", turhaan koetellaan manata tai sovittaa pahoja henkiä, jotka ihmislapselle ovat nurjamielisiä. Kyyryisenä, harmaana ja ryppyisenä päättää vanha metsämies elämänjuoksunsa, ja vahvat hartiat kantavat hänet johonkin matalaan rotkoon läheisen vuorenharjun rinteellä — susille ja haaskalinnuille suupalaksi! Isoiksi kasvettuaan hänen lastensa lapset eivät tiedä minne hänet silloin kannettiin; elämässään hänellä ei ollut pysyvää asuinsijaa, eikä kuoltuaan hautaa. Ei kenkään kysy missä vainajan luut valkenevat, sillä siellä vallitsevat pahat henget.

Marraskuun 14. päivä. Tuuleton päivä! Tosin oli meillä koko yön ollut jälleen 27,1 astetta, mutta ratsastettaessa etelään, aurinkoa kohden, se sittenkin tuntui lämpöiseltä. Tibetiläisten hevoset olivat karanneet. Mutta jos se oli heidän oma keksimänsä temppu, saadakseen verukkeen itse karatakseen, niin siinäpä he pahasti pettyivät! Sillä minä lähetin toisen heistä kahden mieheni kera karkureita etsimään, mutta toisen pakotin seuraamaan meitä ja sanomaan minulle läpikulkemaimme seutujen nimet. Emme vielä tunteneet pappenheimiläisiämme emmekä senvuoksi uskaltaneet päästää heitä näkyvistämme, kun he muuten olisivat voineet ratsastavien lähettien kautta toimittaa Gertsen viranomaisille sanan meistä. Silloin olisi minulle huudettu "seis!" aikaisemmin kuin minulle mieluista oli. Nyt voin olla levollinen, ainakin seuraavaan telttaan saakka. Hevoset löytyivät, ja vanhus saapasteli,

molempia ohjaksista taluttaen, meidän luoksemme. Sitte ratsastimme yhdessä kukkulain välitse eteenpäin, tavan takaa kavuten pienten solain yli. Näilläkin paikoin esiytyi kultaa kahdessa kohdin. Joka kesä saapuu tänne väkeä kaivamaan kultapitoista hiekkaa, viskaamaan sitä ilmaan ja kokoomaan raskaammat kultahitukset levitetyille vaatteille. Jos saalis on ollut runsas, tulee kullankaivajia seuraavana kesänä kaksinkertainen määrä.

Yhä syvemmälle tunkeuduin nyt tähän salamyhkäiseen Tibetiin. Seuraavalla päivämatkalla sivuutimme sarjan hyljättyjä leiripaikkoja ja muutamain paikoin näimme kivipyykkirivejä, joilla antiloopeja ansaan houkutellaan. Sitte tulimme laaksoon, jossa vähäinen jäävyö vähitellen leveni kokonaiseksi jäätiköksi, joka täytti kiinteiden viherkivijärkäleiden välisen tilan. *Seodshynna* esiintyy, muuan musta vuori etelässä, jonka näemme yhtä mittaa parin päivän ajan.

Tibetiläisemme ovat nyt jo niin perehtyneet meihin ja oloihimme, kuin olisimme lapsuudentuttavia. — He vakuuttavat, etteivät koskaan ole tavanneet niin potra väkeä kuin me olemme. Vanhemman nimi on *Puntsuk*, nuoremman Tsering Dava. Istumme tuntikausia Muhamed Isan teltassa valkean ääressä ja pakinoimme tuttavallisesti, ja heidän seikkaperäisesti kuvaillessaan minulle kaikki tiet, mitkä Tibetissä tuntevat, teen minä muistiinpanojani. Tsering Dava on ollut mukana pyhiinvaelluksella Tsorinpotsheen, pyhälle Manasarovar-järvelle, joka on jo kauvan ollut kaihoni ja unelmaini esine! Nyt piti molempain saattaa meitä enää kolme päivämatkaa; heidän oli täytynyt jättää jakinsa ja lampaansa vaimojen ja lasten turvaan, ja sielläpäin oli tavattomasti susia; muuten he olisivat mielellään saattaneet meitä vaikka kuinka kauvas. 19 päivää sitte he olivat saapuneet Gertsestä ja aikoivat oleskella täällä kuusi kuukautta; 40 tai 50 telttakuntaa tulee vuosittain Gertsestä näille seuduille.

Illalla virui kuollut hevonen, laiha ja kurjassa tilassa, keskellä jäätä laaksossamme. Olin ostanut sen Lehin kauppiaalta, joka minulta 1901 oli ostanut viimeiset yhdeksän kameeliani, 70 rupiin hinnasta. Se oli kuin haamu tuolta ajalta! Yhtä odottamatta kuoli seuraavana aamuna muuan muuleistamme. Se näytti terveeltä ja reippaalta ja antoi kuormittaa itsensä kuten tavallisesti, mutta ei ollut astunut vielä sataakaan askelta, kun jo kuolleena lysähti kokoon. Molemmat pienet tibetiläiset hevoset, jotka meitä seuraavat, koettavat hieroa tuttavuutta sukulaistensa kanssa karavaanissamme; niille ei vain näy oikein selviävän, että moiset laihat ja surkeat kaakit todella ovat oikeita hevosia. Tämänpäiväisessä leirissämme n:o 63 näimme niiden terhentelevän isäntänsä ympärillä ja kerjäävän näiltä kaksi isoa kimpaletta kovasti jäätynyttä antiloopinlihaa, jotka ne söivät ahnaasti kädestä kuin sokeripalasia ikään. Samoin ne mielellään syövät jakin- ja lampaanlihaa; tibetiläiset vakuuttavat tällaisen ravinnon niitä vain karaisevan. Väkisinkin mieltyy näihin pieniin pörröisiin poneihin; ne elävät suurimmalta osalta metsänriistan jätteistä, ovat vuoristossa kuin kotonaan ja kestävät ilman ohentumista erittäin helposti; niiden keuhkot ovatkin mukaantuneet sen mukaan niinkuin villiaisien. Pakkanen ei niihin pysty; ilman loimenriekalettakaan ne ovat yöt järjestään ulkona, eikä edes -30,4 asteen pakkaneenkaan, jollainen meillä oli marraskuun 17. päivän vastaisena yönä, haitannut niitä lainkaan. Vaikkei niillä olekaan kenkiä, kipuavat ne jyrkkiä rinteitä ketterästi ylös ja alas — ja silloin näyttävät niillä ratsastavat miehet isommilta kuin hevoset. Me näemme naurusuin, miten iloisesti ne tervehtivät toisiansa jokaisessa leiripaikassa. *Puntsuk*, joka näyttää tietä Muhamed Isalle, ratsastaa pienellä ruosteen värisellä ponilla, joka on jo laitumella meidän vasta sinne saapuessamme. Äkättyään harmajan toverinsa, jolla Tsering Dava ratsastaa, se heti hilpeästi hirtahtaa, pystyttää korvansa ja juoksee sen luo; harmo raastaa yhtä iloisesti. Niiden luonne on aivan toisenlainen, kuin koiriemme, jotka toisensa nähtyään heti hulluina karkaavat toistensa turkkiin hampaillaan.

Nyt käy kulku ylös jyrkälle *Tshakt-tshom-lan* solalle. Dave Tsering ratsastaa edellämme. Sen pieni pony kiittää ylös jyrkänteen huipulle! Ollessamme itse vielä hyvän matkan päässä, näemme miehen ja ratsun jo kuvastuvan kuin mitkäkin varjokuvat solankynnyksellä terävästi taivasta vasten. Siellä ylhäällä, missä 5,433 metrin korkeudessa useita kullankaivajain teitä risteilee, seisoo graniittimöhkäleistä pinottu pyykki. Istuen valkean ääressä, jonka pakkaneen ja tuuli tekivät tuiki tarpeelliseksi, katselin etelään päin avautuvaa suunnattoman laajaa näköalaa, joka on oikea sokkelo keltaisia, punertavia ja mustia vuorenhuippuja. Niitten välillä näkyy tasangoita, ja minä aavistan hyvin tukalan maaperänmuodostuksen odottavan meitä matkustajia. Ainoastaan aivan lähellä eteläkaakossa muodosti suuremman osan maisemaa lakea laaksonuoma ja pienoinen järvi. Hyvin karua polkua pitkin ratsastimme alas leiriin, jossa tibetiläiset ostettujen jakien takia vaativat lepopäivää.

Sen kuluessa selvitimme laskumme oppaittemme kanssa, jotka olivat olleet niin ystävällisiä ja avuliaita meitä kohtaan ja jotka nyt palasivat kaljuille, kylmille vuorilleen, missä tuulet ulvovat kilpaa susien kanssa. He saivat kumpikin kolme rupiita päivältä hyvitystä, edelleen kumpikin kashmirilaisen puukkonsa sekä sitä paitsi kokonaisen läjän tyhjiksi poltettuja lakkisiä paperossikoteloita, joista he näkyivät iloitsevan vielä enemmän kuin rahasta. Sitte he katosivat nopeaan ja keveästi kuin tuuli lähimpäin kunnaitten taakse — ja me olimme jälleen yksin.

20 asteen pakkasessa yhdeksän muhametin-uskolaistamme viettivät tänään Ramadan-juhlaa seuraavaa "aidiansa" huilunsoitolla, laululla ja tansseilla sekä makostellen vastateurastettua lammasta.

Yöllä lämpö määrä aleni -30,6 asteeseen! Muste jäätyn lakkaamalla kynään, vaikka istuinkin kyyryksilläni hiilipannun yli; vesimaljassani oli muutaman minuutin perästä vain jääkimpale.

Aamulla seurasimme, kuten tavallisesti, karavaanimme jälkiä. Mutta joitakuuta tuntia kuljettuamme näin eräästä solasta edessäni 22 laiturilla käyvää hevosta, 300 lammasta ja muutamia aivan varmasti kesyjä jakeja, ja kaikki erään teltan lähistöllä! Etempänä lännessä kävi laiturilla vietä 500 lammasta ja joukko jakeja. Syvässä laakson-uomassa tuulensuojassa seisoivat vielä viisi teltaa, joista riehahti vastaamme parvi äkäisiä koiria. Miehiä, naisia ja lapsia säntäsi teltoista ulos katsomaan mistä meteli. Karavaani oli leiriytynyt lähelle *Dundtsa-tso* järven länsirannalle ja sai pian vieraakseen neljä uutta tibetiläistä. Hekin olivat Gertsestä, olivat saapuneet 10 päivää sitten ja aikoivat olla täällä kolmisen kuukautta. Noissa kuudessa teltassa asui 40 henkeä, jotka yhteensä omistivat 1,000 lammasta, 60 jakia ja 40 hevosta. Vanhin näistä uusista ystäväistä oli halvattu, n. 53-vuotias mies nimeltä *Lobsang Tsering*. Hän lahjoitti minulle vadillisen paksua maitoa ja kimpun päreitä, jommoisia temppeleissä käytetään. Hän oli valmis myymään minulle kolme suurta jakia 23 rupiista, ja minä ostin ne hetkeäkään aprikoimatta.

Kun karavaani huomenissa oli lähtenyt matkaan, saapui luokseni kaksi uutta tibetiläistä, jotka olivat hyvin kärkkäät myymään minulle vielä kaksi jakia. Kun sanoin että rahani olivat menneet karavaanin myötä, pyysivät he saada seurata minua seuraavalle leirille saakka, missä kaupat voitaisiin tehdä. Illalla olimme siis kymmenen oivallisen jakin onnelliset omistajat, ja niiden päämieheksi ja ohjaajaksi nimitettiin Tundup Sonam. Viimeisillä muuleillamme ja hevosillamme oli nyt vain aivan vähäiset kantamukset, ja minä olin hyvin iloinen, että voimme säilyttää ne kaikki hengissä. Mutta juuri täälläpä meiltä 32,9 asteen pakkasessa paleltui vielä yksi muuli kuoliaksi.

Seuraava päivämatka vei meidät järven ympäri ja leveään laaksoon, joka ulottui kaakkoiseen suuntaan. Paimentolaisten kesyjien jakien keskellä kävi täällä laiturilla aivan rauhallisesti puolisoita sataa kulaania! Karavaanin oppaana oli muuan nuorukainen ja vanha Lobsang Tsering ratsasti komealla keltaisella hevosella, jota hän ei tahtonut myydä mistään hinnasta, edelläni kuin mikäkin airut. Hän mutisi ratsastaessaan uskomattoman nopeasti rukouksia — se kuulosti hyttysparven surinalta lehmuksen ympärillä jonain kesäiltana. Itse ratsastin jälleen isolla jarkentilaisella päistärilläni, kun pieni valkoinen ladakilaisratsuni tarvitsi parin päivän levon.

Leiri pystytettiin erään makeavetisen noron partaalla, jonka kiinteästä jäästä kuulumme koko yön mitä ihmeellisimpiä ääniä; paukkui ja pärähti, kurisi ja huohotti kuin olisi kameeli- ja jakilauma ollut lähettyillä; olisi voinut luulla kokonaisen vedenhaltija-armeijan pitävän tanssiaisia jääkaton alla. Koirat haukkivat jakia kuin riivatut, kunnes vihdoinkin käsittivät, että nämä hälyt kuuluivat leirielämän nautintoihin.

Lobsang Tsering johdatti meidät toisille teltoille, antoi tietoja Bogtsang-tsangpohon vievästä tiestä ja tiesi kertoa koko joukon muita hauskoja asioita. Niinpä hän sanoi, että vuosittain käytetään liki 4,000 lammasta ja useita satoja jakeja kuljettamaan suolaa järvien rannoilta Shigatseen ja Lhasaan. Näistä kaupungeista tulivat myöskin useimmat kullankaivajat, ja pohjassa päin oli vielä paljon kullanlöytöpaikkoja, joita emme lainkaan olleet nähneet.

Huomasimme piankin Lobsangin olevan ylhäisen miehen. Sillä kaikki osottivat hänelle mitä suurinta kunnioitusta, ja hänen telttavarustuksistaan voimme päätellä, että hän oli rikaskin. Hän puhui arvokkaasti, ja hänen äänessään oli sivistynyt, hieno sävy. Ulkomuodoltaan hän muistutti rappiolle joutunutta näyttelijää, vaskenkarvaisista, likaisista ja aivan parrattomista kasvoista kuvastui vaihtelurikas vilkkaus. Päinvastoin kuin toiset, joilla päähineenä oli valkea lammasnahkalakki, komeili hän punaisella turbaanilla, ja hänen turkkinsakin oli päällystetty punaisella villakankaalla. Turkkiansa poveen hän oli työntänyt kaikenlaisia kauniita esineitä, niinkuin inhottavan nenäliinan, yhden noita paksuja, kirjavia, neliskulmaisia vaatelappuja, joita alati käytetään, muttei koskaan pestä. Siellä hän myös säilytti nuuskasarveaan, jota hän jonkunmoisella taidolla osasi käytellä tuulessakin. Hienoksi jauhettua, keltaista nuuskaa kapistetaan mm. etusormen nenälle peukalonkynnen suojaan pieneksi röykkiöksi ja siitä nopealla tempulla ja melkoisella melulla saatetaan lopulliseen määräpaikkaansa.

Joka ilta toi Muhamed Isa minulle raporttinsa. Tänäpä hänellä oli esitettävä seuraavaa: "Sahib, Rehim Alin laita on vielä huonosti; hän pyytää saada uhrata Allahille lampaan."

"Kyllä minun puolestani, jos hän vain siitä paranee."

"Kyllä, aivan varmaan, Sahib."

"Minä pidän sitä hullutuksena, mutta huonommaksikaan hän ei siitä suinkaan käy, saavathan muhamettilaiset ylimääräisen herkkupalan. Minä uhraan siis lampaan."

"Ei, Sahib, se ei käy laatuun, silloin uhri kadottaa tehonsa."

"Soo-o. No, saanko minä huomenna munuaiset päivälliseksi?"

"Ei, Sahib, ainoastaan muhamettilaiset saavat syödä uhrilampaasta."

"Jaa-ha, aivan niin, olenhan minä teidän mielestänne kafir (uskoton)."

Silloin hän naurahti vastalauseeksi, mutta vaihtoi puheenaihetta: "Nyt on meillä enää 13 muulia ja 11 hevosta eli kaikkiaan 27 eläintä jäljellä alkuperäisestä karavaanista."

"13 ja 11 tekee ainoastaan 24."

"Soo? Sitte pitää minun ne vielä kerran laskea", virkkoi rehellinen karavaaninjohtajani ja näki vielä paljon turhaa päänvaivaa, kunnes laskut lopulta kävivät yhteen. Viimein tuli selville, että meillä jakeja lukuunottamatta vielä oli 25 juhtaa.

Kahdestoista luku.

Mitä saimme kokea matkalla Bogtsang-tsangpohon.

Viiden viime päivän kuluessa olimme matkanneet 67 kilometriä suuntaan Et. 33° It. ja jatkoimme marraskuun 22 p. vielä pienen taipaleen samaan suuntaan. Olimme nyt suurella, selvästi huomattavalla tiellä, joka muistutti noin 50:tä rinnakkain kulkevaa jalkapolkua; suolakaravaanien lampaat ja kullankaivajain jakit olivat ne polkeneet. *Kebetshungussa*, missä paimentolaisten leiripaikat olivat, kääntyivät uudet ystävämme takaisin. Tässä Tiberin osassa ei tapaa samaa jyrkkäpiirteistä vuorijärjestelmää kuin edempänä idässä, missä pitkittäiset laaksot vuorottelevat yhdenmukaisten vuorijonojen kanssa. Täällä saa kulkea päiväkaudet yhteensullottujen, matalain kumpujen keskellä, ja niiden väliltä löytää pienen tasaisen aukean. Tästä myllerryksestä ei kohoa mitään korkeita, seutuja vallitsevia vuorijyrkänteitä ja turhaan silmä etsii niitä saarentapaisia jäätikköharjuja, jommoisia Itä-Tibetissä näimme.

Ankarana pakkaskautena oli ollut aivan tuuletonta, mutta kun yöllä myrsky jälleen puhalsi, nousi lämpö määrä -20,4 asteeseen. Seuraavana päivänä ratsastaminen oli peräti vaikeata. Me ratsastimme eteläkaakkoon ja saimme kylkeemme kovan lounatmyrskyn, niin että olimme melkein tukahtua sen maata pitkin pyörittämiin pölyallockoihin. Se oli koko kova koettelemus; käsiä ei voinut käyttää mihinkään, kartanlehdet repesivät riekaleiksi, ja ehdottomasti tuli kysyneeksi itseltään, tokko tässä enää elävänä pääsee seuraavaan leiripaikkaan. Kasvot vääristyvät ja saavat aivan toisen ilmeen, sillä riihottomassa tuulessa tahtomattaan puristaa kasvojen lihakset kokoon silmiä suojellakseen, syntyy joukko liikanaista ryppyjä, jotka valkaisee ja täyttää hieno pöly. Silmät ovat veristyneet ja vetiset, kyyneleet valuvat alas poskipäitä, jäätyvät ja imevät pölyä itseensä. Huulet turpoavat ja särkyvät, ja kynsien alla nahka repeää, niin että sormenpäät ovat veriset.

Vihdoin pääsen, pikemmin kuolleena kuin elävänä, leiriin, missä väki on mitä suurimmin ponnistuksin pannut Muhamed Isan teltan pystyyn ja kauvan aikaa puuhattuaan ja puhallettuaan saanut nuotionkin viritetyksi, joka kerran syttyttyään riehahtaa hulmuaviin liekkeihin ja syytää säkeniä tuulispäiden niitä vinhasti piiskatessa. Kiiruhdan valkean ääreen saadakseni vereni jälleen virtaamaan, mutta se vaatii runsaan aikansa. Vähitellen kasvojen lihakset jälleen sulavat, eikä suupielistä kisko enää niin paljon nauraessa, vaikkapa nauruun onkin nyt niin vietävän vähän aihetta. Lämpimän houkuttelemina saapuu nuotiolle puolisen tusinaa viimeisiä muulejamme. Sonam Tsering tahtoo ajaa ne pois, mutta minä armahdan viluissaan värjötteleviä eläinparkoja. Mitä vähemmäksi niiden luku käy, sitä huolellisemmin hoidamme eloonjääneitä, ja minä yhäti vielä toivon, että ainakin muutamat niistä pääsevät ystävällisempiin seutuihin. Suuria toiveita ei siitä tosin ole, sillä ohra ja maissi on miltei tyyten syöty, ja riisiäkin on vain säkillinen.

Marraskuun 24. päivä. Kuukauden päästä jouluaatto. Vieläköhän siihen asti pysymme yksissä? Viime leirissä ei eläimille ollut pisaraakaan vettä, emme täälläkään löytäneet muuta kuin kovaa jäätä erään hyvin ahtaan laaksorotkon suulta, niin että yöllä jälleen kuoli kaksi muulia ja aamulla kolmas. Minun papurikkonikin oli surkeassa tilassa; minä ratsastin nyt suurella keltaisella konilla, joka ennen oli kantanut venettä ja sitte keittiökaluksia. Viimemainittu sälytettiin nyt yhden parhaan muulimme selkään, mutta se kuoli ennen kuin seuraavalle leiripaikalle päästiin, ja yksi karavaanin hevosista sai käydä noutamassa sen kantamat arkut.

Neljä muulia mennyt yhtenä päivänä! Nyt minulla oli niitä enää vain kahdeksan. Koko kuormastoamme kantoivat jakit, nuot uljaat jakit! Erotessamme kuolleiden luota hiipi kohta susiparvi rotkoista niiden luo. Islam Ahun, joka seurasi minua ja Robertia Rehim Alille tapahtuneen onnettomuuden jälkeen, koetti niitä hätistää pois, mutta turhaan. Yhtä raadoista oli neljä isoa

korppikotkaa jo pahoin pidellyt; ne lienevät saapuneet jo varhemmin, sillä ne olivat jo kylläisiä ja hyppelehtivät vain vaivoin syrjään meidän ohi ratsastaessamme. Korpit odottivat jonkun matkan päässä vuoroaan.

58 hevosesta ja 36 muulista oli meillä enää jäljeltä 12 hevosta ja 8 muulta. Eloönjääneiden suhdeluku oli siis jotenkin sama kuin alkuperäinen suhdeluku. Olisi kuitenkin hätiköityä päättää tästä, että hevoset olisivat yhtä kestävätkä Tibetin ylämaalla kuin muulit. Jos meillä jarkentilaishevosten sijasta olisi ollut pieniä, sitkeitä sanskarilaisponeja, niin olisi tulos varmaan langennut hevosten puolelle. Mutta toiselta puolen oli meillä ainoastaan Poonchin muuleja. Jos meillä niiden asemesta olisi ollut tibetiläisiä, niin olisivat nämä todennäköisesti kestäneet paremmin kuin hevoset. Mutta Ladakissa tapaa aniharvoin tibetiläisiä muuleja.

Neljä päivää kävi nyt kulku kohti puolipäivän aurinkoa, hitaasti halki solien ja mutkittelevain laaksojen, poikki pienten aukeiden, joilla kiangit elivät ihanaa, vapaata elämäänsä, yli koviksi jäätyneitten jokien ja ohi lähteiden, joiden reunoilla jää auringossa hohti smaragdvihreänä, ohi lammaskatraan ja neljän teltan ja vihdoinkin päätyen avoimelle, vuorten sulkemalle lakeudelle, joka painui tuntuvasti etelään päin ja jonka keskellä miltei tyhjiinkuivunut suolajärvi kipsi- ja suolakiteittensä avulla säteili kuulakkata hohdetta, johon vain vastasataneen lumen loistetta voi verrata.

Tämän seudun nimi oli *Mogbo-dimrop*; punaisten vuorten juurella näimme kuusi kivimuurien ympäröimää mustaa telttaa. Niissä Ramgjal ja Tundup Sonam löysivät vain kahdeksan asukasta, lapsia, poikia ja ukkoja, sillä työhön kykenevät miehet ja naiset olivat lähteneet karjan kera ulos. Nämä paimentolaiset olivat *Naktsangin* maakunnasta; he kuuluivat siis Lhasan devashungin vallan alle eivätkä niinmuodoin voineet antaa meille mitään tietoja Dangra-dshum-tson kaltailla olevasta maasta, jonka paimentolaisia hallitaan Tashi-lunposta käsin. Jakeja ja lampaita he kyllä kernaasti olisivat myyneet, jos olisimme suvainneet jäädä tänne vielä huomiseen saakka.

Nyt käveli Muhamed Isa teltasta telttaan ja palasi takaisin mieli täynnä synkkiä aavistuksia. Eräästä lähettyvillä olevasta telttakylästä oli saapunut vanhanpuoleinen mies, joka oli toisia varottanut. Jyrkällä, käskevällä äänellä hän oli lausunut: "Me tiedämme, että teillä on matkassanne europalainen, ja niille on maa suljettu. Estää emme nyt voi kulkuaanne, mutta varomme kyllä myymästä teille jakeja ja lampaita, ja mitään tietojakaan emme voi teille antaa. Parasta olisi teille kääntyä mitä joutuisimmin takaisin, muuten käy teidän huonosti!"

"Me olemme matkalla tashi-laman luo, joka odottaa meitä."

"Täällä ei tashi-lama meitä liikuta, me olemme suoranaisesti Lhasan hallituksen alamaisia."

Tundup Sonam, joka oli mukana, oli huomannut että kaksi nuorukaista nyt puuttui, ja hän oli vakuutettu että nämä olivat pikälähetteinä lähteneet lähimmän "bombon" eli päällikön luo etelään. Meidän täytyi siis niin kiiruusti kuin mahdollista päästä alueelle, jota Tashi-lunposta käsin hallittiin.

Joulukuun 1. päivänä lähdimme senvuoksi aivan varahin matkaan 31,2 asteen pakkasessa, joka taas maksoi yhdelle muulille hengen. Sen repi paikalla palasiksi viisi sutta, jotka olivat niin rohkeita, etteivät edes väistyneet syrjään meidän ohi ratsastaessamme. Saavuttuamme puoliväliin päivämatkaamme näimme teltan, jonka ainoina isäntinä näkyi olevan kaksi äkäistä, vaaleankeltaista koiraa. Mutta varmaan olivat sen varsinaiset asukkaat liian arkoja meille näyttäytyäkseen ja katselivat meitä vain tähystelyreijistä. Tämänpäiväisen leirimme lähettyvillä oli jälleen telttoja, joista tavalliset kaupantekijäni ostivat kaksi jakia, kolme lammasta ja kannun likaista maitoa. Ennen kuin tibetiläiset ryhtyivät kauppoihin, olivat he ensin tiedustaneet, eikö matkassamme ollut "peling", europalainen, ja sanoneet tahtovansa käydä leirissämme ottamassa asiasta selvää. Mutta heille oli vastattu, että seurueemme ylhäisin mies oli "kalun", eräs Ladakista kotoisin oleva korkea virkamies, ja että meillä oli useita raivoisia koiria. Silloin he olivat luopuneet vierailustaan. Mutta kun jälleen läksimme matkaan, saapui heistä kaksi, ja Muhamed Isa otti toisen oppaaksi. Toinen jäi seisomaan meidän luoksemme ja katseli minua tarkastelevasti, että mahdoinko minä tosiaan olla "peling" vaiko "kalun". Selväksi ei asia lie hänelle käynyt, sillä hän näytti erinomaisen huolestuneelta meidän poistuessamme.

Leiri n:o 77 oli sijoitettu erään sivulaakson korkeampiin kerroksiin, missä muuan lähde oli jäänyt valtaisiksi jääpatsaiksi. Nuotion ääressä tapasimme kaksi vierasta miestä, jotka olivat käärineet kaljun päälakensa peitteeksi punaisen turbaanin ja sen ympärille hiuspalmikkonsa; edelleen heillä oli punaisin ja vihrein nauhoin kirjaillut turkit ja sen päällä heilumassa norsunluisia renkaita ja hopeisia jumalankuvia; vyöllä heillä oli kalvat, jotka olivat pistetyt hopeahelaisiin ja runsaasti kehnoilla koralleilla ja turkiiseilla koristettuihin huotriin; jaloissa uudet kirjavat huopasaappaat ja olan ylitse kantoremmissä mustat musketit. He kuuluivat Naktshusta tulevaan pyhiinvaeltajain joukkoon. Ladakilaisemme kuitenkin olivat varmat siitä, että vieraat olivat tulleet meitä vakoilemaan. Jos me olisimme heitä vahvemmat, niin he vain — kuten sitte kävikin — tiedustelisivat, olisiko meillä mitään myytävänä mutta päinvastaisessa tapauksessa varastaisivat hevosemme. Joka tapauksessa he esiytyivät

hyvin kohteliaasti, olivat erinomaisen ystävällisiä ja lupasivat huomenissa palata mukanaan muutamia jakeja ja lampaita, jotka me voisimme heiltä ostaa.

"Me jäämme teidän luoksenne hämäriin asti ja palaamme ennen päivän nousua. Sillä jos joku näkisi meidän tekevän kauppaa pelingin kanssa, niin kävisi se meille liian kalliiksi!"

"Olkaa huoletta, minä en teitä anna ilmi," minä sanoin.

"Vaikka meidät antaisittekin ilmi, bombo tshimbo, ei meikäläisten käsistä niin helposti pääse pakoon pujahtamaan. On niin paljon pyhiinvaeltajia Raktshusta matkalla Kang-rinpotshen pyhälle vuorelle."

"Menkää rauhassa ja tulkaa takaisin eläintenne kanssa, niistä saatte hyvän maksun."

"Hyvä. Mutta sanokaas, ettekö ole sama peling, joka viisi vuotta sitte tuli kahden seuralaisen kanssa Naktshuun ja jonka kuvernööri pakotti kääntymään takaisin?"

"Kyllä, se olin minä."

"Me itse emme ole teitä ennen nähneet, mutta koko maakunta puhui teistä, ja teillä oli Shereb lama oppaananne. Teillä oli myös suuri karavaani, jossa oli kameeleja, sekä useita venäläisiä palveluksessanne."

"Miten voitte vielä kaiken niin hyvin muistaa?"

"Ah, siitä puhuttiin paljon: olisipa ihme, jos nyt osaatte välttää ryöväreitä."

Tästä sangen vähän imarteleavasta kuuluisuudesta minä kohta huomasin, että kun kerran tavallisilla ihmisillä oli niin tarkkoja tietoja minusta, niin kävisi viranomaisille perin helpoksi seurata jälkiäni. Nyt *tiesivät* siis tibetiläiset jo, että juuri minä, eikä kukaan muu, tunkeudu kielletyn maan sydämeen! Kuinka nopeaan tämä tosiasia lentäisikään huhun siivillä alas etelään! Kuinka pian tulisikaan devashung kieltämään minua jatkamasta matkaani! Missä murtuisikaan ylpeä aaltomme, kajahtaisi säälimätön "tähän asti, mutta ei etemmäksi!" — taustana suustaladattavat kiväärit ja kiiltävät kalvat? Niin, missä särkyisivät unelmani *jälleen* pirstoiksi ja toivojeni valtimo lyömästä lakkaisi?

Aamulla, kun pyhiinvaeltajat olivat palanneet, herätettiin minut hyvin varhain ja menin ulos katsomaan markkinoita, jotka kuin taikaiskusta olivat loihditut esiin aavikon sorasta. Aurinko ei vielä ollut noussut vuoriston reunan yli, leiri oli jääkylmässä varjossa, ja ilma oli umpea ja raaka. Nuotioista kohoava savu kiemurteli tukahuttavan paksuina renkaina, joitten lävitse äkkäsin kuusi oivallista jakia selkäänsä sälytettyine puusatuloineen. Tibetiläiset ihantavissa puvuissaan, sapelit, puukot ja kelluttimet kupeilla kilisten, tekivät vilkkaita eleitä ja ylistivät valitulla sanatulvalla röhkähärkiensä erinomaisia ominaisuuksia. Laulun loppu oli, että kaikki kuusi jakia siirtyivät minun huostaani ja että minä sen lisäksi ostin kaksi käärettä tiiliteetä, säkin Bhutan-tupakkaa ja pari lampaanmahallista voita. Robert latoi kirkkaat hopeakolikot telttani ovelle houkutteleviin riveihin, ja tibetiläisten silmät loistivat heidän nähdessään niin paljon rahaa ja kuullessaan hopean heleän helinän. Jotkut tyhjät läkkirasiat ja paperossilaatikot vaelsivat nytkin tavallisuuden mukaan heidän turkkiensa poveen.

"Tunnetteko etelään johtavaa tietä?" kysyin.

"Kyllä, sen tunnemme."

"Jos haluatte seurata meitä, niin saatte kolme rupiita päivässä."

"Haluaisimme kyllä, mutta emme uskalla."

"Mitäs pelkätte?"

"Olemme kuulleet, että tämän solan eteläpuolella maa nostetaan aseihin ja että satureja kootaan estämään teitä jatkamasta matkaanne. Meidän täytyy lähteä nopeasti pohjoiseen. Meikäläiset ovat jo lähteneet edellä."

"Missä luulette soturien meitä vartoovan?"

"Sitä ei tiedä kukaan, mutta että niitä kootaan, se on varmaa."

"Mitä luulette, omasta mielestänne, niiden yrittävän meidän suhteen?"

"Ne tulevat estämään teitä matkaamasta etemmäksi etelään päin, mutta eivät tee teille mitään pahaa."

"Mistä sen tiedätte?"

"Koska bombo tshimbo edellisellä kerralla oli niin ystävällinen eikä kieltäytynyt lähtemästä länteen päin, kun sitä häneltä vaadittiin."

"Mitähän tietä ne nyt koettavat saada minut kulkemaan?"

"Arvatenkin samaa kuin silloinkin, Ladakiin vievää."

Hopeakolikot helisivät läkkirasioissa heidän noustessa satulaan ja karauttaessa laaksoa alaspäin, jonka jälkeen me, nyt kahdeksantoista komean jakin onnelliset omistajat, vaivaloisesti kapusimme ylös sille pienelle, mutta jyrkälle solakynnykselle, jonka satula kohosi leirimme n:o 77 yläpuolelle. Etelään päin avautui laaja näköala sivuharjujen yli, joita leveät laaksot erottivat toisistaan. Mutta ei kestänyt kauvan, ennen kuin ankara lumituisku ajoi meidät sieltä. Kylmästä kohmettuneina ratsastimme alas tasaiselle maalle.

Joulukuun 4. päivänä jätimme taaskin yhden muulin jälkeemme. Maa oli lumiverhon peittämä, ja ratsastaminen pakkasella kauheata; jääpuikkoja syntyi viiksiini, ja oikea jalkani vallan turtoutui. Satamääriä antiloopeja ja kiangeja kävi laitumella tiemme vasemmalla puolella; koirat törmäsivät niiden kimppuun, mutta palasivat pian häntä koipien välissä takaisin, kun ne eivät hievahtaneet paikaltaan. Ihmisiä ei näkynyt; me uskoimme, että varsinainen vastarinta tapahtuisi vasta Bogtsang-tsangpossa, siis juuri siellä, missä minut viime kerrallakin pakotettiin kääntymään länttä kohti.

Mutta ei edes *Bogtsang-tsangpossakaan*, jonka seuraavana päivänä saavutimme ja sivuutimme, näyttäytynyt mitään epäiltävää. Rauhoituimme jälleen ja lepäsimme täällä vielä joulukuun 6. päivänä, 4,767 metrin korkeudessa. Riisi- ja maissivarastomme olivat loppuun syödyt, ainoastaan minua varten oli vielä sen verran jäljellä, että joka aamu ja ilta sain tuoreen valkoleipäkakkuni. Mutta toiset saivat elää yksinomaan lampaanlihasta, niin että päivittäin kului siihen vähintään yksi lammas.

Juuri kun Tundup Sonam kahden muun miehen kera palasi tähystelymatkalta, jonka saaliina toivat meille kuusi lihavata lammasta, näimme taaskin kuusi miestä jalkaisin saapuvan leiriimme. Suurvisiirimme Muhamed Isan täytyi ensin ottaa heidät vastaan, ennen kuin heidät saatettiin minun tyköni. Mutta heidän päämiehensä esitteli itse itsensä:

"Minä olen tämän seudun *gova* (piiripäällikkö) ja olen pohjoisesta saanut sanan, että te olette matkalla etelään. Viisi vuotta sitten te kuljitte tästä ohitse 25 kameelilla. Minä tulen nyt kysymään teiltä, mikä on nimenne, montako palvelijaa ja kuormajuhtaa teillä on ja minne yritätte."

"Miksi teette nämä kysymykset?"

"Siksi että minun pitää antaa teistä tietoa *Naktsangin kuvernöörille*; muuten hän leikkaa kaulani poikki!"

Hän sai haluamansa tiedot, ja jatkoi sitte:

"Tahtooko bombo tshimbo olla niin ystävällinen ja odottaa täällä, kunnes vastaus tulee?"

"Missä Naktsangin kuvernööri on?"

"Shansa-dsongissa Ktsharing-tson rannalla."

"Kuinka kauvan tarvitsee lähetti hänen luokseen mennessään?"

"Kymmenen päivää."

"Vastaus olisi siis täällä kahdenkymmenen päivän perästä. Ei, kiitos, niin kauvan ei minulla ole aikaa vartoa."

"Mutta teidän täytyy ainakin jäädä tänne kolmeksi päiväksi, kunnes olen hankkinut itselleni kirjoitustaitoisen miehen."

"En, minä lähden huomenna."

Tähän asti oli siis kaikki käynyt hyvin. Sen sijaan että olisin törmännyt yhteen sotavoiman kanssa, oli maa minulle vielä avoinna kaksikymmentä päivää. Mutta perästäpäin kaikki tämä muuttuisi; Naktsangin kuvernööri ei sallisi minun astua askeltakaan etelämmäksi, minä tunsin hänet vuodelta 1901 ja tiesin hänen olevan järkähtämättömän. Kaikkein parhaimmassa tapauksessa hän pidättäisi; meitä siksi kunnes hallituksen vastaus saapuisi; minun täytyisi kuten Dutreuit de Rhinsin ja Grenardin odotella kuukausi, jollei kaksikin.

Mutta tämä päällikkö ajoi samalla omaa yksityispolitiikkaansa ja sanoi, että devashungin ja Intian välit olivat hyvät ja että hän kohtelisi meitä kuten ystäviä ainakin. Hän ei tosin uskaltanut myydä meille

kuormajuhntia eikä antaa meille opasta ilman kuvernöörin käskyä, mutta antaisi kyllä kernaasti kaikki haluamani tiedot. Hän mainitsikin meille muutamia nimiä, jotka kävivät yhteen Nain Singin mainitsemain kanssa ja todistivat, miten tunnollisesti tämä kuuluisa punditi oli suorittanut tehtävänsä. Leiristämme pohjoiseen päin olevaa keilaa hän kutsui *Tugu-lhamoksi*; *Gobrang* on nimeltään muuan siitä koilliseen päin oleva vuorenseljänne, ja erään sivulaakson nimi *Ragok*. Nain Sing kutsuu samoja paikkoja nimillä *Dubu Lhamo*, *Gobrong* ja *Ragu*. Hän laski matkan *Dagtse-tsolle*, sitte suolajärvelle, jonka luona minä v. 1901 leiriydyin Bogtsang-tsangpon suulle, yhdeksäksi päivämatkaksi. Että Nain Sing tässä kohden on erehtynyt ja panee joen laskemaan Tshargut-tsohon, on helposti selitettävissä, kun hän ei itse ole ollut siellä ja on luottanut liiaksi päälliköiden usein epäluotettaviin tiedonantoihin.

Illan kuluessa päällikkö kävi vieläkin suopeammaksi ja oli sillä tekosyyllä, että hänen täytyi pitää meitä silmällä, ehdottanut että hän seuraisi meitä kolme päivämatkaa. Hän kuitenkin pysyttelisi jonkun matkan päässä meistä eikä — huuhekajan tavoin — ennen liittyisi seuraamme, kunnes tulisi aivan pimeä. Yöksi hän pystytti ylhäältä valkoisen, alhaalta vihreän päälliköntelttansa meidän telttojemme viereen.

Viidessä ja puolessa lyhyessä päivämatkassa kuljimme nyt itäänpäin pitkin *Bogtsang-tsangpon* vartta osaksi aivan lähellä virtaa, osaksi sen eteläsivun kanssa yhdensuuntaisia laakson-uomia. Yöllä meillä enimmäkseen oli 30 pakkasastetta, jopa joulukuun 12. päivänä -31,5 astetta. Karavaanissa oli nyt, paitsi 18 jakia, enää ainoastaan 11 hevosta ja neljä muulia. Jakit eivät ole tottuneet pitkiin päivämatkoihin, niin että kuljimme hyvin hitaasti itää kohden. Emme voineet jouduttaa kulkua, vaikka kuinka olisimme tahtoneet. Miehistäkin monet sairastelivat, ja apteekkia uutterasti käytettiin. Varsinkin kärsi Muhamed Isa ankaria pääkipuja, ja monta monituista kertaa meidän ohi ratsastaessamme makasi hän seljällään maassa. Hän sai antipyriiniä ja kiniiniä, ja minä neuvoin häntä kulkemaan jalkasin niin vähän kuin suinkin.

Päällikkö kotiutui joukkoomme yhä enemmän eikä enää välittänyt tähänastisista varovaisuustoimenpiteistään. Monesti hän matkalla puhutteli paimentolaisia, mutta hänen telttansa pystytettiin aina meidän telttaimme keskelle. Joka päivä hän kuljetti luokseni yhden tai pari paimentolaista; nämä antoivat tietoja maastaan ja möivät meille maitoa ja lampaita.

Joulukuun 12. päivänä me erosimme Bogtsang-tsangposta ja painuimme kaakkoa kohden. Illalla nousi tuima myrsky ja lämpö määrän minimi laskeusi vain -10,3 asteeseen; edellisenä yönä meillä oli ollut vielä 31,5 pakkasastetta.

Kun yöllä vielä yksi muuli oli heittänyt henkensä ja jäljellä olevia eläimiä oli tavattoman rohkeiden susien vuoksi pitänyt huolellisesti vartioida, läksimme joulukuun 13. päivänä kohti *Laghdshandshakin* solaa (5,161 metriä korkea), missä keilamainen kivipyykki merkitsee vesijakoa *Bogtsang-tsangpon* ja *Dangradshum-tson* välillä. Virran näkee mutkittelleen laaksossaan aina sen päätejärveen *Dagtse-tsohon* asti; Dangra-dshum-tsota ei vielä näy, mutta kahden valtavan vuoristosarjan välillä voi aavistaa sen altaan löytyvän. Siellä on tuo pyhä järvi, joka niin kauvan oli ollut päämääräni ja jonne olin pyytänyt eversti Dunlop Smithin lähettämään postini. Kaakossa kohoaa vuoriaaltojen merestä kaksi muita vallitsevaa lumihuippua, ja samalla suunnalla näkyy pieni pyöreä järvi, *Tang-dshung-tsaka* nimeltään, jonka jo Nain Sing oli nähnyt, mutta kutsunut Tang-nshung-tsoksi. Maa tekee aution, ihmisistä tyhjän vaikutuksen; ei karauta ratsastajia sen laaksojen halki meiltä tietä katkaisemaan. Etemmäksi tultuamme kuljimme kahden teltan ohitse, joiden asujamet sanoivat meidän olevan väärällä tiellä, jos Dangra-dshum-tsohon mielimme, koska sinne pääsi neljässä lyhyessä päivämatkassa suoraan eteläiseen suuntaan. *Koko Naktsang tiesi*, kuten he väittivät, että eräs "peling" lähestyi — huhu, joka kuitenkin oli todennäköisesti levinnyt pohjasta eikä etelästä. Jos postintuoja todellakin oli saapunut järvelle, niin täytyi hänen saada kuulla meidän olevan lähettyvillä, ja hän tulisi meitä silloin etsimään.

Eräältä perin luotettavan vaikutuksen tekevältä tibetiläiseltä Karma Tamdingilta ostin kolme jakia ja sain oppaan, joka saatti meidät kahden vaikeasti kuljettavan solan yli itään päin *Raran* seutuun, ja joulukuun 16. päivänä Pike-lan (5,169 metriä) yli, muutaman pitkittäisen laakson kynnyksen yli, joka kulkee yhdensuuntaisesti Bogtsang-tsangpon kanssa. Sitte matkasimme itää kohden, painuimme vähitellen etelään päin ja kiersimme siten vuorijonon, joka tähän asti oli ollut oikealla puolellamme.

Kolmastoista luku.

Kymmenen päivää Ngangtse-tson jäällä.

Vietettyäni joulujuhlaa, jonka aattona suureksi mielipahakseni menehtyi uskollinen jarkandilaisratsuni, kuljimme eteläistä suuntaan kahden solan yli, joista toinen on nimeltään *Laän-la* ja muodostaa vesijakaan *Dubok-tson* ja *Ngangtse-tson* välillä. Suurta järveä ei vielä näe, mutta kyllä eteläisenä, sinertävänä taustana sille sen vuorijonon, joka kohoaa järven etelärannalla. Menetimme

yhden jakeistamme; se ei ollut menehtynyt, mutta sen etukaviot olivat särkyneet, niin että se oli juossut jalkansa haavoille. Me jätimme sen joukostamme ja lahjoitimme sen alkuasukkaille, jotka olivat lähimpiä leirinaapureitamme. Mutta jakeista monet ja samaten vielä elävistä Lehin veteraaneistamme tarvitsivat kunnolla levähtääkseen, niin että päätin viipyä puolen kuukauden ajan tuon suuren järven rannalla. Tosin oli uskallettua pysyä niin kauvan yhdellä kohtaa Naktsangissa, jossa v. 1901 olin kohdannut niin voimakasta vastusta, sillä sen kauttahan annoimme viranomaisille aikaa järjestää menettelynsä meidän suhteemme. Mutta meidän *täytyi* levähtää, muu keino siinä ei auttanut.

Kestettyämme yöllä -31,2 asteen pakkasen laskeusimme Laän-laaksoa alas eräeseen aivan järven rannalla olevaan kohtaan saakka, missä laakso levenee järvi-angoksi, ja leiriydyimme kuusi taloutta käsittävän telttakylän lähetyville. Koko maaperä on täällä rotanreikien kalvama, välistä niitä näkee kerroksittain toistensa päällä. Jos Keski-Tibetissä arvioisi vaikkapa vain kymmenennen osan rottaa neliömetriä kohti, niin saisi tarumaisia lukuja! Leirissä n:o 97 esim. oli mahdotonta asettaa vuodettani niin, ettei se olisi joutunut useamman reijän päälle, ja aamulla heräsin siitä, että rotat mekastivat ja vikisivät vuoteeni alla ja olivat aika lailla ihmeissään, kun eivät enää päässeet ulos asuntojensa ovista.

Seudun paimentolaiset olivat meitä kohtaan ystävällisiä ja möivät meille lampaita, voita ja maitoa. He sanoivat että Shigatseen vievä suuri tie kulki pitkin järven itärantaa; toinen Ngangtse-tson länsipuolta kaartava tie oli paljon pitempi ja hankalampi. Iso valtatie Lhasaan kulkee itään Shansa-dsongin kautta. Tähän asti oli sitä käyttänyt Nain Sing, jonka reittiä juuri nyt leikkasin, sillä *Marku-tsolta*, pieneltä pohjoisrannalla olevalta vesialtaalta, käy hänen käyttämänsä tie länsiluoteeseen. Monet paimentolaisyhdyskunnat talvehtivat järvenrannan lakeilla aukeilla, varsinkin eteläsivulla. Paimentolaiset eivät koskaan kulje järven ylitse, vaikkapa sen kautta säästäisivät aikaa, sillä he eivät luota jäähän, ja uusin oppaamme ei tahtonut millään mokomin saattaa meitä järven yli, vaan varotti meitä heikosta jäästä. Hänen tiedonantonsa tuntuivat minusta sitä todennäköisemmiltä, kun hän sanoi järven olevan suolaisen, ettei sen vettä voi juoda ja etteivät siinä elä kalat eikä vesikasvit.

Mutta jollain tapaa oli pitkää lepoaikaa hyväksi käytettävä. Yhtenä alkuperäisen matkasuunnitelmani tarkoituksista olikin ollut tutkia sitä maata, joka ympäröi Nain Singin v. 1873 löytämiä keskusjärviä sekä toimittaa luotauksia yhdessä tai useammassa järvestä niiden syvyyden mittaamiseksi. Jos jää kesti, niin voin kulkea järven yli ja luodata avannoista. Kaksi miestä siis lähetettiin tutkimaan jäätä; 100 askeleen päässä rannasta se oli 28 senttimetrin vahvuista, 200 askeleen päässä 26 senttimetriä ja 300 askeleen päässä vielä 25,5 senttimetriä. Päätin sen johdosta alkaa lähimmässä kohdassa pääkortteeristamme lähtien.

Leiriin jäivät Robert ja Muhamed Isa valvomaan omaisuuttamme ja hoitamaan eläimiä. Tosin lienee ollut uskallettua jakaa juuri nyt karavaani kahteen osaan, mutta minä en voinut olla toimetonnakaan puolta kuukautta. Pääkortteerissa oli kaikkea mitä tarvitsimme: paimentolaisia, laidunta, vettä ja polttoainetta; paikalla näkyi olevan jonkunlainen merkitys, sillä laaksossa oli pyöreä mani-keko ja muutamalla vuoreharjanteella Robert löysi "sankangin" eli erakkoluolan, jonka eteen oli rakettu pieni kivimuuri. Siellä asui lama *Togldan* tavallisesti kesät, saaden elatuksensa lähistössä olevilta paimentolaisilta korvaukseksi siitä, että mutisi taikalukuja pahojen henkien manaamiseksi ynnä rukouksia karjan menestymiseksi. Pohjoisrannalle oli meillä puolentoista tunnin matka, ja siellä todistivat lukemattomat leirisijat paimentolaisten kesävierailuista. Siellä sijaitsevat heidän telttansa mainioitten laidunmaitten keskellä, päin etelän aurinkoa ja suoraan edessään tuo suuri järvi, jota ankarat myrskyt monesti myllertävät.

Me varustimme mukaamme muonaa kymmeneksi päiväksi minulle ja puolelle tusinalle ladakilaisia. Kaksi elävää lammasta otettiin mukaan; miesten piti ottaa Robertin pieni telttä, mutta minä tahdoin maata toisen veneenpuoliskon alla; veneeseen sälytettiin koko muonavarasto, vuode, turkit ja koneet, ja sitä piti lykätä, kuin rekeä jäätä pitkin. Veneen piti myöskin olla turvanamme, jos jolloinkin uskaltaisimme ohuelle jälle. Valkoinen penikka sai tulla mukaan minulle seuraksi. Minun poissaollessani asui Robert minun teltassani, missä barografi ja termografi tikittivät arkkujeni päällä.

Iltapäivällä joulukuun 29. päivänä ratsastin siis Ngangtse-tson luo, missä leiri n:o 98 pystytettiin rantavallin suojaan muutaman altaan partaalle. Itäkaakkoon päin on maa avoin, mikäli silmä kannattaa; järven itäranta häipyä miltei näkymättömiin, länsirantaa ei ylipäänsä näe ollenkaan; lounaassa kohoaa lumivuoria, joiden aavistaa olevan Nain Singin "Targot Lhan lumihuippujen" nimellä ristimän vuoriston. Rabsang oli kamaripalvelijani, Bolu kokkini; he panivat tilapäisen majani kuntoon; rakennusaineeksi käytettiin veneen toinen puolisko, valokuvauskoneeni jalka ja huopapeitto. Päivälliseksi sain lampaanlapaa, hapanta maitoa, leipää, appelsiinimarmelaadia ja teetä, poltin sitte intialaisen Chevot-sikarin ja katselin järvelle, jota oli määrä perusteellisesti tutkia seuraavien päivien kuluessa.

Joulukuun 30. päivä, sunnuntai, valkeni pakkasyön jälkeen (-25,1 astetta) säteilevän kirkkaana. Pesemiseen ja pukeutumiseen oli majani jotenkin ahdas, mutta viimein valmiiksi tultuani voin ilahuttaa mieltäni ja ruumistani istumalla nuotion ääressä päivänpaisteessa ja katselemalla suurta järvenpintaa.

Kuormasto pantiin pian lähtötuntoon, vene saatettiin alas jälle ja pidettiin kahden jalaksen avulla tasapainossa, kuuden miehen lykätessä sitä sivuilta ja takaa. Mutta jää teki meille suurta kiusaa. Jäättyessä irtautunutta suolaa oli kokoontunut jälle kuin kuivaa perunajauhoa, välistä muodostaen yhtenäisiä kenttiä, välistä kasaittuen valleiksi ja harjanteiksi, joihin jalakset ja köli takertuivat kiinni. Sitä säikkymättä me uurastimme eteenpäin suuntaan Et. 9° It., missä olin pienen mustan kalliokielekkeen määrännyt maamerkiksemme. Ensimmäinen avanto hakattiin jäähän; tämä oli 21,5 senttimetrin vahvaa, ja järven syvyys jään yläreunasta mitattuna ainoastaan 4 metriä.

Hetken vielä kuljettuamme neuvottelimme — minä huomasin, ettemme tällaisella menolla mihinkään päässeet. Irrotimme jalakset veneen alta ja laitoimme itsellemme kolme yksinkertaista kelkkaa, joille kullekin sälytettiin kolmas osa kuormasta. Ja sillä tapaa suoritettiin jälleen lyhyt taival, minun astuessani jalkasin. Seuraavassa avannossa syvyys oli 5,7 metriä — todennäköisesti allamme oli yksi noita tavattoman matalia suolajärviä, jommoisia niin usein olin tullut tuntemaan Koillis-Tibetissä. Jälleen pidettiin neuvottelu; telttamme kulkivat niin hitaasti, ettemme voineet päästä lainkaan järven yli, saatikka kulkea sen poikki useampaan kertaan. Sittekun molemmat kauvas taaksepäin jääneet kuormakelkat olivat saavuttaneet meidät, lähetin yhden miehen Robertin luo noutamaan meille enemmän väkeä sekä kaikki vanhojen arkkujen puuaineet, mitä karavaanissa vielä oli jäljellä.

Sillävälän irrotimme molemmat veneen laitaan kiinnitetyt sinkkiset anturalevyt, joiden väliin mastotuhto oli ollut kiinnitettynä. Ne köytettiin nyt kahden yhteensidotun tuhtolaudan anturoiksi; tämän merkillisen ajopelin kylkiin kiinnitettiin kaksi pitkää aisatankoa, niin että ne muodostivat terävän kulman, johon vetoköysi solmittiin. Tuhdoille levitettiin useampaan kerrokseen Trapetsuntissa ostamani kaukasolainen "burkha". Luotauskonetta, kaukoputkea ja kaikenlaisia muita tarvekaluja varten kiinnitimme aisojen väliin riippumaton. Valmiiksi tultuaan koje herätti yleistä ihailua; siitä kun tätä omaperäistä rekeä vain hiukankin tyrkkäsi, juoksi se itsestään hyvän matkaa eteenpäin. Nyt sai vene ylenkatseelliset jäähyväiset, ja Rabsangin yksin hinatessa vetoköyttä olkansa yli katosi vene pian pienenä pilkkuna näkyvistämme. Toiset miehet saivat käskyn seurata hiljalleen perästä; hehän saisivat piankin apua, kun leiristä toimittamani väki saapuisi.

Suureen lammasnahkaturkkiini kääriytyneenä istuin jalat ristissä reessä, joka tuntikausia kulki hilpeää kyytiä jään yli, eikä Rabsangin tarvinnut rasittaa itseään. Se leikkasi suolaharjanteita kuin ilmaa, ja hypähti hausvasti, kumeasti helähtäen rosopaikkojen yli, yli halkeamien ja aukkojen, joiden reunoilla jää kiilteli kirkkaana ja vihertävänä kuin lasi, ja kiisi liukkailla pinnoilla aivan äänettömästi, niin että sen kokka iski Rabsangin sääriin, jollei tämä köyden höltyessä osannut nopeasti hypätä syrjään.

Vaaran paikkaa ei tällä jäällä tosiaanakaan ollut; ohuimmissa kohdin se oli vielä 18 senttimetrin vahvuista. Tibetiläisten pelko jäihin hukkumisesta oli siis liioiteltua. Mutta heillä on aina suuri kunnioitus vetehisiä kohtaan ja kiertävät mieluummin järven ympäri kuin uskaltavat sen yli, epäillen karjupäitä laineita yksin niiden hiljaisessa talvilevossaan ollenkin.

Useampia harvinaisia jäätymäilmiöitä voi havaita, jotka vaihtelevat vyöhykkeittäin. Välistä näkee aivan kirkkaassa, tummahkossa jäässä lukemattomia, pystyssä olevia valkoisia kuvioita, jotka sivuilta katsellessa näyttävät tammenlehdiltä, mutta ylhäältä katsellessa tähdiltä, joissa on neljä paperinohutta sakaraa. Toisin paikoin näkee kirkkaassa jäässä valkean, huokoisen jään muodostamia murskautumia; ne ovat myrskyn seurauksia, joka on särkenyt alkutalven ensimmäisen jään, niin että murskautumat ovat ummistuneet lopullisen jäätymän sisään. Pitkistä kapeista repeämistä on vettä pursunut jälle ja hyhmettynyt usein metrinhöyryiksi väliseiniksi, jotka muodostavat merkillisiä holveja ja seinämiä, reunojen ja huippujen toisinaan ollessa teräviä kuin veitsen terä. Rabsangin tarvitsi niitä vain puhkaista saadakseen reelle tilaa; mutta nämä jääaidat ovat perin harhaanviepiä ja vaikeuttavat etäisyyksien määrittämistä.

Luotasimme kahdeksassa avannossa, ja suurin syvyys oli vain kurja 9,8 metriä. Järvenpohja on mustaa savimutaa. Avannon hakkaaminen kirveillä ja tuurilla vei aina hyvän neljännestunnin ajan. Heti kun viimeinen isku on puhkaissut jääkatteen, pursuaa tummanviheriää, kirkasta, kylmää vettä ylös ja täyttää jääkuopan, ja sitten lasketaan luotauspaino nuoransa päässä alas syvyyteen.

Ensimmäinen luotauslinja oli vienyt meiltä kohtuuttoman paljon aikaa, etupäässä alituisten keskeytysten ja kuormain alinomaisen purkamisen ja uudestaan pakkaamisen vuoksi, ja vielä oli jäljellä hyvä matka toiselle rannalle, kun aurinko jo teki laskuaan punaisten ja palokeltaisten pilvien taa. Mutta taivaalla helotti täysikuu, kallionkieleke häämötti terävänä ja helposti huomattavana, ja niinpä kiiruhdimme minkä voimat sallivat. Jää oli tukalan epätasaista, niin että sain pitkiä matkoja käydä jalkaisin. Kylmänä, valkeana ja autiona järven jääkansi ulottui kaikille suunnille; kaikki oli hiljaista ja äänetöntä, me kuulimme ainoastaan omain askeltemme rapinan sillä. Jos paimentolaisia oli leirissä sillä rannalla, jota kohden kiiruhdimme, niin mahtoivat ne olla hyvin allistyksissään heitä lähenevistä mustista pilkuista. Mutta yötä ei valaissut yksikään nuotio, eikä susien ulvontaakaan kuulunut. Vielä

viime avannon kohdalta katsottaessa ei kallionkieleke ollut sanottavasti suurentunut; emmekä pimeässä muutenkaan voineet päätellä, miten pitkältä meiltä oli vielä kuljettavana. Niinpä tallustimme sitte herkeämättä, kunnes Rabsang yht'äkkiä pysähtyi ilmottamaan, että olimme enää vain muutaman sadan askeleen päässä kuivasta rannasta.

Sinne jätimme reen seisomaan ja matkasimme edelleen etumaista vuoristoa kohti, jonka juurella makasi hajallaan useita alassyöseitä kallionlohkareita. Sitte kokosi Rabsang niin paljon polttoainetta kuin löysi — meidänhän täytyi virittää merkkitulo toisten varalle. Vihdoin nämä tulivatkin täyttä ravia, Tashi, Ishe, Bolu ja Islam Ahun, kaikilla raskaat kuormat kannettavanaan, sillä he olivat pitäneet parempana heittää reet jäljelle ja itse kantaa tavaramme. Kaksi tuntia myöhemmin havaittiin muutamia mustia pilkkuja jäällä; ne olivat luoksemme saapuva apujoukko, niin että minulla nyt oli luonani kymmenen miestä. Jäältä käsin he olivat huomanneet tulta neljästä kohden; meitä ympäröi siis paimentolaisia joka haaralla, mutta me emme tarvinneet niitä emmekä niistä sen enempiä välittäneet.

Kokemuksesta viisastuneina järjestimme kulkumme seuraavana päivänä niin käytännöllisesti kuin suinkin. Islam Ahunin oli määrä palata pääkortteeriin, koota talteen kaikki tielle jättämämme tavarat ja huolehtia siitä, että vene noudettaisiin. Rabsang ja Tashi vetivät rekeäni ja muut seitsemän kantoivat kuormastoamme. He seurasivat ensinnä muuatta rantatietä, ennen kuin tulivat jäälle ja lähtivät painaltamaan tämänpäiväiseen luoteiseen suuntaamme. He olivat koko päivän näkyvissämme, kulkihan henhenmarssissa, hoippuen, keinueen ja laulaen, väliin istahtaen huohtamaan, käyttäen silloin taakkaansa selkänojanaan. Mutta omin apuinsa he eivät pääse ylös; kuudelle se kyllä käy helposti, mutta seitsemännelle, s.o. sille jonka ensin on noustava pystyyn, on se vaikeampaa. Hän vyöryttelee vatsallaan maassa ja kohottautuu sitte sauvan avulla koholle, ja kun se hänelle viimein on onnistunut, auttaa hän toisetkin jalkeille.

Jää oli nyt mainiossa kunnossa, paljoa parempi kuin edellisellä luotauslinjalla. Myöskin sen suolapitoisuus oli vähempi, mikä riippui siitä, että länsimyrskyt olivat ajaneet suolaa itäänpäin. Pitkät matkat oli jää puhtaana ja kirkkaana edessäni, päilyen miltei mustan-vihertävän värisenä. Aluksi en tiennyt, mitä minun oli sanottava, liikkuessamme näiden tummain pintojen yli. Oliko ehkä pohjassa lämpimiä lähteitä, jotka eivät salli järven paikoittain jäätyä? Mutta siihen näköön pian tottuu, jää kestää kulkijan ja on vähintään 17 sentimetrin vahvuinen, järven suurimman syvyyden ollessa 9,68 metriä. Minä istun kuin mikäkin Buddhanpatsas pienessä reessäni, jalat ristissä allani, tupakoin, teen havaintoja ja muistimpanoja ja iloitsen siitä, että saan viettää uudenvuodenaatto-iltaani Ngangtse-tson jäällä. Puolipäivän aikaan nousi lounaistuoli, joka pakotti minut istumaan takaperin, jotten paleltuisi. Uudenvuodenpäivänä jatkoimme taas työtä.

Muuan keilanmuotoinen vuorenhuippu etelään päin leiristämme n:o 99 halkaisee majakkatornin tavoin koko järveä. Nain Sing, joka on koskettanut Ngangtse-tson pohjoisrantaa, on piirtänyt järven reunapiirteet yleensä oikein, mutta varsin kömpelösti järven lounaisosan. Siellä nimittäin vesiallas on saanut kaidan puolikuun muodon kuten itärannallakin. Samaten hän on piirtänyt sangen virheellisesti järven eteläpuolisen vuoriston, mutta se ei olekaan mikään ihme, koska hän on nähnyt sen vain kaukaa eikä niinmuodoin kyennyt saamaan oikeaa käsitystä sen laadusta. Yhtä vaikeaa on saada käsitystä jostakin järvestä, jos sen on nähnyt vain lakealta rannalta; näköala on mahdollinen ainoastaan jostakin solasta tahi joltakin vuorenhuipulta.

Me kysyimme toisiltamme, voisimmeko päästä etelärannalle vielä ennen hämärän tuloa, sillä matka sinne näytti vielä määrättömän pitkältä. Puolipäivän aikaan rupesi tuulemaan aika ankarasti, kuiva suola pölysi ilmaan valkeina pilvinä, päätyi jäälle ja peitti meiltä näköalat. Reessä istuen minä olin myrskylle aivan alttiina ja sain varoa suutani aukaisemasta. Paikoin oli jäällä pieniä aaltomuodostumia, kuten se olisi syntynyt kesken järven lainehtimista; nämä jääpallot lankeavat jyrkimpinä itäkoilliseen päin, aivan tuulen suuntaan. Niiden laaksokohtiin on kokoutunut tuulen pyryttämää suolatoma, josta jää on saanut omituisen, moaree-silkin näköisen muodon. Koko järven itäpuolisko peittyi näkyvistämme niiden kalliorhytmittymien taa, joiden läheisyyteen olemme asettuneet leiriimme n:o 99. Täältä kuljimme yhä eteenpäin järven eteläpoukamaan päin. Vuortenrinteillä kävivät laiturilla jakit, jotka illan tullen muuan mies ajoi alas laaksoon. Etelässäkin päin näimme teltoja, jakeja ja kokonaisia kiangi-laumoja. Alangolta niitä katsellessamme näytti siltä, kuin olisivat ne käyskennelleet keskellä järven jäätä. Viimeisessä luotaus-avannossa sai kirvestä ja tuuraa iskeä yhä syvemmälle jäähän, voimatta sen läpi tunkeutua. Vasta murskattuamme sitä 44 sentimetrin syvyydeltä pulppusi vesi voimalla ylös, tuoden mukanaan tavallisia pieniä punaisia äyriäisiään — järven suolapitoisuus ei niinmuodoin ollut kovin vahva. Vähän etempänä voi nähdä jään lepäävän savipohjan päällä, ilman vesikerrosta välillä; sitten saavuimme kaljulle rannalle ja olimme iloiset päästessämme kerrankin irti kaikesta kasvullisuudesta. Polttoainetta löysimme tarpeeksi ja samoin vettä, sulattamalla muutamia jääkimpaleita. Järven suurin syvyys oli näillä kohdin 9,4 metriä, siis hiukan pienempi kuin toisella rannalla.

Tammikuun 2. päivänä -22,2 astetta. Tänään piti käydä neljäs luotauslinjamme; — myrskyssä; tuskin viisi tuntia sitä tosin vain kesti, mutta kuitenkin —! Meidän tuli pyrkiä lounaiseen päin, siis tuulta

vasten. Lisäksi oli jää joka paikassa perin vaikea kulkea, — arvatenkin seurauksena järven melkoisesta mataluudesta näillä paikoin. Suurin syvyys täällä nimittäin oli 3,23 metriä. Päiväkirjassani on mainittuna, että tämä oli pahimpia, jollei aivan kaikkein pahin päivä koko matkallani. Mutta aina johtuu ajattelemaan, että nykyhetki on kaikista pahin, ja unohtaa, mitä ennen oli pahimpana pitänyt. Myrsky vyörytti suolaa paksuiksi pilviksi, jotka suhusten kiitivät jäätä pitkin vasten meidän silmiämme. Huutaessani, että molempain "hevosteni" piti pitää ennakolta määrätty kurssi, sain suuni täyteen suolaa, jonka mausta sitä vähemmin pääsin irti, kun sitä sain sieramenikin täyteen. Silmät mokomasta veristyvät, vettyvät ja kirpeloivät. Käyttäessä luotausliinaa useamman päivän ajan kädetkin peittyvät suolalla; ja jos niitä joka luotauksen jälkeen pyyhkii, niin särkyy niissä nahka aivan verille asti. Mutta pian käyvät kädet sinisiksi, jäykiksi ja turroiksi, ja mitä tukanimmin voin — kynää kuten mitäkin talttaa koko kourani voimalla käyttäen — tehdä muistiinpanoja; muut merkitsemiset olivat mahdottomia. Rabsang ja Tashi ainakin pysyvät lämpiminä, sillä tänään heidän on ponnistettava voimiaan viimeiseen asti, vetäessään rekeä vasten myrskytuulta. Missä jää on paljas, kompastuvat he ja lankeevat; kerran syöksyi Tashi syliini aivan myllerryksissään. Usein on tuulenpaino niin vahva, että reki vetäjineen käy vallan takaperin eikä saa tukea, jolleivät miehet jäykkinä nojautu suolakokoa vasten. Minäkin olen niin jäykistynyt ja turtunut, etten kykene kohottautumaan pystyyn, vaan istua törötän paikallani koko sen ajan, jolloin avantoa isketään auki.

Erään avannon kohdalla, joka tehtiin peilikirkaaseen jääkenttään, sieppasi myrsky minut rekineni valtoihinsa ja kiidätti kuin mitäkin jääpurttua järven yli. Koetin jarruttaa vastaan jaloilla, mutta niissä ei ollut hituistakaan väkeä, ja pehmeät huopasaappaani liukuivat huikeasti jääkenttää pitkin, kykenemättä lainkaan vastaan panemaan. Vihdoin rekeni kuitenkin onneksi — ennen kuin pääsin vallan lähelle eilistä leiripaikkaa — kääntyi kyljelleen ja minä kiepsahdin siitä ulos, liidin vielä vähän matkaa samassa vauhdissa jäätä pitkin ja päädyin viimein muutamaa suolakokoon. Rabsang tulla viiletti luistellen perässäni, saattoi reen ja minut jälleen pystyyn ja vei meidät ehjin nahoin takaisin avannolle.

Näytimmepä silloin mokomilta, että olisimme voineet säikähtää toisiamme. Olimme kuin mitäkin pöhöttyneitä, haudasta kaivettuja, auringonpaisteessa kuivattuja ja valkealla öljymaalilla siveltyjä koleraan kuolleita raatoja! Kasvot, kädet ja vaatteet olivat suolasta valkoisina. Lammasnahkaturkkiani en enää koskaan voinut pitää ylläni; se jäykistyi, repesi neuleistaan ja sai monien muiden vaatekappaleiden kera jäädä virumaan tien oheen.

Vielä emme kuitenkaan olleet päässeet matkamme puoliväliinkään. Miehet ponnistivat voimiaan, aivan kuin olisi heidän pitänyt kahlata metrinsyvyisessä vedessä. Monestikaan en voinut nähdä heitä suolapilvien lävitse, eikä jäätäkään juuri voinut nähdä reen edessä; minusta tuntui siltä, kuin pysyisimme me paikallamme ja vaahtoava, liidunvalkea hyrsky meidät nielaisisi kitaansa. Jopa heräsi minussa arvelu, tokko enää hengissä pääsisimme toiselle rannalle. Ei ollut minussa paljon henkeä jällellä, kun vihdoin tulimme maihin. Reki ankkuroitiin, jottei myrsky saisi sitä valtoihinsa, ja sitte kapusimme viiden rantapenkereen yli, päästäksemme viimein suojaan erään lammasnavetan seinän taa, joka oli rakennettu kuudennelle pengermälle. Onneksi löysimme sieltä kuivaa jakinlantaa aika paljon ja saimme pian viritetyksi savuavan nuotion, jonka lämmössä sain paistatella hyvän hetken, ennen kuin edes johonkin määrin sain jäseneni sulatetuiksi.

Leiristä n:o 102 oli 3,260 askelta järven eteläisimpään poukamaan. Siellä kävi laiturilla suuria karjalaumoja, ja laakson suuhun oli pystytettynä kuusi telttaa. Kello 5 tienoissa myrsky taukosi yhtä äkkiä kuin oli noussutkin, ja ilma tuli vallan kammottavan hiljaiseksi. Kun kello 9 aikaan tein ilmatieteelliset havaintoni, makasivat mieheni jo yhdessä rivissä seinää vasten, kasvot maata vasten, polvet pystyssä ja kyljet kiinni toisissaan kuin sardiinit rasiassa. Mutta uni heillä oli hyvä, sen tiesi heidän hirsien vetelemisestään.

Rannalla oli suolattoman veden äyriäisten kuoria ja muutamassa mätänevän levien muodottomassa läjässä paljon hanhenhöyheniä. Nykyään järven vesi on juomavedeksi kelpaamatonta, mutta ennen on Ngangtse-tso ollut suolaton vesi, silloin nimittäin, kuin sillä vielä oli laskunsa erääseen naapurijärveen.

Edellisen päivän ponnistusten uuvuttamina me nukuimme pitkään, ja ylös päästyämme lähdimme jälleen taivaltamaan koilliseen suuntaan, kohti punaista porfyrivuoristoa, joka häämötti järven vastakkaisessa päässä.

Ennen sinne tuloamme leiriidyimme eräässä syvässä rotkossa, jossa saimme suojaa tuulelta. Muuan paimen kaitsi lampaitaan vuorenrinteellä ja yritti meidät nähtyään puittaa matkoihinsa, mutta Rabsang sai hänet kiinni. Hän luuli meidän olevan rosvoja; eikä hänellä, toisen palveluksessa ollen, ollut meille mitään myötävääkään. Mutta Rabsang vaati häntä saattamaan meidät hänen isäntänsä luo. Sillävälän olivat toisetkin miehistämme saapuneet, mutta ilman Isheä, joka oli sairastunut ja jäänyt makaamaan keskelle jäätä; illalla hänet nouti pari toveriansa. Kaikki olivat vallan nääntyneet väsymyksestä ja pyysivät tammikuun 4. päiväksi vain lyhyttä päivämatkaa. Se meille sopikin hyvin, sillä äskenmainitun paimenen isäntä saapui sillävälän ja möi meille lampaan, voita, hapanta maitoa ja pussillisen tupakkaa.

Sattuipa tämä tosiaan hyvään aikaan, sillä ruokavarastomme oli jo loppuun kaluttu. Tupakka varsinkin miehille oli tervetulleinta, sillä viime aikoina heidän oli ollut pakko sauhutella jakinlantaan! Isäntävanhus antoi minulle paljon hyödyllisiä tietoja Ngangtse-tsosta sekä kertoi järven etelärannalla nykyisin olevan 50-60 telttää. Tähän asti oli siis kaikki käynyt hyvästi — mutta päiväpä ei vielä ollutkaan päättynyt!

Neljästoista luku.

Takaisin ajetut!

Synkeä, vento päivä oli tämä tammikuun 4:s v. 1907! Puolipäivän aikaan saapui Islam Ahun leiriimme, puoli kuoliaana väsymyksestä. Hän oli lähtenyt pääkortteerista tammikuun 2. päivänä ja etsinyt minua ristiin rastiin järveltä, oli käynyt sekä läntisellä että eteläisellä rannalla ja nyt viimein osunut notkoomme rekeni vereksiä jälkiä seuraten. Hän toi minulle seuraavan kirjeen Robertilta: "Eilen, tammikuun 1. päivänä, tuli leiriin kuusi aseellista miestä, tekivät meille muutamia kysymyksiä ja lähtivät sitte tiehensä. Mutta tänään, toisena päivänä, he palasivat takaisin vielä enempien miesten kera ja sanoivat Naktsangin kuvernöörin antaneen käskyn, ettemme saisi enää jatkaa matkaamme, koskei meillä ollut devashungin passia; meidän täytyisi siis pysähtyä sinne, mihin olimme ennättäneet. Miehet tahtoivat myöskin vastausta masterilta saattaakseen sen kuvernöörille, joka heti paikalla ilmottaisi meistä Lhasaan! He odottavat vastausta kärsimättöminä, jonka vuoksi lähetän tämän kirjeen."

Sitten kun Islam Ahun oli levähtänyt ja syönyt vatsansa kylläiseksi, sai hän palata takaisin leiriin n:o 97 ja viedä kirjeeni Robertille. Tämän käskin sanomaan lähettiläille, etten antaisi mitään vastausta ennen kuin itse tapaisin heidät; mutta jos heille oli niin kovin tärkeää saada minulta vastaus, niin piti heidän saapuman iltapäivällä tammikuun 5. päivänä järven pohjoisrannalle, kolmen engl. penikulman matkan päähän leiristä n:o 98. Jolleivät sinne tulisi, saisivat itse vastata seurauksista. Muhamed Isan piti tulla mukaan tulkiksi.

Nyt siis asemani kärjisty. Ei ollut enää kysymys mistään väärästä hälyytyksestä. Matkastamme oli viesti viety Lhasaan, ja me olimme joutuneet Naktsangin kuvernöörin käsiin. Robertille lähettämälläni kirjeellä olin koettanut voittaa aikaa, jotta ennättäisin suorittaa vielä ainakin yhden luotauslinjan. Jollen Naktsangista saisi lupaa jatkaa matkaani, niin tahdoin ainakin vallata Ngangtse-tson tieteele. Sitte saisi suuri paluumatka alkaa. Tuo ääretön jännitys, jota viime kuukauden ajan olin tuntenut, oli nyt tullut huippuunsa: Ngangtse-tsosta piti siis tulla Tibetin-matkani käännekohta. Minä vallan kuulin korvissani niiden saranoiden narahtavan, joilla pyhien kirjain maan, etelän kielletyn maan portit edessäni lyötiin kiinni.

Viimein me lähdimme kohti leiriä n:o 104, joka oli etelärannalla itään päin leiristä n:o 99.

Tammikuun 5. päivä oli ihana, tuuleton ja melkeinpä lämmin, kun varahin lähdimme matkaamaan jäätä pitkin suuntaan Pohj. 19° It. Jokohan tuli kevät? Saapuiko se ehkä tänne eteläisempiin seutuihin näin aikaisin? Se oli meistä tuntunut vielä niin etäiseltä, ettemme edes joutuneet kaipaamaankaan sen lauhkeita tuulahduksia, tuntiessamme ruumiissamme Tshang-tangin kaikki talvikylmät. Me tarvitsimme sulaaksemme paljoa enemmän lämpimyyttä. Jää paukkui, rätsisi ja halkeili kuin riivattu, mutta se ei ollut syynä huonoon uneeni!

Jääkentät olivat täällä pitkiä aaltomaisia muodostumia; joka hetki tapasimme ylöspursuneesta ja sitte jähmettyneestä vedestä muodostuneita väliseiniä, jotka olivat hauraita kuin lasi. Suurimman syvyyden, 10,03 metriä, tapasimme 10,7 kilometrin päässä lähtöpaikastamme; se oli syvin kohta, minkä koko Ngangtse-tsossa mittasimme. Järvi on siis syvempi idässäpäin; länsituuli täyttää sen läntisen puoliskon paljoa tuntuvammin hiekalla ja pölyllä.

Puolivälissä matkaamme näimme jäällä vastaamme tulevan pienen mustan pilkun Laän-laaksosta päin. Se oli hadshi, joka kiidatti minulle kirjettä. Lähetit olivat saaneet uusia käskyjä Naktsangin kuvernööriltä. Neljän päivän perästä tämä tahtoi itse omassa korkeassa persoonassaan saapua luokseni; siihen asti piti hänen miestensä tarkoin valvoa minua. Sen vuoksi nämät jäivät karavaaniin, mutta sallivat Robertin ja Muhamed Isan siirtää leirin edemmäksi leiristä n:o 97, missä oli parempi laidun. Pari päivää oli siis minulla vielä vapautta. Naktsangin kuvernööri! Sama mies, joka v. 1901 oli katkaissut etelässä matkani Selling-tson rannalla. Häneltä ei minun käynyt armoa odottaminen. Päinvastoin olin minä edellisellä kerralla tuottanut hänelle niin paljon harmia ja ikävyyksiä, että hänen täytyi olla vallan raivoissaan siitä että jälleen olin rohjennut palata hänen maakuntaansa.

Tammikuun 6. päivänä oli Ishen laita niin huono, että hadshin täytyi ottaa hänet mukaansa pääkortteeriin. Nyt kuljimme taasen jäätä pitkin suuntaan Pohj. 49° It. Mutta tuskin olimme päässeet toiselle luotausavannolle asti, kun takanamme tuli näkyviin kolme miestä, jotka seurasivat jälkiämme.

He viittoivat meitä pysähtymään; oli siis tullut uusia viestejä. Ennätimme vielä hakata avannon auki ja luodata siinä, ennen kuin he juoksujalkaa saavuttivat meidät. Ne olivat Muhamed Isa ja kaksi muuta miestäni, hengästyksissään ja hiestyneitä.

"Mitä uutta kuuluu pääkortteerista?" kysyin.

"Sahib, 25 tibetiläistä on pystyttänyt telttansa meidän telttaimme ympärille. Tänä aamuna me yritimme siirtää pääkortterin rannalle, ollaksemme teitä lähempänä. Kaikki juhdat olivat jo kuormitetut ja me tahdoimme juuri lähteä matkaan, kun ne ryömivät ulos teltoistaan ja pakottivat jälleen purkamaan kuormat ja käskivät meidän pysyä paikoillamme."

"Oletteko kuulleet mitään uutta kuvernööristä?"

"Hänen pitäisi tulla kolmen päivän perästä. Ratsastavia lähettejä tulee ja menee joka päivä, monesti useampia päivässä, ja he tuntuvat ratsastavan aika nopeasti. He ovat alituisessa yhteydessä kuvernöörin kanssa ja lähettävät hänelle ilmoituksia."

"Mitä he sanovat siitä, että pysyn näin kauvan poissa?"

"He ovat siitä kovasti ihmeissään ja kyselevät meiltä lakkaamatta, minkä takia sahib noin kuljeskelee ympäri jäätä. Heillä on vakoilijoita rannoilla, ja luulevat he sahibin nostavan avannoista kultaa järvenpohjasta."

"Minkä luulet olevan heillä tarkoituksena, Muhamed Isa?"

"Hm, mikään hauska se ei liene. Heidän aikomuksensa on aivan varmaan katkaista meiltä edemmäs kulku ja pakottaa meidät kääntymään takaisin pohjoiseen."

"Siitä saamme kiittää sitä riivatun Bogtsang-tsangpon miestä, joka lähetti meistä pikaviestin Naksangiin! Mutta jos meillä täällä käy tie pystyyn, on niiden vietävään hankittava meille uusi karavaani, ja sitte lähdemme Pekingiin! Sieltä nyt totisesti hankin itselleni Kiinan hallitukselta luvan Tiberin halki kulkemiseen. Miten on karavaanin laita?"

"Kaikki hyvin. Toispäivänä kuoli yksi muuli ja eilen minun musta ratsuni. Kahdeksan hevosta ja yksi muuli on vielä jäljellä. Jakit jaksavat mainiosti."

"Tämän järven rannalla ne saavat aikaa huoahaakseen. Sillä jos meidän pitää keskustella Lhasan viranomaisien kanssa, niin kestää se parisen kuukautta. Lähde nyt takaisin toisten luo ja tervehdä heitä minulta."

Me aloimme jälleen luodata ja saimme suurimmaksi syvyydeksi 8,35 metriä. Rannoilla voi selvästi erottaa vanhat rantavallit — täällä päin ne ovat länsimyrskyjen nostattamain tyrskyjen jyrkentämät. Korkein niistä oli ainakin 15 metriä. Eräessä kohden käveli yksinäinen susi, toisaalla söi 25 kiangia nurmea; ne katselivat meitä kauvan ja uteliaasti, mutta ottivat sitte lipetin vinhaan kuin tuuli. Kantajamiehistämme emme nähneet vilahdustakaan, ja rannalla, missä kuljimme korkeinta vallinharjaa pitkin, emme huomanneet heidän jälkiään. Mikseivät he antaneet meille tulimerkkiä? Vihdoin hoksasimme heidät aika kaukana pohjoisessa päin. Väsyneinä he olivat käyneet nukkumaan heti maalle päästyään. Minä en heitä torunut, mutta Rabsang kävi kiinni ensimmäiseen, jonka tapasi, ja löylyytti jokaista vuoron perään — mikä ei lainkaan estänyt heitä illalla laulamasta yhtä hilpeästi kuin ennenkin.

Nyt olin saanut päätetyksi työni Ngangtse-tson järvellä, kuljettuamme 106 kilometriä edestakaisin sen jäällä 4,690 metriä korkealla!

Tammikuun 7. päivänä piti kantajien lähteä viemään kaikkia tavaroitamme — teltaani lukuunottamatta — pääkortteeriin; minä jäin odottamaan ratsuani, en antanut minkään häiritä mielenrauhaani enkä pitänyt lainkaan kiirettä joutua Tiberin sotilasviranomaisien käsiin — noiden inhottavain, mustain ratsurien, jotka jo niin usein ennen olivat nostaneet minulta tien pystyyn. Shigatsesta ei tullut mitään tietoja, Intiasta ei mitään postia! Olin tingannut ne marraskuun 25. päiväksi Dangra-dshum-tsohon, ja nyt oli jo tammikuun 7:s! Olisiko Ganpat Sing sittekin hukannut postin, vai eikö hän lainkaan ollut saapunut Lehiin? Olisiko ehkä valtiollisista syistä ollut mahdotonta lähettää postiani minulle Intiasta? — —

Leirin n:o 107 me havaitsimme vasta aivan sen luokse saavuttuamme; se on syvässä vieremänotkelmassa, joka kulkee järven suuntaan. Sen oikealla, itäisellä rinteellä ovat meidän neljä teltaamme, niitä vastapäätä tibetiläisten kolme teltaa. Kädet taskuissa ja piippu suussa seisoo Muhamed Isa nuotionsa ääressä. Kaikki muut säntäävät ulos teltoistaan; tibetiläiset tirkistävät oviraoistaan kuin maahiiret reijistään. Robert ilmoittaa asiointilan: "kaikki levollista Shipkan solassa!" Hevosemme vain olivat eilen illalla susien hätyyttäminä lähteneet karkuun ja vieneet tiibetiläistenkin

hevokset muassaan, mutta ne oli löydetty alhaalta järven rannalta.

Minä kävin Muhamed Isan teltaan; painettuani puuta kutsuttiin tibetiläisten ylimmät miehet sisään puheilleni. He saapuivatkin heti, kumarsivat syvään ja työnsivät kielensä ulos niin pitkälle kuin taisivat — tällä kertaa tuo omituinen tervehtimistapa teki minuun aivan ivallisen vaikutuksen. Eräs heistä, jolla oli punainen turbaani, tummansiniset turkit ja vyössä sapeli, oli v. 1901 ollut Hladshe Tseringin leirissä Tshargat-tson itärannalla, kun minäkin samalla kertaa siellä leiriäni pidin, ja hän muistutti minulle niistä päivästä.

"Vieläkö Hladshe Tsering on Naktsangin maaherra?" kysyin minä.

"Kyllä, hän se juuri saapuu tänne ylihuomenna."

"Onko hänellä mukanaan yhtä suuri seurue kuin edellisellä kerralla?"

"Ei, hän huomasi että ratsasjoukot eivät säikäytä teitä, ja nyt hän luottaa siihen, että te noudatatte hänen toivomuksiaan."

Tammikuun 8. päivänä kuormasto järjestettiin uudelleen ja 9. päivänä tibetiläiset pystyttivät uuden teltan, josta piti tulla kuvernöörin keittiö. Illan hämärtyessä saapui kaksi ratsumiestä, jotka toivat minulle kuvernöörin anteeksipyyntöä, ettei hän voinut saapua määräaikaan. Hän oli vanha mies, oli saanut matkalla myrskyn vastaansa ja voi sen vuoksi kulkea vain verkalleen, mutta saapuisi aivan varmasti 12. päivän illalla.

Silloin kutsutin tibetiläisten päämiehet luokseni ja lausuin heille, että he nyt viimeistä kertaa näkisivät minut, jolleivät sanoisi suoraa totuutta.

"Bombo tshimbo", he vastasivat, "jollei kuvernööri ole täällä kolmen päivän perästä, saatte katkaista kurkkumme."

"Se ei ole minulle tarpeen; riittää ainoastaan, että annatte minulle kirjallisen sitoumuksen siitä, että suoritate sakkona kymmenen hevosta, ellei kuvernööri vielä ole saapunut kolmen päivän perästä."

"Me annamme teille vaikka kaksikymmentä hevosta."

"Ei, kymmenen riittää." Ja nyt laadittiin ja allekirjotettiin sitoumus.

"Tiedättekö vielä jotain uutta?"

"Kyllä, sen että kuvernööri on ottanut mukaansa vain 12 omaa palvelijaansa. Hän tietää bombo-tshimbon palanneen tänne takaisin, sillä hän on saanut Bogtsang-tsangposta kirjeen, jossa sanotaan saman herran, joka viisi ja puoli vuotta oli siellä kameelikaravaanin kera, uudelleen olevan täällä. Silloin hän heti lähetti pikaviestin Lhasaan ja odotti vastausta kymmenen päivää, mutta päätti sitte itse tulla tänne."

Jälleen joutui kärsivällisyyteni koetukseen, niinkuin en sellaisesta muka jo olisi saanut tarpeekseni. Vihdoin, tammikuun 11. päivänä, erotimme pienen ratsasjoukon kunnalla, ja pian oli sinivalkea telta pystytetty tibetiläisten leiriin, niin että heillä niitä nyt oli kaikkiaan seitsemän. Sitte saapui vielä parvi ratsumiehiä, joista yksi istui hyvin kumarassa ja oli puettuna punaiseen puuhkaan ja muuten aivan turkisten sisään. "Se on hadshi Tsering", ilmoitettiin minulle. Saattojoukolla oli kiväärit, joissa lepatteli pienet punaiset liput. Miehet näyttivät perin vilustuneilta ja katosivat heti teltoihinsa, emmekä sinä päivänä enää nähneet heitä sen enempää.

Tammikuun 12. päivänä. Liian varahin saapui lähetti tiedustamaan minulta, tahdoinko saapua kuvernöörin teltaan vai oliko tämän ensin tultava minun luokseni. Annoin vastata, että lähetän kuvernöörille tiedon, milloin voin ottaa hänet vastaan. Kurja, monissa myrskyissä repeytynyt telttani pantiin nyt niin oivalliseen kuntoon kuin olosuhteet sallivat; enempää kuin kahta vierasta ei siinä voinut vastaanottaa, mutta näitä varten levitettiin maahan huopapeitteitä ja patjoja, ja näiden istuinpaikkojen ja minun sänkyni väliin pantiin mahtava hiilipannu, jotta vanhus saisi lämpöä. Viestini oli juuri lähtenyt, kun sinivalkean teltan eteen tuotiin kaksi hevosta, joiden selkään vanhus sekä eräs nuori lama nousivat; hevosia talutettiin suupielistä, muut tibetiläiset astuivat jalan, ja niin läheni koko saattue hitaasti meidän teltojamme kohti.

Hladshe Tsering, sillä se oli todellakin tämä vanha ystäväni, tuli puettuna kiinalaiseen paraatipukuun, kiinalaiseen lakkiin, joka oli koristettu kahdella ketunhännällä ja valkoisella lasinupilla, ja saappaisiin, jotka olivat sametilla päällystetyt ja varustetut paksuilla valkoisilla anturoilla. Avarilla riippuhihoilla varustetun silkikauhtanansa päällä hän kantoi lyhyttä saukonnahkakaulusta ja vasemmassa korvaledessä isoa kultaista rengasta, joka oli koristettu pyöreillä turkoosikivillä. Hänen ilmautuessaan telttani ovesta sisään astuin hänelle vastaan tervehtiäkseni häntä. Me tunsimme toisemme heti kohta ja

tervehdimme toisiamme sydämellisesti, milteipä syleilimme toisiamme, ja puhuimme siitä miten merkillinen sattuma se oli, että nyt kohtaisimme toisiamme uudestaan viiden vuoden perästä täällä keskellä aavikkoa. Kädestä pitäen vein hänet vaatimattomalle kunniasijalle ja pyysin lamaa, hänen sihteeräään, joka oli v. 1901 tuntemaan oppimani Dshunduk Tseringin poika, myöskin "painamaan puuta". Itse istuin jalat ristissä vuoteellani, Robert ja Muhamed Isa asettuivat oven suuhun, jonka aukon pian täytti täydellinen mosaikki-kuva tibetiläisiä kasvoja. Muhamed Isa, tulkkini, oli puettuna eversti Younghusbandilta Lhasassa saamaansa kunniapukuun; se oli paksua, kirsikanpunaista tibetiläistä villakangasta; uumilleen hän oli kietonut kirjavan vyön ja päähänsä pystyttännyt korkean, kultakuteisen peshawarilaisen turbaanin. Loistollaan hän löi meidät muut aivan varjoon.

Asetettuani esille laatikollisen egyptiläisiä paperosseja ja Hladshe Tseringin hetkisen katseltua telttani sisustusta, lausui hän totisen ja huolestuneen näköisenä:

"Naktsangin käskynhaltijana en voi sallia teidän jatkaa matkaanne täältä Shigatseen tahi mihinkään muuhun Naktsangin rajojen sisäpuolella olevaan paikkaan. Olen persoonallisesti saapunut luoksenne pyytämään teitä, että mitä joutuisimmin lähdette pois maakunnastani. Kohta englantilaisen Lhasan retkikunnan jälkeen sain devashungilta käskyn, etten sallisi europalaisten enempää kuten ennenkään liikuskella Naktsangissa. Ohjeeni sisältää sen, että virkavelvollisuuteni on, yhdenkään europalaisen tunkeutuessa Naktsangiin, pidättää hänet ja pakottaa palaamaan takaisin."

Minä vastasin: "Ei ole mahdollista, että olosuhteet nytkin vielä olisivat samat kuin viisi vuotta takaperin, jolloin viidelläsadalla sotamiehellä pidätitte karavaanini. Sen jälkeenhän on Intian hallitus tehnyt devashungin kanssa Lhasassa sopimuksen, ja nyt ovat kummatkin hallitukset aivan ystävällisissä väleissä keskenään."

"Hedin sahib, te muistatte miten asia kävi edellisellä kerralla. Olitte silloin niin ystävällinen että noudatitte vaatimustani, mutta ette tiedä miten minun sitte kävi. Minä sain omasta kukkarostani suorittaa koko teitä vastaan lähetetyn retkikunnan kustannukset, ja devashung vaati sen lisäksi minulta vielä 2,000 rupiita. Minä jouduin puille paljaille, sillä aikaa kun virkaveljeni Dshunduk Tsering rikastui väestön nylkemisestä ja nyt elää äveriäänä miehenä Lhasassa. Me olemme vanhoja ystäviä, mutta minä en teidän takianne voi enää antautua uusille ikävyyksille alttiiksi."

"Se on totta, Hladhse Tsering, että olemme vanhoja ystäviä; mutta ettehan voi vaatiakaan, että minä teidän takianne alistuisin tekemään uuden matkan Tshang-tangin läpi! Minulla oli 130 juhtaa, kun kuusi kuukautta sitten läksin Ladakista. Nyt minulla niitä on, kuten itse näette, enää yhdeksän. Minä en anna taivuttaa itseäni palaamaan tuota tietä takaisin, eikä teillä Lhasan sopimuksen jälkeen ole mitään mahtikeinoja europalaista pakottaaksenne!"

"Lhasan sopimus tehtiin Englannin kanssa. Te ette ole mikään englantilainen, te olette sved-peling (ruotsalais-europalainen)."

"Sitä enemmän on teillä syytä osottaa minulle vierasvaraisuutta. Vastoin omaa tahtoaanne ja toivomuksianne on Englanti pakottanut teidät sotaan; minun maani ei niin ole milloinkaan tehnyt!"

"Olette oikeassa, teidän kansanne ei ole koskaan tuottanut meille vahinkoa. Mutta minun ohjeissani ei tehdä mitään erotusta eri kansallisuuksien suhteen. Minä en tietystikään pakota teitä palaamaan Ladakiin samaa pitkää, kehnoa tietä pitkin, jota olette tulleet tänne; tiedän että se on mahdotonta ilman suurta, hyvästi varustettua karavaania. Minulle onkin aivan yhdentekevää, onnistuuko teidän päästä Shigatseen vai ei, mutta minun maakuntani läpi ette saa sinne kulkea! Naktsangissa on teille vain yksi ainoa tie avoinna, se nimittäin, jota myöten tänne tulittekin. Mitä tietä sitte käytätte, se ei minua liikuta. Ja jos voitte tunkeutua Shigatseen Dangra-dshum-tson pohjois- ja länsipuolitse, niin se on minulle samantekevää!"

"Te tiedätte tashi-laman vuosi sitten käyneen Intiassa, ja tiedätte myös, miten hyvin hänet siellä vastaanotettiin. Hän odottaa minua pääkaupungissaan, eikä kellään muulla kuin hänellä ole oikeutta estää minua matkustamasta hänen luokseen."

"Naktsang on devashungin vallan alla eikä tashi-laman."

"Dalai-lama lähti pakoon, kun englantilaiset joukot lähenivät Lhasaa. Tashi-lama on senvuoksi nyt Tibetin etevin suurlama."

"Aivan oikein, me emme käsitä emmekä hyväksykään dalai-laman menettelytapaa. Hänen olisi täytyntä olla se, joka puolusti maata sen vihollisia vastaan. Mutta se ei kuulu tähän; minä saan ohjeeni yksinomaan devashungilta."

"Ja minä puolestani en lähde Naktsangista, ennen kuin tashi-lama on vahvistanut teidän sananne, että tieni on katkaistu. Minä lähetän kirjeen Intian hallituksen edustajalle Gyangtssessa, majuri O'Connorille,

ja jos hän vastaa minulle, että valtiollinen asema estää minua jatkamasta matkaani, sitte vasta lähdän Tibetistä. Ja siihen on minulla toinenkin syy. Minä odotan Intiasta kirjeitä, jotka majuri O'Connorin on määrää toimittaa minulle. Ymmärrättehän kai, miksi en tahdo lähteä Naktsangista ennen postini tuloa, joka epäilemättä tashi-laman käskystä toimitetaan edelleen minulle."

"Kaikki olisi hyvin, mutta onko teillä todistusta siitä, että tashi-lama ottaa vastatakseen postinne teille lähettämistä? Teillä ei ole passia devashungilta? Onko teillä ehkä tashi-lamalta? Minulle ei ole annettu toimeksi teitä palvella. Jos minä omin uhin lähettäisin kirjeenne Gyangtseen, niin menettäisin pääni."

"Minä lähetän kaksi omista ladakilaisistani kirjettä viemään."

"Ei, maa on suljettu niiltä yhtä jyrkästi kuin teiltä. Ja miten kauvan aikaa muuten luulette täytyvänne täällä viettää vastausta odottaessanne? Useampia kuukausia?"

"Ah ei, Gyangtseen on 165 engl. peninkulmaa, ja lyhyilläkin päivämatkoilla ei se kestäisi kauvempaa kuin 20 päivää."

"Minä en lähde tästä paikasta, ennenkuin te olette lähtenyt tiehenne ja jatkanut matkaanne pohjoiseen päin Naktsangin rajan yli."

"Ja minä en ennen lähde matkaan, kuin olen saanut Gyangtsesta vastauksen kirjeeseeni."

"On mahdotonta jäädä tänne niin kauvaksi asti. Te ette voi elättää väkeänne; täällä ei ole lainkaan paimentolaisia, ja lähettyvillä asuvat ovat rutiköyhiä."

"Etelärannalla näin sangen paljon telttoja ja suuria karjalaumoja. Pahimmassa tapauksessa voimme elää metsästyksellä, riistaa täällä on runsaasti. Kun en muuta vaadi, kuin että annatte minun täällä odottaa vastausta, niin täytyy teidän se ainakin minulle myöntää."

"Siinä erehdytte; minun asemassani olevalle miehelle ei Shigatsella eikä Gyangtsella ole mitään merkitystä. Englantilaisten lähdettyä Tibetistä lähetti devashung jokaiseen dsongiin (kuvernööri-kaupunkiin) koko Tibetissä kirjelmän, jossa sanottiin että tosin olimme tulleet lyödyiksi, mutta ettemme olleet menettäneet yhtään osaa maastamme, vaan siinä yhä vielä olimme herroja, samoin kuin että europalaisten matkustajain suhteen vanhat määräykset pysyvät voimassa. Minä itse puolestani tahdon olla teitä kohtaan niin huomaavainen kuin voin, ja palajan nyt lähinnä omaan teltaani ja neuvottelen miesteni kanssa." —

Samaan aikaan pidin minäkin sotaneuvottelua Robertin ja Muhamed Isan kanssa. Oli päivän selvää, ettemme voineet jatkaa matkaamme etelään päin. Sitä vastoin näytti siltä, kuin voisimme tunkeutua kiertotietä Dangra-dshum-tson ympäri sen länsipuolella olevaan maahan, jota, kuten Hladshe Tsering oli sanonut, hallittiin Saka-dsongista käsin. Jos meidät sieltäkin karkotettaisiin, niin lähtisimme Pekingiin. Minkä vuoksi? Minä tosin olen yleensä suuri optimisti, mutta minussa asui vankkana ajatus, että miksen minäkin voisi yhtä hyvin kuin aikoinaan Marco Polo siihen määrään hurmata Kiinan keisaria, että hän antaisi minun jonkin erityisen tehtävän varjolla matkustella vapaasti Tibetissä! Muhamed Isa arveli, että Pekingiin oli suunnattoman pitkältä, mutta Robert oli aivan haltioissaan matkan johdosta. Meidän tuli vain ottaa mukaan paraat miehemme; muille voisi kyllä helposti hankkia luvan palata Ladakiin Gartokin kautta. Itsellemme tosin alussa tulisi sangen tukala matka, mutta Etelä-Mongoliassa sitten karauttaisimme baktrialaisilla kameeleilla aron halki kuin sen omat villit pojat juuri siihen aikaan, jolloin kevätkukkaset ihanimmin tuoksuvat. Millään ilmeellä en tahtonut palata kotiin voitettuna miehenä. Minä koetin valaa molempiin toisiin omaa innostustani ja kuvasin heille kameeliratsastustamme kuin mitäkin satua tahi romaania.

Nyt ilmoiteltiin kaksi Hladshe Tseringin miestä, jotka toivat minulle herraltaan lahjaksi vadillisen riisiä ja kimpaleen voita. Sihteeri-lama lahjoitti myös nipullisen riisiä. Vastalahjaksi lähetin Muhamed Isan myötä kokonaisen kappaleen pashmina-kangasta ja srinagarilaisveitsen kuvernöörille sekä samanlaisen veitsen ynnä turbaaninauhan sihteerille.

Robertin ja Muhamed Isan seuraamana lähdin kello 3 vastavierailulleni. Hladshe Tseringin telta oli tilava ja sievästi sisustettu, ja kaikki hänen sihteerinsä ja palvelijansa istuivat valkean ympärillä, joka lieskasi korkealle ylempää teltanaukkoa kohti. Teltan seinävierustoilla oli riisi- ja tsambasäkkejä ja useita kokonaisia teurastettuja lampaita; kaikki näytti siltä, kuin aikoiisi vanhus jäädä tänne pitemmäksi aikaa. Haarukoilla ja lippusilla varustettuja kiväärejä, kalpoja ja peitsiä, valjaita, suitsia, satuloita ja satulaloimia; kaikki koristivat päällikönteltoa samalla ihantavasti ja sotilaallisesti. Lyhyelle seinälle oviaukkoa vastapäätä oli ladottu korkeita patjoja, joita peittivät pienet Lhasan matot ja joille selkänokiksi oli asetettu pyöreitä tyynyjä. Tärkeä käskettiin minun käymään istumaan Hladshe Tseringin viereen; ettemme asetettiin pieni, punaiseksi kiillotettu pöytä. Oikealla puolella seisoivat alttariarkku, jolla oli kullattuja jumalankuvia ja "gaos" — pieniä, Buddhankuvilla varustettuja hopeakoteloita, joita

matkustaessa kannetaan olan yli kulkevassa punaisessa nauhassa. Niiden edessä palaa lekotteli rasvasydämiä loistavissa messinkilampuissa.

Muuan palvelija toi kiinalaisia porsliinikuppeja, joilla oli vaskiset vadit ja hopeakannet. Toinen kaasi niihin hauskasti kuvitetusta teekannusta tuota paksua, voilla sekoitettua teetä, jota tibetiläiset niin rakastavat ja jota minäkin nyt join teeskennellyllä ihastuksella, vaikka se suussani maistuikin inhottavalta — mutta olihan Hladshe Tseringkin äsken ylistänyt minun englantilaista teetäni!

Keskustelu sujui täälläkin levollisesti, leikkillisesti ja hauskasti kuten minun teltassani. Mutta neuvotteluissamme emme edistyneet sen pitemmälle, pikemminkin vastakkaiseen suuntaan, sillä nyt sanoi Hladshe Tsering:

"Dangra-dshum-tsolle en voi antaa teidän millään ehdolla mennä, järvi on pyhä, ja muuten onkin jo sinne vartiojoukkoja asetettu."

"Tie itäänkin on siis meiltä suljettu?"

"Niin, etelään, länteen ja itään päin on maa teiltä täydellisesti suljettu, ja pohjoiseen en, kuten nyt huomaan, voi teitä palauttaa."

"Pitääkö minun sitte nousta taivaaseen tai vajota alas manalaan?"

"Ei, mutta teidän täytyy odottaa täällä."

"Ja te lähetätte kirjeeni Gyangtseen?"

"En, sitä en tee; mutta en myöskään estä teitä lähettämästä omalla vastuullanne sinne kaksi miestäne."

"Tahdotteko myydä minulle heitä varten muutamia hevosia?"

"En, sillä silloin sanottaisiin minun olevan teidän kanssanne yksissä juonissa ja että olisin antanut lahjoa itseni."

"Tepä olette kaunis kuvernööri, Hladshe Tsering, ette voi myydä edes paria hevosta minulle! Minun täytyy niinmuodoin lähettää mieheni jalkasin, ja se vie kaksin verroin aikaa."

"No hyvä, minä nukun sen asian päälle; huomenna saatte sitte tiedon päätöksestäni."

Illalla saivat Rub Das ja Tundup Galfan määräyksensä. Heidän piti lähteä viemään kirjettä majuri O'Connorille ja saivat matkaa varten rahasumman, joka heidän oli neulottava vyöhönsä, sitä paremmin säilyttääkseen. Vasta seuraavana iltana heidän piti lähteä seikkailumatkalleen.

Viidestoista luku.

Transhimalajan yli!

Tammikuun 13. päivä! Sillä nyt oli meillä taasen tämä kovanonnen luku, jota niin monet pitävät turmaa ennustavana ja jota ympäröi taikauskon kutoma ilmakehä! Tulisikohan 13. päivä meillekin onnettomuudenpäiväksi?

Aurinko oli tuskin vielä noussut, kun Hladshe Tsering ilmotti tulostaan luokseni. Yksityissihteerinsä, lama Lobsang Shuntänin, ja kaikkien muiden seuraamana astui h. ylh. Naktsangin käskynhaltija jalkasin telttalleni. He istuivat jälleen samoilla patjoilla, Hladshe Tsering avasi suunsa ja lausui seuraavat muistiinpainuvat sanat:

"Hedin sahib, meillä kummallakaan, teillä ja minulla, ei ole aikaa virua täällä viikkoja ja kuukausia ja odotella Gyangtsesta tulevaa vastausta. Auttamaan teitä postiyhteyteen Gyangtsen kanssa en voi suostua. Olen perusteellisesti punninnut asiaa ja neuvotellut sen johdosta sihteerieni kanssa, jotka samoin kuin minä ovat devashungille vastuunalaisia. Me olemme sitä mieltä, että ainoa mitä voitte tehdä on seuraava: te jatkatte matkaanne Labrengin alueelle, Tashi-lunpoon. Minä pyydän teidän jo ylihuomenna lähtemään."

Mitä merkitsi tämä mitä odottamattomin käänne? Eilen en olisi saanut astua askeltakaan etelään päin, ja tänään pyydettiin minun mahdollisimman pian painamaan kohti kiellettyä maata! Oliko Hladshe Tsering saanut salaisen käskyn Lhasasta? Oliko hän saanut tiedon, että tashi-lama minua todellakin odotti? Siitä hän ei virkkanut sanaakaan, ja minä olin liiaksi viisas sen enempiä kyselläkseni. Vai

olimmeko me sotajuonen uhreja, jonka tarkoituksena oli saattaa meidät mahdollisimman pian Gyangtseen, missä minut sitten pakotettaisiin palaamaan Dardshilingin yli Intiaan? Sillä siellä voi devashung vedota siihen sopimukseen, jossa nimenomaan sanotaan, että vain niillä on oikeus kulkea maassa, joilla on passi Lhasasta. Siten saisi matkani lyhyen lopun. Ehkäpä oli parempi kääntyä tuntemattomaan maahan Dangra-dshum-tson länsipuolella, joka juuri oli matkan etevin päämäärä? Hladshe Tseringin rintaman muutos oli niin täydellisesti vierasta kaikelle, mitä ennen olin nähnyt ja kokenut Tibetissä, ettei käänne minua oikein miellyttänyt, ja minä kysyin itseltäni, pitikö minun todellakin syöstä suoraan englantilaisten, kiinalaisten ja tibetiläisten virastojen kitaan, joutuakseni lyhyen armonajan perästä riippuvaiseksi niiden armosta ja mielivallasta.

Ei sittenkään, tätä tilaisuutta ei millään ehdolla saanut laiminlyödä! Ngangtse-tson ja Shigatsen välillä juuri on Tsangpon pohjoispuolella sen *suuren, valkean alan* itäinen osa, jolle ei yhdenkään europalaisen eikä punditin jalka vielä ollut astunut, sen maan, josta vielä ei ollut tunkeutunut edes hämääriä, tarumaisia kuulopuheitakaan maantieteellisiin käsikirjoihin! Vaikkapa minulla olisi tilaisuutta vallata vain tämä ainoa linja, niin eivät uhraukseni sittekään olisi turhat. Nain Sing on saanut kartalleen kaksi jokea, jotka juoksevat itään ja koilliseen päin Kjaring-tsohon yhtyäkseen; niiden yläjuoksun hän sijoittaa Ngangtse-tsosta etelään olevaan maahan. Niistä en vielä tiennyt mitään, mutta tulisin tietämään kaikki, jos otin vastaan Hladshe Tseringin tarjouksen. Olinhan sitäpaitsi jo huomannut niiden vuorijonojen, jotka Nain Sing oli sijoittanut karttaansa järven eteläpuolelle, olevan aivan mielivaltaisesti ja mielikuvituksellisesti piirretyt. Mutta missään tapauksessa en saanut nyt antaa aavistaa ihastustani, ja sen vuoksi sanoin sangen levollisesti ja arvelevaisesti:

"Hyvä, minä lähdän ylihuomenna etelään päin, jos te minulle siksi voitte hankkia hevosia."

"Minä olen lähettänyt seudun kaikkiin laaksoihin miehiä ja käskenyt niiden toimittaa tänne kaikki saatavissa olevat hevoset. Täältä vie kaksi tietä Shigatseen. Jos kuljette järven eteläsivua, niin olette neljän päivän päästä Labrangin alueella; mutta järven itäsivua kulkiene olette siellä jo kahden päivän perästä. Voitte itse valita kumman tien haluatte, mutta minulle olisi mieluisempaa, jos päättäisitte käyttää itäpuolista. Sillä minullehan on tärkeintä, että niin pian kuin suinkin joudutte pois maakunnastani!"

"Ei, minä valitsen länsipuolisen tien, voidakseni pistäytyä Dangra-dshum-tsolle. Sillä minä tahdon itse nähdä tämän järven, ja sinne täytyy minun senkin vuoksi, että sen mainitsin postiosotteekseni ja siellä minua vartoo tashi-laman pikälähetä."

Tämä ilmoitus oli kaikkea muuta kuin valtioviisas, ja olisin kyllä voinut välttää suunnitelmiani paljastamasta! Hladshe Tsering kuohahtikin heti paikalla: "Dangra-dshum-tsolle? Ei ikinä! Järvi on pyhä; vuori Targo-gangri sen etelärannalla on pyhä, siellä on suuri Sershik-gumpan luostari, jossa asuu mahtavia, juonittelevia munkkeja; teidän menostanne järvelle seuraisi ikäviä selkkauksia. Ei, jos teillä on sellaisia aikeita, niin jätän teille vain yhden ainoan tien, sen nimittäin, joka kulkee Ngangtse-tson itäpuolitse. Minä en voi enkä tahdo pakottaa teitä, mutta minä pyydän teitä, antakaa minulle kunniasananne, ettette mene Dangra-dshum-tsolle."

Siten kadotin pyhän järven toistamiseen. Mutta etten vietä kadottaisi sitä tärkeätä tietä, joka minulle oli vapaana annoin kunniasanani. Liian hätiköivä avomielisyyteni harmitti minua kovin, mutta pianpa olin saava tilaisuutta iloitakin siitä, sillä jos minulla olisi ollut tilaisuutta nyt käydä pyhällä järvellä, niin olisin ehdottomasti tullut vangituksi sen rannalla — mutta se on toinen juttu, joka kuuluu myöhäisempään lukuun.

"Sanokaas minulle, Hladshe Tsering, luuletteko että minut tullaan pidättämään Labrangin alueella?"

"Kun teitä kerta ei vangita täällä Naktsangissa, niin tuskinpa teille niin käynee sielläkään. Miten *minun* tulee käymään, sitä en tiedä, mutta minä olen ollut seitsemän vuotta käskynhaltijana ja minun virka-aikani loppuu jo viiden kuukauden päästä; silloin ei minua suuresti liikuta, vaikka virkani menettäisinkin. Devashung on jo nylkenyt minua niin perinpohjaisesti, että minulta enää on vain vähä omaisuutta ja karjaa perittäväenä. Nyt esim. matkustan maakunnassa kansan kustannuksella; paimentolaisten täytyy hankkia minulle ja seuralaisilleni koko ajan vetojuhtia ja ruokavaroja."

"Teidän devashunginne tuntuu olevan kelpo kapine. Teidän pitäisi olla mielissäsi siitä, että virka-aikanne pian päättyy."

"Niin, mutta minun täytyy asettua paikkaan, jossa voi elää huokealla."

"Tietääkö devashung minun olevan täällä?"

"Vielä en ole kuullut siitä mitään; mutta minä olen eilen teidän asioittenne johdosta jälleen lähettänyt viestin pikälähetämyötä. Miten teitä tullaan kohtelemaan, en tiedä; mutta minä itse olen mennyt vanhan ystävytemme takia niin pitkälle, kuin minulle suinkin oli mahdollista."

Jos jo tammikuun 13:s oli merkkipäivänä aikakirjoissa niin piti 14:nä sattua vieläkin ihmeellisempiä tapauksia! Elämäni oli viime kuukausina kulunut jotenkin yksitoikkoisesti, mutta nyt elin joka päivä asioita, jotka olivat kuin romaaneista otettuja.

Niin kaunista päivää ei meillä vielä ollut koko talvena. Telttain läheisyyteen oli universalikone asetettuna kolmijalalleen ja kädessä minulla oli kronometri, aneroidi-ilmapuntari ja lämpömittari. Seisoin siinä ainakin kolmisen tuntia tarkastellen *auringonpimennyksen* kehitystä. Se käsitti likimäärin yhdeksän kymmenettäosaa auringonkehästä. Vähää ennen sen maksimia oli ilman lämpö -8,5 astetta ja kohta maksimin jälkeen -11,4 astetta. Termografin violetti juova laskeutui nopeasti, ja kevyt leyhköys puhalsi pitkin maan pintaa. Muutamia tibetiläisiä oli tullut Muhamed Isan teltan luo tekemään kanssamme hevoskauppoja, mutta kun alkoi niin merkillisesti pimetä, olivat he pudistelleet päätänsä ja menneet takaisin telttoihinsa. Ladakilaiset ovat ulkosalla, istuvat nuotioittensa ääressä ja mutisevat rukouksia. Korpit ovat hiljaa eivätkä liikahtakaan. Kotka lentelee raskain siivin aivan maanpinnan rajalla. Lampaamme palaavat itsestään laitumelta kuten niiden tapana on iltasilla — ja kuitenkin on sammuva aurinko puolipäivän korkeudessaan. Koiranpennut lopettavat leikkinsä, ryömivät noloina teltaan ja paneutuvat vuoteelleni. Ainoastaan hevoset haukkaavat nurmea eivätkä näy ollenkaan ihmettelevän päivän lyhyttä. Kaikki on puistattavan hiljaista ja tyventä.

Mutta sitte suurenee jälleen pieni päivän sirppi, joka ei ollut sammunut maailman yössä. Käy valoisammaksi, ja himmeät varjot, joilla äsken vielä oli kaksinkertaiset reunat, tulevat jyrkemmiksi. Lampaat seisovat vielä hetken epäröiden, mutta käyvät sitte takaisin laitumelle. Koirat alkavat uuhelleen kisailunsa, ja tibetiläiset kurkistavat yksi toisensa jälkeen telttainsa ovista. Korpit pyristelevät itseään ja lentävät raakkuen muutamalle kunnaalle. Ladakilaisten rukoukset vaikenevat, ja suhahtavin siivin kohoaa kotka ylös aurinkoa kohti, joka taasen näyttäytyy koko hehkuvassa loistossaan.

Nyt lähdin molempien tukipylyväitteni kera h. ylh. Hladshe Tseringin pateille. Hän istui kiillotetun pöytänsä ääressä, hörppi teetä ja sauhutteli pitkästä kiinalaisesta piipustaan.

"Tiedättekös, mistä syystä äsken niin pimeni?" kysyin. "Dangra-dshum-tson jumalat ovat vihoissaan siitä, ettette sallineet minun käydä heidän järvellään!"

"Ei toki, varjelkoon siitä. Taivaalla kävelee suuri koira, joka välistä peittää meiltä auringon. Mutta minä ja lama Lobsang olemme rukoilleet alttarin ääressä ja polttaneet suitsutuslastuja jumalankuvien edessä. Teidän ei tarvitse enää peljätä, koira on mennyt tiehensä."

"Mainiota!" huudahdin ja tein nyt epätoivoisen yrityksen selittää ilmiötä. Robert sai pitää alustaan, joka esitti aurinkoa, yläällä; minä otin kaksi rupiin kolikkoa, jotka kuvasivat maata ja kuuta kiertokulussaan. Hladshe Tsering kuunteli tarkkaavasti selitystäni Muhamed Isan käännokestä, myhäili, nyökytti hyväksyvästi päätään ja arveli lopuksi — että tuo kaikki saattoi meille hyvin kelvata, mutta ei pitänyt lainkaan Tibetissä paikkaansa!

Samassa silmänräpäyksessä teltan ovikieleke temmattiin auki, Rabsang astui hengästyneenä sisään ja huusi minulle:

"*Posti on tullut!*"

Muhamed Isa ja Robert hypähtivät pystyyn, kuin olisi heillä ollut tulta jalkainsa alta, ja huusivat: "Meidän täytyy kiiruhtaa ulos!" Minä istuin aivan hiljaa ja ponnistin lujasti jalkojani lattiaa vastaan, jotten näyttäisi vavahtelevani jännityksestä. Oliko se mahdollista? Kirjeitä kotoa, Intiasta, Gyangtsesta ja ehkäpä tashi-lamaltakin.

"Kuka on postin tuonut?" kysyin, niinkuin ei mitään olisi tapahtunut.

"Eräs mies Shigatsesta, jolla on kaksi muuta seurassaan", vastasi Rabsang.

"Missä hän on? Antakaa hänen tuoda postilaukku tänne!"

"Sen olemme hänelle jo sanoneet, mutta hän vastaa saaneensa ankaran käskyn jättää postin sahibille itselleen hänen omassa teltassaan. Hän kieltäytyy tekemästä sitä kuvernöörin teltassa."

"Mitä nyt on tapahtunut?" kysyi Hladshe Tsering, joka oli ihmeissään yleisestä mieltenkuohusta.

"Minulla on tietoja *tashi-lamalta*", vastasin hyvin levollisesti. Nyt oli Hladshe Tseringin vuoro näyttää ällistyneeltä. Uutinen teki häneen hyvin syvän vaikutuksen. Hän antoi nopeasti käskyn, kaksi hänen miehistään kiiruhti ulos ja toivat sanoman ilmotukseni todenperäisyydestä. Silloin hän taputti minua ystävällisesti olkapäälle ja virkkoi myhäillen:

"Hedin sahib, tämä on minulle paljoa suurempi ja tärkeämpi uutinen kuin teille! Minä viis siitä mitä

sanomia te olette saanut, mutta postin tulo tashi-lamalta on minulle jo sellaisenaan todistuksena siitä, että hänen pyhytensä tosiaankin vartoo teitä, että Labrangin alue on teille avoinna ja että minä olen menetellyt oikein kun sanoin, että voitte jatkaa matkaanne. Jollen jo eilen olisi antanut lupaa siihen, olisin sen tänään aivan varmasti teille antanut."

"Mutta olenhan aina sanonut saavani postini tashi-lamalta."

"Totta, mutta vasta nyt minulla on kouraantuntuva todistus siitä, nyt olen aivan rauhoittunut enkä aijo enää edes odottaa lähtöönnekään saakka. Minä matkustan ylihuomenna Shansa-dsongiin."

Mutta nyt en enää jaksanut hillitä itseäni. Otin kiiruusti jäähyväiset ja riensin telттаani, jonne postintuoja huudettiin. Se oli nuori jäntevä tibetiläinen nimeltä Ngurbu Tundup, joka palveli Kung Gushukia, erästä hyvin ylhäistä virkamiestä Shigatsessa ja tashi-laman nuorempaa veljeä. Intiasta tulleen käskyn mukaan oli luutnantti *Bailey*, joka edusti lomalla olevaa majuri O'Connoria Gyangtseessa, lähettänyt erittäin huolellisesti suojatun postilippaan tashi-lamalle, pyytäen tämän toimittamaan sen minulle. Olipa tibetinkielinen osote merkitty juuri kielletyn *Dangra-dshum-tson* nimelle. Tashi-laman käskystä oli mies varustettu avoimella passilla Labrangista, Tashi-lunpon Vatikaanista, joka oikeutti hänen ottamaan koko matkalla sinne hevosia ja ruokatarpeita ilmaiseksi. Hänen mukanaan tulleet miehet olivat viimeiset paimentolaiset, jotka olivat Dangra-dshum-tson luona antaneet hevosia käytettäväksi eivätkä nyt, kun juomarahoja varmasti tuli tippumaan, olleet tahtoneet hänestä erota. Hän oli tarvinnut 18 päivää pyhälle järvelle tullakseen ja oli siellä vielä kolmen päivän ajan etsinyt minua, kunnes sattumalta oli saanut kuulla meidän leiriytyneen Ngangtse-tson luo. Sitte hän oli kiirehtinyt minun tyköni suorittamaan hänelle pannun tehtävän. Mutta miten oli hän saattanut niin viivästyä? Minähän olin kuitenkin sopinut marraskuun 25 päivästä! Aivan oikein, mutta Kung Gushuk oli antanut lippaan virua Shigatsessa 40 päivää, ja Kung Gushuk on pässinpää! Mutta tämäkin oli onni. Jos Kung Gushuk olisi tehnyt velvollisuutensa, niin olisi posti saapunut ajoissa — mutta minä tulin vasta joulukuun lopussa sovitulle paikalle. Korkeampi sallimus oli ohjannut asiat käymään niin, että kaikki sopivat erinomaisesti toistensa kanssa.

Nytpä lipas avattiin. Mikä jännitys! Se sisälsi kirjekääröjä vanhempaini kotoa, Kalkuttan *Gouvernement Housesta*, eversti Dunlop Smithiltä ja monilta muilta ystäviltä. Ensiksi vakuuttauduin viime kirjeestä, että kotona kaikki olivat terveitä, ja luin sitte kaikki aikajärjestyksessä ja mitä suurimman jännityksen valtaamana. Kirjeet olivat minulle sitä tervetulleemmat, kun ne sisälsivät pelkästään hyviä tietoja. Ja Ruotsin lehtiä sain tukuttain — ne tosin olivat vanhoja kuin Methusalem, mutta luettavasta ei nyt ollut puutetta Shigatsen matkalla.

Koko 15. päivän minä yhä vielä luin ja luin sitte vielä edelleen. 16. päivänä tuli Hladshe Tsering jäähyväisvierailulle. Me tarinoimme vallan hauskasti keskenämme, laskimme leikkiä ja kysyimme toisiltamme, tokko kohtalo vielä kerran veisi meitä eläessämme yhteen. Sitte seurasin häntä ulos odottavan hevosen luo, joka oli lumivalkea sekä koristettu vadelmanpunaisella satulaloimella, kimaltelevilla messinkikoruilla ja rintavaatteella, jossa helisi pieniä tiukuja. Hän nousi satulaan, ojensi minulle viimeisiksi jäähyväisiksi molemmat kätensä ja katosi sitte pienen ratsasjoukkonsa kera kunnaiden taa. Sitte uudelleen palasin kirjeitteni pariin, mutta huomasin sittekin olon muuttuneen täällä aika tyhjäksi ja autioksi Naktshangin rakastettavan käskynhaltijan poislähdettyä.

Tammikuun 17. p. Mitäpä nyt huolin siitä, että vastasatanut lumi peitti meitä ympäröiviä vuoria ja että raskaita, siniharmaita pilvenlonkareita vyöryi järven yli, kun minä nyt sain luoda niihin viimeisen jäähyväisilmäyksen. Kaikki tuntui niin valoisalta, hilpeältä ja ystävälliseltä. Mahtava kuvernööri oli tullut estämään minua matkaani jatkamasta, ja kuitenkin oli nyt tie edessämme etelään yhtä avoimena, kuin äskettäin asumaton Tshang-tang. Mutta täällä oli olo paljoo parempaa kuin siellä. Joka päivä tulisimme sivuuttamaan mustia telttöjä, voimme ostaa kaikkea mitä tarvitsimme, eikä ollut kauvemmin huolena ajatus, että meillä enää oli ruokavaroja vain viideksi päiväksi. Me nautimme rajattomasta vapaudesta, vaikkei meillä kuitenkaan ollut ainoatakaan miestä turvajoukkonamme. Edessäni avautui maa, josta maantieteellisessä mielessä voi sanoa, että se oli *koko maapallon kaikkein mieltäkiinnittävimpiä*, ja jossa joka päivämatkalla saattoi tehdä mitä tärkeimpiä havaintoja ja keksintöjä. Mitäpä huolin siitä, että ilma oli raaka ja kylmä — kerranhan kuitenkin piti kevään tulla! Kolmesta syystä voimme nyt luottaa lämpimämpien säiden saamiseen: me kuljimme eteläisempiä leveysasteita kohti, voimme pian päästä alavammille seuduille ja jokainen päivä vei meidät askeleen lähemmäksi kevättä. Ja kolmesta syystä piti *Ngangtse-tson* järven pysyä alati loistokohtana muistelmaini päiväkirjassa: sen varrella oli minulle odottamatta annettu vapaus, siellä olin jälleen päässyt ulkomaailman kanssa yhteyteen, ja siellä oli minulla ollut tilaisuus määritellä ensi kertaa järven syvyys täydellisten luotausten avulla ja piirtää sen rajat kartalle.

Olimme jotenkin huokealla ostaneet kolme uutta hevosta, joiden selkään Robert, Muhamed Isa ja Tsering nousivat, minun yhä käyttäessäni pientä ladokilaiskimoani. Postintuojan ja hänen molempain toveriensa seurassa ratsastimme kaakkoiseen suuntaan alas järvelle päin ja kuljimme pitkin sen

itärantaa, jonka eteläisimmällä kohdalla leiriydyimme kahden mustan teltan läheisyydessä. Kiangeja ja susia näyttytyi usein. Yhden kiangan olivat sudet repineet; sen raadon ääreen jäivät valkea Puppy ja musta pobrangilaiskoira ihanata kestinkiä pitämään. Olimme 21,2 kilometriä pitkän päivämatkan aikana kärsineet vilua aika lailla, ja yöllä lämpö määrä aleni aina 34,0 asteeseen; pahin pakkanen koko talven kuluessa!

Seuraava päivämатka vei meidät erään sen vuoriston halki kulkevaan poikittaiseen laaksoon, joka kohoaa Ngangtse-tson etelärannalla. Sen on melkoisen kapea, ja pieni lähdepuro pulppuaa jääkautensa alla. Me seuraamme muuatta selvästi huomattavaa puroa, jätämme taaksemme pari telttaa ja kuljemme lammaskatrainen, nurmiketojen ja mustain kohtain ohi, joilta kesyt jakit ovat maatessaan kalvaneet kaiken ruohon; kaikki on mustaa: teltat, tibetiläiset, puolialastomat lapset ja koirat. Lopuksi laaksonuoma johtaa meidät länttä kohden; juuri käänteessä näemme erään maidonvalkeaksi jähmettyneen vesiputouksen. Ylhäällä laakson korkeimmalla kohdalla leiriydyimme muutamalle tasangon tapaiselle laajennukselle, jolta minulla oli hyvin mieltäkiinnittävä näköala koilliseen päin. Sieltä näki melkein koko sen järven, jonka Nain Sing oli sijoittanut jonkun matkan päähän etelään ja jota hän kutsuu *Daru-tsoksi*. Minä en voi väittää tätä nimeä vääräksi, mutta yksikään tibetiläinen, jolta sitä kysyin, ei ollut järveä koskaan kuullut niin nimitettävän; he sanoivat sitä *Martshar-tsoksi*, ja sillä nimellä sen merkitsinkin nyt karttaani. Mutta usein kylläkin sattuu, että eri paimentolaisheimot samalle järvelle antavat eri nimiä. Leirissä n:o 109 (5,189 metriä korkealla) ollessamme se lepäsi suoraan allamme kuten jollakin kartalla; sen hahmo ei ole niin yksinkertainen kuin Nain Singin kartassa, vaan rikas niemekkeistä ja poukamista, ja keskeltä se on erinomaisen kapea, Ngangtse-tson ja Martshar-tson välinen maakangas on vain muutamia kilometrejä leveä; korkeimmilla kohdin koskettavat toisiinsa molempain järvien muinaiset rantapenkereet. Marishar-tson pitäisi olla yhtä suolainen kuin naapurinsa, mutta sen jää oli kirkas ja sininen, emmekä sen yläpinnalla nähneet mitään irtautuneen suolan muodostamia kenttiä.

Siitä lähtien, kun olimme jättäneet valkean pennun ja mustan pobrangilaiskoiran lampaanraadon kimppuun, emme ollut niitä enää nähneet; lähetin sen vuoksi Hadshin takaisin järvelle. Mutta hän palasi, näkemättä jälkeäkään koirista. Sille tielle ne menivät, ja minä kovin kaipasin valkeata pentuani, joka oli ollut uskollinen telttä- ja matkatoverini. Joko ne olivat joutuneet kahakkaan susien kanssa, kuullen sankarikuoleman, tahi olivat kadottaneet jälkemme ja joutuneet paimentolaisten hoitoon. Edellinen tapaus oli todennäköisempi, sillä Hadshi oli järveltä palatessaan nähnyt susiroikan samoavan jälle.

Tammikuun 19. päivänä kävimme yli läheisen *Tshapka-lan* solan (5,356 metriä), jolta kohoaa kivipyramiidi jumalain kunniaksi. Vedenjakajana sillä on vain toisarvoinen merkitys, sillä sen kummaltakin puolen laskee vesiä Ngangtse-tsohon. Alaspäin painuva laaksomme muodostaa etelää kohden jännitetyn jousen; Lamb-lungin solassa meillä oli naapureinamme yksitoista telttaa ja voimme paikalla niistä varustaa mukaamme useampien päivien tarpeet. Alue kuuluu vielä Naktsangiin, mutta paimentolaiset olivat Labrangin alamaisia ja maksoivat veronsa Tashi-lunpoon.

Siellä viivyimme kaksi päivää. Siihen ei ollut syynä raju lumimyrsky, joka olisi pakottanut meitä uhraamaan 48 tuutia, vaan Ngurbu Tundup, postimme tuoja. Minä olin nim. aikonut pidättää häntä luonamme niin kauvan kuin mahdollista, sillä selvää oli, että meille oli vain hyödyksi ja kohotti arvoamme se seikka, että erään Shigatsen ylhäisimmän virkamiehen palvelija kulki karavaanimme mukana. Hän oli meille elävänä passina; jos häntä ei enää ollut luonamme, voitaisiin meitä ehkä taasen pitää seikkailijoina, jotka joku vallastaan kopea päällikkö voi panettaa kiinni. Mutta Ngurbu Tundup ei antanut taivuttaa itseään, vaan selitti, että häntä oli käsketty heti tehtävänsä suoritettuaan palaamaan takaisin siitä ilmottamaan. Nyt hän oli ollut käskyä tottelematta ja useampien päivien ajan, mutta suostui kuitenkin jäämään luoksemme sillä aikaa kun levähdimme Lamb-lungin solassa. Minä tarvitsinkin aikaa laittaakseni valtavan postini kuntoon. Tammikuun 20. päivänä kirjoitin yhtä mittaa 16 tuntia, ja seuraavan päivän iltapuolella oli postilähetyksemme valmis ja matkakunnossa. Ngurbu sai oivallisesta palveluksestaan lahjaksi 82 rupiita, ja jos hän kunnollisesti jättäisi postikääreeseen Gyangtsen brittiläiselle kauppa-asiamiehelle, saisi hän vielä erityisen palkinnon, kun Shigatsessa jälleen tapaisimme toisemme. Mutta hänen piti joutua ja vaihtaa hevosta monta kertaa päivässä.

Kun Ngurbu oli ratsastanut rinteiden taa, olimme me taasen täydellisesti erotetut ulkomaailman yhteydestä ja jätetyt omiin turviimme. Seuraavana aamuna kävi kulku edelleen vuorista rinnettä ylöspäin itäiseen ja kaakkoiseen suuntaan saman laakson halki, jossa olimme leiriä pitäneet. Alituisia myrskyjä ja suunnattomia pilvivooria joko lumen kera tai lumettomia — ne olivat tammikuun sään luonteenomaisimmat tunnusmerkit.

Tammikuun 28:s oli suuri päivä tämän retkikunnan aikakirjoissa. Me tiesimme, että edessämme oli tukala tie, ja läksimme sen vuoksi varahin matkaan. Hevonen, jonka harjaan oli solmittu numerolappu 22, virui kivikovaksi jääntyneenä koivet suorina edessä; se oli palvellut meitä uskollisesti lähes puoli vuotta. Seitsemän hevosta ja yksi muuli oli siis meille enää eloon jäänyt. Niillä oli kannettavanaan

ainoastaan huopapeitteensä, jotka niitä yöllä suojelivat kylmältä. Uudet tibetiläiset hevoset voivat mainiosti; vanhojen pokujemme rinnalla, jotka koko talven olivat olleet jättämässä Tshang-tangia taaksensa, uudet näyttivät lihavilta ja hyvinvoinnista kiiltäviltä.

Sitte kiipesimme hitaasti ylöspäin, kunnes yht'äkkiä tiemme oikealla puolen tuli näkyviin syväksi leikkautunut vieremälaakso. Se ei kuulunut Ngangtse-tsohon! Olin siis jättämässä taakseni tuon laskujuoksuttoman syvänteen ja vaivasin päätäni miettimällä mitähän kaikkia yllätyksiä tässä vielä saa odottaakaan. Laakson nimi on *Sangra-palhe*, se kulkee kaakkoon päin ja yhtyy *Pablan* yhtä syväuomaisiin eteläisempiin poikittaislaaksoihin. Kaakossa näimme edelleen erään Pablan sivuharjanteen kärjen, josta lähtien tämä mahtava emälaakso ynnä sen virta painuvat enemmän etelään päin, jatkaakseen matkaansa etemmäs — mutta minne? Siitä ei opas voinut antaa minulle mitään tietoa, sen tulimme vasta myöhemmin tietämään. Edelleen saavumme erääseen pohjoiseen päin kulkevaan laaksoon, joka siis kuuluu Naong-tsangpoon. Pohjaiseen päin maa hitaasti alenee, mutta etelään päin nousee jyrkästi pystyyn, ja me päädyimme itse sille lakealle solanharjulle, joka muodostaa vedenjakajan. Heti *Säredingin* huipun takana, jolla seisoo yksinäinen lammaspaimenen maja, tämä kohoaminen jyrkistyy keilavuorta *Särpo-tsungea* kohti, jonka myöhemmin sivuutamme aivan tiemme oikealla puolella. Sen läntiseltä ja itäiseltä sivulta, samaten kuin siitä solankynnykseltä jolla nyt olemme, lähtee joukko melkoisen syviä vieremälaaksoja alas Sangra-palhea kohden. Tiemme vasemmalta puolen laskee muuan laakso luoteiseen päin, mutta se kuuluu vielä Naon-tsangpon piiriin. Me liikumme siis vesiä toisistaan erottavilla huipuilla. Särpo-tsunge töröttää niiden joukossa kuin mikäkin maantieteellinen rajapyykki osottamassa, missä Ngangtse-tson herruus loppuu. Koko suuremmin vuoriharjanne vaikuttaa kuin sangen merkillinen, monimutkainen korkokuva.

Vielä hiukan korkeammalle, niin pääsemme varsinaiselle solakynnykselle, jonka tuntee kiviröykkiöön pystytetystä riu'usta, jonka huippuun kiinnitetyt viiririhmat tuulessa lepattavat, paukkuvat ja jännittyvät. Olipa jo täpärä aika päästä pienen nuotion ääreen, sillä olin puolikuolleena vilusta. Mutta helppoa ei ollut saada kiehumälämpömittaria kiehumaan. Maassa istuen täytyi Robertin muutamista turkeista ja huopapeitteistä rakentaa tilapäinen telta koneen ympärille, sillä aikaa kun minä tuulenvastaisella puolella makasin vatsallani ja koetin pienestä raosta lukea lämpömittarin ilmoitusta. Se osotti vain 9,5 asteen pakkasta, mutta n:o 8:n vahvuista länsilounattuulta, s.o. puolta myrskyä. Alaspäin johtava laakso, *Sele-Nang*, oli nyt iltapäivällä syvässä varjossa. Sen suu-aukeaman läpi näkee kokonaisen jättiläismeren jähmettyneitä vuoriaaltoja, jyrkkiä kallioita syvien laaksojen erottamina, ei missään tasaisia paikkoja eikä kasvullisuutta, vuoristosokkeloita, paljon voimallisempaa, ilmeikkäämpänä ja villimpänä korkokuvana kuin Tshang-tangissa koskaan olin nähnyt. Lännessä päin sulkevat Padla-harjanteen läheiset osat kaiken näköalan.

Sola, jonka kukkulamaisella satulalla nyt olimme, on nimeltään *Sela-la* ja saavuttaa 5,506 m korkeuden merenpinnasta tukien. Minä näin selvästi, että sen täytyi sijaita sillä pääjonolla, jolla edempänä idässä kohoaa tunnettu huippu *Niem-tshen-tang-la* Nam-tson eli Tengri-norin etelärannalla ja jonka yli jotkut harvat europalaiset ja punditit jo ovat käyneet. Se on maapallon etevimpiä ja suuremmissa vedenjakajia, sillä sen pohjoisrinteiltä valuu vesiä ylätasangon laskujuoksuttomiin järviin — mutta etelärinteiltä Intian valtameren. Mihin suuntaan tämä vedenjakaja kulkee ja millaiset vuoristojärjestelmät ovat siinä maassa, jonka matkareittini Ngangtse-tson ja Je-shungin (Tsangpon luona) välillä leikkaa halki, se kaikki oli siis valkean rodun maantieteentutkijoille jäänyt aina tähän tammikuuhun 1907 saakka yhtä tuntemattomaksi kuin kuun maanpallosta pois päin kääntynyt puolisko! Mutta ne meret ja vuoristot, joita täysikuu meille näyttää, tunsimme jo vanhana aikana paljoa paremmin kuin sitä maapallon pinnan osaa, jonne minulle nyt on suotu johtaa lukijani. Minä olen sallinut itseni kutsua *tätä maantieteellistä arvoitusta*, jonka onnistuin ratkaisemaan, *yhdeksi kauneimmista, ehkäpä kaikkein suurenmoisimmaksi*, mitä maaemomme pinnalla vielä oli ratkaisematta.

Kun mitä kiiruimmin sinisiksi paleltuneilla käsilläni olin piirtänyt tämän panoraaman ja merkinnyt muistiin ne nimet, jotka opas minulle kykeni ilmottamaan, riensimme solan eteläpuolella olevia osittain lumen peittämiä mukurakivirinteitä alas. Jääpatsaiden peittämällä laaksonpohjalla nousimme jälleen hevostemme selkään ja kohtasimme kolme ratsastavaa tibetiläistä, jotka ajoivat kahdeksaa hevosta edellään. Heti kun olivat meidät huomanneet, ne kääntyivät toiseen suuntaan ja tekivät suuren kierroksen meitä välttääkseen. Arvatenkin ne kuuluivat johonkin rosvojoukkoon, joka koetti saaliinensa kadota näkemättömiin näitä korkeita raivaamattomia teitä pitkin.

Tammikuun 29. päivänä oli kulkumme hauska. Syvässä laaksossa tuulelta turvissa me taivalsimme kohti päivää ja tunsimme sen lähestyvän kevään ensimmäiseksi enteeksi. Juuri tämän laakson tehdessä mutkan aukeaa siihen *Tumsang*-laakso, jonka perällä näimme osan sitä suurta vuoristojonoa, minkä yli Sela-lan kohdalla olimme käyneet. Tämän yhtymisen kautta muodostunut laakso on leveämpi, ja sen keskellä kiemurtelee *Sele-nangin* jääkate. Erääseen *Selin-do* nimiseen laakson-avartumaan me pystytimme leirimme n:o 118.

Viime päivien kuluessa olimme usein puhelleet, miten tärkeätä olisi saada paimentolaisilta

vuokratuksi muutamia jakeja. Omamme olivat menehtyneet, pidättivät kulkuamme ja saivat niillä ylävillä soraisilla seuduilla, joiden läpi nyt kuljimme, jalkansa joka päivä yhä kipeämmiksi. Niin kauvan kuin maa oli avoinna edessämme, täytyi meidän kiirehtiä minkä ennätimme, vitkastelu voi tulla turmiolliseksi, mutta jakit ne marssivat, kuin olisi niillä pölkyt jalkojen sijasta. Selin-dossa emme nähneet yhtään telttaa, mutta hämärässä palasi Namgjal leiriin mukanaan kaksi tibetiläistä, jotka oli tavannut eräästä poikittaislaaksosta. Ne suostuivatkin antamaan käytettäväkseni 25 jakia, jos saisivat n. 60 pennin vuokran joka päivämatalta; he laskivat matkan Je-shungiin Tsangpon luona kahdeksaksi matkapäiväksi. Itse he tahtoivat seurata meitä vain yhden päivämatkan, mutta vakuuttivat vahvasti, että uutta väkeä kyllä saataisiin heidän tilalleen, kun he kääntyivät takaisin. Parempata onnenpotkausta en olisi saattanut toivoakaan: me voimme säästää omia eläimiämme ja tehdä pitempiä päivämatoja, saisimme päälle päätteeksi vielä hyviä johtajia.

Illalla saapui luoksemme seitsemän kiireestä kantapäähän aseestettua ratsuria; ne olivat etsimässä rosvojoukkoa, joka oli varastanut heiltä useita hevosia. Me voimme kertoa heille eilen vastaamme tulleesta seurueesta, ja hyvin kiitollisina he ratsastivat laaksoa ylöspäin.

Tammikuun 30. p. aamulla saapuivat uudet ystävämme jakeineen; sitte kun kantamukset oli siirretty viimemainittujen selkään, kävi ilmi, että koko siitä suuresta kuormastosta, jonka olimme ottaneet mukaamme Lehistä lähtiessämme, oli jäljellä enää vain 18 kantamusta. Molemmat viime oppaat saivat palkkansa ja lähtivät heti patikoimaan Sela-lata kohden.

Heti leirimme n:o 118 alapuolella yhtyi Selin-do-laaksomme *Porung*-laaksoon, jossa taasen saatiin ruveta kiipeämään kaakkoon päin. Minua ihmetytti, että uudet oppaamme uudelleen hinasivat meitä ylös korkeuksiin, mutta he seurasivat selvästi huomattavaa tietä, ja yhtynyt laakso, jonka jätimme oikealle, näytti laskeutuvan länsilounaaseen ja lounaaseen päin. He sanoivat sen laskevan alas *My-tsangpohon*, joka on *Dshere-tsangpon* (ylemmän Brahmaputran) pohjoisesta tuleva haarajoki; myöhemmin minulla oli tilaisuus havaita heidän ilmotuksensa todeksi. Nyt kuitenkin ensi kerran tämän maan läpi kulkiessani tuntui minusta moinen vuorijonojen ja vesitiehyeiden järjestely selittämättömältä ja yllättävältä. Joka leirissä tiedustelin asianlaitaa luotettavilta tibetiläisiltä ja annoin heidän piirtää sormellaan hiekkään pieniä karttoja, jotka sitte jäljensin päiväkirjaani. Mutta jok'ikinen päiväkartta näytti erilaiselta, silloinkin kun pääpiirteet olivat samat.

Sivulaaksoista näkyi pieniä jalkapolkuja yhtyvän tiehemme, joka jo on aika leveä ja todisti melkoisesta liikenteestä. Kaikki oppaamme sanoivatkin, että tämä on Shigatseen vievä suuri maantie; mutta samalla se on myös osa siitä valtavyylästä, joka yhdistää Tshoktshun maan pääkaupungin kanssa. Jo täällä muodostaa tien joukko rinnakkain kulkevia jalkapolkuja; kun nämä kohoavat kumpujen ja jyrkkien rinteiden sivuille, näyttää maaperä juovikkaalta.

Yhä korkeammalle kohoaa tie eteläkaakkoon päin; me olemme jo noin 30 metriä laaksonpohjan yläpuolella, jonka täyttää aika mahtava, joka paikasta yhtä leveä jäävyöhyt, joka on ison virran näköinen; voisipa luulla joutuneensa Indus-laaksoon, sellaiselta kuin se talvisaikaan Saspulista ylöspäin kohoten näyttää. Mutta se on vain harhakuva, sillä sivuutettuaamme vielä monia melkoisen avaria haaralaaksoja tulemme vihdoon *Mense-tsakan* rikkaille lähteille, joissa kesällä on 48 asteen lämpöistä ja suolatonta vettä ja jotka alempana laaksossa muodostavat lammikoita, missä pieniä kaloja uiskentelee limaisten levien välillä. Mutta vähitellen vesi jäähtyy ja muuttuu jääksi, jonka yli se sitte valuu edemmäksi, kunnes, kuten nyt tammikuun lopulla, on täyttänyt koko laaksonpohjan yhden vuoriseinän juuresta toiseen.

Eteemme ilmaantuu solansuu; ympärillään kehä mykeviä vuorenharjanteita, joiden ylimmällä huipulla karavaanimme kuvastuu taivasta vastaan, näyttää sola kiusoittavan jyrkältä. *Shib-la-jilungin ja Tshugge-lungin* laattojen yläpuolella kapuaminen alkaa meille maistua yhä karvaammalta, hevoset jäävät usein seisomaan sorarinteille. Mutta vihdoin viimein olemme päässeet ylös välttämättömän solapyykin luo, jota merkitsee kiviröykkiöön pystytetty viiritanko pienempäin kivipyramiidien ympäröimänä. Tämä on *Shib-la*, jonka korkeus on 5,349 metriä. Näköala on suuremoinen ja vapaa miltei kaikille suunnille, kun sitä ei missään ole mikään läheinen vuorenhuippu sulkemassa. Alhaalla laaksoloissa oli meillä ollut tuulen suoja, mutta täällä ylhäällä se pieksää esteettömästi tätä valtavin vuoriharjanteiden aaltoilevaa merta.

Lounaassa näyttää oppaamme meille lähintä solaa, jonka yli meidän on mentävä. Sen ja Shib-lan väliin on leikkautunut syvä laaksokuilu, joka laskeutuu länsilounaaseen päin. Sen virta, tai oikeammin jääkate, yhtyy kaikkiin niihin vedenjuoksuihin, jotka tänään jo sivuutimme, jopa kaikkiin, mitä sitte Sela-lastä lähdettyämme olemme oppineet tuntemaan. Me käymme siis kokonaisen haarajokisarjan yli, mutta jäävirta, joka ne sulkee valtaiseen syliinsä, jää länteen päin tiestämme eikä sitä voi ainoastakaan kohdasta tältä huomata. Tuota päävirtaa tunnetaan nimillä *My-tshu*, *My-tsangpo* tahi myös *My-tshu-tsangpo*.

Neljä virkavapautta nauttivista jakeistamme olivat taas tykkänään menehtyneitä ja tarvitsivat

levähdyspäivänsä — olisinpa silloin tiennyt, mikä takanamme oli tulossa, niin olisin huolelta heittänyt ne tänne ja seuraavana aamuna pitänyt joutua päästäkseni matkaan. Mutta mitäpä minä osasin aavistaa, vaan vietin tammikuun viimeisen päivän rauhallisesti leirissä n:o 119. Pakkanen kiristyi -34,6 asteeseen; kolmannen kerran jo tänä talvena luin lämpömittarista tuon astemäärän.

Levähdyspäivän vietin tutkimalla valmistamiani karttoja ja koettamalla muodostaa siitä vuori- ja laaksoosokkelosta, johon olimme eksyneet, itselleni selvää kuvaa. Niin paljon oli ainakin varmaa, että tuo suuri vedenjakaja Tshang-tangin juoksulaskuttomien järvien ja Intian valtameren välillä kulki pääharjanteen Pablan sivua ja — että tämä oli välitön läntinen jatko mahtavasta *Nien-tshen-tang-lan* harjanteesta. Me olimme käyneet Pabla-vuoriston yli Sela-lassa ja olimme nyt *My-tshun* avaralla, sokkeloisella jokialueella. Miltei yhdensuuntaisesti *My-tshun* kanssa juoksee itään päin *Shang-tshu*, jonka laakson halki olivat kulkeneet punditi Krishna (A. K.) v. 1872 ja kreivi de Lesdain v. 1905. *My-tshun* ja *Shang-tshun* välillä täytyy siis vielä olla toisarvoinen vedenjakaja ja melkoinen vuoripaisuma, joka ei itse teossa ole muuta kuin haarautuma Pablan pääharjanteesta. Sela-lastasta lähtien juoksevat kaikki ylikulkemamme vesitiehyeet länteenpäin, mutta se toisarvoinen vedenjakaja, josta niiden juoksu alkaa, oli itään päin reitistämme. On kuitenkin mahdollista, että *My-tshun* ja *Shang-tshun* välillä on vielä joku tai ehkä useampiakin sivulaaksoja, jotka ovat samanarvoisia näiden jokien kanssa.

Pabla on siis vain osa "*Taka-Himalajan*" pääharjannetta, ja Taka-Himalaja ei ainoastaan ole ensiluokan vedenjakaja, vaan fyysillis-maantieteellinen raja, jonka merkitys on vielä valtavampi! Tosin olin joskus ennenkin eksynyt kammottaviin vuoriseutuihin, mutta moista maata kuin täällä Taka-Himalajan eteläpuolella en ollut vielä nähnyt. Tshang-tangissa ovat maisemain vallitsevat viivat matalasti aaltomaisia ja vaakasuoria; nyt olimme saapuneet niihin samankeskisiin alueisiin, jotka viettävät mereen, ja kohta kävivät pystysuorat viivat vallitseviksi. Taka-Himalajan eteläsivulla ovat laaksot siis leikkautuneet paljon pontevammin kivivuoriin, kuin missään tuolla korkealla ylänkömaalla. Ja minkä vuoksi? Koska monsuunipilvien sateet Taka-Himalajan eteläisellä sivulla ovat verrattomasti runsaammat kuin sen pohjoisella rinteellä. Laita on sama kuin Himalajalla, missä lounaismonsuuniin päin oleva eteläsivu saa sateista osalleen suurimman osan, jotka huuhtelevat sen rinteitä paljon kauemmin ja taajemmin pohjoista. Niinpä näimmekin kaikissa laaksoissa lähteitä, puroja ja jokia, kun sitävastoin vielä vähän aikaa sitte olimme olleet vallan pulassa vedettömyyden vuoksi. Siis ilmatieteellisessäkin suhteessa on taka-Himalaja rajalinja, jonka veroista valtavuudessa ja tärkeydessä ei maan päällä monta ole.

Odotukseni ja jännitykseni kasvoivat alinomaa; joka päivä aavistin suuren uskonnollisen pääkaupungin läheisyyttä. Hartauspatsaat, mani-keot, pyhiinvaeltajat, karavaanit, — kaikki julistivat sitä. Ladakilaiset olivat joutuneet saman kiihtymyksen valtaan, jota Islamin pyhiinvaeltajat tuntevat läheystyössään Ararat-vuorta ja hokiessaan itselleen, että he sen huipulta ensi kertaa ovat näkevät pyhän Mekkan.

Varhain iltapäivällä tuli tibetiläisiä leiriimme tuoden uusia jakeja, joiden selkään kuormastomme helmikuun 1. päivänä sälytettiin. Minusta oli käsittämätöntä, että paimentolaiset olivat vähimmittäkään vastaväitteittä kernaat palvelemaan minua. Suuri sotatie on tosin jaettu aseisiin, joissa on saatavana kuormaston ja tavarain kantamiseen tarvittavia virkeitä jakeja, mutta nämä tietysti olivat tarkotetut ainoastaan tibetiläisille, eivätkä suinkaan europalaiselle karavaanille, jolla ei edes ollut passiakaan. Joka tapauksessa oli Ngurbu Tundupista ollut meille hyötyä; kaikkialla tiedettiin minun tulostani ja että hän oli ollut tashi-laman pikalähettinä minun luokseni. Että paimentolaiset niin mielellään antoivat jakejaan käytettäväksemme, johtui tietysti paljon siitäkin, että he aina saivat meiltä hyvän maksun ja ystävällisen kohtelun. Nyt astuivat omat jakimme ilman kuormia, samaten kuin seitsemän ladakilaishevostamme ja viimeinen muulimme. Mutta minä olin valmistunut kaiken varalle. Oli sovittu, että jos emme sattuisi saamaan uusia kuormajuhtia, minä Muhamed Isan ja Ramgjalin kanssa ratsastaisimme kolmella tibetiläishevosellamme pikamarssissa Shigatseen, mutta karavaani Robertin johdolla seuraisi hitaasti perässä.

Meillä oli yöllä ollut 32,5 asteen pakkaneen, ja aamu oli surkean kylmä, sumuinen ja myrskyinen. Eräessä uudessa laaksossa nousimme seuraavaan solaan. Emme olleet vielä pitkällekään päässeet, kun jo olimme puolikuolleita vilusta; Robert oikein itki, niin häntä paleli. Lämpimilläänkin ollessa oli vielä 15,3 asteen pakkaneen ja entä se jäinen terävä tuuli vasten kasvoja! Ne varmasti paleltuisivat, varsinkin nenä, jollei koko ajan hengittäisi avaraan turkinhihaan, mutta sielläkin hengitys hyytyy pian jääksi, että viikset jäätyvät kiinni hihaan. Silloin ei totisesti ole helppo tehdä kartoitustyötä. Ennen kuin olen saanut peilaukseni suoritetuksi ja katson kelloon, on vasen käteni aivan turta: ja miten kiirettä pidänkin, en ole vielä saanut muistiinpanojani kirjaan merkityiksi, ennen kuin oikea käteni on turta. Jalkasinkin astuminen myrskyä vastaan on sellaisessa kapuamisessa ja niin ohuessa ilmassa aivan mahdotonta, jos tahtoo sydämestään vähääkään lukua pitää. Me ryömimme muutamaan rotkoon ja istuimme kokoonkyyristyneinä tuulelta suojatulla seinämällä; työnsimme kätemme hevosen ja satulavyön väliin, jotta edes vähän sulaisivat; tömistimme jaloillamme ja näytimme sanomattoman surkeilta, varsinkin kun kasvot jäähmettyivät niin, ettemme edes kyenneet puhumaankaan. "Ei, lähtekäämme taas mielummin

matkaan, ylhäällä sytytämme itsellemme valkean!" Ja niin me jälleen kapuamme teräväreunaisessa rapakivisorassa ja kalliolohkareiden välillä vaivalloisesti solanhuipulle.

Vihdoinkin olemme ylhäällä, *Thesang-lan* lakealla kaarella 5,474 metrin korkeudessa. Tämä sola on siis vielä korkeampi kuin Sela-la, mutta siitä huolimatta on se vain toisarvoinen sola, koska se sijaitsee harjanteella, joka erottaa toisistaan kaksi My-tshun sivujokea. Solaan tullessamme oleskeli siellä kolme isoa harmaata sutta, mutta ne ottivat oitis lähdön. Täällä pauhasi myrsky koko villissä vapaudessaan, niin että tuskin tahdoimme pysyä jaloillamme. Robert ja minä kyykistyimme erään suuren viiripäisen kivipyykin vierelle tuulen suojaan aivan maahan asti, Rabsangin ja tibetiläisen oppaamme kootessa kuivaa jakinlantaa. Tulusten avulla saimme sen syttymään, ja sitte kyykistyimme kaikki neljä sen tuulen pieksämän liekin yli. Avasimme turkkimme laskeaksemme vähän lämpöä ruumiiseemme, ja vedimme saappaat jalasta lämmittääksemme jalkojammekin, mutta siinä saimme istua puolitoista tuntia, ennen kuin taas tunsimme itsemme eläviksi ihmisiksi. Sitte kiiruhdimme etelälounatta kohti alaspäin ja leirydyimme *Sham*-laaksoon lähelle muutamia kurjia kivihökkeleitä.

Kuudestoista luku.

Salakähmää Shigatseen.

Sham-laakso kapenee päärynän muotoisesti, ja tämän suppilon suulla on kolmessa kohden majoja; vuorenrinteillä käy suuria karjalaumojia laiturilla. Eräs mani-muuri oli 45 metriä pitkä ja 1,5 metriä korkea sekä peitetty multapaakuilla, joiden piti suojata rukouskiviä. Lopuksi päätty Sham-laakso idästä tulevaan mahtavaan laaksoon, jolla on korkeampi arvo tässä jokijärjestelmässä. Sen läpi virtaa Bup-tshu-tsangpo, joka oli suurimpia tähän asti näkemistämme joista. Heti sen paikan alapuolella, missä nämä laaksot yhtyvät, liittyy niihin kolmaskin joki; se on *Dangbä-tsangpo* ja tulee laaksosta. Siten yhtyy kolme melkoista vedenjuoksua tässä vähäisessä laakson-avartumassa. Oppaani selitykset selvittivät nyt minulle koko *My-tshu-tsangpon* ihmeen sokkeloisen jokijärjestelmän. *Bup-tshu-tsangpon* lähteet ovat kahden pitkän päivämatkan päässä idempänä, ja ovat tietysti etsittävästä siitä Pabla-vuoriston valtavasta haaranteesta, joka on *My-tshu-tsangpon* vedenjakajana idässä. Yhtymiskohdasta, jossa nyt seisomme, juoksee *Bup-tshu* kahden päivämatkan päähän lounaaseen päin, laskeakseen Lingan luostarin kohdalla *My-tshu-tsangpon*, jonka lähteet vuorostaan ovat Pablan pääharjanteessa.

Bup-tshu-tsangpoa peitti nyt valtaisa jääkate, mutta sen keskellä kulki avoin raide. Keskeltä juoksua, missä jää oli luonut sillan koko uoman yli, pääsimme kuivin jaloin yli ja matkasimme sitte kaidassa *Dangbä*-laaksossa kaakkoiseen suuntaan.

Leirissä n:o 121 helmikuun 3. päivänä jätin Tundup Sonamin ja Tashin omien jakiemme kera jäljelle, koska viimeainitut olivat niin menehtyneet, että nyt vain perin hitaasti pääsivät eteen päin. Muun karavaanin kera lähdin sitte varahin matkaan hyvällä päällä ja lämpömittarin osottaessa ainoastaan -11,5 astetta.

Helmikuun 6. päivän matka kuuluu niihin, joita en koskaan unhota. Sillä nyt laskeuduimme jättiläisportaita, Tshan-tangin reunaa, alas siihen jotulihautaan, jonka pohjalla ylempi Brahmaputra virtaa. Se on leiristä eteläkaakkoon päin ja leikkaa vuoristoon syvän holvitien, yhtyäkseen *Runng-tshuhun*. Kulku *La-rockin* solalle on yhtä keveä kuin lyhyt; ennen kuin aavistaakaan, on ylhäällä pienten kivikasojen väliin pystytetyn korkean muistopatsaan luona, josta kohoaa "tarpotshe" (rukoustantko), jo ijästä harmaa, haljennut, tuulten ja säiden pahoin pitelemä. Moniaat kalliolohkareet, joita makaa joukottain maassa solan itäisivulla, olivat pystysuorilta kyljiltään valkeiksi sivutut. On kuitenkin kuljettava vielä kahden pienemmän solan yli, ennen kuin näköala tulee vallan vapaaksi ja avoimeksi. Se on suuremman ja muistuttaa maisemaa, jonka näkee Lehin palatsista. Huomasin aivan selvästi *Himalajan* pohjoiset huiput, mutta raskaat pilvet kattivat sen latvoja. Sen vuoksi ei voinut nähdä Mount Everestiäkään, maapallon korkeinta vuorta. *Tsangpo* eli ylinen Brahmaputra kuvastui aivan hienona, valoisana nauhana, ollen meistä vielä melkoisen matkan päässä. Allamme virtaa *Rung-tshu*, jonka voimme nähdä siltä kohdalta, missä se tulee esiin vuorista. Mahtavimmat ovat kuitenkin vuorten jättimäiset haarautumat ja kielekkeet, jotka ovat edessämme itään ja länteen päin ulottuvina ja lankeavat kuin loppumaton rivi kurotettuja tiikerinkynsiä jyrkästi Brahmaputran laaksoon.

Tasanko, joka leviää allamme ja joka on sangen laaja avartuma Brahmaputran laaksosta, on nimeltään *Dshe eli Dshe-shung*, ja virran nimenä on tällä kohdalla Dshere-tsangpo. Sen varret ovat tiheään asutut; lukuisat mustat pilkut, jotka näemme, ovat pelkkiä kyliä. Oikealla kädellä, muutaman vuoriniemekkeen juurella, kohoaa suuri *Tashi-gemben* luostari, joka valkeiksi kalkittuine rakennuksineen muistuttaa jotakin Italian rantakaupunkia. Siitä vie tie *Sekdshan* kuuluisaan luostariin. Hieno, kaakkoon päin kiemurteleva viiva on Shigatseen, Tashi-lunpoon ja Lhasaan vievä valtatie.

Vihdoin pääsemme alas sille suurelle tasangolle, jolle kaikki laaksot aukenevat. Me ratsastamme ohi *ohrapeltojen, poppelilehtojen, karjatalojen ja valkotaloisten kylien*, joiden katoilla tuulessa liehuu punaisia ja sinisiä viirejä ja lippuja! *Tugdänin* luostari jää meistä vasemmalle; vähän etemmäksi, muutaman vuoriniemekkeen juurelle, on Muhamed Isa pysähtynyt. Satakunta tibetiläistä, jokaista ikää ja sukupuolta, ympäröi teltoja, uskomattoman likaisina ja mustina, mutta erittäin ystävällisinä; he möivät meille lampaita, kanoja, maitoa, retikoita ja mallasolutta (tshang), ja väsyneet eläimemmekin saivat runsaasti heiniä ja ohria. Naiset, joilla niskakoristeena oli pyöreä luokki, kantoivat pajukoreissa lantaa nuotioillemme eivätkä väsyneet istumasta luonamme ja töllistelemästä meitä itseämme ja ihmeellisiä toimiamme. Tänne saapui myöskin *Ngurbu Tundup* tuoden meille sen ilahuttavan tiedon, että Kung Gushuk, hänen herransa, toimittaa postimme edelleen menemään. Hän sai nyt vain osan palkkiostaan, lopun perisi hän vasta sitte, kun saisin kuulla postin todella saapuneen Gyangtseen. Herraltansa hän toi minulle "kadahin", tervehdyshuivin, ja sanoi tämän käskeneen hänen seuraamaan meitä ja olemaan kaikin tavoin avulias matkalla Shigatseen! Ja se se oli minusta kaikkein paras uutinen. Se tiesi, ettei meitä tulisi kohtaamaan minkäänlaiset esteet matkalla.

Ja sitte sammuiivat valkeat ensimmäisessä leirissäni Brahmaputran varrella! Kuormaosastomme, joka 7. päivän aamulla kokoutui telttain eteen, oli hyvin sekalainen. Hevoset, aasit ja lehmät saivat kantaa tavaroitamme, sillä jakeja ei täällä ollut. Lounatmyrsky puhalsi, kun runsaan tunnin perästä lähdin matkaan ja seudun koko väestö oli kokoutunut katselemaan lähtöäni. Monet saattoivat minua parvessa, nauraa kiiherrellen ja lörpötellen aina Shigatseen vievälle maantielle. Sirot temppeliluostarit katosivat näkyvistämme tien kumminkin puolin, ja me matkasimme erään *Dsundi*-kylän osan läpi, jossa asuu pelkkiä seppiä, ohi erään lämpimän terveyslähteen, jonka yli on rakennettu kylpylä — valitettavasti siellä juuri oli muutamia sairaita, niin ettemme päässeet sisään; katosta, seinistä ja ovista huurusi valkeita höyrypilviä ulos. Ja yhä etemmäksi käy kirjava kulkueemme, läpi uusien kylien ja ohrapeltojen, ohi uusien luostarien, kallionkärkien ja laaksonsuiden, kunnes tie erään hedelmättömän lakeuden kuljettuaan painuu yhä enemmän etelään, kohti *Brahmaputraa* — aivan samoin, kuin Industa lähetessä Lehistä käsin, ja samaten kuin siellä on täälläkin irtaimet kivet korjattu tieltä ja viskattu sen kumminkin puolin.

Siellä missä laakso kapenee, on meillä *Tarting-gumpan* suuri luostari kallioperustallaan vasemmalla kädellämme, ja oikealla eli virran etelärannalla *Rokdson* kylä lauttauspaikkoineen, ja nyt kuljemme ensimmäisen graniittiniemekkeen ympäri, joka ulottuu aivan virran lähelle. *Kam*-kylän peltojen ja pikku puutarhoin taitse ratsastamme 4 metriä syvän holvitien läpi, joka on kuin jonkinlainen keltaisesta savesta rakennettu käytävä; siellä täällä puhkaisevat sitä poikittaiset kourut, ja aukoista näkee, kuten kalterikäytävän reijistä, suuren *Son* sivulaakson, joka etelästä laskee Tsangpoon. Sade on savesta paikoittain muovailnut metrejä korkeita pyramiideja, jotka muistuttavat jättimäistä sienimetsää. Me kohtaamme mustia, paljaspäisiä talonpoikia, jotka ajavat edellään kuormitettuja hevosia ja aaseja, ja vaimoja ja lapsia, seljässä korit, jotka sisältävät polttoainetta tai nauriita. Muuan vanha vaimo istui miesten tapaan hajareisin aasinsa selässä tärähdellen vuoron perään ylös ja alas, eräs ylimys seurasi hevosella ratsastaen puolisoaan, jotkut maamiehet astelivat vihellellin lehmiensä perässä, parvi miehiä ja naisia värikkäissä puvuissaan oli pyhiinvaellusmatkalla suurille uudenvuodenjuhille Tashi-lunpoon, joille ladakilaisenikin jo niin kauvan olivat toivoneet pääsevänsä. Kaikki liike käy itään päin, ja vastaamme tulee vain ihmisiä, joilla on asiaa kylästä toiseen.

Tie kulkee nyt tulvista kärsineen maan yli, joka kesällä on tykkänään tulvaveden alla ja joka pakottaa kulkijan painautumaan vuoririnteiden juurille. Nytkin on Tsangpo valtaisen vaikuttava; me levähdämme hetken sen rannalla, jota nyt tiemme ensi kertaa koskettaa. Ensi kerran ijässäni juon *Brahmaputran* pyhästä vedestä. Sinivihreänä, melkein kirkkaana se valuu äänettömästi ja hitaasti yhdessä ainoassa uomassaan itää kohden, kalojen siellä täällä molskiessa sen pinnalla. Vain erinomaisen ohut jääkate pitää rannoilla vettä kahlittuna, mutta monesti ajelehtii vuorikristallin tavoin kimalteleva jääpaatere ohitseni. Ohralla lastattu lautta ui juuri ohi vastakkaiseen suuntaan, se on matkalla Shigatsen suurille markkinoille ja katoa pian seuraavassa taipeessa, jossa ohjaajain täytyy olla hyvin taitavia pitkään sauvoimiensa käyttöleimisessä.

Kahdeksan tuntia ratsastettuamme tulimme erään pienen, 30 taloa sisältävän kylän kohdalle nimeltä *Rungma*, missä telttamme pystytettiin jälleen poppelien ja laidunmaiden välille. Miten ihanalta musiikilta tuntuikaan meistä, jotka olimme eläneet puolisen vuotta Tshang-tangin autiolla ylätasangolla, nyt jälleen saada kuulla tuulen suhinaa puiden lehdettömissä oksissa! Nyt ei nuotioita enää rakettu kuivuneesta lannasta, kuivat puuhalot räätisivät teltojen välillä ja loivat häikäisevää loimoaan puitten rungoille ja tibetiläisiin.

Myöskin helmikuun 8. päivänä teimme pitkän ratsastusmatkan. *Ngurbu Tundup* valitti muulinsa karanneen; hänen täytyi sen vuoksi muka jäädä tänne, ja hän pyysi saada lopun minun lupaamastani palkkiosta. Kuje oli kuitenkin liian läpinäkyvätä laatua. Minä epäilin, ettei posti ehkä sittekään ollut kunnolla saapunut Gyangtseen. Emme olleet kuitenkaan kerinneet kauvaksi kylästä, kun *Ngurbu* tulla nelisti perässämme kilisevin kulkusin lainahevosella. Seuraavaan leiriin astuttuamme hän sai

rangaistukseksi lähteä paikalta painamaan Shigatseen, ilmottamaan Kung Gushukille, että minä huomenissa saapuisin sinne ja että minulle varattaisiin säädyllinen tulo. Se oli ajattelemattomasi tehty. Sillä jos Kung Gushuk olisi kertonut tietonsa jollekin kiinalaiselle, niin olisin voinut tulla pidätetyksi vielä viime hetkessä kaupungin ulkopuolella.

Lamo-tangin luona virta huuhtelee vasemman rannan vuorista juurta, ja täällä johtaa kapea ja hengenvaarallinen polku mutkitellen jyrkkää rinnettä ylös. Sitä kuitenkin tarvitsee käyttää ainoastaan tulvan aikaan. Nyt kuljemme vuoren juurta pitkin muurattua tietä. Virta näyttää nyt aivan toiselta kuin eilen; sen pinta on puoleksi täynnä huokoisia jäälohkareita, mutta niinpä olikin yöllä 18,8 asteen pakkanen. Hypellen ja kolisten ne ajautuvat virtaa alaspäin ja sipaisevat maassa vielä kiinni olevaa jääreunaa, jolle pinovat pieniä valkeita jäävalleja. Ne seuraavat vahvinta virtausta ja jäävät toisiinsa istumaan kiinni hiekkamatalikoille, jotka ruskean punaisina hohtavat selkeään, vihertävän veden läpi. Se on suuuremmoinen maisema sinisen taivaan ylhäällä kaartuessa ja jykevään, pirstautuneiden vuoriröykkiöiden sivuilta kaulatessa! Iltapäivällä väheni jo ajojaiden määrä, ja illalla leirissä istuessamme ne olivat vallan kadonneet.

Näillä paikoin virran nimenä oli milloin *Sangtshen*, milloin *Tsangpo-tshimbo*, s.o. "suuri virta". Tsangpo on ennen muita Tibetille ominainen virta. Waddell mainitsee tätä nimeä välistä kirjoitettavan niin, että se on suoranainen käänös Brahmaputrasta, joka merkitsee "Brahman poikaa". Nimen *Dshere-tsangpo* olemme jo oppineet tuntemaan, ja edempänä etelässä tulemme kuulemaan vielä useampia nimiä. Kun se puhkaisee itselleen tien Himalajan läpi, on sen alisen läpikulun nimenä *Dipong*, ja vuoristosta erottuaan ja Assamin tasangoita kastellessaan omaksuu se *Brahmaputran* nimen.

Valkeni helmikuun 8:s, tuo suuri päivä, jona meidän nyt hurskasmieliseksi pyhiinvaeltajaparveksi muuttuneen karavaanimme piti saavuttaa unelmaansa päämäärä. Aamu oli ihana, ja koko päivä pysyi tuulettomana. Jo ani varahin täytyi Sonam Tseringin ja muutamain ladakilaisten viedä osa kuormastosta kahteen veneeseen, Muhamed Isan ja Tseringin johtaessa karavaania edelleen maantietä pitkin. Sen sotajuonen olimme viisaaksi huomanneet. Sillä jos viime hetkessä vielä joku ilmautuisi meitä pidättämään, niin kohdistuisi kielto vain Muhamed Isaan ja karavaaniin, kun sen sijaan minä seuralaisineni voisin virtaa pitkin huomaamatta hiipiä Shigatseen.

Kaikki muut olivat jo matkalla, kun Robert, Rabsang ja minä liuvuimme muuatta jyrkkää, kuiluntapaista kourua myöten penkerettä alas ja nousimme siihen erinomaiseen alukseen, jonka piti kantaa meitä pyhällä virralla. Nämä Tsangpo-veneet ovat yhtä yksinkertaisia kuin käytännöllisiä. Ajateltakoon runkoa tahi pikemmin telinettä, joka on yhteenliitetty ohuista, sitkeistä oksista ja kaarista ja jonka ympäri on pingotettu neljä yhteen neulottua jakinnahkaa, jotka puristetaan kokoon puukehällä, mikä samalla on reuna — ja vene on valmis. Se on kömpelö, miltei neliskulmainen, mutta edestä hiukan kapeampi kuin takaa. Raskas se ei ole, onhan tavallinen miehenkantamus. Kaikki veneet, jotka nyt veivät pyhiinvaeltajia uudenvuodenjuhlaan, ja ne, joilla maanviljelystuotteita tahi polttoaineita kuljetetaan Sigatseen ja Tashi-lunpoon, kantavat niiden omistajat jälleen takaisin joenrantaa pitkin. Suuri osa *Hlindug-lingin* asukkaita, missä viimeinen leirimme oli ollut, elättää itseään lauttausammattilla. Mutta kantavuutta on näillä veneillä; minun käyttämässäni oli meitä neljä miestä, ja se olisi voinut kantaa vielä paljoa suuremmankin painon.

Soutaja istuu ohuella laudalla ja soutaa koko ajan, mutta nurinpuolisesti, niin että peräpuoli on edellä, sillä hänenhän täytyy voida nähdä vesireitti virtaa alaspäin. Aivot ovat alhaalta haarukan tapaan halaistut, mutta molempien sakaroiden väliin on neulottu nahkapalanan, niin että ne muistuttavat sorsan uimaräpylöitä. Soutajamme on itsetietoinen miekkonen ja vastaa neuvoihini vain ylevämmyyden hymyllä, heti kun koetan pöyhistelä kokemuksellani virtojen kulkemisessa. Virta se vie enemmän kuin hän vie venettä eteenpäin, mutta pitääkseen venettä vallassaan käyttää hän lakkaamatta atrojaan.

Minä voin häiritsemättä katsella virtaa, laskin aikamääriä, tein peilauksia, mittasin nopeutta ja piirsin kartan joen juoksusta. Katarakteja emme tavanneet, mutta kyllä kapeissa yhteenpuristetuihin kohdissa joitakin kohtia, joissa vesi muodosti pieniä koskipaikkoja ja kohisi rannan mutkauksissa. Se oli herttainen matka, ihanin millä koskaan olen ollut. Viimeistä päivämatkanamme emme olisi voineet sen loistavammin päättää; Tibetissä, missä luonto tähän asti oli tiellemme asettanut pelkkiä esteitä, kuljimme nyt eteenpäin luonnonvoiman avulla. Yksi maapallon suurimpia vieremälaaksoja levitti ympärillemme mahtavan panoraamansa, ilma oli niin tyven, ettei edes vähäisintäkään värettä näkynyt Tsangpon pinnalla.

Erään kallionkielekkeen juurella vallitsi eloa ja liikettä; monet ohralla, heinillä, polttopuilla ja lannalla lastatut veneet yrittivät juuri laskea maihin, ja toisista purettiin kuormat kirkuen ja laulaen. Kokonaisia venerivejä oli vedetty ylös rannalle ja viruivat siellä pohja ylöspäin, kuten mitkäkin karvaiset kilpikonnat. Laivurimme sai nelinkertaisen maksun ja uskoi tuskin silmiään — nyt hänen kannatti kustantaa itselleen huomenna lepopäivä.

Tämän omituisen "laivasillan" luona odotti Guffaru hevostemme kera; minä nousin jälleen pienen

ladakilaishevoseni ja Robert punaruskean tibetiläishevosensa selkään, ja auringon tehdessä laskuaan lähdimme ratsastamaan, Rabsang edeltäjuoksijana, Niang-laaksoon. Pian eksyy maisemassa, joka on pelkkiä keltasavesta muodostuneita holvipolkuja ja kouruja. Opasta emme kuitenkaan tarvitse, sillä monia vaeltajia ja aasinajajia on vielä kulkemassa; he antavat meille tarvittavia tietoja, eikä yksikään ole nurjamielinen. Hiukan vasempaan tiestämme juoksee *Njan-tshu*, Gyangtsen joki ja Tsangpon etelästä tulevia suurempia haaroja, jonka rannoilla nähdään useita kyliä. Alkaa hämärtää; tunnen sydämeni kiivaasti sykkivän; jokohan tässä todellakin onnistutaan? Tulee pimeä; suuri valkoinen tshorten kohoaa aavemaisena aivan tiemme oikealla puolella. Rabsang kysyy eräältä yölliseltä vaeltajalta, pitkältkö vielä on matkaa, ja saa vastauksen: "seuratkaa vain tietä, silloin tulette kohta jollekin kadulle." Oikealla kohoaa kumpu, ja sen huipulla kuvastuvat *Shigatse-dsongin*, raatihuoneen, piirteet heikosti taivasta vastaan. Nyt olemme valkeitten talojen keskellä ja seuraamme muuatta kapeaa katua, jolla on vieläkin pimeämpi. Etäällä avoimella paikalla seisoo moniainen kiinalaisia, jotka silmäävät meitä. Äkäisiä koiria tulee pihoista haukkumaan meitä. Mutta muuten nukkuu kaupunki, eikä missäkään ole väkijoukkoa sisääntulomme todistajana. Mutta missä ovat miehemme? Emmehän tiedä, minne he ovat majoittuneet. Mutta kas tuollahan jo seisoo Ramgjal näyttämässä meille tietä, ja vie meidät sen muurin portille, jonka takana sijaitsee Kung Gushukin puutarha.

Täällä tulevat Muhamed Isa ja kaikki toiset vastaan ja tervehtivät meitä, aivan kuin tahtoisivat minua onnitella riemuvoittoni johdosta. Me laskeudumme satulasta ja astumme pihan poikki siihen rakennukseen, jonka Kung Gushuk on antanut käytettäväksemme. Mutta se on kylmä ja kolkko kuin vankila, ja minä pidän puiston poppelien alle pystytettyä teltaani parempana. Odotellessamme Tseringiä istumme ison risuvalkean ympärillä, ja pian saapuu sinne useita tibetiläisiäkin. Minä en luo heihin lainkaan huomiota; olen liaksi syventynyt omiin ajatuksiini. Onnistuttu oltiin, ja minä olin kuusikuukautisen matkan jälkeen koko Tiberin halki saavuttanut ensimmäisen päämääräni! Myöhemmin illalla valmistui päivälliseni — se olikin minulle sangen tervetullut, sillä venematalla ei meillä ollut ruokaa lainkaan mukana. Ja sitte oli minulla vielä kaksi runsasta tuntia aikaa valmistaa päivän kuluessa tekemäni muistiinpanot.

Kun seuraavakin päivä kului, eikä kukaan, hengellinen tai maallikko, meistä vähintäkään välittänyt, lähetin Muhamed Isan *Tashi-lunpoon*, jonka kultaiset katot eräällä aivan puutarhamme lähellä — joka oli Shigatsen eteläisessä etukaupungissa — sijaitsevalla vuorenrinteellä kimaltelivat ilta-auringon hohteessa kuin tulenloimot. Oivallinen karavaaninjohtajani etsi käsiinsä erään korkea-arvoisen laman, joka antoi vastata, että hän huomenissa lähettäisi jonkun ottamaan tarkempaa selkoa minusta ja aikeistani, ja että hän sitte antaisi enempiä tietoja. Samassa tuokiassa tuli vieras, eräs ylhäinen kiinalainen nimeltä Ma. Hän esitti itsensä minulle "lansan" eli 140-miehisen kiinalaisen sotaväenosaston päälliköksi, joka oli Shigatsen varusväkenä. Ma, joka oli dungani ja tunnusti Islamin oppia, tuli ensi hetkestä lähtien aivan erikoiseksi ystäväkseni, joka suopeudesta ja hyvätuulisuudesta lakkaamatta myhäili. Hän oli tullut viisi päivää sitte Lhasasta ja tulisi viipymään täällä niin kauvan, kunnes amban, Lien Darinin kenraalikuvernööri, hänet jälleen kutsuisi pois.

"On käsittämätöntä", sanoi Ma, "mitenkä teidän on onnistunut päästä tunkeutumaan Shigatseen kenenkään estämättä."

"Niin, suoraan sanoen olinkin odottanut kaikellaisia rettelöitä, ja jollei ennen, niin ainakin ollessani vain yhden tai parin päivämatkan päässä täältä."

"Minä en ole kuullut sanaakaan teidän tulostanne; mutta jos olisin tiennyt teidän lähenevän kaupunkia, niin olisi virkavelvollisuuteni vaatinut minua pidättämään teidät."

"Sittehan on minulle onni, että te vielä olette vieras täällä."

"Niin, mutta ikävintä on se, että minun tulee käymään huonosti, jos amban saa tietää teidän aivan asuvan täällä Shigatsessa! Mutta nyt se on liian myöhäistä, sitä ei voi enää korjata."

"Sanokaas minulle, Ma daloi, luuletteko että tashi-lama tulee päästämään minut puheilleen?"

"Sitä epäilisin. Heti tänne tuloni jälkeen pyysin päästä suurlaman puheille, mutta hän ei ole edes nähnyt hyväksi lähettää minulle mitään vastausta. Ja kuitenkin olen kiinalainen virkamies."

Tämä kuulosti sangen vähän rohkaisevalta minun korviini, joka olin muukalainen, tullut tänne ilman lupaa pohjoisesta käsin, ja jonka personasta ja aikeista ei kukaan täällä tiennyt rahtuakaan. Ja sitte on huomenna uudenvuodenjuhla, jonne voin sitä vähemmän ilman muuta mennä, kun tashi-lama itse on juhlassa läsnä. Mutta jotakin täytyi hänen sentään minusta tietää, miten muuten voin selittää Ngurbu Tundupin lähettämisen minulle postia tuomaan?

Odotimme kuitenkin tapahtumain kehitystä ja lähdimme paperilyhdyt kädessä ulos katsomaan yhtä hevosistamme, joka pilttuussaan oli heittänyt henkensä ja sen vuoksi oli saatettava pois. Miksi se ei

enää voinut eloon jäädä, kun soimet olivat niin täynnä ohria, heiniä ja hakkelusta kuin ei vielä koskaan ennen, ja eläimet saivat seista pilttuissaan muurin vierellä, suojassa pakkaselta ja tuulelta, ja lepoaika niitä nyt odotti? Viisi veteraania ja viimeinen Poonchissa ostettu muuli olivat enää hengissä! Siinä rippeet siitä uljaasta karavaanista, joka kuusi kuukautta takaperin oli lähtenyt Lehistä! Kaikki muut viruivat Tshang-tangissa, myrskyjen kohistessa ylitsensä.

Puutarhassamme oli meidän nyt kaikinpuolin hyvä olla. Minun telttani kummallakin puolella seisoivat Robertin ja Muhamed Isan telstat, vähän edempänä ladaklilaisten telttia, ja molempain viimemainittujen edustalla roihusi tavallisuuden mukaan valtava rovio. Muuan mies ja vaimo Kung Gushukin väestä asuivat kurjassa hökkelissä portin vierellä, ja he hankkivat meille kaiken mitä tarvitsimme. Vaimo oli vanha ja raihnas, mustaksi maalattu, mutta vallan ylitse vuoti ystävällisyyttä. Lakkaamatta hän tuli teltaani, kumarteli ja kikatteli ja vivisteli pelkästä hyväntahtoisuudesta.

Helmikuun 11. päivänä herätettiin minut jo puoli 7:ltä sillä tiedolla, että kaksi herraa heti paikalla tahtoi päästä puheilleni. Hiilipannu ja lämmintä vettä tuotiin ja minä puin itseni kaikella kiiruulla, telttia siivottiin, ja sitte pyydettiin vieraita käymään sisään. Toinen heistä oli korkea-arvoinen ja kookasvartalainen lama nimeltä *Lobsang Tsering*, ja oli hän tashi-laman sihteerejä, toinen, *Duan Suän*, oli nuori kiinalainen, jolla oli hienot ja jalot kasvopiirteet. Molemmat olivat erinomaisen kohteliaita, osottivat maailmanmiehen tapoja. Juttelimme kaksi tuntia yhtä mittaa kaikesta mahdollisesta; merkillistä kyllä, näytti tuloni Shigatseen olleen molemmille herroille aivan tietymätön asia. He kyselivät uudelleen nimeni, kulkemaani tietä ja tarkotustani, pienestä Ruotsi-parasta eivät he luonnollisestikaan olleet koskaan kuulleet, mutta kirjoittivat sen muistiin sen ruotsalaisen, englantilaisen ja kiinalaisen nimen.

"Aijon tänään olla läsnä uudenvuodenjuhlassa", sanoin. "En voi lähteä Shigatsesta, näkemättä suurinta kirkollisista juhlista."

"Europpalainen ei vielä koskaan ole ollut läsnä juhlissamme, jotka ovat tarkotetut ainoastaan tibetiläisille ja meidän uskoisille pyhiinvaeltajille, eikä europpalainen siihen koskaan lupaa saisikaan."

"Pantshen Rinpontshen ('pyhä opettaja', tashi-lama) täytyy kuitenkin jo kaksi kuukautta sitten olla kuullut minun tulostani! Hänen pyhyytensä on myöskin tiennyt, miltä taholta tulisin, sillä muuten hän ei olisi voinut lähettää postiani Dangra-dshum-tsohon."

"Pantshen Rinpontshe ei milloinkaan sekaudu maallisiin asioihin; niitä hoitaa kaikkia hänen veljensä, herttua (Kung Gushuk)."

"Mutta sittekin täytyy minun saada nähdä pyhä isä itsensä; minä tiedän, että hän odottaa minua."

"Vain pienelle joukolle kuolevaisia on sallittu näyttäytyä pyhän kasvojen edessä."

Silloin muistui mieleeni kiinalainen passini. Kun se sinisine kehyksineen ja punaisine leimoineen levitettiin nuoren kiinalaisen kasvoin eteen, tuli hän hyvin tarkkaavan näköiseksi, ja mitä pitemmältä hän sitä luki, sitä suuremmiksi kävivät hänen silmänsä. Hän luki sen vielä uudelleen läpi ja käänsi sitten sisällön hitaasti Lobsang Tseringille.

"Miksikä", kysyivät sitte molemmat, "ette heti kohta näyttäneet meille tätä paperia? Se olisi säästännyt kaikki päänvaivat!"

"Sen vuoksi, että passi on osotettu Itä-Turkestantia eikä Tibetiä varten", vastasin niinkuin asianlaita oli.

"Se nyt on vallan sama juttu, kuu kerran jo olette täällä. Teillä on hyvin hieno kiinalainen passi ja olette sen vuoksi Kiinan suojeluksen alainen!"

Nuori kiinalainen otti passin ja katosi se mukanaan, ja Lobsang Tsering kyseli minulta vielä sekä katseli aseitamme ja muita esineitä. Mutta viimein kysyin häneltä, eikö hän tahtoisi katsella puutarhaammekin, ja söin hänen poissa ollessaan aika kiiruulla aamiaiseni. Sitte kiinalainen palasi ja selitti lyhyesti, että minä saan tulla juhlaan, että minulle ja kahdelle miehelleni varataan erityiset paikat, ja että kamariherra Tashi-laman hovista tulee noutamaan meidät, kun aika on!

Siunasinpa minä nyt kiinalaista passiani, jonka aikanaan suurella ajanhukalla olin Srinagarissa ollessani hankkinut kreivi Wrangelin kautta, kiinalaiselta lähettiläältä Lontoossa, hänen hallituksensa myönnytyksellä.

Tällainen oli nyt tuloni Shigatseen ja tällaiset ensi kokemukseni siellä. Ei kissakaan ollut minua estänyt, ei yhtään uteliaita ollut kokoutunut kaduille meitä tollistelemaan. Mutta nyt, kun jo olimme alkaneet kotiutua kaupungissa, herätti läsnäolomme siellä niin yleistä ihmetystä, kuin olisimme

pudonneet suoraan taivaasta! Että tämä temppu oli niin hyvin onnistunut aivan ilman minun ansiotani, se riippui "erityisistä asianhaaroista". Hladshe Tsering oli selittämättömistä syistä päästänyt minut kynsistään ja itse avannut säkin, johon oli meidät työntänyt. Ne päälliköt taasen, jotka asuivat etelään päin Ngangtse-tsosta, olivat kai arvelleet: "Kun kerran Naktsangin kuvernööri on ne päästänyt menemään, emme mekään voi niitä pidättää." Onnenpotkaus oli myöskin minulle, että moniaat näistä päälliköistä olivat lähteneet Tashi-lunpoon uudenvuodenjuhlaan, ja että me itsekkin, suurelle maantielle tultuamme, hävisimme muiden pyhiinvaeltajain sekaan. Sillä uudenvuoden päivinä tibetiläiset ovat kuin ukkometsot kiiman aikaan, jotka eivät näe mitään eivätkä kuule mitään! Ja vihdoinkin olin minä, karavaanin ainoa eurolainen, hiipinyt kaupunkiin vasta sitte, kun yö jo oli levittänyt tumman huntunsa maan yli.

Seitsemästoista luku.

Tashi-laman luona.

Paitsi jokakuukautisia juhlia on lamalaisella kirkolla neljä suurta juhlaa vuosittain, ja suurin niistä on uudenvuodenjuhla *losar*, jota vietetään muistoksi siitä, miten Shakja Muni Buddhan pääsi voitolle kuudesta harhaopista, oikea usko voitolle uskottomuudesta. Se jatkuu aina helmikuun alkuun ja on sen vuoksi samalla kevään ja valon juhla. Tästä kaksinkertaisesta syystä on *losar* erinomaisen suosittu juhla, irrottaen päiväpalkkalaiset kerrassaan 15 päiväksi työstä, paimentolaiset jakeistansa ja kauppamiehen myymäläpöytänsä äärestä — riemun ja huvin aika, mässäysten ja tanssien, vierailujen ja vastakäyntien, lahjojen ja vastalahjojen, kotien ja temppelien suursiivouksen ja koristelun kausi, uskonnollinen hartaus kaiken muun lomassa säästyksenä.

Suuriin temppeleihin on kaikilla vapaa pääsy; *losar* on koko kansan juhla, lamalais-opin karnevali, kuten vanhassa Roomassa luperkali- ja saturnali-juhlia pidettiin. Minulla oli onni sattua saapuville juuri lamalais-opin suurimman juhlan viettoon. Tashi-lunpon luostari-kaupungissa. Puoli-yhdeltätoista saapui "Vatikaanin" nuori kamariherra *Tsaktserkan* erinomaisen hienossa keltaisessa silkkikauhtanassaan hänen pyhytensä käskystä noutamaan minua juhlaan, ilmoittaen lama Lobsang Tseringin keralla olevansa määrätty minun personalliseksi saattueekseni Shigatsessa oleskeluni ajaksi. Mutta hän pyysikin minua pukemaan ylleni mitä minulla vain hienointa oli päälle pantavaa, koska joutuisin istumaan julkisesti suurlaman palatsin nähtävissä. Olipa minulla pohjimmaisena eräässä arkussani vanha hännystakki, useampia silitettyjä paitoja ja kiiltokengät, jotka olin ottanut mukaani vasiten tashi-laman tähden, ja kun sitte Robert oli toisesta arkusta penkonut esille parranajovehkeeni, niin esiinnyinpä Tibetin karussa vuorimaassakin täytenä eurolaisena herrasmiehenä. En sentään tulkkinin Muhamed Isan prameutta voittanut; hänen kullalla kirjailtu turbaaninsa sai varjoon kaikki. Toisista saivat minua saattaa ainoastaan Robert, Tsering, Rabsang ja Namgjal.

Ratsastimme uusilla Ngangtse-tsolta tuoduilla hevosillamme luostariin, joka oli vain kahdentoista minuutin matkan päässä. Shigatse-dsong jää oikealle. Huikea väen paljous kuhisee luostariin päin, muistuttaen suuria markkinoita. Kohotessaan muuttuu tie varsinaiseksi kaduksi, jonka varrella munkeilla on kammionsa korkeissa valkeissa rakennuksissa. Laskeudumme maahan erään ison portin edustalla; korkealle ylitsemme kohoaa eräs tiilipunainen temppeleirakennus, *Tsogla-kang* nimeltään, ja kaikkein ylimpänä loistaa Labrangin valkea julkipuoli, jonka yläreunassa on musta viiru ja ikkunain edessä valkeat katoskaihtimet. Tulee hämmästelleeksi sen uljasta, omaperäistä rakennetta, joka esiintyy kaikkine yksityispiirteineen ja tekee hyvin yhtenäisen, jyhkeän vaikutuksen. Mutta kenties johtuukin minun rakkaudestani Tibetiä kohtaan se, että pidän tässä ihmeellisessä maassa kaikkea niin viehättävänä ja suurenmoisena.

Nyt käy nousu melkoisen jyrkäksi, pyhiä asuinsijoja kohti, pitkin käytäväntapaisia, kivilevyillä laskettuja kujia, kunnes taaskin tukevan portin alitse kuljettuamme joudumme katon alle ja saamme samota puolihämäriä, hämäriä ja pilkkosen pimeitäkin käytäviä myöten, jotka vilisivät punakauhtanaisia lamoja, joutuaksemme valtaisten puupilarien kannattamalle lehterille, lopulta asettuen istumaan sen kapealle, puukaiteen reunustamalle kuistille, jonka erottavat lehteristä mustat, raskaat, jakin villasta kudotut, alhaalta vaakasuorasti valkeiksi sivellyt uutimet. Minulle oli varattu eurolaiseen tapaan nojatuolikin, ja olihan se hyvään tarpeeseen kolmetuntisten juhlamenojen aikana. Siinä siis istuimme kuin katottoman teatterin toisella rivillä, saaden kerrassaan oivallisen kuvan kaikesta mitä alhaalla kartanolla esitettiin.

Kaikkialle, altaaneille ja katoille, oli kirjavapukuinen väkijoukko ahtautunut; vanha korkea-arvoinen lama, joka on osottanut meille paikkamme, arvioitsee yleisön 6,000:ksi. Vastapäätä sijaitsevalla ylimmällä altaanilla istuu etumaisena Nepalin konsuli, nuori luutnantti, päässä pyöreä kultaviiruinen musta lakki. Hän puhaltelee savurenkaita paperossistaan ja on ainoa, joka sillä tavoin halveksii paikan

pyhää luonnetta. Pitkinä riveinä istuu sitte kaupungin virkakunta, lehterillä alempana taasen vallassäätyiset naiset loistavissa, helyisissä tamineissaan, kerrankin juhlan kunniaksi kaikki kasvonsa pesseitä, jotta joutuu ihmeeseen näkemään vaaleita kasvoja kuin meilläkin. Meidän kuistimme alle altaanille taasen on sulloutunut suloiseen sopusointuun kaikenkarvainen rahvas, mikä hörppien teetä mukana tuoduista puukupeista, mikä tuttavansa päästä täitä hävitellen tai itse vuorostaan laskien sitä varten päänsä naapurin syliin.

Kuten kumpaisenakin edellisenä vuonna oli uudenvuodenjuhlalla nytkin tavallista juhlallisempi leima, houkutellen yhä runsaammin toivoretkeläisiä paikalle, sillä dalai-lama oli englantilaisten Lhasaan samotessa paennut, ja tämä pelkuri paavi oleskeli nyt halveksittuna Urgassa, Mongoliassa, jättäen maansa tunkeilevien naapurien saaliiksi. Moni pyhiinvaeltaja valitsi nyt Lhasan asemesta Tashi-lunpon, missä pantshen rinpotshe, Tshangin paavi, oli pysynyt paikallaan maan ollessa vaarassa. Tashi-lama oli nyt Tiberin korkein prelaatti, Lhasan paavin harhaillessa kodittomana pakolaisena, syöstyänsä tuhansia kansalaisiaan surman suuhun, ensin vakuuttaen heidät haavottumattomiksi.

Ylimmiltä kattosilloilta kajahti kumeita, pitkällisiä torventoitotuksia; pari munkkia siellä puhalteli eriskummallisia merisimpukoita, kutsuen juhlaan "gelugpan", keltaisten munkkien veljeskunnan. Vinoon oikealta alkaa kaihtimien verhoamalta lehteriltä kuulua näkymättömien laulajien kuoroveisuu, luoden mitä juhlallisimman tunnelman. Lehterin yläpuolella on toinen, kartanolle päin avoin; ainoastaan keskustaa kaihtaa punaviiruinen, keltaisesta silkistä tehty esirippu, jonka alareunassa riippuu raskaita kultahetuleita. Esiripun taakse ottaa paavi sijansa; hän on liian pyhä joutumaan täydellisesti väkijoukon näkyviin; mutta jotta hän voipi itse katsella juhlamenoja, on esiripussa pieni suorakulmainen aukko.

Ylhäisten lamain kulkue astuu lehterille, kantaen tashi-laman ylipapillisia arvomerkkejä. Kunnioittava suhina valtaa kumartavan yleisön, kun hänen pyhyytensä sitte verkalleen astelee paikalleen ja istuu jalat ristissä parille pielukselle, jättäen vain kasvonsa näkyviin esiripun aukosta. Hän näyttää nuorelta mieheltä; päässä on iso keltainen hiippa, joka kuitenkin muodoltaan enemmän muistuttaa kypärää, yllä keltainen silkkikauhtana, käsissään hän pitelee rukousnauhaa. Hänen oikealla puolellaan istuu nuorempi veli, herttua Kung Gushuk, isäntäni, kolmen muun maallisen herran keralla, vasemmalla taasen valtioministeri Lobsang Tsundo Gjamtso, pikkuinen, pyylevä, kaljupää kardinaali, ja tashi-laman opettaja sekä hänen kuuromykkä äitinsä, jota olisin ajellun päänsä takia pitänyt miehenä, ellei minulle olisi toisin sanottu. Heidän takanaan näkyy hämärässä suuri ryhmä ylhäisiä lamoja, kaikki keltaisissa kauhtanoissa — arkiväri on punainen. Heidän ryhtinsä ja esiintymisensä on kauttaaltaan hienon ylimyksellistä.

Meidän katseemme kohtaavat toisensa usein; hänen pyhyytensä näyttää tuntevan suurta harrastusta vieraitansa kohtaan. Jo ennen juhlamenojen alkua oli hän lähettänyt puutarhaani erään laman tuomaan minulle "tadahiksi" pitkän kaistaleen hienoa valkeata silkkiä, hänen tervehdyksenänsä ja kohteliaisuuden-osotuksenansa. Nyt useammat munkit hiljaisesti kattoivat taakseni pöydäntapaiselle rahille herkullisen valikoiman hedelmiä ja makeisia kukkuraisiin messinkikulhoihin ja tarjoilivat paksua voiteetä, ilmottaen virkistykset pantshen rinpotshe lähettämiksi. Kohdatessani hänen katseensa nousin nyt kumartamaan, hänen nyökäyttäessään minulle ystävällisesti myhäillen.

Uskonnollisiin juhlamenoihin kuului useampia merkillisiä naamiotansseja. Yhdentoista pääjumalan lipuilla tervehdittiin suurlamaa, kukin niistä oman kantajansa pitelemänä; munkkien kulkue kanto saattueessa pyhiä temppeleistioita suitsutuksinensa, jättiläismoinen soittokunta muokkasi vaskipasuuniansa, huilujansa, rumpujansa ja symbaalejansa. Jäännöksenä muinaisen ajan ihmisuhreista lienee ollut se meno, että arghamiksi nimitetty naamioittu olento juhlallisen salaperäisen tanssin jälkeen valoi lehterin kiviportaille maljallisen vuohenverta — vaikka buddhalainen käsky kieltää "sammuttamasta ainoatakaan elonkipinää". Tämä käsky ei kuitenkaan estä munkkeja syömästä lihaakin, mutta silloin käyttäen tavallisia teurastajia.

Bagtsham on nimeltään hirvittäväan paholaisnaamioon kätkeytynyt tanssija, joka ohjaa muuatta piiritanssia, ennen kuin korvia huumaavan pärrytyksen lomissa sekä erään naispuolisen henkiolennon esittäjä että kamaloiksi kummituksiksi pukeutuneet lamat suorittavat numeronsa, tehden katselijoihin varsin valtaavan vaikutuksen. Toivoretkeläisten keskuksessa tarjoilevat alemman luokan munkit ilmaiseksi teetä. *Panem et circenses!* Munkit tietävät, miten heidän on vaaliminen lampaitansa. Mitäpä merkitsee haaskata joku jakinkuormallinen tiiliteetä kerran tai kahdesti vuodessa, kun he itse elävät yksinomaan kansan kustannuksella ja siitä pietarinpenningistä, mikä ehtymättömästi heruu tempeleihin toivoretkeläisten masseista.

Lopuksi sytytettiin nuotio, jossa juhlallisin taikamenoin leimautettiin tuhaksi pitkä paperisuikale. Tälle paperille oli kirjoitettuna kaikki paha, mistä tahdottiin alkavana vuonna vapautua, kaikki häijyjen demoonien kartettavat juonet ja vehkeet, samalla kun se edusti menneen vuoden kärsimyksiä ja syntejä. Seisalleen nousseet katselijat puhkeavat loppumattomaan riemuhuutoon — nyt on paha voitettu ja mielissä rauha. Kartanolle ahtautui sitte lamoja niin paljon kuin tanssimaan mahtui, ja

viimein yleisö hälisemättä ja tungeksimatta purkautui alas Shigatseen takaisin.

Puutarhassa odottivat jo Lobsang Tsering ja Tsakiserkan. He olivat tuoneet kokonaisen aasinkaravaanillisen muonavaraja hevosillemme — kerrassaan kuukauden varaston, sekä paperiin käärittyinä 46 hopeatengaa (noin 25 markkaa), jolla meidän heidän nähdäkseen piti ostaa lihaa, koskapa tashi-lama tietenkään ei voisi olla missään suhteissa elonkipinän sammuttamiseen. Ja lähettiläät ilmoittivat myös, että hänen pyhytensä odotti minua seuraavana aamuna kello yhdeksän! Illemmällä saapui luokseni eräs virkamies huomauttamaan, että minua ei hakisi kukaan audienssille; minun tuli vain itsestään saapua ison pääkäytävän eteen — sillä kiinalaiset voisivat muutoin saada epäilyksiä.

Valikoitsin Burroughs Wellcomen isosta matkarohtolasta erilleen kaikki ne lääkkeet, joita saatoimme vielä itse tarvita; aluminiumista valmistetut lääkelokerot monine hienoine sairaanhoitotarpeineen kiillotettiin ja pullistettiin, ja koko komeus käärittiin Muhamed Isan ostamaan keltaiseen silkkikankaaseen, aamulla ollakseen ystävyyslahjanani pantshen rinpotshelle.

Mutta tuo käyntini helmikuun 12. p:nä Labrangissa ja sitä seurannut päivittäin uudistuva syventyminen 3,800 munkin luostarikaupungin merkillisyyksiin ansaitsee oman lukunsa.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK TRANSHIMALAJA: LÖYTÖJÄ JA SEIKKAILUJA
TIBETISSÄ. 1 (OF 2) ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are

removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.

- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.